

Управління культури і мистецтв
Вінницької обласної державної адміністрації
Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека
ім. К. А. Тімірязєва

Подільський книжник

Альманах

Випуск 8 (2015 р.) – 9 (2016 р.)

Вінниця
2019

УДК 002.2(477.43/44)93/94
П44

Відповідальна за випуск Л. Б. Сенік,
директор Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва

Укладач Т. Р. Кароева

Подільський книжник : альманах. Вип. 8 (2015 р.) / 9 (2016 р.) / уклад. Т. Р. Кароева ; ред. С. В. Лавренюк ; відп. за вип. Л. Б. Сенік ; Управління культури і мистецтв Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2019. – [2], 208, 128, [2] с.: іл.

У восьмому випуску альманаху традиційно подаються відомості про фонди відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, висвітлюється розмаїття книжкового і бібліотечного життя регіону XVIII – початку XXI ст., розкривається особистий внесок наших земляків у розвиток книжкової культури краю.

Видання призначено науковцям, краєзнавцям, бібліотекарям, бібліофілам, студентам, а також всім зацікавленим особам.

Управління культури і мистецтв
Вінницької обласної державної адміністрації
Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека
ім. К. А. Тімірязєва

Подільський книжник

Альманах

**Випуск 8
(2015 р.)**

Вінниця
2019

УДК 002.2(477.43/44)93/94
П44

Відповідальна за випуск Л. Б. Сенік,
директор Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва

Укладач Т. Р. Кароева

Подільський книжник : альманах. Вип. 8 (2015 р.) / уклад.
Т. Р. Кароева ; ред. С. В. Лавренюк ; відп. за вип. Л. Б. Сенік ;
Управління культури і мистецтв Вінниц. облдержадмін., Вінниц.
ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2019. – 208 с.: іл.

У восьмому випуску альманаху традиційно подаються відомості про фонди відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, висвітлюється розмаїття книжкового і бібліотечного життя регіону XVIII – початку XXI ст., розкривається особистий внесок наших земляків у розвиток книжкової культури краю.

Видання призначено науковцям, краєзнавцям, бібліотекарям, бібліофілам, студентам, а також всім зацікавленим особам.

Від укладача

Восьмий випуск альманаху продовжує знайомити читачів з книжковим і бібліотечним життям Поділля минулого і сьогодення.

Черговий номер починається з розмови із гостем рубрики «Про книги і про себе» Оленою Анатоліївною Коваль, яка керує уже понад двадцять років Немирівською центральною районною бібліотекою.

Працюючи з книжковими пам'ятками, що зберігаються у відділі рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тимірязєва, його співробітники І.М. Валігура та Т.О. Марчук підготували публікації про родову бібліотеку Грохольських з П'ятничан і Стрижавки та колекцію польських періодичних видань першої половини ХІХ ст. відповідно. О.В. Сафронова, досліджуючи стародруки ХVІІ ст., звернула увагу на постать видатного українського релігійного і громадського діяча Лазаря Барановича, з результатами книжної діяльності якого можна ознайомитися у цьому ж відділі.

У відділі зберігання фондів обласної бібліотеки знаходиться колекція видань, листів та фото з автографами письменників, акторів, композиторів та художників середини та другої половини ХХ ст. Це частина зібрання подільського бібліофіла К. Кисельова, подарована ним вінничанам у 1983 р.

Низка статей знайомить з бібліотечною справою краю. Хронологічно першою є стаття Т.Р. Каросевої, присвячена бібліотекам домініканських монастирів Поділля другої половини ХVІІІ–ХІХ ст. Продовжує висвітлення бібліотечного життя архівний документ 1902 р. про бібліотечну мережу Вінницького повіту, створену повітовим

комітетом Піклування про народну тверезість. Професор В.С. Прокопчук подає нову інформацію про формування фонду бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918–1920).

Про перспективи бібліотечного життя регіону у світлі децентралізації влади в країні розповідає Н.І. Морозова, а О.Ю. Антонюк підсумовує діяльність відділу краєзнавства обласної бібліотеки за 35 років його існування.

Бурхливе сьогоднішня втручається й у наше повсякденне спілкування з книгами. Свіжість ідей М. Драгоманова, викладених у сторічної давності книзі «Чудацькі думки про українську національну справу», підштовхнули П.В. Слотюка до розлогих публіцистичних роздумів. Декомунізація крайової топонімічної системи призвела до появи на картах населених пунктів Вінницької області імен наших земляків – письменників та істориків. Низка довідково-бібліографічних нарисів покликана популяризувати їхні постаті.

Традиційно у цьому випуску альманаху подано відомості про наших земляків – лауреатів літературних премій України 2015 р., книги-ювіляри Ш. Старовольського «Monumenta Sarmatorum» (1565) і М.І. Пирогова «Начала общей военно-полевой хирургии...» (1865). І завершує випуск хроніка книжкових подій у Вінницькій ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва за минулий рік.

Т.Р. Каросєва

ПРО КНИГИ І ПРО СЕБЕ
(вєдуца рубрики Т. Р. Карєва)

Історія та сьогодення
Немирівської центральної районної бібліотеки

О. А. Коваль

Немирівська центральна районна бібліотека веде відлік своєї діяльності від 1920 р., коли було націоналізовано місцеві бібліотеки закритих радянською владою установ та приватні книгозбірні, що залишилися без господарів. Проте бібліотечне коріння міста давніше, і, здається, у майбутнього є добре підґрунтя. Про сторінки минулого та перспективи майбутнього наша розмова з директором бібліотеки Оленою Анатоліївною Коваль.

Коли немирівчани познайомилися з бібліотечним обслуговуванням?

Початок немирівської бібліотечної історії пов'язаний з 1785 р., коли містом володів польський шляхтич граф Вінцентій Потоцький, який зібрав бібліотеку з понад 5 тис. томів. Серед них було чимало рідкісних видань. Однак у палаці вона проіснувала недовго через борги графа. Все його майно, у тому числі бібліотеку, було продано родичу – теж графу Станіславу-Щенсному Потоцькому, який вивіз книгозбірню в один із своїх маєтків за межі Немирова.

З ім'ям Вінцентія Потоцького пов'язана ще одна немирівська бібліотека. У 1785 р. він заснував у Немирові училище для бідних дворян. В училищі, яке пізніше (з 1838 р.) стало відомою Немирівською чоловічою гімназією, майже одразу була створена бібліотека. Перший спогад про неї датується 1803 р. Спочатку книгозбірня була досить бідною, складалася з одних підручників. Згодом її фонди стали поповнюватись, і з середини століття вона виконувала роль публічної бібліотеки. Тогочасна інтелігенція містечка мала доступ до її фондів. Ця бібліотека проіснувала до 1920 р. Після революції гімназія була розформована, а книги передані в педагогічне училище, створене на її місці.

Розповідаючи про дореволюційну історію бібліотеки, не можна не сказати про останню володарку Немирова – княгиню Марію Григорівну Щербатову. Її бібліотека була досить значною за розмірами і у своїх фондах мала кращі зразки вітчизняної та зарубіжної класики. Крім членів родини, палацовою бібліотекою користувались учителі гімназії та інші жителі Немирова. Проте в січні 1920 р. княгиню М.Г. Щербатову було вбито, а все майно, включно з бібліотекою, було націоналізовано.

І на базі її бібліотеки було створено міську?

Ні, книжкове зібрання з палацу М.Г. Щербатової було вивезено у Вінницю упродовж 1921–1923 рр. Воно, як і бібліотека Немирівської гімназії, сьогодні зберігається у Вінницькій ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва. Публічна бібліотека в Немирові відкрилася у 1920 р. За деякими даними, вона знаходилася в приміщенні відділу народної освіти і займала одну невелику кімнату. У 1940 р. фонд бібліотеки складав 23 тис. прим., її завідувачкою була Євдокія Семенівна Липчакова.

Під час фашистської окупації міста бібліотека була знищена, але вже наприкінці 1944 р. відновила свою роботу. Її збіднілі фонди значною мірою поповнювалися за рахунок книг, дарованих мешканцями містечка. Бібліотека розміщувалася у новому приміщенні (нині – магазин «Оптика»). Окремо був виділений фонд для дітей. Очолювала її Поліна Олександрівна Вихристюк. У 1958 р. фонд бібліотеки складав 16,8 тис. прим.

У 1964 р. було збудоване спеціальне двоповерхове приміщення, в якому бібліотека знаходиться й понині. Того ж року відбулося ще декілька визначних подій в історії книгозбірні: цікавою була зустріч читачів-немирівчан з відомим письменником-земляком І.Ф. Стаднюком, на якій обговорювався його роман «Люди не ангели», запам'яталась читачам і зустріч з письменником-земляком О.Ф. Черногузом.

А як бібліотека стала районною?

1979 р. у Немирівському районі було проведено централізацію бібліотек, і наша міська бібліотека стала центральною для

всього району. Її керівником у цей період була Єлизавета Леон-тївна Леванчук.

Тоді ж, як і всі загальнодоступні бібліотеки, ми значно пошвидко масову роботу: влаштували книжкові виставки, проводили літературні вечори, читацькі конференції, бесіди, бібліографічні уроки, Дні спеціаліста та Дні інформації тощо. Наш заклад став школою передового досвіду для бібліотечних працівників області.

6 березня 1986 р. у бібліотеці розпочав свою роботу літературно-мистецький клуб «Криниця», який заснувала бібліотекар читального залу Валентина Іванівна Паламарчук. Своєю змістовною роботою він невдовзі прославився на всю область. Успішно працює клуб і понині. А Валентина Іванівна з 1989 р. уже очолювала Немирівську централізовану бібліотечну систему (ЦБС).

А коли і як прийшли у бібліотеку Ви?

Я працюю у бібліотечній сфері з 1982 р., відколи закінчила Тульчинське училище культури. Спочатку була бібліотекарем дитячої бібліотеки, потім завідувачкою відділу комплектування і обробки літератури Немирівської центральної бібліотеки. У 1988 р. заочно закінчила Київський інститут культури, а у 1994 р. стала директором Немирівської ЦБС. Бібліотека тих років стала базовою для навчання і підвищення кваліфікації слухачів обласних курсів, тут проводилися загальнодержавні та обласні науково-практичні конференції, семінари-практикуми тощо. З 2002 р. книгозбірня була комп'ютеризована. Немирівська ЦРБ стала базою проведення виїзних засідань всеукраїнських науково-практичних конференцій: «Бібліотека і влада» (2000) та «Історичні витоки козацького роду в Україні» (2004).

Чим бібліотека живе сьогодні?

Після часткової децентралізації бібліотек району в 2003 р. наш заклад зберіг провідні позиції у районі та місті. Бібліотека має добре сформований універсальний фонд документів (понад 110 тис. прим.), 120 назв періодичних видань, які відповідають

запитає користувачів, тут працює колектив фахівців, який надає бібліотечно-інформаційні послуги не тільки жителям міста Немирова, а і всього району.

З 2011 р. в житті бібліотеки розпочалася нова сторінка. Поряд із традиційними напрямками роботи її колектив працює над оновленням інформаційного ресурсу бібліотеки, впровадженням новітніх інформаційних технологій, розширенням свого впливу на територіальну громаду м. Немирів та Немирівського району. Сьогодні бібліотека є сучасним культурно-освітнім та інформаційним центром району, повною мірою відповідає вимогам сучасної бібліотеки. Все це стало можливим завдяки участі районної та трьох сільських бібліотек у проекті «Організація нових бібліотечних послуг з використанням вільного доступу до мережі Інтернет» у рамках програми «Бібліоміст» за підтримки Фонду Білла та Мелінди Гейтс.

Загалом у район надійшло 15 комплектів персональних комп'ютерів з ліцензованим програмним забезпеченням, чотири принтери та сканери. Бібліотеки Брацлава, Райгорода та Кірова отримали по три комплекти ПК та одному принтеру і сканеру, а Немирівська ЦРБ – 6 комплектів ПК, принтер і сканер. Усі комп'ютери забезпечені веб-камерами, що дає можливість відвідувачам спілкуватись по скайпу. Всі ці заходи здійснюються для того, щоб поступово перетворити публічні бібліотеки на сучасні інформаційні центри та підвищити їхню роль у нашому суспільстві. Вони передбачають покращення доступу населення до інформації, підвищення якості послуг для відвідувачів. І вже майже п'ять років всі охочі, відвідавши бібліотеку, мають змогу безкоштовно за допомогою мережі Інтернет поспілкуватися по скапу, отримати нову інформацію про своє хобі, ринок праці та вакантні посади, дізнатись, як захистити себе та рідних від хвороб, знайти юридичні та соціальні консультації, відстежити найсвіжіші місцеві та світові новини тощо.

До нас хлинув потік користувачів. І навіть ті, які ніколи не були в бібліотеці, стали нашими активними відвідувачами. Завдяки рекламі, проведеній бібліотекою, користувачами послуг Інтернет-центру стали не тільки діти і студенти (а вони дуже активні користувачі комп'ютерів), а й дорослі люди.

Ось декілька історій:

Олександр Михайлович, чоловік пенсійного віку, весь час проживав і працював у Мелітополі, а тепер мусить часто приїздити до Немирова, щоб доглядати батьківську хату. Він майже кожен день приходиться до Інтернет-центру з переліком справ, які він має вирішити за допомогою Інтернету. На запитання, що йому дає Інтернет, він відповів, що Інтернет для нього все, без нього він як без рук. Це і замовлення квитків на потяг, листування з рідними та друзями, поради з питань садівництва і виноградарства і ще багато чого. У Мелітополі він комп'ютер має вдома, а в Немирові користувався Інтернетом у поштовому відділенні, але там дорого і незручно. А в бібліотеці створені гарні умови і користування безкоштовне. Олександр Михайлович часто дякує нам і пригощає власноруч вирощеними фруктами і навіть дарує саджанці винограду. І з його легкої руки та завдяки його консультаціям ми вирощуємо дуже запашиий мелітопольський виноград.

Професор Києво-Могилянської академії Тетяна Самойлівна, відпочиваючи в санаторії «Авангард», кожного дня відвідувала наш Інтернет-центр для того, щоб попрацювати та поговорити по скайпу зі своїми дітьми, які проживають за кордоном. Тетяна Самойлівна була задоволена тим, що в невеличкому місті вона знайшла затишне місце, де змогла підтримувати зв'язок зі своєю родиною, та ще й безкоштовно. Залишила хорошиий відгук про роботу бібліотеки та Інтернет-центру.

Світлана Петрівна із м. Київ, яка також відпочивала у місцевому санаторії, працює головним бухгалтером у ПАТ «Укртелеком». Посада відповідальна, і вона паралельно з лікувальними процедурами майже кожен день працювала в Інтернет-центрі. Таким чином постійно була на зв'язку, виконувала необхідну роботу. При від'їзді дякувала працівникам бібліотеки за таку чудову можливість поєднувати лікування і роботу.

У відповідності до законодавчої бази із мережі ПДГ (пункт доступу громадян до інформації органів державної влади) мешканець с. Вовчок, вивчивши постанову Кабінету Міністрів

України «Про організаційні заходи щодо застосування Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"», без консультації адвоката успішно склав та подав позовну заяву до Вінницького адміністративного суду, щоб отримати статус учасника бойових дій. Результатів поки що немає, але користувач задоволений, що в бібліотеці можна вивчити законодавчу базу.

У нас є коло дорослих людей, які відвідують Інтернет-центр не тільки щодня, а й по декілька разів на день. Лідером серед них є вчитель музичної школи Андрій Якимович. Його хобі – гра в шахи в електронному режимі. Якби була така можливість, він і ночував би у бібліотеці, граючи у шахи з далекими суперниками в он-лайнному режимі.

А ось дуже вражаюча і зворушлива історія. Олександр Сергійович, чоловік похилого віку із села Ковалівки, прийшов до бібліотеки і говорить, що чув, що в Немирівській бібліотеці є комп'ютери, через які можна спілкуватись зі своїми родичами. Звичайно, йому відповіли, що є така послуга і вона безкоштовна. У призначений день він прийшов і поспілкувався із своїм сином та його сім'єю, які проживають на півночі Росії. Чоловік свого сина не бачив більше двадцяти років, а невістки і внуки не бачив взагалі. Приїхати вони не можуть, бо дитина хворіє, а спілкувались тільки по телефону. Годі й казати, які емоції відчував немолодий чоловік, коли побачив і поспілкувався із своїми рідними.

У Немирові проживають громадяни із тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Люди втратили свої домівки, розлучилися з рідними та друзями. Вони із задоволенням користуються послугами бібліотеки, в т. ч. і електронними. Спілкуються по скайпу з рідними, листуються, відправляють і приймають документи в електронному вигляді. А дехто просить навчити їх працювати за комп'ютером. Звичайно, бібліотекарі надають послуги всім і допомагають тим, хто не зовсім володіє комп'ютером.

У зв'язку з підвищенням тарифів на комунальні послуги, питання, пов'язані з отриманням житлової субсидії набувають все більшої актуальності. Тому Інтернет-центр бібліотеки, який

на сьогоднішній день є, мабуть, єдиним загальнодоступним місцем, де будь-яка людина, незалежно від соціального статусу, може отримати правову інформацію та доступ до будь-яких офіційних нормативних документів, вирішив надавати консультації щодо отримання житлових субсидій.

Так, у цьому році 36 користувачів отримали допомогу щодо калькуляції субсидій. На даний час 24 користувачі Інтернет-центру зареєстровані на сайті 104 UA, де вони самостійно можуть стежити за даними особового рахунку та розрахуватися он-лайн за спожитий газ.

Тематика запитів відвідувачів найрізноманітніша: стан економіки, політика, освіта, зайнятість населення, оплата праці, пошук роботи, підготовка до навчального процесу, новини, калькуляція субсидії, спорт, погода та інше. Студенти та школярі використовують Інтернет для пошуку курсових, рефератів, практичних робіт.

Слід відмітити електронне спілкування та значний інтерес до соціальних мереж «Вконтакте» та «Однокласники». Тобто користувачі отримують інформацію з питань, що охоплюють різні сфери людської життєдіяльності, а це сприяє їхньому духовному, культурному розвитку та адаптації в сучасному суспільстві.

Для відвідувачів у бібліотеці створено всі умови для навчання, самоосвіти та відпочинку. І водночас тут домашньому затишно і комфортно завдяки привабливому інтер'єру. Книгозбірня стала територією рівних можливостей для всіх категорій відвідувачів. Адже бібліотека давно є не лише інформаційним, культурно-освітнім, а й соціальним центром. Ми стверджуємо, що користуватися послугами бібліотеки – це круто, це вигідно, це цікаво, це актуально!

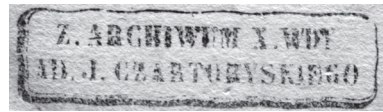
З КНИЖКОВИХ КОЛЕКЦІЙ БІБЛІОТЕК ПОДІЛЛЯ (за фондами ВОУНБ ім. К.А. Тімірязєва)

З історії родової бібліотеки Грохольських з П'ятничан і Стрижавки

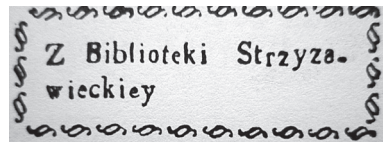
І.М. Валігура

У фонді відділу рідкісних і цінних видань (далі – РіЦ) зберігаються книги з бібліотеки давнього шляхетського роду Грохольських герба Сирокомля (Syrokomla), представники якого мешкали на теренах Поділля з XVIII до початку XX ст. Друки виокремлені як колекція, що налічує 53 назви у 75 томах та 10 томів опрацьованих періодичних видань. До 1918 р. вони знаходилися у книгозбірнях п'ятничанського та стрижавського маєтків, якими володіли члени родини Грохольських.

Частина колекції належала Генрику Грохольському (1802–1866), який після одруження з Ксаверою Бжозовською (1807–1872) у 1829 р. оселився в родинній резиденції в с. П'ятничани (нині мікрорайон м. Вінниця). За чотири роки до того він закінчив фізико-математичний факультет Віленського університету. Під час Листопадового повстання подружжя у грудні 1830 р. було заарештовано за співчуття

STRYZAWKI

*Екслібриси родової
бібліотеки Грохольських з
П'ятничан і Стрижавки*

повстанцям і звільнено через кілька місяців. Ксавера активно допомагала колишнім учасникам повстання, підтримувала також переслідуване уніатське духовенство, мала тісні стосунки з консервативно настроєними польськими емігрантами. Вона очолювала створений нею опікунський комітет підтримки сибірських засланців. Наприклад, за 1843–1845 рр., крім готівки на 5 513 руб., вона зібрала і відправила одяг, білизну, предмети для каплиці та книги (325 томів). Подружжя Грохольських мало чималі статки для заможного життя і благодійності, адже Генрик у 1833 р. за роздільним актом отримав у спадок п'ятничанський маєток та значні земельні угіддя в Подільській та Волинській губерніях [1].

На основі щоденників та спогадів Ксавери Грохольської ксьондз Зигмунт Фелінський підготував видання «Спогади Ксавери з Бжозовських Грохольської» (Краків, 1894), в якому згадується про те, що до порядку щоденних занять подружжя обов'язково входило читання. «Зима приковує нас до книжки, отож доповнюємо знання. Нині читаємо «Le spectacle de la nature» Бернардена де Сен-П'єра; цей твір нам дуже подобається. [...] По обіді або читаємо якийсь легший твір, або кожний залишається при власному занятті. [...] Сходимося в нашому улюбленому кабінеті на горі, хвилинку бавимося пташками, потім сідаємо до поважного читання, змінюючись щопівгодини», – пише вона у листі до своєї найближчої подруги Розалії Собанської [2, с. 104–130].

Кілька поколінь родини збирали книжки. Останній володар п'ятничанського маєтку Здзіслав Грохольський (1881–1968), який був онуком Генрика та Ксавери, залишив у своїх спогадах відомості про родову книгозбірню: «Для бібліотеки, яка нараховувала понад 10 000 книг, для багатьох переплетених польських і закордонних щорічників були виготовлені шафи в замковій столярні. Запланованій каталогізації перешкодила Перша світова війна» [2, с. 191].

Аналіз фонду за провенієнціями дозволяє зробити висновок, що у відділі РіЦ є лише 31 том видань, що походять з п'ятничанського зібрання, і їх можна поділити на дві групи. Кількісно перше місце посідають ті видання (18 томів), титул

яких містить власницький підпис Генрика Грохольського. До іншої групи належать видання (13 томів), де стоять записи «De la Bibliothéque de Pietniczany» або польською мовою вказане прізвище Грохольських.

Провенієнції першої групи охоплюють видання XVI–XVIII ст., найдавніше з яких – польськомовне Євангеліє «Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Christusa, edycyi Wulgaty tłumaczenia X. Jakuba Wuyka» (Познань, 1594). Титул книги втрачений, на зворотному боці верхнього аркуша паперової обкладинки є два написи з назвами книги невідомих осіб та автограф Г. Грохольського. Книжковий блок невеликого формату (95 x 150 мм) оправлений розфарбованою під чорний мармур обкладинкою, текст проілюстрований ініціалами та рослинним орнаментом. Автором перекладу видання був добрий знавець давньоєврейської та латини єзуїт Якуб Вуск (1540–1597). Він 15 років працював над своїм перекладом, закінчивши працю тільки перед смертю. Вуск перекладав з оригіналів, але найголовнішим джерелом була латинська Біблія (Вульгата, визнана Тридентським собором 1546 р.). Автор робив з неї дослівний переклад, тому його працю, звичайно, звать польською Вульгатою. Мова перекладача чиста й проста, хоч і має чимало архаїзмів, особливо в формах. Уперше з'явився Новий Заповіт Вуйка в 1593 р. З п'ятничанського маєтку походить познанське перевидання 1594 р. [3]. Ймовірно, Грохольські не використовували Євангеліє для церковного вжитку, а сприймали як національну культурно-історичну пам'ятку.

У п'ятничанській бібліотеці були стародруки, випущені провідними краківськими друкарями XVII ст. Яном Янушовським (1550–1613; успадкував батьківську друкарню Лазаря Андрисовича) та Анджеем Піотрковчиком (бл. 1595–1645, володар сімейної друкарні). Авторами двох із них є відомі польські просвітителі доби Відродження, гуманісти, письменники та перекладачі брати Кохановські. Слава про старшого із братів Яна (1530–1584) вийшла далеко за межі Речі Посполитої. Закінчивши філософський факультет Краківського університету, він продовжив навчання в Італії та Франції, провів певний час при дворах кількох магнатів, займав посаду королівського секретаря, пізніше зрікся публічного життя і оселився у своєму маєтку Чарноляс. Багато писав латиною,

але польськомовні твори є найбільш цінною частиною його доробку. Ян Кохановський настільки удосконалив польську поетичну мову, збагатив її лексику і стилістичну образність, що підняв її до рівня інших літературних мов Європи XVI ст. У жанровому відношенні спадщина «сарматського Орфея з Чарноляса», як його називали, багатогранна. Це і поеми, драми, небагатослівні й влучні сатиричні вірші і плачі, в яких передано глибоку скорботу автора з приводу передчасної смерті його дочки Урсули. У відділі зберігається видання його перекладу «Псалмів Давида» (150 біблійних псалмів, що становив приблизно третину всього написаного поетом польською мовою). Уперше твір було надруковано за життя поета у 1579 р. Яном Янушовським, який був основним видавцем його творів [4, т. 35–36, с. 885–889]. Наявна книга видрукувана Анджеєм Піотрковчиком у 1641 р. Автор присвятив твір своєму духівникові, єпископу Петру Мишковському. Титул прикрашений дереворитом овальної форми та орнаментом. Текст надрукований у складних рамках з використанням ініціалів, заставок, кінцівок. Видання увійшло до складу конволюта, що містить окремі видання тієї ж друкарні – «Jan Kochanowski» (1639), «Fraszki» (1639), «Fragmenta abo Pozostale pisma» (1639). Між 3-м та 4-м алігатами вплетено два рукописні аркуші з поезіями Кохановського. У кінці конволюта приплетений аркуш з рукописним віршованим текстом. Книжковий блок оправлений у напівшкіряну палітурку із золотим тисненням на корінці.

Антична література в колекції Г. Грохольського представлена твором Вергілія «Æneida. To jest o Æneaszu Trojáńskim Książ Dwánaście», польський переклад якого здійснив молодший Кохановський, Анджей (1542–1596). Уперше його праця була оприлюднена у 1590 р. краківським друкарем Яном Янушовським. На звороті титульного аркуша є присвята великому коронному гетьману Яну Сариушу Замойському (1542–1605) та зображення його герба. Наступне видання з незначними змінами видрукували орендарі цієї ж друкарні у 1640 р. [4, т. 35–36, с. 889]. На титулі є відомості про те, що тираж вийшов завдяки краківському видавцю Валеріану Піатковському (?–1652). На звороті титулу вміщено дереворитне зображення родового герба Абданк, до якого належав мазовецький воєвода, краківський каштелян, польський шляхтич

з роду Варшицьких, гілки роду Скарбеків, Станіслав Варшицький (1599–1681) [5]. На його честь є також традиційна віршована присвята. Наявна книга складена з примірників двох видань: титул (підлягав реставрації, є втрати) та с. 219–222 виокремлено з видання 1640 р., а в цілому книжковий блок 1590 р. друку, про що свідчать вихідні відомості наприкінці книги. Перші два аркуші рукописні, в нижній частині 4-ї сторінки є власницький напис невідомої особи, датований 1678 р. Ймовірно, що ця особа зробила помітку про заміну сторінок у нижній частині 218 с. Книжковий блок суттєво зменшений, оправа шкіряна світлого кольору, на корінці зазначена назва твору. Текст оздоблений ініціалами, заставками, шрифт – готичний, папір – з водяними знаками. На 375 с. вказані друкарські помилки.

У зібранні Г. Грохольського були також дві прижиттєві праці Шимона Старовольського (1588–1656) – нащадка негербових руських бояр, абсолювента Краківської академії, письменника, публіциста, історика, наставника, католицького священика. Ерудита Старовольського, який уклав біографічний словник письменників, включно з польськими, та опублікував його у Франкфурті та Венеції, поляки визнають родоначальником польської бібліографії. Він народився у с. Староволі Берестейського повіту (тепер Білорусь). У 1612–1618 рр. навчався в академії Кракова та отримав ступінь бакалавра гуманітарних наук. Служив при дворі Яна Замоїського та займав посаду секретаря коронного гетьмана Ходкевича, був учасником Хотинської війни 1621 р. Певний час був наставником синів аристократів і неодноразово виїжджав з ними за межі Польщі. У 1639 р. прийняв сан священика, під кінець життя став каноніком Кракова. Старовольський був плодотворним письменником, залишив більш ніж 70 робіт різноманітної тематики, написаних переважно латиною [6, т. 14, с. 58–59]. Чималу кількість його праць видав краківський друкар Криштоф Шедель (сімейна друкарня проіснувала до 1707 р.).

На зберіганні маємо видану в 1642 р. книгу «*Vita et miracula serui Dei Vincentii Kadlubkonis*». Це життєопис Вінцентія Кадлубека (115? – 1223), який на замовлення Казимира II Справедливого написав велику «Хроніку Поляків», що висвітлювала історію Польщі до 1202 р. Примірник надрукований зручним для читання

шрифтом на досить якісному папері з водяними знаками. Палітурка зі світлої шкіри прикрашена суперекслібрисом, що містить абрєвіатуру «IHS» (орден єзуїтів) в середнику (верхня кришка) та овальне зображення Богородиці (нижня кришка).

Інший прижиттєвий друк Ш. Старовольського «*Monumenta Sarmatorum*» (Краків, 1655) містить зібрання епітафій з могильних надгробків більш ніж з 200 цвинтарів у 119 містах, що є цінним джерелом польського історіописання. Для зручного користування книгою автор подав географічний та іменний покажчики. Подільським краєзнавцям видання цікаве інформацією з поховань регіону в Барі (с. 787), Кам'янці-Подільському (с. 497), Нестерварці (с. 502), Хмільнику (с. 316).

Цінним є й інше прижиттєве видання, але польського філософа, письменника, державного діяча Речі Посполитої Анджея Максиміліана Фредро (1620–1679) «*Militarium, seu axiomatum belli ad harmonian togae accommodatorum libri duo*» (Амстердам, 1668). У праці йдеться про якість зброї, технічне оснащення війська та тлумачення поглядів автора на ряд економічних питань. Примірник має паперову палітурку синього кольору, виготовлену з видавничої обкладинки «*Pisma Jana Sniadeckiego*» 1821 р. На авантитолі подано мідерит, що містить інформацію про вихідні відомості. Латиномовний текст прикрашають 6 гравюр та чудово виконані ініціали та кінцівки.

У книгозбірні Грохольського зберігався збірник праць великого канцлера коронного, вармійського єпископа Анджея-Хризостома Залуського (1648–1711) «*Mowy seymowe*» (Каліш, 1718). Від початку XVIII ст. це один із перших тематичних збірників документів, який містив матеріали до політичної історії та права, і з часом він став у пригоді тим, хто цікавився історією Речі Посполитої. Присвята та вступ надруковані латиною, авторський текст – польською мовою. Прізвище попереднього власника закреслено, напис – згаслий підпис Г. Грохольського. Книга малоформатна (90 x 150 мм), оправлена в шкіряну палітурку з бинтами.

Правнича література представлена у колекції також виданням «*Inwentarz nowy Praw, Statutow, Konstytucyi, Koronnych u W. X. Litew ...*» (Варшава, 1754). Як засвідчують провенієнції,

примірник спочатку перебував у власності якогось представника роду Гродовських та львівського римо-католицького архієпископа

Анжея Анквіча (1774–1838), а згодом був придбаний Грохольськими.

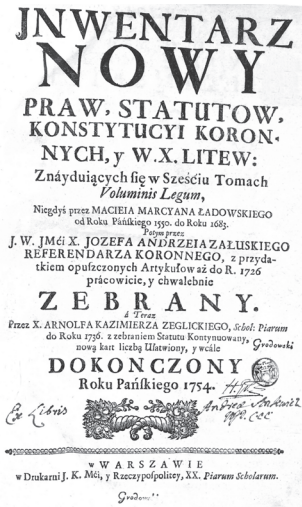
Для домашнього лікування було придбано також книгу «Apteka dla tych co iey, ani lekarza nie mają...» (Варшава, 1750), яка користувалась попитом і неодноразово перевидавалась. Текст двомовний – латина і польська.

Комплектуючи книгозбірню, Грохольські керувалися колом власних потреб і уподобань. У своїх щоденниках Ксавера Грохольська згадує про те, яким хазяйновитим був її чоловік, скільки зусиль він витрачав на будівництво та оздоблення родового маєтку та каплиць: «Маючи у своїх зібраннях кілька альбомів з ескізами найкращих, як старовинних, так і нових фресок, Генрик спільно з п. Ляуфером [архітектором] укладав

взірці, які Жевіцький тільки вірно виконував» [2, с. 112]. Один із таких альбомів «Précis des leçons d'architecture» (Париж, 1802) з автографом Грохольського є на збереженні у фонді РіЦ. Це збірка архітектурних ескізів у виконанні визнаних французьких художників, граверів та архітекторів Шарля Нормана (1765–1840) і Луї-П'єра Бальтара (1764–1846). Між аркушами виявлені рукописні малюнки на кальці та креслення з франкомовними поясненнями. Ця знахідка є свідченням про те, що власники активно користувалися книгою.

У колі інтересів Г. Грохольського були видання з історії, географії, мемуарна та художня література.

Заслуговує на увагу видання роману «Argenida» (Познань, 1743), який польською мовою переклав поет Вацлав Потоцький (1625–1696). Сюжет запозичений у шотландського письменника

*Автографи
Г. Грохольського
та А. Анквіча*

Джона Баркляя (1582–1621), автора алегоричного роману в прозі «Argenis». Його роман написаний у сатиричному жанрі і змальовує картину придворних звичаїв і пороків. Твір здобув таку популярність, що був перекладений усіма європейськими мовами. Зі свого боку Вацлав Потоцький додає сценки та епізоди, в яких відображаються в завуальованій формі актуальні події та проблеми польської громадської дійсності. Роман є зразком старопольської барокової поезії, уперше був надрукований у Варшаві в 1697 р. і неодноразово перевидавався [6, т. 12, с. 343–344]. Майстри познанської академічної друкарні в оздобленні свого видання використали: друк у дві фарби титульного аркуша, ксилографічні гравюри, ініціали, заставки, кінцівки, папір кольору слонової кістки з водяними знаками. На полях – типографські глоси. Палітурка напівшкіряна з кутиками та бинтами. Слід зазначити, що майже всі аркуші книги містять чисельні маргіналії, а на нахзаці виписані окремі слова.

Поезія в колекції репрезентована збіркою Францішека Діонісія Князьніна (1750–1807) «Poezye» (т. 2. Варшава, 1787). Це прижиттєве видання відомого польського поета, драматурга, перекладача, який походив з білоруського шляхетського роду Князьніних. Він отримав духовну освіту, згодом займав посаду секретаря в канцелярії магната Адама Казимира Чарторийського. У 1781–1783 рр. працював у бібліотеці Залуських. Дуже болісно сприйняв поділи Речі Посполитої, зокрема трагічну долю своєї батьківщини Білорусі. Князьніна вважають одним із творців лірики польського сентименталізму. Його любовно-ідилічні вірші і пісні привертали увагу сучасників простотою і мелодійністю. Він вивчав також білоруський фольклор і використовував його у своїх творах [4, т. 35–36, с. 823–825]. Відомий варшавський друкар Міхал Гроль (1722–1798) приділив чимало уваги оздобленню книги – титульний аркуш та текст прикрашають гравюри, малюнки, заставки, кінцівки та виливні прикраси. Папір ручної роботи з водяними знаками (філігрань «Pro Patria»). Книжковий блок оправлений у шкіряну палітурку брунатного кольору, з бинтами, на корінці – орнаментоване тиснення. Екслібрис «z Bibliotheki Krzywjskiej Jana Ghodzki» (міститься на форзаці) свідчить, що спочатку книга належала письменнику, драматургу,

театрознавцю, громадському діячу, учаснику культурно-просвітницького життя Білорусі та Литви, почесному члену Вільнюського університету Яну Ходзько Борейко (1777–1851), який був власником маєтку в м. Кривічі Мінської губернії.

У бібліотеці п'ятничанського маєтку були також праці англійського письменника Олівера Голдсмита «The history of England, from the earliest times to the death of George II» (3 т., Лондон, 1779) та прижиттєве видання бельгійського езуїта-публіциста Ксав'є де Феллера «Dictionnaire historique ou histoire abrégée» (т. 1–7, Л'єж, 1797).

Після смерті Генрика та Ксавери Грохольських п'ятничанський маєток успадкував старший син Станіслав (1835–1907), а згодом – онук Здзіслав. Останній дідич П'ятничан Здзіслав Грохольський (1881–1968) був відомим політичним і громадським діячем на Поділлі початку ХХ ст. Після домашньої освіти вивчав право у Новоросійському університеті (м. Одеса). У 1910 р. одружився з Марією Солтан, донькою зубожілого поміщика. За спогадами сестри Здзіслава Марії Собанської, їхня невістка «розумна, освічена, з різнорідними здібностями, була наймилішою товаришкою свого чоловіка, коханою матір'ю десятих дітей, досконало вихованих, милою господинею, завжди і до кожного повною добротою». З. Грохольський був обраний головою правління Вінницького сільськогосподарського синдикату, членом Подільського товариства сільського господарства і сільськогосподарської промисловості, очолював 1-ше Вінницьке позичково-ощадне товариство, у 1911–1914 рр. його було обрано гласним повітового земства, у 1915 р. – головою повітового військово-промислового комітету. Був щедрим меценатом, зокрема, виділяв кошти на видання першої подільської газети «Світова зірниця». З встановленням більшовицької влади емігрував до Польщі, де теж вів активне громадсько-політичне життя [1, с. 148–150].

Родова бібліотека, що знаходилася у П'ятничанах, активно поповнювалась останніми власниками – Станіславом та Здзіславом. Серед надходжень цього періоду слід відмітити лондонське періодичне ілюстроване видання «The Graphic» (1882–1895) та розкішне латиномовне видання «Missale Romanum»

(Регенсбург, 1901). Римський Міссал, або просто Міссал, у римо-католиків – основна богослужбова книга, що містить порядок Меси з супровідними текстами: уставними рубриками, змінними частинами, календарем. В єдиний офіційний текст, який був прийнятий Тридентським собором, час від часу вносяться певні зміни. У наш час римо-католики користуються третім виданням Міссалу, яке було оголошено типовим у 2002 р. У православної традиції Міссалу відповідає Службник. Примірник з бібліотеки п'ятничанського палацу має великий формат (235 x 350 мм), опрацьований у марокеніву палітурку. Вишуканий рослинний орнамент, поєднаний з гербовими елементами, рамковим текстом та сюжетним розп'яттям у середнику, додає ошатності зовнішньому вигляду книги. Книжковий блок має золотий зріз, а для зручного пошуку нотних супроводів тексту вклеєні типографські закладки. Фронтиспис та титул містять кольорові літографії, двоколірний збільшений текст – у рамках, у два стовбці, оздоблений чисельними сюжетами релігійного змісту та орнаментованими ініціалами. Форзац та нахзац книги оздоблений візерунком та рамковим декором.

Фундатором бібліотеки стрижавського маєтку був молодший син Генрика Грохольського Тадеуш (1839–1913). Він народився у П'ятничанах, закінчив Петербурзьку школу юнкерів, у 1859 р. отримав чин поручика кінної гвардії. Військова кар'єра не вабила юнака, він полишив службу і наступного року виїхав на малярські студії до Парижа. Уроки живопису брав у відомого академічного художника і портретиста Леона Бонна. Разом із старшою сестрою Марією (1833–1928), яка теж захоплювалась малярством, здійснив подорож до Іспанії, Єгипту, Туреччини, Італії, Німеччини. У Кракові зблизився з відомими польськими художниками Юліушем Коссаком та Яном Матейком. З юних років товаришував з обдарованим кріпаком з володінь Бжозовських Іваном Соколенком (Яном Засідателем, 1833–1893), відомим подільським художником-портретистом, постійно допомагав йому коштами у навчанні, творчості та побуті.

У 1886 р. Тадеуш одружився із графінею Зофією Замойською (1865–1957), у шлюбі вони народили п'ять синів та дві доньки. У 1892 р. успадкував чимало маєтностей, у т. ч.

і Стрижавський ключ. Стрижавський палац був викуплений у родича Юзефа Моравського, який у свою чергу успадкував палац від матері Марії Грохольської (1820–1853). Тадеуш вміло управляв своїми маєтностями, одночасно ще й займався багатьма громадськими справами. Наприклад, спільно з братом Станіславом заснував Селянський банк, був віце-головою Вінницької філії Подільського сільськогосподарського синдикату, кілька разів обирався присяжним засідателем у Вінницькому повіті та ін. У 1881 р. довів своє дворянське походження, легітимно отримав графський титул. У творчості він надавав перевагу релігійній тематиці, писав портрети родичів, селян, розписував родинну усипальню у Стрижавці, «арабський» та «гербовий» зали у п'ятничанському палаці, вітраж у Познанському кляшторі кармеліток босих, копіював європейських майстрів, брав участь у мистецьких виставках у Кракові, Варшаві, Львові та Парижі [1, с. 148–150]. Батько його дружини Станіслав Замойський у книзі «Listy z Podola» ([Варшава], 2013) згадував про те, що у стрижавському палаці зберігалися археологічні, нумізматичні, мистецькі та книжкові колекції.

Виявлені книги стрижавського зібрання нараховують 27 назв у 40 томах. Деякі з них містять екслібриси бібліотеки князя Адама Єжи Чарторийського. Ці книги до стрижавського маєтку потрапили через сестру Тадеуша Грохольського Марію, яка у 1851 р. вийшла заміж за сина князя, політичного еміграційного діяча Вітольда Чарторийського (1824–1865). Після смерті чоловіка вона повернулася до П'ятничан і з 1873 р. присвятила своє життя чернецтву (перебувала у Познанському та Краківському кляшторах). Таким чином, книги з бібліотеки Чарторийських спочатку потрапляють до п'ятничанської книгозбірні. Польський науковець Тадеуш Епштейн зазначає, що гувернантці п'ятничанського палацу Ізабеллі Карпович замовили рукописний каталог книг, що охопив близько тисячі томів. Їх Тадеуш Грохольський згодом отримав від сестри Марії як шлюбний подарунок у серпні 1886 р. [7, s. 79].

Сьогодні виявлено 18 назв книг у 31 томі, які походять з книгозбірні Адама Єжи Чарторийського і містять два види шрифтових екслібрисів – «Ze zbioru JZY Czartoryskiej» та «Z archiwum X.WDY Ad. J. Czartoryskiego». Екслібриси розташовані

на титулі та останній сторінці примірників. Найдавніший друк датується 1679 р., а найновіший – 1850 р.

Адам Єжи Чарторийський (1770–1861) був одним із видатних європейських політиків і освіченою людиною свого часу, мав широкий світогляд в питаннях внутрішньої і зовнішньої політики. Він був одним із представників польської еліти, який, зв'язавши себе службою Російській імперії, прагнув так спрямувати її політику, щоб вона одночасно вирішувала завдання відновлення польської державності. Після поразки Листопадового повстання 1831 р. оселився в Парижі, де прожив до самої смерті. В еміграції очолив консервативно-аристократичний табір польських вигнанців, розвивав програму відновлення незалежної Польщі за підтримки західноєвропейських держав. Чарторийський усе життя був щедрим меценатом – до еміграції фундував у Гранові новий костюл, під повітову школу подарував родовий замок у Меджибожі та муровану дзвіницю парафіяльному костюлу. В еміграції разом із дружиною Анною із Сапегів (1798–1864) матеріально та морально підтримував поляків, засланих царським урядом до Сибіру, та закордонних вигнанців-земляків [1, с. 821–824]. Підтвердженням останнього факту є авторський дарчий підпис польського економіста і публіциста графа Вінценти Яблоновського в книзі «La France et la Pologne» (Париж, 1843), адресований Анні Чарторийській, де він висловлює щиру подяку за її підтримку та розуміння у важкі часи. У творі автор згадав суспільно-політичну діяльність князя, зокрема участь у Віденському конгресі 1814/15 рр., де був радником Олександра I з польського питання. Примірник оздоблений як розкішне

J'ai vu l'original de l'ouvrage de M. de Sapieha
à Paris le 25 Mars 1843
Sapieha

Wojciechowi Jędrzejowskiemu
Panie, w tym towarzystwie otrzymałem od Pani list, w którym
zawieszona jest wyrażenie wdzięczności za dotychczasowe
opieki, jakie Pani okazała mi w czasie mojej wyprawy
do Francji, i za wyrażenie nadziei, że dotychczasowe
opieki Pani na mnie nie przestaną być mi potrzebne
i w przyszłości. Jest mi bardzo miło, że Pani
nie zapomina o mnie i o moich potrzebach. Jest mi
bardzo miło, że Pani nie zapomina o mnie i o moich
potrzebach. Jest mi bardzo miło, że Pani nie zapomina
o mnie i o moich potrzebach. Jest mi bardzo miło, że
Pani nie zapomina o mnie i o moich potrzebach.
Wojciech Jędrzejowski

Дарчий підпис
В. Яблоновського

Віденському конгресі 1814/15 рр., де був радником Олександра I з польського питання. Примірник оздоблений як розкішне

видання – шкіряна оправа з дублюрою, верхня і нижня кришка палітурки прикрашена рамковим орнаментованим тисненням, на корінці з бинтами зазначені автор та назва, книжковий блок має золотий обріз.

Зі стрижавського зібрання походить також малоформатний примірник (153 x 84 мм), який оприлюднив представник відомої голландської видавничої фірми Данієл Ельзевір. Це поетична збірка Венсана Вуатюра (1597–1648) «*Les oeuvres*» (т. 2, Амстердам, 1679). Автор був відомим представником французької барокової літератури XVII ст.

З бібліотеки Чарторийського походить книга «*Histoire d'Angleterre*» (т. 10, 1728; т. 11, 1738, Гаага), автором якої був відомий французький історик Рапен де Туара (1661–1723). Монументальну працю з історії Англії у 13 томах вперше друкували після смерті автора упродовж 1724–1727 рр. У фонді РіЦ знаходиться друге видання, що здійснили голландські друкарі Александер де Рогіссарт, П'єр де Хонд та Ян Ван Дюрен. Вони приділили велику увагу оздобленню книги – елегантна шкіряна палітурка з розкішним тисненням корінця, мармуровий візерунок форзаца, прикрашений гравійованою видавничою емблемою титульний аркуш, пишні барокові заставки та ініціали, широкі поля – данина модним тенденціям європейського книгодрукування першої половини XVIII ст.

Найвідоміший твір, що належить офіційному історіографу ордену мальтійських лицарів Рене-Обера де Верту (1655–1735), більш відомому в історіографії як абат Верту, «*Histoire des chevaliers hospitaliers de S. Jean de Jerusalem ...*» (т. 1, 3, 4. Париж, 1726) містить два екслібриси – князя Чарторийського та подвійний гербовий невідомої родини. Видання забезпечено науковим апаратом, оздоблене майстерно виконаним гравійованим портретом автора, сторінковими зображеннями лицарів та їхніх гербів, картами, заставками. Шкіряна палітурка коричневого кольору з бинтами, корінець прикрашає орнаментоване тиснення, на багряному тлі вказані назва книги і номер тому.

Серед інших французьких стародруків слід відмітити примірник «*Le герос de Сугус*» (т. 1. Париж, 1732), що був

виданий відомим книготорговцем та видавцем Антуаном-Клодом Бріассоном, збірку п'єс античних авторів «Le theatre des Grecs» (т. 2. Париж, 1749), порівняльні життєписи давньогрецького письменника Плутарха «Les vies des homes illustres de Plutarque» (т. 3, 4, 5. Париж, 1762) та дослідження шотландського королівського історіографа Вільяма Робертсона «L'histoire du regne de l'empereur Charles-Quint» (т. 2. Амстердам, 1771).

Наукова література репрезентована прижиттєвим виданням французького математика та економіста Шарля Дюпена (1788–1873) «Force militaire de la Grande-Bretagne de 1816-19» (т. 1. Париж, 1820), в якому автор виклав власні дослідження про торгівлю і промисловість Великобританії.

Серед видань XIX ст. з провенієнціями князівської бібліотеки виявлені книги історичної тематики, антична та західноєвропейська художня література. Історія репрезентована працями братів Т'єррі – Амадея «Histoire des Gaulois» (т. 2, Париж, 1835) і Огюстена, який був одним із засновників французької історіографії, «Histoire de la conquête de l'Angleterre par les Normands» (т. 2, 3. Париж, 1856) і дослідженням французького журналіста та історика Жана-Батиста Капфіга «Histoire de Philippe Auguste» (т. 1, 2. Париж, 1842). Антична література представлена зібранням творів Марка Тулія Цицерона, що видавалися в серії «Латино-французька бібліотека» у видавництві Шарля Луї Флері Панкука. Серед інших творів художньої літератури виявлені збірки французького драматурга Жана Батиста Расіна «Oeuvres» (т. 1, 2, Париж, 1837), казки представника німецького романтизму Ернеста-Теодора-Вільгельма Гофмана «Contes» (т. 1–2, Париж, 1838) та мемуарний твір одного із засновників французького романтизму, письменника і політика Франсуа-Рене де Шатобріана «Mémoires d'outre-tombe» (т. 1–2, Париж, 1850). На книгах з творами Расіна, окрім екслібриса Чарторийського, у верхній частині титулу міститься підпис, зроблений почерком Зофії Грохольської – «Strzyziawka T. Grocholski».

Окрім книг з екслібрисом Чарторийського, виявлено ще чотири примірники, титул яких прикрашає гербовий екслібрис, у якому поряд зображено герби «Sygokomla» Грохольських та

«Pogoń» Чарторийських. Цей факт свідчить про те, що Вітольд і Марія як справжні бібліофіли, комплектуючи власну сімейну бібліотеку, замовили новий екслібрис. Таким екслібрисом позначені праці французьких істориків Жака Беніня Боссюе «Discours sur l'Histoire universelle» (т. 2, Париж, 1825), Огюстена Тьєррі «Oeuvres complètes de Augustin Thierry» (т. 5, 8, Париж, 1851) та прижиттєве видання польського історика, літератора і бібліотекаря Кароля Сенкевича «Skarbiec historii polskiej» (т. 1, Париж, 1839).

Кароль Казимир Сенкевич (1793–1860) походив зі шляхетського роду герба Сенюта, закінчив уманську базиліанську школу, потім вінницьку повітову школу та волинську гімназію. У 1813–1816 рр. займав посаду особистого секретаря візитатора шкіл Волинської, Подільської та Київської губерній Ф. Плятера і мешкав у Кременці. У цей час він зацікавився літературою, писав вірші та робив поетичні переклади, був головою місцевого письменницького молодіжного гурту. У 1816 р. розпочав навчання у Віленському університеті, по його закінченні під керівництвом Л. Големб'ювського упорядкував бібліотечно-рукописні зібрання Чарторийських у Пулавах і Синяві. За фінансової підтримки Адама Єжи Чарторийського здійснив велику наукову подорож по Європі з метою вивчення роботи великих бібліотек, збирав інформацію про полоніку, книжкові аукціони та букіністів, закупував книги для пулавської бібліотеки. Після повернення Чарторийський запропонував Сенкевичу посаду секретаря та бібліотекаря. За час роботи він зумів сформувати найкраще на польських землях зібрання історичних і літературних видань, з ґрунтовним каталогом та налагодженою системою інформування науковців. Видавничо-наукова діяльність Сенкевича базувалась на популяризації польської історії та публікації історичних джерел (особливо мемуарів, кореспонденції, дипломатичних документів). За його ініціативи в Парижі у 1838 р. було відкрито Польську бібліотеку, яка стала головним осередком культурного життя еміграції та центром історичних досліджень [1, с. 680–683].

Наявне видання є першим томом задуманої і здійсненої автором у 1839–1842 рр. серії «Skarbiec historii polskiej». Збірка

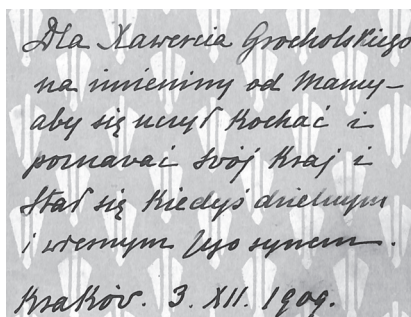
містить авторську передмову, опис окремих історичних подій у 1474–1795 рр., кореспонденцію, списки сенаторів, міністрів, воєвод (у т. ч. подільських) Царства Польського, документи Барської конфедерації, матеріали про видатного поета епохи Просвітництва, автора історичних творів і політичних трактатів Адама Нарушевича тощо.

Тадеуш та Зофія Грохольські також активно поповнювали садибну бібліотеку.

Розкішне видання праці французького історика Анрі Валлона, яке здійснила відома видавнича фірма Альфреда Маме, «Saint Louis» (Тур, 1880) Зофія Грохольська отримала з нагоди свого весілля. Невідома особа, очевидно з родичів нареченої, залишила дарчий підпис французькою мовою, в якому висловлює молодятam найкращі побажання та вказує дату – 30 серпня 1886 р. Примірник має всі ознаки розкішної західноєвропейської книги другої половини XIX ст. – кольорові фронтиспис та численні хромолітографії в тексті, захищені додатковим аркушем з відомостями про ілюстрацію, ошатне оздоблення палітурки, золотий обріз книжкового блоку та ін.

Власний дарчий підпис Грохольська залишила на форзаці книги Юзефа Хоцієвського «Malowniczy opis Polski» (Вроцлав, 1907), яку вона підготувала як подарунок на день народження наймолодшого сина Ксав'єра (1903–1947).

У книгозбірні стрижавського маєтку була також подарована одному із синів Грохольських книга А. Сигитинського «Maksymilian Gieryski» (Варшава, 1906), в якій ідеться про життя та творчість відомого польського художника XIX ст., майстра пейзажного живопису Максиміліана Геримського. Грохольський Ремігіуш Адам (1888–1965), другий із п'яти синів

*Dla Xawerecia Grocholickiego
na imieniny od Mamy-
aby się cieszył Kochać i
pomagać swój kraj i
stać się kiedyś dziełem
i wspaniałym. Daję ci ten.*
Mamrot. 3. XII. 1909.

Дарчий підпис Зофії
Грохольської

Тадеуша, після навчання на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету кілька років лікувався від туберкульозу в Закопаному та Давосі, з 1914 розпочав військову кар'єру. Писав вірші та захоплювався малярством [1, с. 145–146]. Вищезгадану книгу він отримав як подарунок від В.З. Семенова (є польськомовний дарчий підпис, датований 5 березня 1910 р.) під час перебування в Закопаному.

Книга Генрі Мортон Стенлі «*Dans les ténèbres de l'Afrique*» (Париж, 1890) видавничої фірми Ашетте містить штамп «*Strzyżawka*» на титульному аркуші та печатку відомої київської книгарні Леона Ідзіковського на звороті фронтиспису. Цей факт придбання книги через книжковий магазин свідчить про обізнаність господарів з популярними західноєвропейськими виданнями і бажання Грохольських поповнювати власне зібрання різними способами. Один із таких – купівля книги «*Konstytucye seymu extraordinaryinego w Warszawie roku MDCCLXVII*» (Варшава, 1768) з бібліотеки літературного критика, історика, письменника, колекціонера і бібліофіла Конstantи Подвисоцького (1810–1868).

Подвисоцький постійно мешкав у власному палаці в Рихтах Кам'янецького повіту (нині Рихти-Гуменецькі Кам'янець-Подільського р-ну). За відомостями Юхима Сіцінського, у 1866 р. його бібліотека налічувала 6 тис. томів (за відомостями Йосипа Ролле – 12 тис. томів), містила також збірку польських автографів (понад 500), рукописи, книги універсалів, сеймових ухвал, опрацьованих та відзначених особистим екслібрисом власника. Через скрутне становище вдова розпродала колекції, в тому числі бібліотечне зібрання [1, с. 489–490].

Вищезгадана книга з бібліотеки Подвисоцького спочатку перебувала в урядовій канцелярії Подільського воєводства. Про це свідчать провенієнції на титулі і підписи маршалка сейму Кароля Радзивілла, маршалка литовської конфедерації Станіслава Бжостовського, генерального секретаря конфедерації Марцина Матушевича, що скріплені наприкінці примірника відбитком гербової печатки Речі Посполитої. Належність примірника до бібліотеки Грохольських визначається за підписом «*Strzyżawka*»

на звороті верхньої кришки палітурки. Палітурка виготовлена зі шкіри темного кольору, має втрати зав'язок. Папір з водяними знаками двох видів. Текст рясніє численними маргіналіями на полях.

Книгознавчий аналіз колекції Грохольських з п'ятничанської та стрижавської книгозбірень засвідчив, що фонди мали антикварно-бібліофільський характер та віддзеркалювали загальні тенденції суспільно-політичного, культурного та сімейного життя своїх власників. Унаслідок пожежі, яка трапилась одночасно в обох палацах у січні 1918 р., бібліотеки зазнали величезних втрат. Репрезентований матеріал, хоча невеликий за обсягом, переконливо свідчить, що бібліотека є важливим додатковим джерелом для вивчення та дослідження роду Грохольських на теренах Поділля.

Джерела та література:

1. Колесник, В. Відомі поляки в історії Вінниччини : біогр. слов. / В. Колесник. – Вінниця, 2007. – 1007 с.
2. Вінниця у спогадах : у 3 т. Т. 1 : XIX–XX ст. / Вінниц. краєзнав. музей ; упоряд. В. Колесник. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – С. 104–130.
3. Головащенко, С. Бібліознавство / С. Головащенко. – Київ, 2001. – 410 с.
4. Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana. T. 1–40. – Warszawa : Nakład i druk S. Sikorskiego, 1890–1912.
5. Niesiecki, K. Korona Polska przy Złotej Wolności Starożytności... T. 4 / K. Niesiecki. – Lwów, 1743. – S. 463–466.
6. Orgelbrand, S. Encyklopedia Powszechna : w 18 t. / S. Orgelbrand. – Warszawa, 1898–1912.
7. Epstein, T. Z piorem i paleta: zainteresowania intelektualne i artystyczne ziemianstwa polskiego na Ukrainie w drugiej połowie XIX w. / T. Epstein ; In-t Historii PAN. – Warszawa : Neriton, 2005. – 589 s.

Польські періодичні видання першої половини XIX ст. у фонді відділу рідкісних і цінних видань ВОУНБ ім. К.А. Тимірязєва

Т.О. Марчук

Колекція «Polonica» відділу рідкісних і цінних видань (далі – РіЦ) Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тимірязєва охоплює книжкові раритети XVI – початку XXI ст. з різних галузей знань. Складником колекції є також польські газети і журнали, що друкувалися упродовж XIX – початку XX ст. У фонді польська преса представлена 29 назвами і налічує понад 230 томів, що містять різноманітні оригінальні джерела з польської історії, науки, культури, освіти, найкращі художні твори тогочасної та класичної польської і європейської літератур.

Найстарішим польськомовним періодичним виданням, що зберігається, є часопис «Nowy pamiętnik Warszawski» («Новий варшавський щоденник»), що виходив у 1801–1805 рр. з друкарні оо. піарів у 20 т. Його редактором був Франциск-Ксаверій Дмоховський, відомий у літературних колах поет, письменник та перекладач. Часописом опікувалося Товариство друзів науки у Варшаві. На його сторінках друкувалися матеріали на різноманітні теми з історії, філософії, етики, літератури, астрономії, медицини, політики, винахідництва тощо.

У фонді РіЦ зберігається повний комплект часопису (за винятком тт. 1, 8, 10, 18). На титульному аркуші, прикрашеному гравійованим сюжетним малюнком, надруковано вислів Цицерона «Næc studia adolescentiam alunt senectutem oblectant secundas res ornant adversis perfugium ac solatium præbent delectant domi...» («Заняття наукою живлять юність і приносять насолоду старості, прикрашають в щасті, служать притулком і розрадою в нещасті...»).

На сторінках журналу надруковані польською переклади творів римських поетів Горація, Вергілія, представників французького класицизму Мольєра, Лафонтена, а також оригінальні твори польських літераторів. Серед останніх –

діячі епохи Просвітництва Ю. Шимановський, І. Красицький, Я. Воронич, С. Трембецький.

Викликають інтерес дві публікації Ф.К. Дмоховського «Wiadomość o życiu i pismach Karola Wyrwicza» («Про життя та листи Кароля Вирвіча», 1803, т. 11) та «Wiadomość o życiu i pismach Stanisława Konarskiego» («Про життя та листи Станіслава Конарського», 1803, т. 11), що висвітлюють біографії видатних постатей часів Речі Посполитої – філософа, географа, історика К. Вирвіча та письменника, поета, драматурга, мислителя С. Конарського.

З історичного розділу важливими є праці Т. Чацького «O nazwisku Ukrainy i początku kozaków» («Про назву України і зародження козаків», 1801, т. 4), англійського історика У. Роскоу «Wypis z historii życia i panowania Leona X Papieża» («Нарис з історії життя та правління папи Льва X», 1805, т. 20), «Wywód sprawy Generała Moreau, przez jego obrońców w sądzie» («Доводи справи генерала Моро з точки зору його захисників у суді», 1804, т. 15), «Konstytucja Rzeczypospolitej Francuzkiej roku ósmego» («Конституція Французької республіки восьмого року», 1801, т. 2) польською мовою.

Цікавим є «Wypis z podróży do Szwecji Finlandii i Laponii» («Нарис з подорожі до Швеції, Фінляндії та Лапландії», 1804, т. 15) італійського письменника, археолога, дипломата, етнографа, мандрівника Д. Ачербі, який здійснив важливі дослідження в галузі етнографії, звичаїв і фольклору місцевих народів.

Видання зменшеного формату мають комбіновану оправу, на шкіряному коричнево-зеленому корінці тиснена золотом назва, рік та номер. На титульних аркушах наявних томів стоїть кругла печатка чорного кольору «Wasyłowiecka Biblioteka R.S.» – ознака приналежності до родового книжкового зібрання відомої на Поділлі родини Собанських. Том 3-й 1801 р. мав ще одного власника, підтвердженням чого є нерозбірливий автограф «Salezy J...».

Журнал «Izys Polska» («Польська Ісіда») – один з перших польських технічних журналів, що з'явився 1820 р. в друкарні відомого варшавського друкаря Натана Глюксберга. Його засновником, видавцем і першим редактором був Граціан Корвін. З 1822 до 1828 рр. редакцію очолював Антоні Леловський. Темати-

ка публікацій часопису охоплювала теоретичні та практичні статті господарсько-економічного та сільськогосподарського змісту.

У фонді РіЦ наявні два примірники «*Izys Polska*» – 1820 р. (т. 1–2); 1821 р. (т. 4–6). Вони мають картонну оправу зеленого кольору під «мармур», на шкіряному корінці, оздобленому рослинним орнаментом, тиснена золотом назва та рік видання. Палітурник зберіг видавничу паперову обкладинку. Вона прикрашена гравійованою орнаментальною рамкою. На титульному аркуші розташований сюжетний гравійований малюнок, поруч з яким стоїть штемпель родини Собанських «*Wasylowiecka Biblioteka R.S.*». Тексти супроводжуються багатим ілюстративним матеріалом – кресленнями, малюнками, таблицями.

Часопис «*Biblioteka Polska*» («Польська бібліотека»), що також побачив світ у друкарні Н. Глюксберга, висвітлював питання філософії, історії, географії, літератури, мистецтва тощо. У фонді РіЦ дане видання представлено двома книгами – 1824 р. (т. 2) та 1825 р. (т. 1). В останній, наприклад, редакція розпочала друк відомої праці «*Historia narodu polskiego*» («Історія польського народу») А.С. Нарушевича, написаної за дорученням короля Станіслава Августа. У цьому ж томі польською надруковані твори відомих французів – комедія Мольєра «*Mizantrop*» («Мізантроп») та трагедія Ж. Расіна «*Andromaka*» («Андромаха»), а також історія написання роману В. Д'Арленкура «*Nieznajoma*» («Незнайомка»).

Обидва примірники перебували в родовій бібліотеці Собанських, підтвердженням чого є тиснення «*Wasylowka*» на корінці. Вони мають комбіновану оправу коричнево-блакитного кольору, корінець і кришка 2-го тому пошкоджені.

Науково-літературний щомісячник «*Dziennik Warszawski*» («Варшавські новини») видавався протягом 1825–1829 рр. Девізом журналу був вислів Сенеки «*Otium sine litteris mora est*» («Дозвілля без наукових занять – це смерть»). Від дня заснування часопису його редактором і видавцем протягом року був польський журналіст, літературний критик Міхал Подчашинський. 1826 р. до обов'язків редактора приступив польський літератор Ян Казимир Ординець. (Обидва діячі – вихідці з Волині. Ординець певний час працював у Вінницькій гімназії). Співредактором і автором літературних праць видання був Маурицій Мохнацький –

польський літератор доби романтизму, піаніст, учасник патріотичних тасмних товариств та Листопадового повстання 1830–1831 рр.

У журналі друкувалися поезії Я. Кохановського, А. Міцкевича, літературно-критичні статті М. Подчашинського, історичні праці Й. Лелевеля, С. Бандке, правознавчі матеріали Ф. Море.

«Dziennik Warszawski» 1826 р. (т. 4) – єдиний примірник у фонді відділу. Книга зменшеного формату має паперово-шкіряну оправу синьо-коричневого кольору, прикрашена золотим візерунковим тисненням і назвою на корінці. На титульній сторінці стоять два штемпеля: червоного кольору з монограмою невідомої особи «R.D.W.» та родини Собанських «Wasyłowiecka Biblioteka R.S.».

Часопис «Dziennik Wileński» («Віленські новини») друкувався у Вільно (Вільнюс) у 1805–1806 та 1815–1830 рр. До 1825 р. друком видання опікувався Джозеф Завадський, з 1826 – Антоній Марцинківський. Значна частина матеріалів була присвячена литовському фольклору. З журналом співпрацювали історик і публіцист М. Балінскіс, лікар Е. Матусевичюс, священник, філософ М. Длуський та ін. Дане видання представлене одним примірником – 1826 р. (т. 1). Він має напівшкіряну світло-коричневу «мармурову» оправу, на корінці наліпка червоного кольору, на якій зазначені назва, рік видання, а також монограма невідомої особи «L.N.». Титульний аркуш відсутній. Примірник надійшов з Національної історичної бібліотеки України у 80-х роках ХХ ст.

У відділі РіЦ зберігається один випуск літературно-мистецького журналу «Lwówianin» («Львів'янин», 1840). Видавався він у 1835–1842 рр. в друкарні Петера Піллера – одному з найпотужніших друкарських підприємств Львова. Редактором і автором численних матеріалів часопису був Людвік Зелінський. Із матеріалів, надрукованих у наявному примірнику, варто виокремити такі, як: «Anastazyja Lisowska czyli Roxolana» («Анастасія Лісовська або Роксолана»), «Relacja bitwy pod Beresteczkiem r. 1651» («Реляція про битву під Берестечком р. 1651»), «Rodzina Korniaktów» («Родина Корняктів»), зібрані

і упорядковані Л. Зелінським; «Stańczyk» («Станьчик»), «Dzieje miasta Kowna na Litwie» («Історія литовського міста Ковно») Ю. Крашевського, «Buda i Peszt» («Буда і Пешт») М. Михалевича тощо. Сторінки «Львів'янина» прикрашено 20 літографіями, виконаними в традиціях академізму чеським художником-графіком Й. Свободою, який жив і працював у Львові. Видання збільшеного формату має чорно-зелену комбіновану обкладинку зі шкіряними кутиками і орнаментальним корінцем. Раніше належало родині Собанських з Василівки.

Журнал «Pielgrzym» («Паломник»), присвячений питанням філософії, історії та літератури, видавався у Варшаві з 1841 до 1846 рр. в друкарні Банку польського. Заснувала його Елеонора Земенцька – польський публіцист, популяризатор філософії, відома діячка жіночого руху. Журнал існував протягом п'яти років за підтримки письменника Юзефа Крашевського, священника, духовного письменника Ігнація Головінського, польського колекціонера, бібліофіла Константи Свідзінського. У фондах бібліотеки дане видання представлено двома книгами 1844 р. (т. 1–2, 3–4).

Серед публікацій цікавими є уривки з праці відомого німецького психіатра І. Хайнрота «Człowiek pod panowaniem moralnej siły...» («Людина під владою моральної сили...»), т. 1–2), «Rozbior dzieł Kazimierza Brodzińskiego» («Аналіз праць Казимира Бродзінського», т. 3–4) Е. Земенцької. На сторінках журналу надрукована також «Bitwa pod Parkanami» («Битва під Парканами», т. 1–2) К. Тарновського, у якій йдеться про дводенну битву 1683 р. і перемогу військ під проводом Яна III Собеського над османським військом візира Кари-Мустафи. Через журнал популяризували свої твори А. Накваська – «Otton i Berta» («Оттон і Берта», т. 1–2); А. Пшездзецький «Trzy chwile w życiu» («Три миттєвості життя», т. 1–2), Ад. Косинський «Wyjątek z przejażdżki po kraju» («Витяг з опису подорожі по Польщі», т. 3–4) та інші відомі письменники 40-х років XIX ст.

73 роки (1841–1914) тривало видання щомісячного літературно-наукового журналу «Biblioteka Warszawska» («Варшавська бібліотека»). Його засновником був історик і літератор Міхал Балинський. Багато років навколо часопису

групувалися інтелектуали Польщі. З ним співпрацювали видатні діячі польської науки, культури, серед яких – Ф. Бентковський, О. Брюкнер, В. Вольський, В. Косякевич, Т. Корзон, А. Павінський (співредактор), Г. Струве, П. Хмельовський, Е. Хосцький та ін. До 1876 р. це було єдине польське загальнонаукове періодичне видання.

У фонді відділу РіЦ журнал «Biblioteka Warszawska» представлений 33 томами, що побачили світ упродовж 1841–1904 рр. З 1841 по 1844 рр. він виходив з друкарні Юліана Качановського. Редагував видання письменник Антоні Шабранський. Співредактором був Александер Пшездзецький – історик, літератор, видавець і меценат, уродженець Подільської губернії. Він же реформував редагування часопису, започаткувавши засідання комітету з відкритим балотуванням надісланих статей. Численні матеріали висвітлювали рубрики з історії, літератури, філософії, наук та ремесел, права, державного управління та ін. Цей період представлений у відділі таким чином: 1841 р. (т. 2, 3), 1842 р. (т. 2, 3), 1843 р. (т. 2, 4), 1844 р. (т. 4).

На шпальтах часопису надруковані поетично-прозові твори «Żeglarz» («Моряк», 1841, т. 3) поета-романтика Р. Бервінського, «Do wieśniaczki» («Селянці», 1841, т. 3), «Pióro» («Перо», 1842, т. 2) Ц. Норвіда, «Ataman Sawa. Duma ukraińska» («Отаман Сава. Українська дума», 1841, т. 2, 3) В. Зелінського, повісті «Panna Starościanka» («Донька старости», 1841, т. 3) К. Войцицького, «Złamane serce» («Розбите серце», 1842, т. 2) В. Ірвінга. Привертає увагу праця Е. Земенцької «Myśli o filozofii» («Думки про філософію», 1841, т. 2), у якій вона сміливо виступила проти філософії Гегеля.

Цікавими є дослідження з історії: «Kronika miasta Lwowa» («Хроніка міста Львова», 1841, т. 3) Д. Зубрицького; «Bitwa Lipska 1813 r.» («Битва під Лейпцигом 1813 р.» 1841, т. 2) Т. Вулежинського про одну з найбільших битв (Битва народів) у світовій історії до початку Першої світової війни; «Husarze, wyciąg z dzieła: Obrazy starodawne» («Гусари, уривок з видання «Старовинні образи», 1842, т. 3) К. Войцицького; дві праці А. Пшездзецького «Mieczysław I obraz z dziejów Polskich» («Мечислав і образ з польської історії», 1844, т. 4) та «Podroże

po Polsce...» («Подорожі по Польщі...», 1844, т. 4); «O prawach włościan w Galicji» («Про права селян в Галичині», 1843, т. 4) та ін.

За винятком двох 2-х томів 1841 та 1842 рр., журнали раніше перебували в родовій бібліотеці Собанських. На корінці кожного з них тиснена золотом його назва, рік, номер та екслібрис «Wasyłowka».

У 1845–1854 рр. друком часопису «Biblioteka Warszawska» опікувався відомий видавець Станіслав Ян Стробський. Протягом наступних десяти років (1855–1865) видання виходило з друкарні «Gazety codziennej» («Щоденної газети»). Незмінним його редактором, автором багатьох публікацій був письменник, книговидавець, історик Казимир Войцицький. У цей період у часописі з'явилися нові розділи з теології, статистики, машинобудування, мистецтва, природничих наук, біографічні матеріали, описи мандрівок, експедицій тощо.

У фонді РіЦ знаходиться 23 примірники видання.

Том 3-й та 4-й 1858 р. належав відомому на Поділлі політичному і громадському діячу, публіцисту, перекладачу Станіславу-Адаму Стемповському, адже на титульних аркушах стоїть його автограф. Решта належала родині Собанських з Василівки.

Автором нарису «Legenda o ucieczce Samuela Koreckiego z niewoli tureckiej» («Легенда про втечу Самійла Корецького з турецької неволі», 1856, т. 2) був уродженець Кременця, польський історик, письменник З. Комарницький. З нього читач дізнається про Самійла Корецького – одного із найславніших політичних і військових діячів Речі Посполитої, онука князя Богуша Корецького, старости брацлавського і вінницького у 1548–1576 рр., який зробив чималий внесок для розквіту Вінниці. А його нащадок Самійло відважно воював проти турецької армії, прославився в боях з кримськими татарами і заслужив повагу українського козацтва.

Серед праць, що висвітлюють минуле Польщі, була стаття Т. Ліпінського «Czasy Augusta III» («Часи Августа III», 1846, т. 1), присвячена польському монарху, який неодноразово відвідував Поділля; «Wiek Stanisława Augusta» («Століття Станіслава Августа», 1858, т. 4) Ю. Лукашевича – історика, видавця багатьох

історичних документів і матеріалів XVII–XVIII ст.; історична розповідь М. Балінського «Zgon Żółkiewskiego...» («Смерть Жолкевського...», 1845, т. 2) про останні дні життя відомого польського полководця Станіслава Жолкевського, учасника війни проти Московського царства, проти шведів у Лівонії, а також воєнних дій польсько-української армії проти турків на Поділлі у 1611–1620 рр. До уваги тих, хто цікавиться історією наполеонівських воєн, розповідь «Pamiętniki moje w Hiszpanii» («Мої іспанські щоденники», 1845, т. 1, 2) К. Войцеховського – безпосереднього учасника подій іспанської війни, який взявся за перо, щоб «...віддати належну повагу пам'яті командирів і товаришів...». Текст спогадів супроводжувався розлогіми коментарями і короткою історією кавалерії Польських легіонів.

Том 3-й 1858 р. містить матеріали про захоплюючі подорожі країнами Азії англійського мандрівника Дж. Форстера, про перебування А. Міцкевича та О. Пушкіна в Одесі, написані професором Рішельєвського ліцею К.П. Зеленецьким.

Неабияку цікавість викликають «Listy Adolfa Januszkiewicza ze stepu kirgizkiego» («Листи Адольфа Янушкевича з киргизького степу», 1859, т. 1, 2). Польсько-білоруський поет і етнограф походив зі шляхетського роду герба Любіч, що брав початок у Великому князівстві Литовському. Народився 1803 р. у місті Несвіжі Слуцького повіту (Білорусь). 1821 р. закінчив з відзнакою Подільську гімназію (Вінниця), два роки був слухачем філологічного факультету Віленського університету. Жив у Кам'янці-Подільському, там був обраний депутатом цивільного департаменту Головного суду Подільської губернії. Брав участь у Листопадовому повстанні, був поранений і потрапив у полон. За вироком суду від 4 березня 1832 р. А. Янушкевич був позбавлений дворянського звання з конфіскацією майна і засланий на поселення до Сибіру. У тих краях він познайомився і подружився з поетом Г. Зелінським, поетом-декабристом О. Одоєвським; працював в Омському окружному суді, був чиновником у канцелярії прикордонного начальника сибірських киргизів, багато подорожував. Під час мандрів вів докладний щоденник, у якому записував проникливі спостереження за місцевим населенням, збирав його легенди, пісні, вірування

та звичаї. Майже через чверть століття (1856 р.) А. Янушкевич повернувся на батьківщину і наступного року помер (через хворі легені) у маєтку матері та брата в Дзягільні.

У розділі, що висвітлює природничу тематику, надрукована розвідка Г. Бельке «Krótki rys historii naturalnej Kamieńca Podolskiego» («Короткий нарис природничої історії Кам'янця-Подільського», 1858, т. 3). Відомий дослідник природи Поділля Г. Бельке майже тридцять років жив і працював у Кам'янці-Подільському. Здобувши самотужки значні природничі знання, присвятив себе спостереженням за природою краю, збору зоологічної термінології та природничої бібліографії, а також опрацюванню профільних наукових праць, у чому йому допомагало ґрунтовне знання іноземних мов.

З рубрики, що висвітлює мистецтвознавчі матеріали, дізнаємося про митця, ім'я якого тісно пов'язане з музичним життям Львова – відомого музиканта, композитора Ю. Ельснера, автора духовних творів, зокрема ораторії «Страсті Господа нашого Ісуса Христа» (1846, т. 2); про одного з найвідоміших австрійських художників ХІХ ст. Ф.Г. Вальдмюллера (1856, т. 2). Польський музичний критик, композитор і віолончеліст М. Карасовський на сторінках «Biblioteka Warszawska» розповідає про цікаві факти з «Życie Józefa Haydna» («Життя Йозефа Гайдна», 1859, т. 4).

Про зимові обрядові пісні, зокрема колядки, колядування як календарний обряд у подолян ідеться у статті Е. Дульського «Kolędy podolskie» («Подільські колядки», 1858, т. 3). Дане дослідження охоплювало не тільки опис колядування та маланкування на Поділлі, а й теоретизування визначень колядок та їхнього «язичницького походження».

Окремої уваги заслуговує лист у редакцію часопису «Biblioteka Warszawska» (1847, т. 4) від 15 липня 1847 р. польського поета-романтика, уродженця Поділля А. Грози, у якому він розповідає про цікаву і неординарну людину – Леона Ущапівського, який народився 1789 р. на Волині, освіту здобув у Віленському університеті. Отримавши ступінь доктора медицини, займався лікарською практикою, згодом став прихильником гомеопатії. Працював на польських, литовських землях. В Україні

лікував хворих у маєтку графа Пйотра Потоцького (містечко Білилівка Бердичівського повіту), у Сквирі, Немирові (там же він помер 26 лютого 1846 р.). Автор листа звертається до редакції з проханням надрукувати праці Л. Ущатовського, який у силу своєї скромності і сором'язливості не зміг їх опублікувати.

Завершують огляд часопису «Biblioteka Warszawska» видання, що вийшли друком 1870 р. (т. 3), 1888 р. (т. 4) та 1904 р. (т. 3).

Примірник 1870 р., що побачив світ у видавництві «Гебетнер і Вольф», належав власнику родової бібліотеки, подільському поміщику з Якушинців Артуру Руссановському, підтвердженням чого є його автограф на титульному аркуші. Серед авторів часопису був представник варшавської історичної школи Т. Корзон, який у праці «Historycy pozytywisci» («Історики-позитивісти») висвітлив діяльність англійського історика, соціолога Г.Т. Бокля та німецького публіциста, видавця і політика Г.Ф. Кольба. Про життя і велику різноманітну творчість польського поета-сентименталіста, критика, професора Варшавського університету К. Бродзінського написав його побратим по перу Ф.С. Дмоховський.

Зовнішнім виглядом привертає увагу «Biblioteka Warszawska» 1888 р.: сіро-червоного кольору обкладинка, тиснені золотом на корінці назва, рік і номер тому. На титульному аркуші стоїть гербова печатка з написом «Z księgozbioru Władysława Łempickiego» та автограф власника видання. На сторінках часопису надруковані повісті «Lektorka» («Лекторка») та «Stary roman tyk» («Старий романтик») М. Зелінської та Б. Грабовського, дві праці польського філолога і мислителя В. Лютославського «Początki teorii rewolucji państwowych» («Витоки теорії народних революцій») та «Rozwój państw nowożytnych wobec teorii Arystotelesesa» («Розвиток сучасних держав за теорією Арістотеля»).

«Biblioteka Warszawska» 1904 р. вийшла з-під друкарського верстата Ю. Сікорського. Бібліотечний екземпляр має паперову типографську обкладинку сірого кольору з назвою, роком і місцем видання. Редактором та видавцем журналу був Адам Красинський – польський поет, письменник, громадський

і політичний діяч. На титульному аркуші стоїть «Печать Браиловского общественного собрания».

Засновником, видавцем і редактором часопису «Przegląd naukowy» («Науковий огляд») був польський письменник, перекладач і літературознавець, родом із Житомира, Іполіт Скимборович. Журнал друкувався накладом редактора кожні десять днів у варшавській друкарні Яна Яворського. Протягом семи років (1842–1848) вийшло близько 150 випусків «Przegląd Naukowy». У фонді РіЦ дане видання, що перебувало в родовій бібліотеці Собанських, представлено 4 книгами – т. 1, 2 (№ 1–9; № 10–18) 1845, 1847, 1848 рр. видання та т. 3, 4 (№ 19–27; № 28–36) 1847 р. На авантитулі кожного тому наведений уривок з поеми Міцкевича «Ода молодості»: «Tam sięgaj, gdzie wzrok nie siega! Łam, czego rozum nie złamie; Młodości! orla twych lotów potęga, a jako piorun, twe ramię!» («Сягай, куди зір не сяга! Ламай, що розум не зломить; Молодосте! Орлина твоя снага, плечі твої, мов громи»). Тексти прикрашені орнаментальними кінцівками і заставками.

Із статей, що висвітлювалися на сторінках «Przegląd Naukowy», заслуговують на увагу надруковані у декількох номерах історичні праці Р. Свіржбинського «Treść Rzumu w pierwszym okresie» («Рим першого етапу», 1847, т. 2, № 18; т. 3, № 19; т. 4, № 28), «Dzieje posęcia się Rzumu» («Історія початку Риму», 1847, т. 2, № 18) та «Zjazd monarchów w Lucku...» («З'їзд монархів у Луцьку», 1845, т. 1, № 6) польського історика, етнографа Л. Голембійовського про важливу дипломатичну подію, що відбулася у Луцьку 1429 р. і мала на меті розв'язати політичні та економічні питання центрально-східної Європи; «Opis miasta Kalisza» («Опис міста Каліш», 1848, т. 2, № 17/18) – одного з найстаріших міст Польщі – висвітлений почесним його громадянином, істориком, письменником, бібліографом Ц. Бернацьким.

«Zasady harmonii K. Kurpinskiego» («Основи гармонії К. Курпинського», 1845, т. 2, № 13), написані Й. Бржозовським, висвітлюють діяльність польського композитора, автора патріотичної пісні «Варшав'янка. Поезії «Zeglarz» («Моряк»), «Trzy strony» («Три сторони»), «Pieśni ukraińskie» («Українські

пісні»), надруковані в № 15 за 1847 р., презентують творчість Т. Леліва.

Часопис наукового спрямування «Biblioteka Naukowego zakładu imienia Ossolińskich» («Бібліотека Наукового закладу імені Оссолінських») друкувався у 1842–1848 рр. у Львові, в типографії бібліотеки Інституту ім. Оссолінських, яка у той час виконувала функції національної бібліотеки, була потужним науковим і культурним осередком, місцем наукових зібрань, літературних вечорів та концертів. На шпальтах видання, що виходило один раз на два місяці, публікувалися історичні, літературні, філософські праці, матеріали дисертацій, наукові новини тощо. У відділі наявний єдиний примірник часопису 1847 р. видання. На титульному аркуші стоїть овальна печатка синього кольору «Biblioteka Luliniecka» – ознака приналежності видання до родової бібліотеки Якубовських з Люлинців. Примірник має паперову смарагдово-чорну оправу, на шкіряному корінці – наліпка з назвою та номером тому.

За підтримки польського журналіста, громадського діяча Яна Козьмана та його брата Станіслава, польського письменника і театрального режисера, був започаткований місячник «Przegląd Poznański» («Познанський огляд»), що виходив у Познані протягом двадцяти років (1845–1865). У фонді бібліотеки – єдине видання часопису за 1852 р. Його зміст складають літературно-критичні статті, художні твори, матеріали історичної та мистецької тематики. Серед них – праця «Obraz słowa Polskiego a jego odmian» («Образ польського слова і його різновидів») П. Семенка – польського католицького діяча, філософа, поета, письменника українського походження, а також статті, що заслуговують на увагу: «Niccolo Machiavelli» («Нікколо Макиавеллі»), «Nowe tłumaczenie sielanek Wergiliusza» («Новий переклад буколиків Вергілія»), «Dzieła Seweryna Goszczyńskiego» («Твори Северина Гоцинського»), «Żywot Kazimierza Brodzinskiego» («Життя Казимира Бродзінського»), «O mowie pana Guizot» («Про мову пана Гізо»), «Teatr Krakowski» («Краківський театр»), «Czasopisma Lwowskie» («Львівські часописи») тощо.

Отже, з огляду на наявну у відділі РІЦ колекцію польських періодичних видань першої половини ХІХ ст., можна констатувати, що подоляни надавали перевагу громадсько-політичним

та літературно-художнім часописам. Водночас за змістом видань простежується поступове розширення тематики оприлюднених матеріалів за рахунок економічних, наукових, технічних сюжетів, що відповідало в цілому європейським тенденціям у журналістській справі.

Список польських періодичних видань першої половини XIX ст. у фонді відділу РІЦ:

1. Biblioteka Naukowego Zakladu imenia Ossolinskich. T. 2. – We Lwowe : [s. n.], 1847. – 676 s.

2. Biblioteka Polska: pamiętnik poświęcony umiejętnościom, historyi, literaturze i rzeczom kraiowym. – Warszawa: W druk. N. Glucksberga.

1825. – T. 1. – 292 s.

1824. – T. 2. – 302 s.

3. Biblioteka Warszawska: pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi. – Warszawa : W druk. J. Kaczanowskiego (1841–1844); W druk. S. Strąbskiego (1845–1854); W druk. gaz. Codziennej (1855–1865); Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa (1866–1881); Druk W. Ratynskiego (dawniej J. Bergera) (1882–1891); Druk Józefa Sikorskiego (1893–1904), 1841–1904.

1841. – T. 2. – 852, [8] s.; T. 3. – 770, [8] s.

1842. – T. 2. – 718, [10] s.; T. 3. – 682, [8] s.

1843. – T. 2. – 680, [8] s.; T. 4. – 784, [8] s.

1844. – T. 4. – 730, [8] s. : il. + 6.

1845. – T. 1. – 738 s.; T. 2. – 720, [8] s.; T. 3. – 694, [12] s.; T. 4. – 704, [8] s.

1846. – T. 1. – 696, [4] s.; T. 2. – 682 s.; T. 3. – 708, [3] s.

1847. – T. 3. – 624, [3] s.; T. 4. – 680 s.

1848. – T. 1. – 680, [4] s.; T. 2. – 610, [3] s.

1849. – T. 1. – 668, [3] s. + 1 ark. tabl.

1851. – T. 1. – 610, [3] s.

1853. – T. 3. – 584, [3] s.

1856. – T. 1. – 620, [3] s.; T. 2. – 656, [3] s.

1857. – T. 1. – 636, [4] s.

1858. – T. 3. – 791, [4] s.; T. 4. – 720 s.

1859. – T. 1. – 852, [4] s.; T. 2. – 888, [4] s.; T. 3. – 770, [4] s.;
T. 4. – 820, [4] s.

1870. – T. 3. – 484, [3], 44 s.

1888. – T. 4. – 476, IV, [6] s.

1904. – T. 3. – 628, IV s.

4. Dziennik Warszawski. T. 4 : kwiecień, maj i czerwiec. –
Warszawa : W druk. Józefa Puksza, 1826. – 351, [13] s.

5. Dziennik Wilenski. T. 1. – [Wilno] : [W druk.
A. Marcinkowskiego], 1826. – 410 s. – [Literatura Narodna].

6. Izys Polska: zyli Dziennik umiejętności, wynalazków,
kunsztów i rękodzieł, poświęcony kraiomemu przemysłowi, tudzież
potrzebie wiejskiego i mieyskiego gospodarstwa. – W Warszawie :
Nakładem wydawcy, drukiem N. Glucksberga.

1820. – T. 1–2. – 540, 256 s. : il. ryc, tab.

1821. – T. 4–6. – 528, 522, 255 s. : il. ryc, tab.

7. Lwowianin : przeznaczony krajowym i użytecznym
wiadomościom / Wydany w polaczeniu prac milosnikow nauk przez
L. Zielinskiego. – Lwow : Czciakami Piotra Pillera, 1840. – 288 s. : il.

8. Nowy pamiętnik Warszawski : dziennik historyczny,
polityczny, tudzież nauk i umiejętności. – W Warszawie : W druk.
Xiezy Piiarow.

1801. – T. 2. – 380 s.; T. 3. – 380 s.; T. 4. – 384 s.

1802. – T. 5. – 398 s.; T. 6. – 396 s.; T. 7. – 372 s.

1803. – T. 9. – 372 s.; T. 11. – 384 s.; T. 12. – 380 s.

1804. – T. 13. – 380 s.; T. 14. – 380 s.; T. 15. – 384 s.; T. 16. –
366 s.

1805. – T. 17. – 382 s.; T. 19. – 372 s.; T. 20. – 358 s.

9. Pielgrzym : pismo poświęcone filozofii, historii i literaturze. –
W Warszawie : W druk. Banku Polskiego, 1844.

T. 1–2. – 370, 344 s.

T. 3–4. – 348, 350 s.

10. Przegląd naukowy : poświęcony dziejom, filozofii, literaturze,
sztukom pięknym i t. d. – Warszawa : W druk. J. Jaworskiego.

1845. – T. 1–2. – 616, [3] s.

1847. – T. 1–2. – 562 s.; T. 3–4. – 569, 1126 s.

1848. – T. 1–2. – 286, 278, 32 s.

11. Przegląd Poznański: pismo szesciotygodniowe. T. XIV. –
Poznan : Nakładem redakcyi, [1852]. – 530, III s.

БІБЛІОТЕКИ І БІБЛІОФІЛИ

Про бібліотеки домініканських монастирів Поділля (за матеріалами візитації 1823–1824 рр.)

Т.Р. Кароєва

За середньовіччя домініканський орден був одним з найвпливовіших католицьких монаших чинів. Його ченці поступово просувалися на схід Європи і на межі XIV–XV ст. дісталися Подільського, а після Люблінської унії 1569 р. – Брацлавського воєводства. Під час національно-визвольної війни 1648–1657 рр. разом з представниками інших орденів вони покинули ці небезпечні терени. Законодавчо їхнє повернення на терени Правобережної України стало можливим після 1714 р., коли до Адріанопольського договору (1713) було додано дві статті, за якими турецький султан дозволяв військам Речі Посполитої зайняти цю територію. Домініканські кляштори на подільських землях почали поновлюватися з 1720-х рр. і проіснували до 1830-х рр., коли їх закрила російська влада. Частину з них перетворили на парафіяльні костели, а ще частину – на православні церкви.

Основними сферами діяльності монахів домініканського ордену вважалися проповідництво, вивчення теології та освіта, боротьба з ересями та місіонерська діяльність. Серед інших католицьких орденів домініканський вирізнявся особливою увагою до інтелектуального розвою ченців, тому повноцінне життя монастиря неможливе було без бібліотеки. У католицькому середовищі після рішень Тридентського собору (1545–1563) увага до монастирських бібліотек зросла надзвичайно. Генеральна капітула домініканського ордену 1605 р. наказала пріорам усіх монастирів щорічно купувати кілька книг сучасних і відомих авторів [1, с. 162]. Отже, мета цієї статті – подати загальний огляд бібліотек домініканських монастирів та з'ясувати, як ченці ордену спричинилися до трансляції інтелектуальних ідей часу на Поділлі.

Основним джерелом аналізу є матеріали візитацій, що зберігаються у фонді 685 «Подільська римо-католицька духовна консисторія» (опис 4) Державного архіву Хмельницької області.

Це справи № 21 та № 23, що містять описи майна домініканських кляшторів Подільської губернії 1823/24 рр. [2]. Ця візитація була останньою, що подала інформацію про всі монастирі. Відомості пізнішого часу мають фрагментарний характер або посилаються на опис 1822 р., або саме 1823/24 рр. [3]. Це найповніше комплексне джерело, яке зафіксувало книжкове та бібліотечне життя домініканців перед тим, як воно почало з 1832 р. зникати з теренів регіону на тривалий час. Тут поданий опис бібліотечних фондів кляшторів, що знаходилися на території тодішньої Подільської губернії, у Кам'янці-Подільському (чоловічий та жіночий), Вінниці, Мурафі, Барі, Шаравці, Летичеві, Смотричі, Сокільці, Тиврові, Тульчині, Солобківцях.

Чи не перші друковані довідкові відомості про ці книгозбірні містить нарис Ф. Радзішевського про бібліотеки Речі Посполитої, друкований у 1872 р. [4]. Згадуються вони також у відомій капітальній роботі Е. Хвалевіка «Zbiory polskie...», що побачила світ у 1920-х рр. [5]. Серед сучасників до теми домініканських бібліотек Поділля першими звернулися польські дослідники. Польське бібліотечне життя Поділля у всіх його світських і релігійних проявах XV – першої половини XIX ст. є об'єктом інтересу Е. Ружицького [6–8]. Цілком закономірно, що М. Мілявіцький, який цікавиться домініканським орденом на українських теренах, приділяє увагу й книжковій культурі ченців [3]. Треба зазначити, що у капітальних інвентарях сучасного книгознавця У. Пашкевич не зафіксовано відомості про існування окремих рукописних каталогів, інвентарів або списків книжок домініканських бібліотек Поділля [9], тому візитації залишаються єдиним доступним джерелом для аналізу складу цих книгозбірень.

У візитації 1823/24 рр. подавався список книжкового зібрання. Відомості організовувалися у такому вигляді: за тематичними розділами, порядковий номер видання у кожному розділі окремо, за форматом в абетковому порядку – назва та автор книги, рік та місце видання, а також кількість примірників. Іноді дані про рік та місце видання відсутні, ймовірно, такі друки не мали сторінок з вихідними відомостями. Іноді відсутня інформація про формат, що пояснювалося тим, що примірники знаходилися на час перепису в когось у користуванні. Деінде зазначався вид оправи і стан збереження примірників.

Тематична структура фонду відображала тодішні уявлення про класифікацію літератури, а також відповідала орденській практиці. Перший розділ містив видання Святого Письма, потім, як правило, йшли догматична і моральна теологія, інша релігійна література (патристика, аскетика, гомілетика), історія церковна і світська, право канонічне та світське, і наприкінці у розділі «Різне» містилися інші світські видання з граматики, поезики, медицини та природознавства. У деяких бібліотеках виокремлювалися специфічні відділи. Наприклад, у шаравському монастирі був особливий відділ під назвою «Медитація», у мурафському – відділ з книгами італійською мовою. У братів у Кам'янці-Подільському була окрема колекція книг, подарованих монастирю о. Станішевським, а також медична. У тульчинському зібранні було виокремлено в особливий блок контрверсійну літературу – 10 назв.

За тематичними розділами був поданий опис книгозбірень 8 монастирів: Кам'янець-Подільський (чоловічий), Летичів, Мурафа, Солобківці, Шаравка, Тульчин, Тиврів і Вінниця. Інші чотири бібліотеки – Бар, Кам'янець-Подільський (жіночий), Смотрич, Сокилець – подавали список видань за внутрішньою логікою таких класифікацій, не розбиваючи його на розділи.

У середині тематичного розділу книги записувалися за форматом в абетковому порядку, очевидно, такою була й розстановка фонду. Спочатку книги форматом *in folio*, потім 4°, 8° до 16°. Книги форматом в 12° та 16° представлені поодинокими примірниками.

Усі домініканські монастирі мали бібліотечні збірки напередодні національно-визвольної війни 1648–1657 рр. Потім їх або вивезли у безпечні місця, або вони загинули під час військових дій. Повернувшись на терени Подільського та Брацлавського воеводств, домініканці почали заново збирати книги. Як повідомляє М. Мілявіцький, перші згадки про поновлення місцевих домініканських бібліотек відносяться до середини XVIII ст. [3, с. 127]. Основними способами комплектування, за спостереженням Н. Сінкевич, яка вивчала подібні книгозбірні Волині, були: передача книг із західних осередків ордену, самостійне придбання, обмін дублетними примірниками, дар, успадкування [1, с. 157–186].

Кам'янецький чоловічий монастир був провідним для інших в окрузі, тому його бібліотеку слід вважати зразковою для інших. Це зібрання було найбільшим – 530 назв (1 120 томів). Зрозуміло, що розмір значною мірою був обумовлений статусом монастиря і наявністю школи на рівні студіума, що готувала нових ченців. До того ж новий фундатор монастиря Міхал Францішек Потоцький (?–1753), староста Трембовецький, спеціально їздив у Рим за книгами [4, s. 23].

Таблиця

	Кількість книг		Хронологічні межі книг		Мови				
	назви	томи	найстарша	наймолодша	лат.	пол.	іт.	рос.	фр.
Бар	50	65	1600	1773	34	15	1	-	-
Вінниця	220	372	1533	1822	148	101			
Кам'янець-Подільський (брати)	530	1120	1536	1816	424	106	49	1	-
Кам'янець-Подільський (сестри)		157	1604	1784	4	82	-	-	1
Летичів	502	899	1521	1807	335	139	28		
Мурафа	143	511	1555	1800	91	39	13		
Смотрич	109	142	1602	1800	53	56	-	-	-
Сокілець	47	47	1599	1789	33	14	-	-	-
Солобківці	101	104	1569	1809	50	51	-	-	-
Тиврів		154	1555	1806	106	34	1		
Тульчин	229	413	1512	1788	136	69	24	-	-
Шаравка	52	71	1615	1793	29	22	-	-	-
Всього					1443	728	116	1	1

Другим за розміром зібранням володів летичівський монастир – 502 назви (899 томів). Решта монастирів мали незначні зібрання від 50 до 150 назв. Вінницький і тульчинський осередки займали проміжну позицію, маючи 220 та 229 назв видань відповідно. Малі розміри зібрань у Сокільці (47 томів), Барі (65)

та Шаравці (71) побіжно свідчать про слабкість цих обителів. Мало ймовірно, що вдавалося з такою кількістю книг якісно обслуговувати духовні потреби парафіян. Більше того, навряд чи монахи могли задовольнити свої духовні потреби. М. Мілявіцький звертає на це увагу і пояснює незначні обсяги бібліотек короткою історією мирного життя домініканських монастирів на Поділлі [3, s. 128]. За такий час вони не могли сформувати значних зібрань. Наприклад, бібліотека гродненського домініканського монастиря, подібного за статусом до Кам'янецького, але розташованого у Білорусі, яка настільки не потерпала від військових дій, мала на початок ХІХ ст. 10-тисячне зібрання [3, с. 131]. Водночас Н. Сінкевич повідомляє, що волинські збірки домініканських монастирів сягали у Любарі – 1438 томів (1822 р.), Ляхівцях – 794 (1821 р.), Луцьку – 185 (1832 р.), Камінь-Каширському – 113 (1817 р.), Невиркові – 85 (1802), Овручі – 80 (1815) [1, с. 406]. Отже, розміри подільських зібрань були подібні до волинських.

Більшість видань було в єдиному примірнику, іноді в кількох, проте у кам'янецькому та летичівському монастирях книги з відділів догматичної та моральної теології представлено у 16, 20 та навіть 40 прим. Така кількість свідчить про освітню діяльність цих кляшторів. З огляду на великий розділ догматичної літератури, це була підготовка нових монахів.

Аналізуючи датовані книги, можна встановити, що 83,1 % назв видань друкувалися у ХVІІІ ст., 13,2 % – у ХVІІ ст., 2,7 % – ХVІ ст. Видань ХІХ ст. зафіксовано 17, у т. ч. 8 у кам'янецькому кляшторі, 3 – вінницькому та 2 – тиврівському. У решті монастирів по одному, крім барського, сокілецького, шаравського, тульчинського та кам'янецького (жіночого), де не було жодної книги. Таку ситуацію можна пояснити, по-перше, відсутністю стаціонарної книжкової торгівлі у краї, по-друге, певною ізоляваністю цих теренів від центрів католицького друку. В умовах Російської імперії монастирям складно було купувати профільну літературу. Взагалі показово, що більшість видань ХІХ ст. – це російськомовні книги, переважно релігійної та юридичної тематики.

Треба вказати, що 387 назв зі списків видань залишилися недатованими, проте, в цілому, загальна тенденція співвідно-

шення хронології друку видань очевидна. Найбільше було книг XVIII ст. – часу поточного формування фондів, і в усіх збірках вони переважали.

Найстарішим з датованих було паризьке видання 1512 р. коментарів Діонісія Картузіанського (1402–1471) на «Послання апостола Павла», що знаходилося в тульчинському монастирі. З огляду на малу кількість видань XVI ст. – 50, можна стверджувати, що для ченців найважливішим було практичне використання книг, тому особливого значення надавалося їхньому фізичному стану. Мабуть, найзатребуванішим був певний набір стандартних видань, які оптимально задовольняли потреби ченців та вірян. Книги з цього набору регулярно перевидавалися, тому й потрапляли в бібліотеки з поточним комплектуванням. Більшість друків XVI ст. була в летичівському монастирі, а потім у чоловічому кам'янецькому, тиврівському та тульчинському. В інших обителях – поодинокі примірники, жодного – у барській, смотрицькій, кам'янецькій (сестер). Складно встановити, як з'являлися ці друки у книгозбірнях. Це було цілеспрямоване придбання, подарунок чи заповіт мирянина, спадок по монаху? Але книги залишали, адже в них бачили корисне для монастиря. Ранні видання – це вузькоспеціальні книги, а також випадкові, які потрапили до складу зібрань разом з іншими примірниками. Прагнення мати стародавні друки не простежується.

Досить багато, майже 250, назв, що походять з XVII ст. Більшість із них з кам'янець-подільського чоловічого (62) і летичівського кляшторів (50).

За мовою друку в усіх збірках переважали латиномовні та польськокомовні видання. Пропорція між ними була різною. У кам'янецьких братів латиномовних видань було у 4 рази більше, ніж у польськокомовних, а у летичівському – у 3 рази. Майже однаковим було співвідношення латинської та польської мов у Смотричі, Солобківцях та Шаравці. Основою бібліотечного фонду польська мова була лише у сестер-домініканок. Якщо ченці-чоловіки багато мандрували, їздили на навчання до Європи, звідки привозили книги, то жінкам доступною була переважно література місцевого друку. Латинська мова була головною серед видань з теології, канонічного права і літургики.

Італійська мова була наступною за популярністю. Загалом італомовних видань було 116 назв, у т. ч. 49 – у кам'янець-подільському, 28 – лети́чівському, 24 – тульчинському, 13 – мурафському, а також по 1 – тиврівському та барському монастирях. Причому список книг мурафського кляштору, як уже згадувалося, містив навіть окреми́й розділ під заголовком «Роботи письменників італійських».

Виявлено також по одній франкомовній (молитовник – у домініканок Кам'янця-Подільського) та єврейськомовній (П'ятикнижжя – у мурафському кляшторі), 2 російськомовні книги (видання Російського біблійного товариства – у кам'янецьких братів). Видань церковнослов'янською або грецькою мовами не виявлено, або, можливо, записано їх польською, адже в усіх випадках іншомовні книги було записано саме польською. Іноді візитатор зауважував польською «книга латинська без початку і кінця».

Серед тих видань, до яких подано вихідні відомості, була продукція друкарень з італійських (Болонья, Венеція, Верона, Падуя, Рим, Флоренція), польських (Варшава, Каліш, Краків, Люблін, Перемишль, Познань, Сандомир, Ченстохова, Ярославль), литовських (Вільно), німецьких (Аугсбург, Гамбург, Кельн, Лейпциг, Майнц, Нюрнберг, Регенсбург, Франкфурт), французьких (Париж, Ліон) земель. Слабко було представлено австрійські, бельгійські, голландські, чеські, швейцарські друки. Повністю відсутні англійські, іспанські та скандинавські. У цілому, помітно переважала продукція з італійських і польських центрів.

Особливе місце посідала католицька книжкова продукція українських теренів, зокрема з Бердичева, Києва, Львова, Почаєва. У кожному зібранні, навіть маленькому, знаходилося до десятка таких видань. У невеличких книгозбірнях вони могли складати до чверті фонду, у Солобківцях, наприклад. Проте в тульчинському зібранні їх було менше десятка. На українських теренах військові події другої половини XVII ст., Північної війни 1708–1713 рр., епідемії та низька купівельна спроможність населення робили книговидання дуже ризикованою та малопробутовою справою, тому серед друкарів переважали організації,

зокрема монаших орденів, а не приватні особи. Єзуїти у Львові, василіяни у Почаєві, кармеліти у Бердичеві активно продукували літературу. Завдяки мандрівним монахам та спеціальним торговцям книжкова продукція швидко потрапляла на місцеві ярмарки, де монастирям простіше було до неї досягнути. У Російській імперії друк католицької літератури поступово згортався, тому такої книжкової продукції обмаль. Винятком були поодинокі київські польськомовні видання XVII ст. Хоча на початку XIX ст. Луцьк був центром інтелектуального життя домініканців Руської провінції, тут діяла друкарня, проте луцьких видань візитаціями не зафіксовано.

Географія друку найширше була представлена у кам'янець-подільському чоловічому монастирі, трохи вужчу мав мурафський. Зовсім бідним було географічне розмаїття у сокілецькому (3 зарубіжних друки) та жіночому кам'янець-подільському (1) монастирях. Географія друку видань побіжно свідчить про статус монастиря: чим ширша, тим заможніший монастир.

Зрозуміло, що на початок XIX ст. у бібліотеках переважали друковані книги, проте зберігалися й рукописні. Друковані та рукописні книги записувалися у візитації разом, хоча останні позначалися як «манускрипти», за можливості з фіксацією авторів та дати написання: здебільшого 1770–1780-х рр. У тому ж таки летичівському монастирі, наприклад, у розділі з теологічною літературою зафіксовано 7 манускриптів. Всього в цьому зібранні було 18 рукописних книг. У мурафському кляшторі рукописні книги (5 прим.) було записано окремим розділом.

Як уже зауважувалося, тематична структура бібліотечних фондів була більш-менш типовою. Найскладнішою вона була в Кам'янці-Подільському та Тульчині – по 15 розділів.

Видання Святого Письма латиною та польською мовою займали почесне перше місце у всіх книгозбірнях. Важливою була присутність коментарів до Святого Письма та екзегетичних студій. Це було лише у Кам'янці-Подільському, Вінниці та Тульчині. Наявність окремого розділу з патристики також свідчила про зрілість та глибину книжкового зібрання. Такі розділи були у Кам'янці-Подільському, Летичеві та Тульчині.

Інтелектуальний розвиток ченців неможливий був без

ознайомлення з класичними і новими творами догматичної та моральної теології. Догматична література стандартно була представлена творами Томи Аквінського. В усіх домініканських монастирях вивчення його «Summa Theologia» було обов'язковим з 1483 р. [1, с. 164]. Складається враження, що ліонським виданням його 20-томної «Summa Theologia» (1701) спеціально комплектували найпотужніші обителі, адже в чоловічому кам'янець-подільському, летичівському, тульчинському монастирях зберігалися повні комплекти. В інших книгозбірнях це видання також було, але не повної комплектації. У мурафському кляшторі з 11 назв видань з догматичної теології 8 були творами саме цього автора. Прикметною є наявність 4-томного видання Г. Богуцького (?–1782) «Theologia dogmatica» (Почаїв, 1780–1782) практично у всіх зібраннях. А доволі популярних серед домініканців попередніх століть творів Петра Ломбардського було обмаль, лише у Солобківцях, причому венеціанський друк 1570 р.

Взагалі у подільських монастирях, де так і не почали функціонувати потужні школи, не було особливої потреби у вузькотеологічній літературі. Підготовка нових ченців передбачала знання катехізису, латини, співів, псалмів, молитов, правил чернечого життя, тому в бібліотечному фонді мала ще бути додаткова література. Книги з аскетички, містики та агіографії мали забезпечити індивідуальні духовні запити монахів. Як правило, найпоширенішими були життя святих з домініканського ордену, насамперед св. Домініка. Для організації внутрішнього життя потрібні були збірники орденських конституцій, ухвали Тридентського собору. Порівняно широко всі ці видання були представлені у братів з кам'янецького монастиря.

Найбільший акцент у збиранні книг був зроблений на гомілетичну та аскетичну. Гомілетична література зосереджувалася переважно в одному відділі, хоча у мурафському монастирі її систематизували в окремі розділи «Проповіді латинські» та «Проповіді польські». Ця література традиційно складала один з найбільших розділів бібліотек. Переважали твори популярних авторів – І. Дамаскіна і Самуеля, францисканців А. Венгриновича і М. Лосьовича, домініканців К. Сапецького, А. Бзовського, К. Ходикевича. На Поділлі кожний монастир обслуговував

парафію, тому справи вірян та їхній світогляд не обходили ченців. Проповідування залишалося основною їхньою функцією, що ще обумовлювало й перевагу польськомовних видань. У Шаравці з 19 гомілетичних назв – лише 3 латиною. Найяскравіше це проявилось у Смотровичі, де з 56 книг польською мовою 53 були творами різних проповідників.

Розділ філософії був лише у 6 бібліотечних зібраннях. Він традиційно базувався на творах Арістотеля, погляди якого стали основою для томізму (вчення за Томою Аквінським).

Усі бібліотеки мали видання з церковної історії. Найпопулярнішими були твори домініканця І.-Г. Амате де Гравесона. Привертає увагу наявність праць львівського ченця, домініканця К. Ходикевича (1715–1797). Його твори спостерігаються практично в усіх зібраннях. Особливою популярністю користувався його історичний нарис про домініканський орден на українських теренах «*De rebus gestis in Provincia Russiae ordinis Praedicatorum*» (Бердичів, 1780), що був своєрідним продовженням твору іншого львівського домініканця, але початку XVIII ст., Ш. Окольського з історії Руської провінції. А от цього видання в жодній бібліотеці не виявлено.

Світська історія була представлена переважно оглядовими працями з історії Речі Посполитої, але марно серед них шукати творів сучасників – польських просвітників А. Нарушевича (1733–1796), Ю. Немцевича (1758–1841), Е. Бандтке (1768–1835) тощо. Зустрічалися також геральдичні праці. Серед світських юридичних видань знову ж таки жодного тому «*Volumina legum*», проте поширеними були окремі збірки права Корони Польської, Литовського статуту та коментарі до них, численні сеймові конституції.

Привертає увагу ігнорування історії та права Російської імперії. Хоча доцільно зауважити, що придбати такі видання в Подільській губернії було складно, адже, як уже згадувалося, стаціонарної книжкової торгівлі не було. Чи були такі друки в мандрівних книгарів – невідомо, хоча у 1840-х рр. книгар Й. Лех з Вінниці пропонував таку літературу [10].

Найбільше книжкове зібрання мав кам'янецький монастир. За кількістю назв вирізнявся відділ гомілетики, що містив

проповіді – 36 назв латинською та 52 – польською мовою. На другому місці був аскетизм – 56 назв латинською, 21 – польською мовами. Розділ філософії за обсягом був подібний – 73 назви, але польською мовами друковано лише 2 видання, решта латинською. Така сама ситуація була з догматичною теологією – 72 назви, з яких 68 латиною. У цьому розділі більшість видань були в кількох примірниках, всього знаходилося 243 томи. Найменшим був відділ літургічної літератури – чотири позиції, і всі латинською мовою. Доволі значним був розділ з церковної історії (35 назв, зокрема 27 – латиною, і тільки 8 – польською мовою). Світська історія (21 назва) подавалася латинською мовою. Серед книг була також медична та природнича література.

За подачею інформації опис бібліотеки був не дуже ретельний. Формат книги, місце друку подано разом з назвою та автором. Іноді вказувалося, що книга не мала титульної сторінки. Водночас з опису незрозуміло: друкована чи рукописна книга, окреме видання чи конволют, адже подано чимало позицій збірників проповідей різних авторів без року та місця видання.

Монастир був перетворений у костел 1842 р. Бібліотека залишилася на місці. У 1844 р. вона нараховувала 1027 книг, що позначалися печаткою з написом «BIBLIOTHECA ECCLESIAE DOMINICANORYM (по колу) / CAMIENIEC (в середині)» [6, с. 406–407].

У летичівському монастирі бібліотека мала вісім відділів: Святе Письмо (10 назв у 17 т.), богословські праці (121 назва у 302 т.), філософські (41 – у 77 т.), історичні (42 – в 96 т.), право канонічне і світське (30 – в 95 т.), історія церковна і світська (50 – в 56 т.), гомілетика (138 – в 241 т.) і різне (71 – в 79 т.). Треба зазначити, що у бібліотеці зберігалося кілька примірників бердичівського видання 1778 р., присвяченого опису летичівського чуда та коронуванню ікони Летичівської Богородиці.

Інші книгозбірні, як уже вказувалося, мали менші розміри.

Доля бібліотеки залежала від долі її монастиря. З його розквітом зростала й книгозбірня, і навпаки. Після 1832 р. на книги чекала складна доля. Із закриттям монастиря частину з них залишали на місці, якщо кляштор реорганізовувався у парафіяльний костел, частину передавали до Подільської римо-католиць-

кої семінарії. Іноді повністю вивозили у семінарію, якщо монастир закривався. Згодом книги з римо-католицької семінарії потрапили до складу православної, а також кам'янецьких гімназичної та публічної бібліотек, про що неодноразово згадували сучасники, говорячи про численні «латинські монастирські книжки» [11, с. 224]. З ліквідацією у 1865 р. Кам'янець-Подільської дієцезії усі книжкові зібрання разом з семінарськими учнями перевезли до Житомира. Лише бібліотека сестер-домініканок проіснувала у Кам'янці до кінця XIX ст.

Оцінюючи значущість домініканських книгозбірень для краю, треба позначити точки відліку інтелектуального життя. Якщо порівнювати з російськими провінціями, то Поділля виглядало набагато привабливішим на час візитації. Широка географія друку видань, яка представляла твори європейських інтелектуалів, дозволяла значно розширити світогляд сучасників. Водночас порівняно з волинськими бібліотеками репертуар подільських видається типовим для домініканських монастирів. Разом з тим наявність рукописних творів місцевих ченців засвідчує оригінальне інтелектуальне життя в регіоні. Відсутність найновіших теологічних друків ілюструвала те, що на Поділлі не культивувався образ монаха-вченого, який цікавиться поточним інтелектуальним життям. Скоріше він мав засвоїти певний канон знань.

Повторюваність певних видань у зібраннях свідчить про існування якогось централізованого інформування про видання або навіть елементів організованого придбання. Водночас деякі дрібні зібрання комплектувалися практично лише польськими та українськими виданнями, вочевидь, доступними від мандрівних монахів-торговців. Отже, подільські бібліотеки не комплектувалися систематично, не прагнули слідкувати за новинками або актуальними питаннями, навіть в області теології. Призначення цих збірок було скоріше прагматичним, для рішення поточних прикладних завдань щодо забезпечення духовного життя монахів і парафіян.

Можна констатувати відсутність інтересу до навколишнього життя навіть на початку XIX ст. Фактично світське зацікавлення стосувалося лише історії Речі Посполитої та її права,

причому найновіших наукових видань не було. Інтелектуальне світське життя проходило повз монахів. Хоча не можна оминати увагою той факт, що на початок XIX ст. змінюється базова освіта монахів, вони, як правило, здобувають спочатку світську, а потім приходять до духовної.

Отже, на початку XIX ст. бібліотеки домініканських монастирів уже перестали бути ретрансляторами європейської інтелектуальної думки, зосередившись на продукуванні певного канону релігійного світогляду.

Джерела та література:

1. Сінкевич, Н. *Laudare benedicere, praedicare*. Домініканський орден на Волині в кінці XVI – на початку XIX ст. / Н. Сінкевич. – Київ : Кайрос, 2009. – 408 с.

2. Державний архів Хмельницької області, ф. 685 «Подільська римо-католицька духовна консисторія», оп. 4, спр. 21, 23.

3. Miławicki, M. *Biblioteki w protokołach wizytacyjnych klasztorów dominikańskich diecezji kamienieckiej z 1824 roku* / M. Miławicki // *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis / Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*. – 2013. – Т. 11. – S. 124–143.

4. *Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych, tak nigdyś byłych jako i obecnie istniejących w krajach dawną Polskę składających, a mianowicie: w Królestwie Polskiem, Galicyi, W. Ks. Poznańskiem i Zachodnich guberniach Państwa Rossyjskiego* / ułożona przez F. Radziszewskiego. – Kraków, 1875. – 124 s.

5. Chwalewik, Ed. *Zbiory polskie: archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone* / Chwalewik Ed. – Warszawa ; Kraków, 1926. – Т. 1.

6. Różycki, E. *O bibliotekach na Podolu w pierwszej połowie XIX wieku (na podstawie materiałów Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Sankt Petersburgu)* / E. Różycki // *Księga jubileuszowa profesora Feliksa Kiryka* / red. A. Jureczko, F. Leśniak, Z. Noga. – Kraków, 2004. – S. 405–411.

7. Różycki, E. Z dziejów książki i kultury polskiej na Braclawszczyźnie w XIX-XX wieku / E. Różycki // Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Studia Bibliologiczne. – 2008. – S. 125–144.

8. Różycki, E. Biblioteki w Kamieńcu Podolskim w XVIII i XIX w. / E. Różycki // Miscellanea / Hrsg. E. Andrysiak. – Kalisz, 2006. – S. 43–49. – (Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk ; 9).

9. Paszkiewicz, U. Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej do 1939 roku. Supplement 1-2 / U. Paszkiewicz. – Warszawa ; Poznań, 2000–2006.

10. Соломонова, Т.Р. Книжкова торгівля на Поділлі першої половини ХІХ ст. / Т.Р. Соломонова // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 11. – С. 190–197.

11. Кароєва, Т.Р. Провінція у галактиці Гутенберга: книжкова культура подолян другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / Т.Р. Кароєва. – Вінниця, 2014. – 471 с.

Нові факти з історії формування фонду бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918–1920)

В.С. Прокопчук

Про фундаментальну бібліотеку Кам'янець-Подільського державного українського університету написано чимало. Серед активних дослідників проблеми – О.М. Завальнюк, В.П. Ляхощкий, Т.І. Ківшар, В.С. Лозовий, В.М. Пархоменко, В.С. Прокопчук, Т.Р. Соломонова, М.С. Тимошик, Л.М. Бабій та ін. [4; 9; 5–6; 8; 10–12; 1]. Однак час вносить свої корективи, у науковий обіг вводяться нові архівні документи, які дозволяють уточнити, поглибити відомі сторінки історії бібліотеки, доповнити новими фактами.

Наприкінці 2014 р. побачила світ збірка листування Івана Івановича Огієнка за 1909–1921 рр., упорядкована відомим дослідником, доцентом Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Віктором Романовичем Адамським [7]. У ній вміщено 620 особистих і ділових листів ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету професора Івана Огієнка до різних осіб, організацій, установ, а також листів, звернень до нього. Уважне знайомство з цією епістолярією дало можливість виділити низку листів, які прямо стосуються формування і діяльності у 1918–1920 рр. бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету, містять важливі факти, які дають змогу по-новому поглянути на раніш відомі й висвітлити невідомі сторінки життя бібліотечного колективу. Таких листів налічується 96. Хронологічно їх можна поділити на:

- листи доуніверситетського періоду (1916–1918), що розкривають характер стосунків І. Огієнка з його учителем, а згодом організатором університетської бібліотеки Іваном Григоровичем Сливкою – 3 листи;

- листування кам'янецького періоду діяльності І. Огієнка (1918–1920) – 83 листи;

- епістолярія еміграційного періоду життя (1921 р.) – 10 листів.

У статті ставиться мета через призму фактів, наведених у листах, проаналізувати окремі проблемні аспекти історії університетської бібліотеки, проілюструвати їх цитатами з документів фонду 582 Державного архіву Хмельницької області, введених в активний обіг завдяки публікації збірника «Листування Івана Огієнка (1909–1921)».

Читаючі, які цікавились історією Кам'янець-Подільського державного українського університету та його бібліотеки, відомо, що вже 1 вересня 1918 р. очільником бібліотеки був призначений брусилівський учитель Івана Огієнка І.Г. Сливка. Звичайно, прийняв його ректор на цю відповідальну посаду не просто з почуття вдячності своєму учителеві за роки навчання, спілкування й підтримки, а з огляду на досвід організації ним двох бібліотек у Брусиліві та рідному містечку Тальному. Ще задовго до створення університету в Кам'янці-Подільському

І.Г. Сливка звертався до І. Огієнка: «...У мене з'явилася думка вступити до українськ[ого] університ[ету]... Чи міг би я, вступивши до універ[ситету], не з'являтися на лекції, а з'являтися тільки на іспити?» [7, с. 223]. Можна припустити, що з відкриттям українського університету на Поділлі ректор пригадав це звернення і в слушний момент зреалізував: І.Г. Сливка став студентом і, водночас, зайнявся організацією університетської бібліотеки в статусі помічника бібліотекаря.

Значний масив листів кам'янецького періоду стосується формування книжкового фонду – інформаційної основи будь-якої бібліотеки. Вже 12 вересня 1918 р. з'явився перший лист, адресований Київській духовній академії, в якому ректор інформував київських колег про створення 1 липня поточного року університету в Кам'янці-Подільському у відповідності до закону, підписаного Гетьманом Української Держави П.П. Скоропадським, і повідомляв: «Особливо відчувається брак необхідних для наукових занять книг, яких тепер дуже часто немає можливості придбати навіть за гроші». І далі: «...звертаюсь с палким проханням до Славної Академії докласти свою посильну частку до заснування нового культурного розсадника і пожертвувати до Бібліотеки Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету книги, які знайдете необхідним і можливим». Він просив виділити по примірнику «Трудов» за всі роки, інших документальних праць, дублетів з академічної бібліотеки, а також книг з особистих книгозбірень. З допомогою дарувальників, у тому числі викладачів академії, сподівався, що «...університетська бібліотека вже зможе хоч частково задовільнити духовні запити своїх багаточисельних вихованців» [7, с. 256–257].

Таких листів – кілька десятків. Вони відображають не тільки турботу ректора, а й тривогу за своєчасне створення книгозбірні, без якої, на його думку, «не може бути університету». Заблокований ворожими військами Кам'янець-Подільський не мав виходу до книгарень великих українських міст, тому значною мірою ректор комплектував фонд за рахунок книжкових пожертв як окремих діячів, так і установ.

Листи передають проблеми і труднощі, з якими зіткнулися

фундатори університетської бібліотеки, зокрема в отриманні бібліотеки губернського статистичного комітету. Викладачі просили ректора не втратити час і придбати бібліотеку губернського статистичного комітету негайно, оскільки її хотіла забрати до Києва дирекція департаменту народного самоврядування. З цією метою він створив комісію у складі П. Клименка, І. Сливки, М. Вікула, яка 28 лютого 1919 р. повідомляла, що в бібліотеці ліквідованого як юридична особа губернського статкомітету виявлено до 6000 томів зі статистики, географії, природознавства, що чимало книг з історії, археології вже зникло. Члени комісії просили ректора І. Огієнка вжити негайних заходів, аби бібліотека попала до університету. Цей лист також спонукає більш вдумливо підійти до вже відомої цифри 6600 книг, нібито отриманих університетом з бібліотеки губстаткомітету. Вона ввійшла в усі публікації про фонд університетської книгозбірні без опертя на переконливе документальне джерело. У той же час створена ректором комісія підтвердила наявність в комітеті *«приблизно до 6000 томів різного змісту»* [7, с. 325].

З такими ж труднощами дісталась університету частина книг з бібліотеки Подільської духовної семінарії. Ректору довелося листуватись з подільським архієреєм Пименом, ректором семінарії, Міністерством культів. Листування тривало кілька місяців. І лише 31 грудня 1919 р. книги із семінарії були перевезені до університету, про що бібліотекар С. Сірополко повідомляв ректора: *«Маю честь довести до Вашого відому, що сьогодні закінчено перевозку книжок з бібліотеки Подільської духовної семінарії. Одержано 1 421 книжку, з приводу чого маю честь просити зробити розпорядження про виплату бібліотекарю Духовної семінарії п[ані] Криловій 1000 крб. за її працю»* [7, с.473].

Дарували книги викладачі університету, підтримуючи почин ректора, із 114 книг якого, власне, й почалося формування бібліотечного фонду. Ще до урочистого відкриття навчального закладу В.О. Біднов, професор, декан університету, звернувся до ректора листом від 18 жовтня 1918 р., в якому просив прийняти до бібліотеки низку катеринославських видань, серед яких були *«Православная Церковь в Польше и Литве»* (1908), *«К истории*

бывших запорожских старшин и казаков» (1915) та ін. [7, с. 268–269]. Згодом дарування книг викладачами стало традицією: 272 примірники передав бібліотеці професор Петро Бучинський, 642 – Софія Русова, 2 230 – Микола Хитьков. Батько Олімпіади Пашенко Михайло Федорович, завідувач початкової школи в с. Великий Карабчиїв, не тільки передав створену за 40 років педагогічної праці особисту книгозбірню, а й попросився допомогти упорядковувати бібліотечний фонд [11, с. 18].

Використовували й таке джерело поповнення фонду, як бібліотеки розграбованих поміщицьких палаців, зокрема Старжинських з Панівців, Холоневських з Янова [11, с. 20–21].

Сприяли в цьому й військові. 17 жовтня 1919 р. державний інспектор 7-го пішого полку 3-ї пішої дивізії Дієвої армії УНР Г. Шеремет повідомляв ректора: *«Перебуваючи під час бойових подій в с. Романках Ольгопільського повіту на Поділлі, я натрапив випадково на останки бібліотеки бувш[ого] місцевого землевласника д[обродія] Іокиша. Як внутрішній вигляд будинку, де містилася бібліотека, так і сама бібліотека являли собою повну руїну: книги, малюнки, альбоми і інші річі були порозкидані, пошматовані, потоптані брудними ногами. По заяві представників місцевої влади, все це є наслідки недавно минулого дикого панування більшовиків-комуністів. На тих руїнах мені удалося вишукати і врятувати чимало книг, які по згоді з сільським комісаром передані до місцевої народної школи. В числі тих книг знайшовся також повний збірник (86 том[ів]) «Энциклопедического словаря» вид[ання] Брокгауза.*

Зважаючи на цінність цього збірника в сучасний момент, а також маючи на меті збагачення бібліотеки молодого хвального Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету, я, в порозумінню з представниками громадян с[ела] Романок, дозволяю собі надіслати цей збірник у Ваше розпорядження...» [7, с. 430–431].

23 жовтня 1919 р. ректор задресував Грицькові Шеремету подяку: *«Високоповажний Пане Добродію. Від себе і від імені Правління приношу Вам щирю подяку за Ваш цінний дарунок, повне видання Брокгауза “Энциклопедический словарь”...»*[7, с. 437].

Таких прикладів було чимало. Полковник Шандрук, приміром, передав університетові цілу полкову бібліотеку, законодавчий відділ Головної військової судової управи – добірку фахової літератури [7, с. 426]. Університетська бібліотека була включена до переліку закладів, яким згідно із законом від 26 січня 1919 р., ухваленим Радою народних міністрів, друкарні, літографії та металографії мали надсилати обов'язковий примірник всіх друкованих видань [7, с. 551].

Посилки книг надходили навіть із закордону. 28 травня 1920 р. голова надзвичайної дипломатичної місії УНР у Румунії Попівський повідомляв ректора І. Огієнка, що на його звернення Румунська академія наук передала для бібліотеки 10 пудів книг, які він обіцяв у найближчий час надіслати до університету [11, с. 23].

Підручники і навчальні посібники творили самі викладачі й поповнювали ними бібліотеку. Упродовж 1919–1920 рр. були опубліковані лекції С. Бачинського, Л. Білецького, П. Бучинського, В. Гериновича, М. Драй-Хмари, І. Огієнка, С. Остапенка, М. Столярова, М. Хведорова та ін.

Однак літератури для інформаційної підтримки навчального процесу і наукових досліджень явно не вистачало, про що з тривогою повідомляли ректора викладачі. 12 серпня 1919 р. приват-доцент Олексій Полонський звертався до ректора: *«Повний брак книжок в хемічному кабінеті і в книгарнях, становище в цій справі не тільки гірке, а навіть катастрофічне як для професора, так і для студентів. Не краще ця справа, як я довідався, стоїть по других катедрах, і тому тут виявляється загальне питання про необхідність дістати якою б то не було ціною хоч мінімум потрібних книжок»* [7, с. 362].

У відповідь професор І. Огієнко 13 серпня 1919 р. доручив деканам терміново підготувати і подати інформацію, *«...яких книжок, конче необхідних для забезпечення наукових викладів на університеті, бракує університетській бібліотеці, і яких заходів повинно вжити для того, аби потрібні книги можна було за всяку ціну для неї придбати»* [7, с. 363].

У процес формування книжкового фонду університетської бібліотеки включився увесь професорсько-викладацький колектив.

У зв'язку із закордонною поїздкою І. Огієнка в державних справах, на чолі місії професор Михайло Хведорів просив ректора «для задоволення потреб тих катедр, що я їх обслуговую» придбати цілий перелік навчального приладдя, а також «накупити французьких книжок приблизно на суму 40–50 тис. карбованців по відділах математики, механіки, прикладної механіки та електротехніки» [7, с. 356].

Викладач Микола Чайковський повідомляв із Відня: «Мені вдалося закупити для мат[ематичного] семінара і для нашої університетської бібліотеки багато-багато гарних книжок... Прошу мені подати цифру, до якої можу піти при закупах для університ[етської] бібл[іотеки]. Чи може треба Вам купити що по Вашій спеціальності?» [7, с. 365].

13 вересня 1919 р. ректор І. Огієнко порушив клопотання перед Міністерством закордонних справ про «перепустку проф[есору] В. Біднову за кордон до м[іста] Чернівців строком на 2 тижні» для закупівлі книг богословському факультету [7, с. 395, 398].

24 жовтня 1919 р. приват-доцент Л. Бялковський доповідав, що з виділених 10 тис. крб. на придбання книг потратив половину, оскільки дирекція польських залізниць дозволила йому перевезти, як особистий багаж, лише 8 пудів літератури [7, с. 443].

Ця практика продовжувалася і наступного року. 5 і 8 травня Рада професорів своїми ухвалами вирішила відрядити для закупівлі літератури: «...Тимченка, Остапенка, Гериновича, Оксіюка, Любарського до Києва, Столярова, Васильківського й Плевако – до Києва й Харкова, Малинівського – до Києва й Одеси, Хведорова – до Києва, Харкова, Катеринослава та Одеси, Оленича – до Харкова й Миколаїва, Біднова – до Катеринослава, Клепатського – до Одеси і Драй-Хмару – до Києва, Одеси й інших міст України». Рада професорів, сповіщаючи про це Головноуповноваженому уряду УНР, просила затвердити вказаним професорам наукові відрядження з видачею їм відповідних коштів [7, с. 524].

Так, спільними зусиллями за короткий час був сформований бібліотечний фонд, який викликав захоплення навіть представника польського уряду на окупованих українських територіях А. Мінкевича під час його відвідання 10 лютого 1920 р. університету. Лев Биковський, свідок цього візиту, згадував: «...Нараз великі двері з коридора відчинилися і на помості з'явилися воєвода А. Мінкевич і ректор. За ними в дверях було видно їхній почот. Вони стали на помості лицем до залі. Ректор рукою показав воєводі всю бібліотечну залу, заставлену з долу до гори полицями з книжками, і щось йому сказав. Воєвода ахнув зі здивовання й задоволення, бо очевидно не сподівався побачити щось подібне. Потім він з виглядом великого пана, «зверхника краю», обернувся до ректора і подаючи йому руку, по-польському сказав: “Дякую!”» [2].

Книжковий фонд зріс від перших 114 книг, подарованих ректором, 1 686 примірників, що були зібрані на початок навчального процесу, до 35 951 примірників на час першої реорганізації закладу в січні 1921 р. [3; 11, с. 22]. Це забезпечило бібліотеці статус фундаментальної і надало можливість у нормальній інформаційній обстановці провадити навчальний процес і наукові дослідження.

Джерела та література:

1. Бабій, Л.М. Директори бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету / Л.М. Бабій // Наукові праці Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 1. – С. 72–78.

2. Биковський, Л. Книгарні – бібліотеки – академія : спомини (1918–1922) / Л. Биковський. – Мюнхен ; Денвер : Дніпрова хвиля, 1971. – С. 49–50.

3. Гериневич, В.О. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / В.О. Гериневич // Зап. Кам'янець-Поділ. ін-ту нар. освіти. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Т. 2. – 22 с.

4. Завальнюк, О.М. Іван Огієнко – творець національної освіти в Україні, фундатор і ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету / О.М. Завальнюк // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. – Кам'янець-Подільський, 2008. – С. 311–320.

5. Ківшар, Т.І. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923) / Т.І. Ківшар. – Київ : Логос, 1996. – 344 с.

6. Ківшар, Т. Вплив І. Огієнка на розвиток бібліотечної справи в добу Директорії УНР (листопад 1918 – листопад 1920) / Т. Ківшар // Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розвитку гуманітарних наук : зб. доп. Міжнар. наук.-практ. конф., 7–8 черв. 2007 р., м. Київ. – Київ, 2007. – С. 101–103.

7. Листування Івана Огієнка (1909–1921) / упоряд. та автор передм. В. Р. Адамський. – Кам'янець-Подільський : «Медобори-2006», 2014. – 687 с.

8. Лозовий, В.С. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету / В.С. Лозовий, В.М. Пархоменко // Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 40-річчю б-ки ТУП. – Хмельницький, 2003. – С. 93–103.

9. Ляхоцький, В.П. Тільки книжка принесе волю українському народові... Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / В.П. Ляхоцький. – Київ : Вид-во Олени Теліги, 2000. – 663 с.

10. Пархоменко, В.М. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету / В.М. Пархоменко // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 1998. – С. 59–65.

11. Прокопчук, В.С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розвитку : іст. нарис / В.С. Прокопчук, Л.Ф. Філінюк ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, наук. б-ка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 284 с. : іл.

12. Тимошик, М.С. «Лишусь навіки з чужиною...» Митрополит Іларіон і українське відродження / М.С. Тимошик. – Вінніпег ; Київ : Укр. православ. собор Св. Покрови ; Наук.-видав. центр «Наша культура і наука», 2000. – 548 с. : іл.

Колекція книголюба Костянтина Кисельова у фондах Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва

П.І. Цимбалюк

Ім'я Костянтина Григоровича Кисельова (25.04.1906? – після 1984 р.) сьогодні відоме вузькому колу бібліотекарів, переважно співробітників Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва, та старих вінницьких бібліофілів. Саме нашій бібліотеці він передав частину своєї колекції – 426 примірників художніх творів і видань з історії, мистецтва, літературознавства з автографами їх авторів. Окрім книжкової колекції, головна книгозбірня Вінниччини отримала в дарунок 99 листів письменників, літературознавців, мистецтвознавців та 100 портретів відомих письменників і акторів. Ця збірка оформлена сьогодні як окрема колекція. Вона знаходиться у відділі зберігання бібліотечних фондів обласної наукової бібліотеки ім. К.А. Тімірязєва.

Інформації про книголюба К.Г. Кисельова небагато. Відомо лише, що він родом із Томашполя (на Вінниччині), де пройшли його молоді роки, учасник Другої світової війни. Збирати бібліотеку і вести переписку з авторами почав ще до війни, коли жив у Одесі. Тоді його колекція налічувала 16 тис. томів, проте в роки окупації міста була знищена. Під час війни він втратив і родину (дружині повідомили, що він загинув, і вона вийшла заміж), а доля його єдиної доньки залишилася невідомою, її тривалі пошуки виявилися безрезультатними.

У післявоєнний період К.Г. Кисельов повернувся на свою батьківщину в містечко Томашпіль, де працював на різних посадах: секретарем завкому, секретарем селищної ради, помічником бухгалтера. Останнє місце роботи, перед виходом на пенсію – диспетчер автобази Томашпільського цукрозаводу. Він залишився вірним своєму захопленню, і в середині 70-х років власна бібліотека книголюба нараховувала понад 10 тис. томів.

Його зібранням користувалися десятки молодих читачів, які черпали з нього знання та набиралися життєвого досвіду. Дехто називав його диваком, адже маючи обмежені статки, купував

книги, які були його найбільшим захопленням. Він отримував інтелектуальне і моральне задоволення від спілкування з цими скарбами та їх авторами. У Томашполі його помешканням була одна кімната напівпідвального типу. Причиною переїзду Костянтина Григоровича у м. Бендери Молдавської РСР очевидно стало те, що він не знайшов порозуміння з місцевою владою стосовно подальшої долі своєї бібліотеки.

У своєму нарисі «Читатель», присвяченому Костянтину Григоровичу, вміщеному в збірнику «Урок» (1982), письменник і журналіст Є. Богат пише: «Писать любимым авторам начал он давно. Первое письмо написал Горькому, второе – Фадееву, третье – Твардовскому. Получил ответы, и они перевернули его душу, его жизнь. Он совершил неожиданное открытие: письма, которые отважился написать, важны не только для него, но и для них, писателей. Он стал писать углубленной, ответственной. Чтобы лучше понимать работу писателей, решил окунуться в литературоведение и постепенно им увлекся». А передувало написанню цього нарису тривале листування між Є. Богатом і К. Кисельовим, яке розпочалося в середині 1970-х рр.

Про те, яким чином колекція бібліофіла потрапила до нашої обласної книгозбірні, варто розповісти детальніше. Про К.Г. Кисельова тодішній директор Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва Андрій Йосипович Лучко дізнався з публікації в московській «Литературной газете» уже згаданого нарису Є. Богата «Читатель», розшукав молдовську адресу книголюба (на той час він уже переїхав із Томашполя в містечко Бендери) і між ними зав'язалося листування. Андрій Йосипович, зокрема, звернувся до Костянтина Григоровича з проханням передати бібліотеці частину свого зібрання. Відомо, що книголюб не тільки давав читати книги із власної бібліотеки, але й часто їх дарував. Такий щедрий подарунок отримала й обласна наукова бібліотека ім. К.А. Тімірязєва, який в кінці 1982 р. А.Й. Лучко перевіз із м. Бендери.

В архіві бібліотеки зберігаються також листи та вітальні листівки К.Г. Кисельова, адресовані директору і колективу бібліотеки, датовані переважно 1982–1983 рр. Їхній зміст

стосується різних питань: він просить надіслати фотографію виставки його книг, оформлену в бібліотеці, передплатити для нього 8-томне видання творів М. Гоголя (додаток до журналу «Огонек» на 1984 р.), дякує за подарований одностомник П. Меріме. В одному із листів, датованому 12.04.1983 р., він пише: «Получаю много писем от друзей. Скучаю по родине. У меня есть еще много книг с автографами. Эти книги и другие держу для Вашей библиотеки. Пока эти книги мне нужны, у меня много читателей». Тут же він пише про свою хворобу та повідомляє, що не має жодних вістей від Є. Богата. Знаходимо лист А.Й. Лучка до Є. Богата від 14.01.1983 р., де він дякує письменнику за добрі слова, вміщені в нарисі «Читатель» і розповідає про те, що герой його нарису К.Г. Кисельов передав нашій бібліотеці книги з автографами, а ще частину книг – у місцеву бібліотеку м. Бендери, повідомляє, що бібліофіл живе бідно, проте книг не продає, а дарує бібліотекам, сумує за Томашполем і хотів би повернутися. Андрій Йосипович також розповідає, що на прохання Кисельова опублікував у вінницькій газеті «Комсомольське плем'я» статтю «П'ятсот автографів – бібліотеці».

Цінність колекції К.Г. Кисельова передусім в тому, що на всіх книгах є автографи їх авторів. Причому серед подарованих – чимало й унікальних видань, яких до того часу не було в бібліотеці, зокрема: Г. Бальчюнене «Чюрлєнис» (1975), Л. Чюрльоніте «О М.К. Чюрлєнисе» (1975), О. Бабишкін «Сучасне кіномистецтво заходу» (1968), М. Друзкін «Зарубежная музыкальная культура» (1964), «Классическое искусство за рубежом» (1975), Ф. Штітельман «Антична скульптура» (1968), Б. Еренгросс «Удивительная наука эстетика!» (1974), М. Михайлов «Жизнь в балете» (1963), Т. Якимович «Французский реалистический очерк» (1963), Б. Реізов «Итальянская литература XVIII века» (1966) та інші. Чимало переданих книг належали до серії «Жизнь замечательных людей» («ЖЗЛ»).

Кисельов К.Г. був не лише читачем, колекціонером, але й, певною мірою, літературним критиком, хоча сам називав себе скромно – книголюб. У листуванні з авторами книг, які його найбільше захопили, часто висловлював свої враження, давав

поради. Письменники дарували йому свої книги з дарчими написами. Дехто з них з вдячністю наголошував, що думка читачів для них важливіша, ніж відгуки професійних літературознавців і літературних критиків. Деякі відмічали, що якби отримали поради бібліофіла до того, як книга вийшла друком, вона була б кращою. Письменниця Р. Канделаки навіть настійно радила книголюбу самому взятися за літературну творчість. Але Костянтин Григорович продовжив свою діяльність як збирач і активний поціновувач книг.

Наведемо кілька автографів, які характеризують ставлення їх авторів до К.Г. Кисельова, як от: «Любити книгу – це теж талант» (Петро Панч), «Ваш інтерес до літератури може бути зразком для багатьох» (Іван Пільгук), «Людині, перед якою не можна доземно не вклонитися» (Костянтин Симонов), «...как будто Вы являетесь активным соучастником нашей творческой жизни, работы, пишете с таким живым интересом, как будто Вы сопереживатель наших бед и наших радостей» (Аліса Коонен), «Истинному другу художественного слова» (Петрусь Бровка), «...Откуда у Вас такие познания и литературные интересы? Может быть, Вы когда-то учились и работали в нашей области?» (Є.М. Євніна) та ін.

Найцікавіші з автографів досліджені бібліографом відділу краєзнавчої літератури обласної книгозбірні Мариною Семенівною Кержнер (Шлеймович) у 1983 р. Вона ж зробила опис листів, адресованих К. Кисельову, які, певною мірою, є продовженням дарчих написів на книгах. Серед великої кількості адресатів нашого земляка є чимало відомих українців, зокрема письменники М. Бажан, І. Вільде, О. Гончар, М. Зарудний, А. Малишко, П. Панч, видатний актор і режисер А. Бучма, співак, народний артист СРСР Д. Гнатюк, народний артист України М. Водяной (останні подарували йому свої портрети з дарчими написами) та багато інших.

Подамо кілька фрагментів автографів мовою оригіналу, які виокремила М. Кержнер. «Вы спрашиваете, правильно ли Вы поняли эти книги. Очень правильно. Да иначе и быть не может: у нас ведь с Вами много общего. И время одно, и земля, на которой

живем, и надежды, и стремления. Так что взаимоотношения между нами – вещь совершенно естественная» (Фелікс Кривін, письменник). «Не належу до тих письменників, що за життя створюють собі музей, тобто бережуть всі документи, що стосуються їх творчості, але вашого листа збережу як документ нашої епохи. Чудесна Ви людина, Костянтіне Григоровичу!» (Ірина Вільде, письменниця, 1971 р.). «Низько схиляю голову перед Вашим пристрасним уболіванням за долю мистецтва, літератури. Радий, що моя книга Вам сподобалась, в усякому разі – викликала деякі роздуми. Тим більше, що друкowana продукція науковця, як відомо, не має і сотої долі того успіху, котрий випадає на долю художньої літератури, бо розрахована вона в основному на вузьке коло фахівців» (С.В. Дубенко, науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, 1968 р.). «...Вы не представляете даже, как велико мое уважение к Вам! Вы делаете замечательное дело, отвлекая людей от обывательщины и монотонности будней маленького городка, открывая им двери в широкий мир искусства и литературы. (...) Вот что я скажу Вам, Константин Григорьевич: честь Вам и слава, что на своём маленьком посту Вы сумели зажечь маяк – и он людям светит» (Римма Канделаки, письменниця, 1970 р.). «...я получаю письма от неведомых мне друзей-читателей, и это много приятнее, чем редкие отклики профессиональной критики, которой в книге доступно часто то, что лежит в ней на поверхности. Я предпочитаю часто вдумчивых читателей. Для них, в сущности, и пишутся книги» (Всеволод Рождественський, поет, прозаїк, літературознавець, мемуарист, 1969 р.). «Наверное, Вы по-настоящему счастливый человек, коли сумели сблизить свою жизнь с такими верными и интересными друзьями, как книги и искусство» (Сергій Герасимов, кінорежисер, 1969 р.). «Ваши соображения по поводу воспитания молодых людей весьма интересны, – вот бы мне повидаться с Вами до того, как я взялся за тему» (Валерій Аграновський, журналіст, 1979 р.). «С большим интересом ознакомился с письмами лучших наших актёров, адресованных Вам. Значит, обращаясь к ним, Вы тронули важную и дорогую для них «струну» – и это очень хорошо. Без ответного отзыва публики актёр не может творить,

не может работать. (...) Радуюсь Вашей полной и интересной жизни. Очень замечательно, что Вы храните свою библиотеку не как Кощей Бессмертный, а даёте читать книги другим. Вы пишете, что имеете «много читателей». Как это хорошо – тем самым Вы превращаете свою личную библиотеку в очаг» (В.Я. Кирпотін, літературознавець, 1980 р.).

Хотілось би процитувати і фрагмент дарчого напису письменника Всеволода Іванова на книзі-трилогії «Чорні люди», де він пише із захопленням: «...Я очень люблю Украину, восхищаюсь Киевом, люблю украинцев – за их доброжелательность и чуткость, и немножко завидую им в том, что есть Шевченко. Эх, нам бы, великоросам, нужен бы такой Шевченко, как эликсир, что смягчает наши северные души». Цей вислів відомого російського письменника актуальний і донині.

На жаль, доля листів К.Г. Кисельова до своїх кумирів, невідома. Було б цікаво дослідити їх зміст, адже це пролило б світло на те, що вражало письменників, інших діячів культури і мистецтва, нерідко зі світовими іменами, у цій епістолярній спадщині книголюба.

Подаємо нижче список листів, що надійшли разом з книгами з колекції К.Г. Кисельова в дар Вінницькій обласній науковій бібліотеці ім. К.А. Тімірязєва, опис яких зробила Марина Кержнер.

№ з/п	Автор	Год	Количество документов	Примечания
1.	Рождественский Вс. А., писатель	1968, 1969	2	копии, есть фотографии
2.	Рождественская Н. В.	1978	1	
3.	Герасимов С.А., кинорежиссер	1969	1	
4.	Сурков Е.Д., критик	1981	1	оригинал и копия
5.	Дрейден С.Д., искусствовед	1981	1	открытка
6.	Михайлов М.М., артист балета	1968	1	

7.	Штительман Ф., искусствовед	1968	1	
8.	Моргунова Н., дочь искус- ствоведа Н.Д. Моргуновой- Рудницкой	1968	1	после смерти матери
9.	Куликова К., искусствовед	1968	1	
10.	Сидорова Н.А., искусствовед	1968	1	
11.	Реизов Б., литературовед	1971	1	оригинал и копия
12.	Кирпотин В.Я., литературовед	1972, 1980	2	
13.	Аграновский В.А., журналист	1979	1	
14.	Крыжицкий Г., искусствовед	1977	1	
15.	Гершкович А., искусствовед	1977	1	
16.	Бажанов Н.Д., писатель	1968, 1972	3	
17.	Шошин В.А., поэт, критик	1966– 1977	8	
18.	Канделаки Р.Е., писательница	1969– 1970	4	
19.	Вильде И., писательница	1970– 1972	5	
20.	Дубенко С.В., искусствовед	1968	2	оригинал и копия; фотография
21.	Бирман С.Г., актриса	1969	1	после смерти мужа
22.	Нович И.С., литературовед	1968– 1981	19	открытка
23.	Секретарь поэта П.У. Бровки	1970	1	
24.	Голицын С.М., искусствовед	1968– 1980	8	одно вклеено в книгу
25.	Кораблинов В., писатель	1968, 1979	2	

26.	Лосев А.Ф., Тахо-Годи А.А., философ	1981	1	открытка
27.	Беленький М.С., философ	1977	4	
28.	Конилов И.А., философ	1977	1	
29.	Лидин Вл., писатель	1968–1981	14	открытки
30.	Бартэн А., писатель	1976–1981	16	в т.ч. открытки
31.	По поручению В.М. Инбер, писательницы	1970	1	
32.	Гордон И., писатель	1968–1970	3	открытки
33.	Евгеньев Б., писатель	1970	4	
34.	Апушкин Я., поэт	1979	1	открытка
35.	Рапов М., писатель-искусствовед	1968–1981	26	
36.	Славин Л., писатель	1979	1	
37.	Прийма К., литературовед	1980	1	
38.	Турабов Г., актёр	1969	1	3 фотографии
39.	Ромм М.И., кинорежиссер	1971	1	
40.	Фрейлих С.И., искусствовед	1977	1	
41.	Кожин В.В., критик	1972	1	
42.	Ортенберг Д., журналист	1979	1	
43.	Радунская И., писательница	1976	1	
44.	Василько В.С., актёр	1970	2	
45.	Тарагута Е.А., литературовед	1976	1	
46.	Петелин В.В., критик	1978	1	
47.	Сидельников В.М., литературовед	?	1	
48.	Андреев Ю.А., литературовед	1976	1	
49.	Благой Д.Д., литературовед	1979	1	
50.	Горский И.К., литературовед	1968	1	
51.	Баруздин С., писатель	1979	1	
52.	Алексеев А.Г., артист	?	1	

53.	Ильинский И.В., актёр	1968	2	
54.	Хайченко Г.А., искусствовед	1968	1	
55.	Кривин Ф.Д., писатель	1972	1	
56.	Эренгросс Б.А., искусствовед	?	1	
57.	Александрова Эм., искусствовед	1982	1	
58.	Савинов А.Н., искусствовед	1968	1	
59.	Александров Г.В., кинорежиссер	1977	1	
60.	Моров А., искусствовед	1974	1	
61.	Гордон С., писатель	1968– 1981	30	
62.	Бялик Б.А., литературовед	1968	1	
63.	Хаит Д.М., писатель	1970	2	
64.	Якимович Т., литературовед	1974	1	
65.	Глинка В.М., писатель	1976	1	
66.	Лит. секретарь писателя Л. Леонова	1968	1	
67.	Федоров А.В., литературовед	1968	1	
68.	Сизова М., писательница	1968	1	
69.	Марягин Г.А., журналист	1968– 1971	5	в т. ч. открытие
70.	Кулешов В.И., литературовед	1979	1	
71.	Перцов В.О., литературовед	1977	1	открытие
72.	Китурко В., книголюб	1970	2	открытие
73.	Серебряный И., критик	1973	1	
74.	Макашин С.А., литературовед	1974	1	
75.	Озеров Л.А., поэт, критик	1968	1	
76.	Пильгук И., писатель	1971	3	открытия
77.	Панч П., писатель	1970– 1972	4	в т.ч. открытие
78.	Чуйков С.А., художник	?	1	

79.	Гуральник У.А., літературовед	1971	1	открытка
80.	Нечаева В.С., літературовед	1968	1	
81.	Комаров С.В., іскусствовед	1968	1	
82.	Чертова Н., письменниця	1968– 1969	3	
83.	Забара Н., письменник	1968	1	
84.	Пермитин Е., письменник	1968– 1969	4	в т. ч. открытка
85.	Шовкопляс Ю., письменник	1968	1	
86.	Майканова С., актриса	1973– 1974	3	в т. ч. фотографія
87.	Журахович С., письменник	1968	1	
88.	Меламуд Х., письменник	1967– 1974	12	открытки
89.	Ген Т.Г., письменник	1968	2	
90.	Телесин З.Л., письменник	1968	1	
91.	Бондарин С.А., письменник	1972	1	
92.	Дмитриев Ю.А., іскусствовед	1976– 1981	4	открытки
93.	Григорьев Г., письменник, літературовед	1967– 1971	12	в т. ч. открытка
94.	Штильмарк Р., письменник	1968	1	
95.	Фраерман Р.И., письменник	1968	2	єсть фотографія
96.	Кацев А., поет	1972	1	
97.	Зелінський К., критик	1968	1	
98.	Савчук А.И., письменник	1968	2	открытки
99.	Ле И., письменник	1968	1	открытка

Всього **283 автографа, 6 фотографій**

Невідома доля всієї бібліотеки, яку К.Г. Кисельов хотів заповісти (за твердженням уже вищезгаданого Є. Богата) Публічній бібліотеці в Ленінграді (Санкт-Петербурзі). Частину передав бібліотеці м. Бендери (Республіка Молдова), де й сам

закінчив свій життєвий шлях. Можливо, знайдеться дослідник, який продовжить пошуки колекції Костянтина Григоровича, адже нечасто зустрінеш таку самовіддану людину, для якої книга була понад усе. Попри все, К.Г. Кисельов зробив свій посильний внесок у просвітництво молоді, став зразком безкорисливого служіння книзі, літературі, мистецтву і тому заслуговує на увагу, повагу і пам'ять.

Джерела та література:

1. Богат, Е. Читатель / Евгений Богат // Урок : очерки. – Москва : Сов. писатель, 1982. – 472 с. – Зі змісту: [Про К.Г. Кисельова]. – С. 18–27.

2. Лучко, А.Й. П'ятсот автографів – бібліотеці : [про колекцію кн. К.Г. Кисельова, передану ним в дар обл. наук. б-ці ім. К.А. Тімірязєва] / Андрій Лучко // Комсом. плем'я. – 1983. – 5 лют.

3. Барвинок, И. Не под замком : [про книголюба К.Г. Кисельова] / И. Барвинок // Культура і життя. – 1983. – 13 берез.

4. 100 еврейских местечок Украины : ист. путеводитель. Вып. 2 : Подолия / авт.-сост.: В. Лукин, А. Соколова, Б. Хаймович. – Санкт-Петербург, 2000. – 704 с. – Зі змісту: [Про К.Г. Кисельова] – С. 252.

5. Скрипник, В. Дивак із Томашполя : [про К.Г. Кисельова] / Віктор Скрипник // Голос України. – 2002. – 25 січ. – С. 8 : фот.

ПОСТАТЬ У КНИЖКОВОМУ ПРОСТОРИ

Лазар Баранович – письменник і друкар XVII ст.: сучасний подільський слід

О.В. Сафронова

Лазар Баранович (1593?–1693) – письменник, ректор Києво-Могилянської колегії, релігійний діяч, меценат, одна з центральних постатей у суспільно-культурному житті України другої половини XVII ст. Він належав до вищого православного духовенства, вже в силу цього активно втручався в політичні процеси – брав участь у обранні гетьманів і козацької старшини. Баранович виступав проти унії і католицизму, вважаючи їх основою польсько-шляхетської агресії, високо цінував народну культуру, рідну мову, широко користувався народним гумором, відстоював національну і релігійну незалежність України. Він підтримував автономістську політику Д. Многогрішного, якого рекомендував обрати гетьманом України, брав участь у посольстві Війська Запорозького до Москви у 1669 р., «що відстоювало права і вольності українського народу, автономію України при входженні до Московської держави», проводив лінію тієї частини українського духовенства, яка вважала за краще залежати від константинопольського патріарха, ніж російського.

Життєвий шлях Лазаря Барановича досліджений мало. До цього часу в дослідників існують різні думки про час народження Лазаря Барановича. Відомі історики А. Страдомський і М. Сумцов вважали, що Баранович народився в 1593 р. Менш переконливою є дата за Ф. Гумілевським та П. Строевим – 1620 р. У свій час М. Сумцов спростував цю думку. Справді, якби Баранович народився 1620 р., то він не міг би в 1642 р. викладати в Києво-Могилянській колегії, а тим паче стати у 1650 р. її ректором [1, с. 1–36].

Одним із перших закладів, у стінах якого навчався майбутній святий, була школа Київського Братського Богоявленського монастиря, на базі якої у 1632 р. було засновано Києво-Могилянську колегію. Остаточну освіту Баранович отримав у колегіях Вільно (тепер Вільнюс, Литва) і Каліша (тепер Польща).

Початок педагогічної діяльності Барановича зв'язаний саме з Києво-Могилянською колегією. Тут він був викладачем «нижчих» класів у 1642 р. Він став першим ректором Києво-Могилянської колегії з її ж вихованців. Як відзначає М. Мухін, дійсним ректором Києво-Могилянської колегії Баранович був тільки один 1650/51 навчальний рік, але носив звання киево-братського ігумена і ректора до 1658 р. [2]. У важкі й тривожні для України 1650-ті рр. він зумів забезпечити відносно нормальний стан навчального процесу в колегії. Саме тоді тут навчалися такі видатні представники українського письменства, як І. Галятовський, А. Радивиловський. У 1652 р., перебуваючи на посаді ректора колегії, Лазар Баранович одночасно розпочинає церковно-адміністраторську діяльність. Спочатку він був ігуменом Києво-Кирилівського монастиря, потім Куп'ятицького і Д'ятеловецького.

Баранович прийняв хиротонію 8 березня 1657 р. в Яссах, але зайняти Чернігівської кафедри відразу не зміг, бо на ній ще сидів єпископ Зосим Прокопович. Ось тому Баранович оселився в Новгороді-Сіверському, заклавши тут свою єпископську кафедру при тамошньому Преображенському монастирі. Єпископ Зосим невдовзі помер (1659 р.), але Баранович не поспішав до Чернігова і прожив в Новгороді-Сіверському понад десять років. З того часу монастир, де оселився єпископ, став помітним культурним центром, що збирав видатні літературно-художні сили тогочасної України – проповідників, письменників, зодчих, художників, друкарів. Лазар Баранович відбудував княжий Спаський собор, зробивши його трипрестольним, трапезну, настоятельський корпус, оборонні вежі. При «репарації» давніх споруд їхні стіни прикрашали викладеними з цегли тризубами – знаками Рюриковичів, які мали підкреслити спадкоємність відносно далекого минулого української держави. Лазар Баранович організовує в монастирі школу, а з 1674 р. – друкарню. Чернігівська єпархія постійно потребувала значного числа богослужбових та всяких інших церковних книжок. До появи місцевого друку єпархія задовольняла свої потреби в книжках зазвичай виданнями острозькими та львівськими, а пізніше київськими. З 1654 р. більша частина Чернігівської єпархії вернулася з-під Польщі, зв'язок зі Львовом перервався, і єпархія богослужбові книжки

для своїх церков отримувала вже переважно від однієї Києво-Печерської друкарні. Але Лавра не могла задовольнити цілком всіх спархій, що брали від неї потрібні видання, а діставати книжки зі Львова було вже важко й небезпечно. Видання ж почаївські ширилися тут мало [3].

Так, у 1674 р. Лазарем Барановичем була заснована Новгород-Сіверська друкарня. Технічним керівником був Семен Ялинський, котрий навчився друкарської справи у Вільні. Поступово тут зібрався гурток визначних художників книги, пам'яткою діяльності яких став, зокрема, рукописний «Служебник», написаний за повелінням Лазаря Барановича «в монастиру все милостивого Спаса Новгородка Сиверського в року 1665 августа 6». Школа мініатюристів мала вплив і на художнє оформлення видань друкарні, що працювала у монастирі протягом 10 років. За цей період вийшло 19 видань, з них 10 – польською мовою, в основному полемічні твори. Крім кількох богослужбових книг великого (in folio) формату – «Анфологон» і «Мінея общая» (1678 р.), більшість новгород-сіверських друків – книги невеликого обсягу, малого формату (в 4-ту та 8-му частку аркуша), оздоблені скромно, але з великим мистецьким смаком, виконані на високому технічному рівні. Видавалися літературні та моралістичні твори самого владики – «Цвітослов ілі Трифолог» 1678 р., його молодших співробітників Іоанікія Галятовського та Дмитра Тупталенка (Димитрія Ростовського). Друкувалися також навчальні посібники – граматики, часословці тощо [4].

Історик книги Я. Ісаєвич, розглядаючи тематику видань друкарні Барановича, підкреслював, що в жодній православній друкарні другої половини XVII ст. – першої половини XVIII ст. не приділялося такої уваги авторським літературним творам, як у Новгород-Сіверській друкарні [5].

Коли Лазар Баранович переїхав до Чернігова, контролювати діяльність друкарні йому стало важко. Без відома Барановича новгород-сіверський архімандрит Лаврентій Крщонович та Семен Ялинський надрукували 3 000 примірників підручників для початкових шкіл і прибуток поділили між собою, «чого без мене, власного тоей друкарне господаря чинити би ся не годило», – писав Лазар Баранович. У 1679 р. після великої пожежі в Новгороді-Сіверському друкарню перенесли до Чернігова,

де протягом 1680 р. Ялинський надрукував Псалтир і два польськомовних видання творів Лазаря Барановича. Спочатку друкарня була у центрі міста, а потім її перенесли у Троїцько-Іллінський монастир. Вона утримувалася коштом Лазаря Барановича, та з часом перейшла на утримання монастиря. У «Триоді», надрукованій у 1685 р., вперше вказано – «коштом монастирским». Друкарем був С. Ялинський, проте його діяльність, як і раніше, не задовольняла Лазаря Барановича, тому він звертається до послуг віленського майстра Лукаша, але ім'я останнього не зустрічається у чернігівських виданнях. За життя Лазаря Барановича чернігівська друкарня виготовила також багато видань тогочасних українських авторів, надрукованих давньоукраїнською, церковнослов'янською, польською та латинською мовами. Ці книжки панегіричного, моралістичного, полемічного й історико-патріотичного змісту належали перу відомих церковних і політичних діячів – Іоанікія Галятовського («Гріхи розмаїті», 1685 р., написані давньоукраїнською літературною мовою), Дмитра Туптала («Руно орошенное», 1683 р., яке багато разів перевидавалося), чернігівського ієрарха, засновника Чернігівського колегіуму Йоанна Максимовича («Алфавит, рифмами зложенний», 1705 р.) та ін.

Нещодавно колекція стародруків обласної бібліотеки ім. К.А. Тімірязєва поповнилася цінним примірником – «Анфологіоном», який був друкований у Новгород-Сіверській друкарні 1678 р. «Анфологіон» – це дуже велика церковно-богослужебна книга, яка являє собою зібрання церковних служб святим «заради хваління Бога, Божої Матері та святих угодників». Книга перекладена з грецької, «витлумачена» українськими письменниками Іовом Борецьким, Захаром Копистенським, Памвом Бериндою. Крім релігійного призначення, книга мала суспільну вагу, адже показувала, що Русь має свої традиції, своїх національних «святих», таких, як князь київський Володимир (оспіваний билинним епосом), киево-печерські Антоній і Феодосій.

«Анфологіон» – єдина книжка друкарні, видана великим форматом (фоліо, тобто 2°), частково друкована у дві фарби, текст (30, 31 рядок) розміщений у лінійних рамках. З 620-го аркуша

текст друкований у два стовпці. Оформлення «Анфологіону» типове для українських друкарень, головними його елементами є форти – оздобні титульні аркуші, орнаментальні й сюжетні гравюри (всього в розпорядженні друкарні було три форти, 21 кліше гравюр на дереві, одне на міді, 16 заставок і кінцівок). Наш примірник прикрашає форта, де поєднано зображення Христа й святих з малюнком архітектурного ансамблю – Спаського собору в Новгороді-Сіверському і двох будинків, очевидно, бурси та друкарні. Форту і заставки виконав гравер В.Л. «Анфологіон» вважається кращою роботою Новгород-Сіверської друкарні. Його гравюри можуть бути поставлені нарівні з вдалими творами київських та львівських тодішніх друкарень. На титулі «Анфологіону» зображено розгалужені стебла з квітами. В останніх знаходяться зображення святих. Таке вирішення титульного аркуша є цілком доцільним, адже «Анфологіон», як зазначено у назві твору, є «квітословом, або трифологом». У нашому примірнику титул та перший лист другої пагінації рукописно відтворені, деякі аркуші відновлені папером XVIII ст., а у XX столітті – канцелярським папером відповідного відтінку, текст написаний від руки коричневими чорнилами. Первинний книжковий блок роз'єднано попередніми власниками і переплетено як дві окремі частини. У першій пагінації з 7 аркушів є лише титульний. Відсутні «Предословіє к... читателю» Л. Барановича (арк. 2–4 нн.), «Оглавленіє» (арк. 5–7 нн.).

У XVII ст. оздоблювалися тільки книги культового призначення, прикраси для яких виконувалися в дусі споконвічних традицій. Часто їх копіювали зі старих зразків майстри, які не мали достатнього досвіду. «Анфологіон» прикрашений чудовими гравюрами – заставками, кінцівками, ініціальними літерами, виливними прикрасами. У книзі переважає папір маркований філігранню «голова блазня в зубчастому комірі». Це найбільш поширена в Україні філігрань XVII ст.

Як уже відзначалося, 1660–1680-ті рр. були періодом найактивнішої діяльності Лазаря Барановича. Однак саме в той час, як влучно зауважує М. Сумцов, архієпископ Чернігівський переживає то хвилини надзвичайно активної громадської діяльності, то часткового, інколи вимушеного відходу від державних справ.

До цього ж періоду в житті святителя належать його слова про те, що власний смуток він розвіює творчою діяльністю [6].

У фонді відділу рідкісних і цінних видань зберігаються два кращі польськокомвні збірники поезії Барановича «*Żywoty świętych*» (1670) та «*Lutnia Apollinowa*» (1671), видані в друкарні Києво-Печерської Лаври. У другій половині XVII ст. і двох перших десятиріччях XVIII ст. ця друкарня стала провідним в Україні центром книговидавання, ініціатором оновлення і збагачення тематики видань, поліпшення їхнього мистецького оформлення. Майже три десятиріччя (1656–1683) Лаврою та її друкарнею керував Інокентій Гізель. Баранович і Гізель протягом майже півстоліття підтримували тісні дружні стосунки, вели жваве листування з різних приводів. Придбавши близько 1670 р. «нову польську друкарню», тобто комплекти латинських і польських шрифтів, Лавра відновила друкування польськокомвних творів українських авторів [7].

«*Żywoty świętych*» та «*Lutnia Apollinowa*» оправлені попереднім власником в один книжковий блок з напівшкіряною палітуркою XVIII ст. На форзаці невідомою особою позначено назву першої книги конволюта «*Żywoty świętych*» коричневими чорнилами від руки. Книжковий блок зменшений, окремі сторінки відреставровано. Папір з різними філігранями: часто «голова блазня», фігурно-текстова філігрань та рослинно-орнаментна композиція.

Перший алігат «*Żywoty świętych*» («Жития святых», 1670) вміщує вірші релігійного і моралізаторського змісту. Є три відмінні версії книжки: перша містить латинські та польські вірші-посвяти, один із варіантів другої дедиковано царю Федору Олексійовичу, а в іншій немає жодних посвят. Це дозволяє зрозуміти наміри автора та призначення праці. Баранович хотів, аби вона увійшла в обіг Речі Посполитої як доказ духовної гідності Києва, його Печерського монастиря та престолу православної митрополії. З другого боку, прагнучи поширити книжку при дворі царя, шанувальника польської поезії та кантів, автор, імовірно, мав на меті пропагування свого утопійного плану спільного, римо-католицького й московського, хрестового походу проти османців. Спробу дослідити місце поетичної збірки «*Żywoty świętych*» Лазаря Барановича як нового етапу «у

піднесенні православної агіографічної культурної та історичної традиції» здійснив Р. Радишевський [8]. Частина віршів «Zuwoty świętych» присвячена закликові до спільної боротьби Росії, України і Польщі проти турецько-татарської небезпеки. На початку нашого примірника – віршована присвята царевичу Федорові Олексійовичу «До читача». В основній частині книги – вірші про свята: Покрову (с. 117–118), Куп'ятицьку ікону (с. 120–121); віршований виклад житій, в тому числі Андрія Первозванного (с. 160–162), князів Володимира, Бориса і Гліба (с. 180–188), київських митрополитів Петра, Олексія, Йони (с. 224–228), «про святих печерських отців і київські печери» (с. 385–388).

Титульний аркуш втрачений, також відсутні ще дві ілюстрації. На 8-й сторінці чудова гравюра – Марія з немовлям в оточенні ангелів і напис «Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus» («Слава всевишньому Богу, мир божим людям на землі») латиною. Текст надруковано готичним шрифтом.

Другий алігат – це збірка Лазаря Барановича на тисячу поезій польською мовою «Lutnia Appollinowa» («Лютня Аполлонова»). Книга містить вірші про царський герб, вірш-присвяту царевичу Івану Олексійовичу, два вірші – звернення до читачів. Сумцов зазначав, що серед більше тисячі віршів, які увійшли до «Лютні», не менше п'ятисот присвячені прославленню Бога, пресвятої Діви, апостолів, пророків, ангелів, святих [6]. Кілька віршів написано на морально-дидактичні теми, інші – про сонце, місяць, різні місяці року, жнива і погоду, мороз і вітер, музику і спів тощо. Більшої виразності автор досягає у патріотичних віршах, де йдеться про боротьбу з турками і татарами. У кінці книги – перелік помилок і «Nagrobek... Alexiu Turowi ihumenowi monastera pustynnego Nikolskiego».

Титульний аркуш та сторінки в складних орнаментних рамках. На полях книги рукописні маргіналиї невідомих осіб польською та латинською мовами. Видання оздоблене кінцівками, віньєтками, виливними прикрасами. Також книгу прикрашає серія зображень святого хреста на с. 147–161, 544–546, символ Ісуса Христа: ІHS у композиції з зображенням святого хреста на с. 519. Гравюри: Богоматір з немовлям (с. 3 нн.), російський герб і зображення вершника (с. 4 нн.) у нашому примірнику втрачені,

також відсутні вірш-присвята Івану Олексійовичу та два вірші «До читача».

На перший погляд може здатися неприродним звернення Лазаря Барановича, українського ієрарха XVII ст., до польської мови. Проте це диктувалося обставинами суспільно-політичного життя України. Польська мова поряд з слов'яноруською вважалася тоді літературною. Крім того, твори польської літератури охоче читалися українцями. В одному з листів з приводу «Lutnia Arpollinowa» Баранович писав: «...издах же (збірник) языком ляцким, вьм бо, яко вашего царского пресвѣтлого величества синклит сего языка не гнушается, но чтут книги и истории ляцкия в сладость...» [1, с. 37–104].

Проте за матеріалами церковних візитацій греко-католицьких церков Брацлавського воєводства 1782 р., на наших теренах чернігівських видань було обмаль, а польські твори Лазаря Барановича взагалі залишилися маловідомими для місцевого населення [9], тим ціннішими є вони сьогодні для сучасників.

На початку 1680-х рр. значно погіршився стан здоров'я святителя. До цього призвела не тільки важка хвороба, а й глибока старість. Останні двадцять років свого життя Лазар Баранович віддав налагодженню господарських справ Чернігівської архієпископії та літературній діяльності. Ним було видано друком «Слово на Воскресение Христова» (1675), «Слово на Святу Троицу» (1675), «Слово на Благовещание Пресвятой Богородицы» (1675), епітафію Тукальському (1675), «Вечерний плач та заутреннюю радость» (1676), «Ksiege rodzaiu» (1676), «Ksiege smierci» (1676), «O przygodach zycia ludskiego» (1678) тощо.

Лазар Баранович – один з найвідоміших українських письменників, просвітителів і проповідників XVII ст. Цей архіпастир залишив величезну спадщину. Адже протягом 20 років він фактично був першою духовною особою в гетьманщині. Захищав православну віру і церкву від експансії католицизму. Будував храми і залучав до цього багатьох жертводавців. А ще – створював школи, ремісничі цехи, дбав про сиріт і немічних. Його заслуги в справі видання і виправлення церковних книг історики справедливо ставлять в один ряд з заслугами митрополита Петра Могили. Після смерті архієпископа Лазаря невідомий автор писав, що про нього плаче вся Русь.

Джерела та література:

1. Страдомский, А. Лазарь Баранович, архиепископ Черниговский и Новгородсеверский / А. Страдомский // Журн. М-ва нар. просвещения. – 1852. – Ч. 75. – С. 1–104.
2. Мухин, Н.Ф. Киево-братский училищный монастырь / Н.Ф. Мухин // Труды Киев. духов. акад. – 1895. – № 6. – С. 275–326.
3. Огієнко, І. Історія українського друкарства. Т. 1 : Історично-бібліографічний огляд українського друкарства XV–XVIII ст. / І. Огієнко. – Львів : Накладом Наук. т-ва ім. Т. Шевченка, 1925. – 418 с. – (Збірник філологічної секції Наукового товариства Шевченка ; Т. 19–21).
4. Клепиков, С.А. Издания Новгород-Северской типографии и ложночерниговские издания 1674–1679 годов / С.А. Клепиков // Книга : исследования и материалы. – Москва, 1963. – Сборник 8. – С. 255–278.
5. Ісаєвич, Я.Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні / Я.Д. Ісаєвич. – Львів : Вища шк., 1975. – 149 с.
6. Сумцов, Н.Ф. К истории южнорусской литературы семнадцатого столетия. Вып. 1 : Лазарь Баранович / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1885. – 197 с.
7. Ісаєвич, Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – С. 234–240.
8. Радишевський, Р.П. Бароковий концептизм поезії Лазаря Барановича / Р.П. Радишевський // Українське літературне бароко : зб. наук. пр. – Київ, 1987. – С. 156–177.
9. Соломонова, Т.Р. Книгозабезпечення уніатських церков Брацлавщини наприкінці XVIII ст. : (за матеріалами генеральної візитації церков Брацлавського деканату 1785 року) / Т.Р. Соломонова // Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф., 18 верес. 2008 р. – Вінниця, 2008. – С. 67–72.

ЕКОЛОГІЯ КНИЖКОВОЇ КУЛЬТУРИ

Краєзнавчі проекти відділу краєзнавства Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва

О.Ю. Антонюк

Інформаційні технології впевнено входять у царину бібліотечної краєзнавчої діяльності. Впровадження у практику роботи відділу використання можливостей інтернету сприяє інтеграції краєзнавчих ресурсів, організації швидкого доступу до них, популяризації краєзнавчих продуктів бібліотек. Книгозбірні мають можливість не тільки використовувати наявні краєзнавчі ресурси інтернет-мережі, а й доповнювати їх власною краєзнавчою інформацією.

Сприяючи доступу населення до краєзнавчої інформації, розуміючи важливість популяризації краєзнавчих знань як для інтелектуального, так і для духовно-морального розвитку особистості, бібліотека прагне вивести свою краєзнавчу діяльність на принципово новий рівень, стати інформаційним краєзнавчим центром, документний фонд якого відповідатиме запитам користувачів.

У Вінницькій ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва закладені давні традиції популяризації краєзнавчих знань серед широких верств населення, накопичений великий досвід роботи з формування краєзнавчих інформаційних ресурсів, забезпечення умов збереження документів, зміцнення партнерства та співпраці з місцевими краєзнавцями, організаціями та установами, що здійснюють краєзнавчу діяльність.

Основним структурним підрозділом, який організовує, координує та безпосередньо здійснює краєзнавчу роботу Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва, є відділ краєзнавства, створений у 1981 р. У підсобному фонді підрозділу зібрано більше 6 тис. краєзнавчих документів, які найактивніше запитуються користувачами.

Бібліотека представляє свої краєзнавчі продукти на веб-порталі (<http://igr.vn.ua>) та веб-сайті (<http://library.vn.ua>).

Вінницький інформаційний портал поповнюється фахівцями обласної книгозбірні та бібліографами-краєзнавцями районних бібліотек. Інформація на порталі структурована за розділами, які акумулюють і розкривають різноманітні ресурси: новини, статті, фотографії, вебліографію, тематичні розділи. У свою чергу вони поділяються на підрозділи. Для прикладу, «Тематичні розділи» містять такі рубрики: регіон і влада; культура та мистецтво; наука і освіта; новини, засоби масової інформації; бізнес, економіка; людина і суспільство; здоров'я, медицина; товари і послуги; транспорт, туризм; дозвілля, розваги.

На веб-порталі розміщується повнотекстова інформація, бібліографічні списки, посилання на інтернет-ресурси, світлини, відеорепортажі тощо. Корпоративність у його наповненні сприяє створенню єдиного унікального культурно-інформаційного простору області, забезпечує доступність та оперативність використання краєзнавчих інформаційних продуктів.

На веб-сайті представлена електронна бібліографічна база даних (БД) «Література про Вінницьку область» (з 2003 р.), яку наповнюють працівники відділу краєзнавства і бібліографі-краєзнавці районних бібліотек. Наразі вона містить понад 97 тис. аналітичних бібліографічних описів газетних і журнальних статей, опублікованих у місцевій і центральній пресі, та матеріалів з наукових збірників. БД щорічно зростає більш як на 6 тис. записів. Для забезпечення ефективного пошуку вона містить бібліографічні та лексикографічні словники.

На веб-сайті у рубриці «Наші видання» (з 2000 р.) представлено близько 300 електронних повнотекстових документів, у т. ч. понад 100 бібліографічних покажчиків, що присвячені видатним історичним подіям та відомим діячам краю. Для прикладу, в підрубриці «2015 рік» віртуальні користувачі можуть ознайомитися з такими виданнями: збірники матеріалів «Наталія Іванівна Морозова “Успішність вимірюється... ерудицією, силою волі, працелюбством і моральністю”», «Магнетизм і переконлива чарівність прози Михайла Вдовцова» (до 60-річчя від дня народження), бібліографічні покажчики «Роки ідуть – пам'ять живе: Вінниччина у Другій світовій війні», «Я все життя збираю колоски» (до 75-річчя від дня народження

Л.М. Куцого), біобібліографічний покажчик «Анатолій Подолинний – науковець, літературний критик, письменник» (до 75-річчя від дня народження) та ін.

З метою популяризації краєзнавчих матеріалів щороку на веб-сайті бібліотеки репрезентується повний текст хронологічного довідника «Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини... року», який систематично готується з 1962 р.

У 2014 р. спільно з обласною організацією Національної спілки письменників України створено електронну бібліотеку «Літературна Вінниччина» (на веб-сайті Бібліотеки – http://www.library.vn.ua/includes/literaturna_vinnutchuna), яка спрямована на популяризацію літературних творів письменників Вінниччини.

2015 р. створено ще одну електронну сторінку «Історико-краєзнавчі дослідження» (на веб-сайті Бібліотеки – http://www.library.vn.ua/includes/istoruko_kraeznavch_doslidgenia) з пропозицією – надати свої повнотекстові документи з вивчення історії нашого краю. Мета двох останніх проектів – популяризувати літературні твори відомих письменників Вінниччини та історико-краєзнавчі дослідження науковців і краєзнавців; забезпечити безкоштовний доступ користувачів до повнотекстових творів письменників, науковців, дослідників краю за допомогою інтернет-мережі; зберігати культурну спадщину Вінниччини, що знаходиться у фонді Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва, у членів Вінницьких обласних організацій Національних спілок письменників та краєзнавців України; запобігти фізичному зносу документів; підвищити ефективність використання документів та ширше розкрити фонд бібліотеки; надати можливість працювати одночасно з одним і тим же документом багатьом користувачам.

З 2010 р. на веб-сайті функціонує блог відділу краєзнавства (<http://krayvinnitsa.blogspot.com>), який наповнюється цікавою краєзнавчою інформацією.

Краєзнавча діяльність в останнє десятиліття найбільше трансформувалася у створенні краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату. На зміну традиційному картковому каталогу, тематичним картотекам прийшли власні інформаційні продукти. Це, перш за все, електронний каталог, електронні бази даних (ЕБД) краєзнавчого характеру.

ЕБД «В. Стус» – висвітлює життя і творчість Василя Стуса, вміщує понад 1500 записів. База даних створювалася в ході підготовки фундаментального науково-допоміжного покажчика із серії «Наші видатні земляки», присвяченого 70-річчю від дня народження письменника-земляка, Героя України В. Стуса «Постать Василя Стуса над плином часу». Покажчик рекомендований обласною експертною радою до друку і виданий за кошти обласної державної адміністрації накладом 1000 примірників.

ЕБД «Бібліотека» – відображає публікації про ВОУНБ ім. К.А. Тімірязєва та її видання, вміщує понад 2150 записів.

ЕБД «Календар знаменних дат» – відображає перелік визначних дат, події, відомості про ювілеї відомих особистостей, вміщує понад 1400 записів.

ЕБД «Козацтво на Вінниччині» – відображає інформацію про козацтво на Вінниччині, вміщує понад 350 записів.

ЕБД «Голодомор» – відображає бібліографічні записи про Голодомор на Вінниччині, вміщує понад 1000 записів.

ЕБД «Вінниччина в роки Другої світової війни» – висвітлює події Вінниччини в роки Другої світової війни, вміщує понад 570 записів.

ЕБД «Вінниччани-учасники Революції гідності та АТО» – розроблена в рамках проекту «Фіксуємо сьогодні для історії» (Вінницька ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва, ГО «Асоціація бібліотек Вінниччини»), вміщує понад 76 записів.

ЕБД «Лядівський монастир» – висвітлює історію та сьогодні Свято-Усікновенського Лядівського скельного чоловічого монастиря Могилів-Подільського району, вміщує понад 230 записів.

ЕБД «Коцюбинський та Вінниччина» – висвітлює життя і творчість Михайла Коцюбинського, вміщує понад 500 записів.

ЕБД «Шевченко і Вінниччина» – висвітлює життя і творчість Тараса Шевченка, пов'язані з нашим краєм, вміщує понад 780 записів.

ЕБД «Грушевський і Вінниччина» – відображає бібліографічні записи про життя і діяльність історика, пов'язані з Вінниччиною (наразі лише створена).

ЕБД «Персоналії» – відображає бібліографічні записи про життя та діяльність видатних уродженців краю та людей, пов'язаних з Вінниччиною. У межах запису подано основні віхи життя особистості та перелік додаткових джерел інформації. Вміщує понад 80 записів.

Вагоме місце у краєзнавчій роботі відділу займає популяризація творчості письменників-земляків. Це презентація нових книг, бібліографічних покажчиків, книжково-ілюстративних виставок, відзначення ювілейних дат, проведення творчих та літературно-мистецьких вечорів, зустрічей тощо. У 2011 р. при відділі краєзнавства розпочав свою роботу науково-краєзнавчий клуб «Дослідник краю», метою якого є об'єднання краєзнавців області та користувачів бібліотеки, небайдужих до збереження національної культури і духовності, обмін досвідом краєзнавців, розвиток краєзнавчих досліджень на Вінниччині та популяризація краєзнавчих знань серед широкого кола громадськості.

Розповсюдженню краєзнавчої інформації сприяє тісна співпраця бібліотеки та відділу, зокрема, з різними установами та організаціями міста, а саме: Державним архівом Вінницької області, Вінницькою організацією Національної спілки письменників України, обласною організацією «Поділля», обласною організацією Національної спілки краєзнавців України, музеями, обласною телерадіокомпанією, вищими навчальними закладами міста та ін.

У 2009 р. бібліотекою спільно з обласною організацією Національної спілки письменників України на основі двостороннього договору про творчу співпрацю започаткований новий проект – створення Фонду особового походження. Розроблено відповідне Положення, опрацьовано та описано окремі документи з історії діяльності обласної письменницької організації, членів НСПУ Михайла Каменюка, Юрія Боярунця, Івана Волошенюка. Робота над упорядкуванням Фонду дала можливість виявити неопубліковані матеріали, які розширюють інформацію про письменників-земляків.

Краєзнавча діяльність стабільно залишається одним із пріоритетних напрямів роботи Вінницької ОУНБ ім. К.А. Гімірязєва. Вона є вагомою складовою успіху сучасного закладу,

що допомагає зберегти високий рівень довіри до бібліотеки у місті та краї. Безперечно, в цій галузі сьогодні існує і багато проблем. Але, як зауважив академік П.Т. Тронько: «Усі ми спільним загалом повинні прикласти чимало зусиль, аби краєзнавство у його науковій, громадській і шкільній формах було високо піднесене в Українській державі, а добре ім'я невтомного, безкорисливого дослідника малої батьківщини було оточене належною увагою і звучало гордо. Це залежатиме, передусім, від нас – учених і аматорів, від нашої наполегливості, самовідданої праці на цій благородній ниві».

Розвиток публічних бібліотек Вінниччини в умовах децентралізації влади та об'єднання громад

Н.І. Морозова

Публічні бібліотеки Вінницької області – це заклади, створені та фінансовані суспільством через органи влади та місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування самостійно здійснюють фінансування читалень і несуть відповідальність за їх реорганізацію, порядок і умови діяльності згідно з чинним законодавством України. Тож публічні бібліотеки зобов'язані доводити свою потрібність і цінність перш за все місцевим органам самоврядування та мешканцям територіальної громади, допомагаючи їм в осмисленні життєвих процесів, які відбуваються як в українському, так і в світовому суспільстві. Так, сучасна ситуація з визначенням майбутнього бібліотек не проста, але населення більшості територіальних громад Вінниччини все-таки розглядає їх як складову соціальної стабільності та розвитку місцевих громад. І це на тлі того, що однією із важливих соціальних проблем пострадянських міст та сіл є відсутність місць культурної соціалізації, однаково доступних для всіх суспільних груп і здатних забезпечити їх якісне наповнення. Особливо це відчувається на периферії великих міст і в малих населених пунктах. Масова культура

(в сенсі широкої доступності) переміщується в міські центри і резервується в нечисленних нових «третіх місцях» з власними невеликими, переважно молодими, аудиторіями.

Влада, в абсолютній більшості випадків, не маючи стратегії розвитку культури і уявлення про важливість доступних місць для соціалізації різних соціальних груп, як правило, не бачить у цьому негативних наслідків, планово позбуваючись «збиткових підприємств». На початок 2016 р. мережа бібліотечних закладів Вінницької області системи Міністерства культури України складає 934, з них 832 – у сільській місцевості. Без офіційного афішування, але досить послідовно як в країні, так і в області з року в рік відбувається згорання бібліотечної мережі. За останнє десятиріччя мережа публічних бібліотек області зменшилась на 83 закладів, у тому числі 59 сільських. Окрім того, за рішеннями органів місцевого самоврядування на Вінниччині сьогодні лише у 9 районах збережено централізовані бібліотечні системи (ЦБС) у повному форматі, у 2 районах передані на місця трудові книжки; як самостійні працюють бібліотеки у 5 районах, а в 11 районах бібліотеки є самостійними закладами, але їм не передано фонди.

Карта бібліотечно-інформаційного обслуговування населених пунктів Вінницького краю виглядає так: публічні бібліотеки розташовані у 864 населених пунктах Вінницької області, що становить 57 % охоплення, серед них 816 – у сільській місцевості, або 56 % охоплення. У 113 (8 %) населених пунктах обслуговування здійснюється клубами-бібліотеками, а у 266 (15 %) – бібліотечними пунктами.

Загалом відсутні стаціонарні публічні бібліотеки у 645 (44 %) сільських населених пунктах.

Число жителів на 1 загальнодоступну бібліотеку склало 1718 осіб, у сільській місцевості – 957. На карті області діє 236 сільських бібліотек у населених пунктах, кількість жителів у яких налічує до 500 осіб.

Бібліотечний фонд «публічок» області складає 14,709 млн прим., за 10 років зменшився майже на 3 млн прим. Щорічне оновлення бібліотечного фонду в області складає 1–1,3 %. Загалом, у минулому році на одного жителя області для комплектування бібліотечних фондів було витрачено 2,5 грн, у 2013 р. – 2,6 грн, 2012 р. – 2,1 грн.

У документі «Керівництво ІФЛА по роботі публічних бібліотек» наголошується, що хороший бібліотечний фонд не обов'язково повинен бути великим, особливо в новому світі цифрової інформації. Але все-таки мінімальний обсяг книжкового фонду, навіть найменшої бібліотечної служби, не повинен опускатися нижче порога в 2500 прим. А також має забезпечуватись відповідність фондів потребам місцевої громади та темпам їх оновлення (за 10 років на 50 %), що є важливішою умовою, ніж обсяг фондів. Загальний принцип ІФЛА акцентує, що нормативний об'єм фонду бібліотеки змінюється в залежності від місцевих і фінансових проблем, але вказується розрахунок 2–3 прим. на 1 особу. В Австралії, США стандарти для публічних бібліотек рекомендують розраховувати об'єм фонду – 3 прим. на 1 особу. Середній показник книгозабезпеченості по Вінницькій області складає 9 прим., але переважна більшість літератури застаріла. І хоч діють державні й обласні програми, відбувається поповнення бібліотечних фондів новими виданнями за бюджетні кошти та з інших джерел, все ж динаміка оновлення не відповідає стандартам, встановленим ІФЛА.

Тому так гостро стоїть питання бібліотечного обслуговування населення, ролі бібліотеки у житті громади. Обговорюючи Стратегію розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України», ми говоримо про діяльність інтегрованої бібліотечної системи України, в якій кожний громадянин країни може знайти собі місце і цікаве заняття.

Варто використати зарубіжний досвід, зокрема американський, де так звані community libraries у містах, які утримуються за рахунок спеціальних місцевих «бібліотечних податків» (які, у свою чергу, встановлюються самими муніципалітетами і йдуть тільки на утримання і розвиток бібліотек), є набагато більшими, ніж книгозбірні з каталогами. Вони працюють як медіатеки та багатофункціональні центри культурного дозвілля і позашкільного навчання з окремими сезонними чи річними програмами для дітей різних вікових груп (від колективних розвиваючих ігор до курсів фотографії)

та дорослих (від книжкових клубів і колективного читання до кінолекторіїв і курсів вишивання). При таких бібліотеках неодмінно функціонують кіноклуби та лекторії, а завданням їх співробітників є розробка культурних та освітніх програм для різних аудиторій. Крім цього, в бібліотеці завжди можна отримати послуги конференц-сервісу чи орендувати приміщення для переговорів, презентацій чи воркшопів.

За результатами експрес-опитування сільських бібліотекарів на запитання «Чим є бібліотека сьогодні для громади села і якою має бути?» було отримано такі відповіді:

«Якщо, наприклад, мені треба з кимось зустрітись, а незручно додому вести, то можна прийти у цей своєрідний офіс – бібліотеку, де є інтернет, Wi-Fi, тобто мінімум для роботи. Я собі уявляю, що це буде безкоштовним місцем для роботи і відпочинку, спілкування для людей».

«Хотілось би, щоб люди, які живуть навколо, більше спілкувалися між собою, знали один одного. Бібліотека може бути саме таким місцем, куди вони приходять, аби поговорити, провести час разом».

«Мої діти, якщо в хаті бракує місця, то можуть прийти сюди робити уроки. Це як продовження дому. Це поруч».

«Насамперед багато людей приходять на комп'ютери. З того огляду навіть зросла видимість бібліотеки на мапі району».

«Минулого року заходів було більше. Політичні події. Зараз зі спонсорством доволі важко, бо все йде для перемоги. Сюди також приходять люди плести сітки для військових. Такі речі дуже згуртовують».

«Влітку ми робили читацьке спілкування, коли всі приходили і розповідали про книжки, які їм подобаються. Задумка була така: той, хто активно ділиться прочитаним, отримує солодкий приз; бібліотекарі зробили дитячий куточок, розмалювали стелажі, хтось приніс якісь іграшки».

Отже, й сільські бібліотекарі прагнуть зробити усе, щоб бібліотека стала центром спілкування, центром громади.

Сьогодні в умовах, коли починає діяти Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», що передбачає укрупнення шляхом добровільного об'єднання і формування

дієздатних територіальних громад, головним завданням яких має стати поліпшення забезпечення потреб громадян, оперативне та якісне надання їм базових соціальних та адміністративних послуг, поліпшення умов сталого розвитку відповідних територій, більш ефективного використання бюджетних коштів та інших ресурсів, важливим є послідовне виконання так званого «алгоритму реформи». Усі три зацікавлені сторони цього процесу: сама бібліотека, місцева влада і, зрештою, мешканці громади – мають працювати разом. Для цього потрібно:

1. Зібрати експертів і зрозуміти, що саме необхідно зробити для якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України, територіальних громад зокрема.

2. Внести пропозиції для створення нових нормативних документів, зокрема для визначення виражених мінімальних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні.

3. Узгодити їх із зацікавленими сторонами.

4. Переконати уряд та/або парламент.

5. Прийняти нові нормативні документи.

6. Знайти людей, здатних втілити ці документи в життя.

Якщо потрібно, навчити цих людей.

7. Дати їм повноваження.

8. Знайти гроші, якщо вони потрібні на втілення.

9. Пояснити реформу суспільству.

10. Організувати контроль і зворотний зв'язок.

У цих умовах важливою має стати роль бібліотеки як просвітницького й об'єднуючого громаду закладу, в першу чергу для того, щоб відстояти своє право на функціонування в громаді.

Найраціональнішою формою функціонування бібліотек, на наш погляд, є ЦБС. В умовах недостатнього фінансування та при об'єднанні коштів в одній професійній структурі вона дозволяє використовувати кошти спільного комунального підприємства територіальних громад найоптимальніше. Це сприяє:

- оптимізації соціально обґрунтованої мережі бібліотек-філій та організації нестационарного бібліотечно-інформаційного обслуговування населення;

- розширенню спектру послуг з організації дозвілля населення з використанням новітніх технологій;

- створенню на базі бібліотек центрів обслуговування громадян, основним завданням яких є задоволення їх потреб у публічній інформації, забезпечення їх доступу до державних та регіональних електронних інформаційних ресурсів, надання консультативних послуг з питань електронного оформлення звернень до органів державної влади;

- застосуванню наукового та маркетингового підходу до централізованого комплектування фондів, у тому числі уникнення дублювання при закупівлі документів;

- дотриманню єдиних стандартів для обліку, каталогізації бібліотечних фондів та створення довідково-бібліографічного апарату, в тому числі електронного каталогу та інших електронних ресурсів;

- розвитку та удосконаленню всіх напрямків краєзнавчої діяльності;

- можливості поетапно та якісно зміцнювати матеріальну базу та проводити комп'ютеризацію кожної бібліотеки-філії;

- проведенню проектної діяльності для залучення позабюджетних коштів;

- раціональному використанню кадрового потенціалу, у тому числі укомплектуванню штатів бібліотек професіоналами відповідного напрямку підготовки;

- моніторингу діяльності кожної бібліотеки мережі.

Окрім того, тільки при ЦБС спрацьовує механізм, коли бібліотеки одного району діють як єдине ціле при створенні всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів та їх використанні, збій в одній бібліотеці ліквідується загальними зусиллями. Багатолітнє існування централізованих бібліотечних систем у країні надало можливість накопичити методики діяльності публічних бібліотек саме в структурі ЦБС.

Українськими і світовими реаліями підтверджено, що найефективніше всі державні та регіональні програми щодо бібліотечної галузі реалізуються у моделі ЦБС.

У той же час визнано, що для України, як країни з низьким рівнем доходів на душу населення, надто високий рівень децентралізації не сприятиме розвитку соціальної сфери, тож не випадково в умовах обмеження бюджетних коштів найбільш

економічними є мережеві структури з філіальною системою на рівні територіальних об'єднань.

Тож ми, бібліотекарі, хочемо вірити, що децентралізація влади та об'єднання громад сприятиме утвердженню бібліотек як справжніх інформаційних, культурних, освітніх центрів територіальних громад.

Драгоманівські «Чудацькі думки про українську національну справу» – візія майбутнього в контексті проблеми «національного централізму»

П.В. Слотюк

У наукових бібліотеках зберігається чимало громадсько-політичних видань, які є речовими свідками минулого. Але є серед них і такі, до яких науковці й сьогодні звертаються з питаннями. У фонді Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва також знаходяться подібні друки.

Сто років тому партія українських соціалістів-революціонерів перевидала книгу Михайла Драгоманова «Чудацькі думки про українську національну справу». Вперше цю працю надруковано в 1891 р. у журналі «Народ», виданні русько-української радикальної партії, заснованому 1 січня 1890 р. І. Франком та М. Павликом. Вдруге книга вийшла за ініціативи І. Франка у Львові в 1892 р. Наступні видання з'явилися у Києві в 1913 і 1915 рр. і з того часу практично не перевидавалися. «Висловлені в цій книзі погляди були нові для українського суспільства», – писав свого часу С. Петлюра. Свіжими вони залишилися і сьогодні.

Актуальність Драгоманова та його «Думок» можна пояснити деактуалізованою візією майбутнього попри багатослівні роздуми політиків, журналістів, письменників та всіх інших «авторитетів», чия присутність у середовищі інтелектуалів уже вкотре підіймає питання стратегії державного поступу в умовах кризи розбалансованих інтересів. Одні, в екстатичному пориві, переконають, що тільки запозичений досвід західних країн може допо-

могти подолати труднощі держави. Інші – не менш заповзятливо доводять про активний пошук союзників, які допоможуть вийти із заплутаного лабіринту інтелектуальної вбогості. Драгоманов же писав, що *«іноді найліпший спосіб мати рацію – не боятись пробути певний час не в моді»* [1, с. 47]. Тобто казати правду навіть тоді, коли її не бажають слухати. Та для цього потрібно, щоб «рація» стала принципом, а не причиною. Тільки принцип здатний формувати політику, замінюючи собою правило, виведене із окремого інтересу будь-якого представника, будь-якої нації чи соціальної групи. Адже груповий інтерес розриває єдине поле відповідальності, вимагаючи свободи виключно для себе і на умовах, які його задовольняють. Ці умови досить часто суперечать меті, яку переслідує суспільство. Та це лише в тому випадку, коли воно її переслідує. Українське ж суспільство як сьогодні, так і в часи Драгоманова такої мети не мало, і всі заклики до національної свідомості, яку здійснювала частина інтелігенції були лише наміром світу, який творився здебільшого з допомогою літературних фантазій, а не політичної волі. Тому Драгоманов писав: *«Винуватити громаду росіян за систему обрусення так, як можна винуватити французів або німців за францизацію або германізацію, тепер ще принаймні передовчасно, бо закони в Росії пишуться не парламентами, вибраними поголовним голосуванням, як у Франції та Германії. Пождімо, то тоді й судитимемо»* [2, с. 52]. Тепер пишуть парламенти! Але їх навчилися контролювати. Ними маніпулюють, і вони аж ніяк не є вибраними волею народу, хоча із використанням «поголовного голосування». Що ж стосується європейського парламентаризму, то він є результатом епохи модерну, і Європа експериментувала з ним майже п'ятсот років. Ми ж отримали цей механізм разом з ідеєю європейського права, яке суперечить сутності наших звичаїв і традиційно не є органічною системою наших правил, а, отже, нашої правової свідомості. Винні в цьому росіяни чи ні – питання не принципове. Принципове те, що ми не бажаємо відокремлюватися від росіян, вважаючи їх братнім народом. Так думав Драгоманов та всі його послідовники і критики. В умовах сьогодення, «завдяки» воєнним діям на сході країни ми уже так не думаємо. Тому і Драгоманова можемо оцінити неупереджено, з точки зору волі, яка звільнилася

і боронить себе. Ця воля наповнена смислами, які досить часто не збігаються з тим, чим живе сьгоднішня Європа, що вона цінить і що відстоює. Саме відстоює, бо боротися вона не здатна. Європа цю здатність замінила «громадським порядком» в силу того, що втратила пасіонарну енергію етносів, які її населяють. Це підтверджує і Драгоманов: *«Наскільки нам звісна історія й теперішній стан Європи, то ми можемо сказати, що не було й нема такої нації й національної держави, де б не було свого «обрусенія» або й не зосталось слідів його й досі, і що, значить, системи, подібні обрусенію, суть ознакою не певної національності, а певного порядку громадського, котрий відповідає певному періодові зросту народів»* [1, с. 54]. Однак цей «певний порядок» породжується певною національністю, а не навпаки. Порядок не може бути всезагальним розмитим, не мати свого коріння і свого творця. І не потрібно тут боятися слова «національність». Національність – це є соціальна природа етносу, в лоні якої переробляється дуже велика кількість етнічного матеріалу і в результаті з'являється щось неймовірно нове. Саме воно акумулює в собі енергію життя, яка в груповому взаємодіянні перетворюється на енергію соціуму.

Але, як сказав би москаль, український націоналізм – це така собі «вещь в себе», яка не має органічного підґрунтя і почати він матиме рацію. Має рацію не тому, що його правда, а тому, що наші українські любомудри у своїх конотаціях опираються виключно як не на Міхновського, то на Донцова, забуваючи, що то було лише початком, коли нація, в особі її інтелектуальних лідерів, обґрунтовувала своє право на самобутність і творила свою свідомість. Тепер вона стала інтегральною, але не в тому сенсі, про який писав Донцов, а в сенсі включення до її середовища представників інших народів, які не етнічно (за походженням крові), а політично (за правом приналежності до спільноти) стали на захист свободи, утверджуючи і реалізуючи таким чином ідею спільну для всіх держав. Але Драгоманов вказував на систему «примусової національності», яка породжується відповідною організацією громадського життя точно так само, як і «система примусової релігії». Однак у сьгоднішніх умовах, на відміну від національності, ніхто і нікого до релігії не примушує. «При-

мус» до релігії відбувається через зневіру і негаразди. Людина в церкву йде, переважно, від неспокою і страху, а не із любові до Бога і ближнього. Це такий собі психологічний ритуал відкуплення самого себе від обставин, на які ти впливати не можеш, як і втекти від них. Погодитися з ним ми можемо лише в тому, що *«монотеїзм в політиці релігійній, є державна централізація в справах політики національної; до тих же наслідків приводить і централізація церковна, перший ступінь до котрої робить церковна аристократія»* [1, с. 54]. І це є так. Оскільки саме церковна централізація посилюється від страху, що хтось на когось не зможе впливати. Нещодавня заява Папи Франциска і Патріарха Кирила є тому підтвердженням. Не дискусія з питань духовних, а політика з питань навколоцерковних є тим головним чинником, який об'єднує світську і духовну владу в боротьбі за право вільного сповідання і вільного поклоніння в лоні єдиного віровчення і канонічності. А система громадського життя сьогодні примушує громаду не відвойовувати, як це було раніше, а творити свій простір, у якому кожен її член почувався б вільним і захищеним.

Драгоманов писав: *«Оглядаючи історію національних централізмів, природно здибаємось із проявами противенства тому централізмові, з пробами заснувати національний автономізм на ґрунті теоретичному. Національний централізм без сумніву посилює внутрішню національну автономізацію»* [1, с. 55]. У сучасних умовах це є дуже небезпечним тому, що сили «протягування» досить часто породжують сили «відштовхування», чим скористалася Росія і що стало елементом її гібридної війни в Україні. Україна мусила ще на початку незалежності, спостерігаючи за тим, як це робила сусідня Польща, децентралізуватися і стати успішнішою за Росію. Можливо, тоді ми б уникнули того, що маємо зараз.

Далі він наводить приклад того, що *«спершу римляни обертались толерантно до більше культурних греків і певно до напівгрецького Сходу. Але згодом звичка централізації взяла перевагу й тут, і латинська мова стала брати перевагу в офіційному життю й східної половини римської держави настільки, що навіть після того, як держава та поділилась, навіть у Візантійської імперії, пройшло кілька віків, поки грецька мова визволилась*

із-під латинської і стала офіційною, на свою чергу примусовою для окраїн» [1, с. 56]. У відносинах україно-російських ця формула не є коректною. Ми не можемо порівнювати себе з «древньо-римськими провінціалами галлами» тому, що на момент появи централізованої держави московської ми такими не були. Скоріше навпаки. Чимала кількість освічених українців творила ту ж саму централізовану Москву і «государство российское», оскільки католицька Польща не визнала право своїх колишніх окраїн на суб'єктність в межах Речі Посполитої. Вона впроваджувала національний централізм у межах республіки, що було небезпечним як для поляків, так і українців. Та над цим тоді практично ніхто не замислювався.

Драгоманов не забуває вказати і на важливість у цих процесах мови. Він пише: *«Так уже в часи переходу старих віків у середні повстали одна проти другої дві думки (принципи, ідеї): 1) національно-державний централізм, примус до державної мови і 2) людяно-освітній універсалізм з вільністю кожної народної мови»* [1, с. 58]. Без сумніву, мова – то вербалізоване пояснення світу, в якому людина стає сама собою. Світу, в якому ти відчуваєш голос предків, твориш власну історію й історію майбутніх поколінь, що живуть і пристосовуються до середовища соціального і середовища природного.

«Народна мова» не є мовою штучною. «Народна мова» – то є метод осягнення свого місця в лоні відповідного ландшафтного середовища і соціальних зв'язків. Якими вони є – такою є і мова. Але сам факт її буття говорить про потугу осмислення людиною самої себе в середовищі дзеркального відображення власного «Я» там, де всі «Ми». Тому дивними виглядають заяви деяких державних діячів, що, мовляв, попит на друковані ЗМІ українською мовою слабкий, тому вони друкуються російською, а ми, такі собі посередники, які мусять переконувати соціум споживати інформаційну отруту, запаковану в національний колорит і мовну толерантність. Їжте, бо ми на цьому заробляємо, а от що буде потім – нас це мало цікавить. Така інтенція досить легко поєднується з ідеєю «руського миру» і тим, про що говорять очільники Московського патріархату. І тут ми знову повертаємося до Драгоманова. Він пише: *«Згодом, коли в римській церкві запанували єпископи,*

а над ними найстарший, римський папа, тобто коли виробилось церковне панство й царство, то римська церква, котра здавна не терпіла іншої мови в службі церковній, окрім латинської, почала всяко забороняти вживати в церквах інші мови й перекладати церковні книги на ті мови» [1, с. 58]. Ось це церковне панство, створивши собі своє царство, увірувало у вічні функції такого собі посередника між людьми і Богом, страшаючи за непокірність і закликаючи до терпіння. Терпіть у любові. А любов не визнає терпіння, оскільки визнає повагу, приязнь, піднесення в задоволенні і не погоджується з ніяким примусом. Неможливо полюбити з примусу! Неможливо примусити любити. Любов – то вища мета свободи, першим кроком до якої є визнання права кожного скористатися можливістю відповідальності в межах свободи, які ти собі окреслив. Людина здатна на стільки, наскільки вона може відповідати за все, що вона робить у межах вільного вибору своїх дій. Вільний вибір і є тією складовою права на власну реалізацію, який вказує нам, якою дорогою життя ми підемо.

Драгоманов справедливо помітив, що *«в XVII ст. у нас панувало в країнах, що козаки відбили від Польщі, архієрейство та попівство православне, а в тих, що zostались під Польщею, уніатське, і церковне панство не потерпіло такого хлопського непорядку, як переклади Біблії та інших церковних книг на просту народну мову. Так наша народна мова й не визволилась з-під церковнослов'янської чи староболгарської через те, що наша країна не пристала рішуче до всеєвропейського руху протестантського» [1, с. 63].* Та вона просто не встигла до нього пристати. Та й потреби в цьому не було. Не було тому, що протестантизм культивував ідеологію нових господарів життя – буржуазії, яка в нас на ті часи тільки зароджувалася. А селянській масі для чого була потрібна модернізація віри, коли вона сама не прагнула стати модерною? Ця суперечливість, закладена в нашій національній свідомості, й дотепер залишається неподоланою. І ось тут дзвоном звучать слова автора про те, що *«на нашій землі склався сумний стан речей, однаково в частинах її православних, як і уніатських: щонеділі або навіть щодня в церкві, котру наш народ привчили поважати як найвищого суддю в справах духовних, виявляється зневага мові нашого народа, показується, що мова та не достой-*

на стати способом розмови між Богом та людьми. Ось де найгірше «обрусеніє» в загальному смислі цього слова, ось де перша підвалина всякої «денаціоналізації» серед нашого народу, окрім того, що, як ми покажемо в свій час, це вживання старої болгарської мови в церквах на нашій землі було почастиною тією дорогою, котра привела освітнє життя російських українців до помосковлення!» [1, с. 63]. І ось тут він завершує словами француза Грегуара, який звертаючись до Конвента сказав: «Громадяни, ви маєте щастя бути французами!.. Ви ненавидите федералізм політичний; відкиньте й федералізм мови! Мова мусить бути єдина, як республіка!» [1, с. 80].

А щодо Москви, то «стара Московщина виробилась у централізовану монархію й була свого роду Францією, тільки дикуватою» [1, с. 85]. Дикуватою вона і зосталася. А з татарами ніхто особливо і не боровся тому, що сама московщина була татарською [2, с. 220–227]. Інша справа, що і серед татар були ті, хто сповідував християнство і був хрещений. Московія стояла на рубежах Європи та Азії, і це її робило особливою в контексті стосунків зі старим слов'янським світом, який перейняв західну логіку життя й традиції і пробував через експансію розширити її на більші території, включаючи в орбіту свого культурного ареалу народи, з якими контактували, обмінювалися енергією та генами, пристосовувалися один до одного. І не варто перебільшувати вплив німців на становлення російської централізованої держави. Вона створювалася з необхідності – тримати величезні простори під своїм впливом і владою. І цей централізм рішуче почав проявлятися з часів Катерини II, котра в 1764 р. написала знамениті слова у своїй інструкції генеральному прокуророві кн. Вяземському: «Малая Россия, Лифляндия и Финляндия суть провинции, которые правятся подтвержденными им привилегиями; нарушит оныя отрешением всех вдруг весьма непристойно б было, однако ж и называют их чужезванными и обходиться с ними на таком же основании есть больше, нежели ошибка, а можно назвать с достоверностию – глупостию. Сии провинции, также и Смоленскую, надлежит легчайшими способами привести к тому, чтоб они обрусели и перестали бы смотреть, как волки к лесу. К тому приступ весьма легкий, если разумные люди избранны будут на-

чальниками в тих провінціях; кожда же в Малоросии гетмана не будет, то должно стараться, чтоб век и имя гетманов исчезло, не токмо б персона какаья была произведена в оное достоинство» [1, с. 85–86]. Ця політична технологія, що почала активно впроваджуватися за Катерини, застосовується і сьогодні. Саме з цього моменту в українське середовище починає просочуватися монархічна ідеологія. Її проникнення привело до відмови, на ментальному рівні, від західного ліберального вектора, і старі ідеали свободи були підмінені практикою політичного централізму. Не можна сказати, що українцям це не подобалося і вони його не приймали. Лише згодом *«міщани, запорожці й почасти посполита чернь, скуштувавши боярського уряду, почали зміняти думки, але вже запізно, та й дійшла до ліберального ідеалу, свідомого себе, хіба частина запорожців (К. Гордієнко і т. і.); коли тим часом старшина козацька, повертаючись у панство, за Самойловича й Мазепи, сама підбурювала Москву проти запорожців»* [1, с. 87]. Як не було прикро, саме частина козацтва втратила інтерес до статусу шляхти та її ідеалів. Хоча саме шляхта, за своєю суттю, була вільною і непідвладною, але й вона прийняла ідею панства з її централізаторськими тенденціями. Та й сам Мазепа був продуктом цих політичних трансформацій, у чому і проявилася його трагедія. Він хотів бути таким собі українським монархом в умовах, де монархічні ідеали у поєднанні з ідеалами свободи породжували український анархізм, який викликав невдоволення панів в особі старшини, а в народі породжували наївні прагнення повернути втрачені вольності, які уже ставали історією. *«Коли Мазепа піднявся проти царя, тоді він і частина старшини козацької попробували зійтися з Запорожжям, але знову запізно»* [1, с. 87]. Прагнення підняти Запоріжжя запізнилося тому, що його дух перестав визначати характер поведінки еліти, яка активно відходила від європейських політичних практик, які не так давно засвоювала, будучи частиною еліти Речі Посполитої. *«Тим часом самі порядки Гетьманщини, прилагоджені більше до вояцького, ніж до мирнодержавного життя (бо при них не тільки поспільство й міщани, але навіть шляхта, яко така, не мала політичного права)»* [1, с. 87]. Не володіючи політичним правом, шляхта не змогла запропонувати ту політичну модель, яка б про-

довжувала традиції козацької вольності. Та й самі вольності відходили на задній план життя через те, що здобувати і захищати їх не було заради чого. Степ змінив свій характер. Він перестав концентрувати пасіонаріїв з України та Польщі і поступово перетворювався у звичайну військову організацію, що залучалася урядами могутніх країн то до однієї, то до іншої військової кампанії. Саме тому і був архаїчним «український автономізм» напередодні знищення Запоріжжя Катериною. Що ж стосується скасування козацьких порядків, то, як пише Драгоманов, воно не визвало великого жалю, *«надто скасування Гетьманщини, про котре, напр., ми не маємо ні одної пісні. В простому народі скасування Запорожжя, очевидячки, визвало жаль»* [1, с. 87]. Так, це була історія української вольності, яка стояла ближче до західноєвропейського лібералізму, аніж до російського централізованого монархізму. Але «жаль» не за автономією козацькою, а за тим, що *«степи подаровано генералам»* [1, с. 87]. Сьогодні «степи» подаровано губернаторам, які поряд із олігархами є повноправними їх хазяями. Тому повернення до вольностей може відбутися тільки шляхом зміни цього монархічного принципу – централізованого адміністрування – на принцип децентралізованого управління з поверненням прав і повноважень на рівень конкретних територіальних громад. *«Так само і в освічених українців, коли виявився літературний протест проти політики Катерини II, то не з приводу автономії козацької, а з приводу кріпацтва»* [1, с. 87–88]. Вони не розуміли, що кріпацтво стало результатом відмови від козацької автономії на рівні широкого загалу безправної шляхти і ще більш безправних народних мас. Централістські ж тенденції в Європі в цей період еволюціонували в бік ідеї свободи і справедливості, що засвідчила ціла серія буржуазних революцій. І тут автор правильно говорить, що варто *«пам'ятати, що в цьому Катерина II тільки вивершила й припечатала політику, яку проводила вся козацька старшина українська, починаючи з самих часів Богдана Хмельницького, – москвофіли, як і автономісти, і ще незвісно, хто з них більше. В документах, що можна вважати за тахітит автономізму серед козацько-українського панства за часів Катерини II і в котрих можна бачити навіть сліди впливу на те панство сучасних європейських політично-ліберальних*

думок, а власне, в просьбі «о восстановлении разных старинных прав Малороссии», поданій в 1764 р., а також в промові одного українського шляхтича «о поправлении состояния Малороссии», певне, сказаній тоді ж, найвиразніше проситься «самовольный малороссийских мужиков переход (который робиться) в силу прав малороссийских впредь навсегда пресечь». Ось чому новопечене панство вимагало, щоб «навсегда присечь самовольный переход малороссийских мужиков» від одного пана до іншого.

«Національно-культурний автономізм український теж пропав на добру частину через недбалість і добру волю самих українців», – писав Драгоманов. «До самих часів Катерини II, коли шкільні книжки українського видання став заміняти московськими та петербурзькими українець же, київський митрополит Миславський, великоруський уряд не робив нічого для культурної денаціоналізації українців. (Не треба думати, що книжки, котрі виганяв Миславський, були народно-українські: то була церковнослов'янщина з приміткою українщини). Протипно, українські архієреї, учителі й т. і. могли обукраїнювати Москву, скільки б хотіли. І, дійсно, містерії київської композиції грали семінаристи навіть у Сибіру. (Нагадаймо, що в початку XVIII ст. в протягу 30 р. не було в Росії висвячено ні одного архієрея-великоруса, а все українці, котрі урядували по всіх єпархіях од Києва до Сибіру).

Мазепа писав до Менишкова по-українському, – продовжує автор, – і сам Петро I говорив у Білій Русі та в Галичині по-українському. Лихо наше було в тому, що наш освітній рух XVI ст., на котрому видно було вплив європейського відродження наук і реформації, не вигорів через Берестейську унію й визвану нею православно-козацьку реакцію, котра дала в нашому письменстві XVII ст. перевагу церковнослов'янсько-руському макаронізму над елементом народним. Через те наші письменники XVII ст. не чули різниці своєї мови від письменської мови московської, також по-своєму макаронічної. А коли ця остання за часи Петра Великого стала органом розширеної державної культури, з досить сильним для тодішньої Східної Європи процентом світських європейських інтересів, то московсько-петербурзька література, котру виробляли помагали за Петра В[еликого] й українці, стала ширшою й живішою, ніж тодішня українська, й потягла до себе

й наших людей, котрі дивились на неї не як на чужу, а як на свою, й незаметно починали всвоювати і її мову. Ми боїмось пускатись тут у розмову про справу, котра потребує ще спеціальних студій, але не можемо проминути зовсім одного боку питання про відносини культури на Україні і в Москві в кінці XVII і в початок XVIII ст. Треба бути дуже обережним з такими словами, як ті, що Москва тоді була зовсім дика та що українці й занесли до неї культуру, – фрази, котрими рясує, напр., «Історія руської літератури» д. Огоновського, котрий, очевидно, не дав собі труда познайомитися з історією письменства й культури на Московщині навіть по загальних працях. Безперечно, взагалі культура стояла в XVII ст. нижче в Московщині, ніж на Україні, і українці багато послужились тоді московській культурі. Тільки ж зовсім уже дикою Московщина не була; в ній, напр., зоставалось децю з культури старих городів, як Новгород, Псков і др. А до того нові культурні впливи йшли в Московщину не з самої України, а й з Польщі – через Білу Русь і просто через переїжджих, а також і від німців, шведів, голландців, англічан, через приїжджих і цілі колонії чужинців, котрі закладались у Новгороді, Архангельську, Холмогорах і в самій Москві. Ці чужинці, а надто протестанти, несли в Московщину культуру де в чому свіжішу і ширшу, ніж тодішня українська, занадто попівська та козацька, котра в XVII ст. стояла під переважним впливом католицької Польщі, культуру державно-технічну й навіть письменство світське – початки повістей, новели, сатиричні картини і т. і., котрих зотатки тепер розбирають спеціалісти, як Пупін, Веселовський, Ровинський і т. і. Це все готовило в Московщині XVII ст. питомий ґрунт для т. зв. Петрової доби, котра зразу поставила державі й письменству завдання світські, широкі й свіжі, перед котрими завдання попівсько-козацької України XVII ст. стали вузькими й застарілими. Тоді ще на Україні друкувалось більше книг, ніж у Московщині, і Петро I посилав московських друкарів учитись навіть у Чернігів, та на Україні друкували майже виключно стару церковщину, а в Московщині виходили й речі технічні й учебники, як «Книга морского плавання», «Воинские правила», «География», «Геометрия, славенское землемерие» і т. і., та такі освітні новоєвропейські речі, як твори Пуффендорфа,

Г. Гроція, Ліпсія і др. по історії, політиці, фінансах і т. і. Варто б українолюбцям, а надто галицьким клерикалам, роздумати над цією різницею й тепер!)» [1, с. 88–90]. Ось такий текст, писаний в XIX ст., до сьогодні не переосмислений нашими філософами і філологами, які віддали на поталу цинічним політикам право говорити від імені народу, що так і залишився в темноті свого власного невігластва. Тільки анексія Криму і війна примусила його знову шукати загублені смисли задля майбутнього стратегування нашого подальшого руху.

Та це, – як пише Драгоманов, – *«не зміня факту, що під кінець XVII ст. в Московщині склались умови культури ширшої й свіжішої, принаймні в вищих верствах громади (в нижчих українці й досі культурніші від москалів!), і що до культури тої з XVIII ст. українці потяглися добровільно.*

Так-то сталось, що Московщина, буючи слабшою від України культурою масовою, стала вище від України культурою передніх рядів громади, і через те перетягла до себе й передні ряди українські. Ось де історична правда, а разом і велика наука для нас! Коли ми хочемо хоч зрівнятись тепер з Московщиною, то напружимося, щоб хоч де в чому випередити її передні ряди; тепер, коли література російська здавлена цензурою, а наша в Галичині може мати велику вільність, саме час для такого напруження». Досить цікаве порівняння. «В Польщі відрубність національна й право на автономію чується не в учених кабінетах, а всюди в житті і маніфестується всякими способами серед польських мужиків, як і серед панів і літераторів. На Україні не так. Навіть заборона 1863 р. перешкоджала, напр. Костомарову, друкувати в Росії по-українському Біблію та популярно педагогічні книжки, але не забороняла йому друкувати по-українському «Богдана Хмельницького», «Мазепи» й т. і. Чого ж він писав їх по-московському? Чого пишуть по-московському наукові твори всі теперішні українські вчені, навіть патентовані українофіли? Чого сам Шевченко писав по-московському повісті або навіть інтимний «Дневник»? Очевидячки, того, що всі ті інтелігентні українці зовсім не так почувають свою відрубність від москалів, як, напр., поляки» [1, с. 92]. Те, що сьогодні відбувається з

Україною і в Україні, підтверджує наявність «патентованих українофілів» в усіх сферах державного життя. Саме це не дозволяє зробити швидкий ривок у реформуванні держави та її інститутів. Це ускладнює діалог з Заходом, відштовхує наших прихильників і друзів. І коли б Україна не стала елементом стратегії інших держав, її, напевне, уже давно не було б. Що ж стосується України і Росії, то шанс будувати спільну державу був втрачений ще після Лютневої революції 1917 р. Росія позбавила себе можливості стати демократичною республікою, а Україна отримати в ній автономію. Після 1918–1922 рр. все це ставало малоймовірним.

А все тому, що наприкінці XIX ст. не було умов для української автономії, оскільки до неї не був готовий ні політичний клас, ані інтелігенція. А якщо так, то про який успіх можна говорити на початку XX ст.?! Коли б не впала Російська імперія, не було б Скоропадського, Петлюри, Грушевського, Винниченка. Весь їх героїзм лише в тому, що вони наскільки могли, настільки заактуалізували проблему української державності, однак як її будувати, ніхто із них не знав. Не тільки в силу відсутності духу чи лише одного бажання народу, а в силу відсутності адекватних ситуації політичних практик.

Ось такою була політична еліта у своїй переважній більшості в момент, коли Україна проголосила незалежність. Тоді це можна було зробити. Але здатна вона була виключно лише на проголошення цього факту. Однак як зреалізувати ідею незалежності і зробити її реальною – вона не знала. Далися взнаки традиції москвофільства, котрими хворіло не одне покоління українських очільників. Та й сама система продукувала таких поводитирів, які не тільки були лояльними до імперії. Вони були продуктом імперських традицій, мислення, імперської ментальності.

Сьогодні від тих часів мало що змінилося, за винятком лише однієї обставини – федералізм передбачається не у складі Росії, а у складі України і на московських умовах. Він не передбачає федеративної України! В умовах відсутності держави чи існування її в формі слабкої інституції зреалізувати ідею федералізму неможливо. Ті, хто ратує за федералізацію України, луклять. Україна не здатна поки що ідею федералізму перевести

в площину реальної політики. Ось чому Росія на цьому наполягає. Наполягає, оскільки розуміє, що це призведе до остаточної втрати тих слабких елементів державності, які ми сьогодні маємо. Коли ж ми погодимося на вмовляння Москви, тоді ніколи не зможемо набути досвіду будівництва ефективної держави. Ось який централізм ми успадкували від Росії. Тепер, щоб подолати його, потрібно усвідомити – децентралізація – то не тільки шанс, а й засіб, з допомогою якого ми від абстрактного усвідомлення себе українцями переходимо в площину творення українського простору, звузити який сьогодні намагаються зовнішні сили. І цими силами є не тільки Росія. Ось в чому проблема. Від того, чи зуміємо ми втриматися в межах кордонів сьогодношньої держави, чи втратимо усі можливості, дані трьома українськими революціями, залежить майбутнє українського світу. У цьому не тільки історичне значення, але й актуальність думок Михайла Драгоманова, чий інтелектуальний авторитет примушує нас вкотре повертатися до його теоретичної спадщини. *«Багато з того, що він говорив, залишилося і до наших днів повним глибокого значення і не втратило своєї ваги. Багато з того, що Драгоманов написав з українського питання тепер бібліографічна рідкість, і потреба перевидати ці твори... є справді пекуча»* [3, с. 299–304]. Так про цей твір писав в 1913 р. С. Петлюра. З того часу минуло більше ста років, а його слова так само, як і тоді, прагнуть бути почути-ми.

Джерела та література:

1. Драгоманів, М. Чудацькі думки про українську національну справу / М. Драгоманів ; Партія укр. соціалістів-революціонерів. – [Б.м.] : Наклад і друк парт. друк., 1915. – 121 с.
2. Білінський, В.Б. Москва ординська (XIII–XVI століття). Історичне дослідження / В.Б. Білінський. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. – 654 с.
3. Петлюра, С. Драгоманов об украинском вопросе / С. Петлюра // Голос минувшего. – 1913. – № 9. – С. 299–304.

БІБЛОГРАФІЧНИМИ СТЕЖКАМИ

Нові імена на картах міст і сіл Вінниччини. Наші земляки – письменники та історики (довідково-бібліографічні нариси)

У 2015 р. на виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» у містах і селах Вінницької області розгорнулася робота з перейменування вулиць. Сьогодні чітко простежується тенденція надати місцевій топонімічній системі подільського колориту, зокрема за рахунок увіковічення імен відомих земляків. Пропонована публікація висвітлює постаті деяких письменників та істориків нашого краю.

Антонович Володимир

Антонович Володимир Боніфатійович (1834–1908) – український історик, археолог, етнограф, лікар, публіцист, педагог, громадський діяч. Раннє дитинство пройшло у Махнівці (нині Козятинського р-ну). З 1844 р. мешкав у с. Гущинці, нині Калинівського р-ну, де його батько служив гувернером у родині заможного шляхтича О. Абрамовича. У 1850–1860 рр. навчався на медичному, а потім на історико-філологічному факультетах Київського університету св. Володимира. Отримав ґрунтовні знання з історії, філософії, фольклору й етнографії, постійно займався самоосвітою. 1878 р. захистив докторську дисертацію «Нарис історії Великого князівства Литовського до смерті Ольгерда». Основними історичними роботами В. Антоновича вважаються такі: «Дослідження про козацтво...» (1863), «Про походження шляхетських родів Південно-Західної Росії» (1867), «Про міста в Південно-Західній Росії за актами 1432–1798 рр.» (1870), «Про селян в Південно-Західній Росії за актами 1770–1798 рр.» (1870), «Про промисловість Південно-Західного краю у XVIII ст.» (1871), «Про гайдамаччину» (1876). У результаті археологічних досліджень В. Антоновича з'явилися такі його роботи, як «Розкопки в землях древлян» (1893), «Археологічна карта Київської губернії»

(1895), «Археологічна карта Волинської губернії» (1902). Разом із М. Драгомановим видав працю «Історичні пісні малоруського народу» (2 т., Київ, 1874–1875), яку Російська академія наук відзначила Уварівською премією, а також «Політичні пісні українського народу 18–19 ст.» (2 ч., Женева, 1883–1885).

З ім'ям В. Антоновича пов'язане зародження та розвиток українофільського руху. Він був членом Київської громади, засновником «київської школи», представниками якої були М. Грушевський та Д. Багалій. Він був також редактором і видавцем «Архіву Південно-Західної Росії» – унікального багатотомника документів і матеріалів з історії Правобережної України XVI–XVIII ст. У 1869–1870 рр. Володимир Боніфатійович брав участь в експедиції, яка збирала народознавчі та краєзнавчі матеріали в багатьох губерніях, зокрема на Поділлі. Вивчав скельні дністровські печери, проводив розкопки біля с. Кальник Липовецького повіту. У 1880-х рр., оглядаючи Вінницю, знайшов давнє городище на лівому березі Південного Бугу.

Література:

Праці Володимира Антоновича

Колдовство: документи – процессы – исследование / В. Антонович. – Санкт-Петербург, 1877. – 139 с.

Коротка історія козаччини / В. Антонович. – Київ : Україна, 2004. – 304 с.

Курс лекцій з джерелознавства. 1880–1881 : історія України в університетських лекціях. Вип. 1 / В. Антонович ; НАН України. – Київ, 1995. – 382 с. : іл., портр.

Моя сповідь : вибр. іст. та публіцист. твори / В.Б. Антонович. – Київ : Либідь, 1995. – 816 с. – (Пам'ятки історії України).

Очерк истории Великого княжества Литовского до смерти Великого князя Ольгерда : уривок [про перебування Великого князівства Литовського на Поділлі] / В.Б. Антонович // Українське Куликове поле: на берегах Синюхи чи Сниводи : зб. док., ст., уривки з наук. пр.: до 650-річчя іст. битви на річці Сині Води / упоряд. С.Д. Гальчак. – Вінниця, 2010. – С. 12–18.

Про козацькі часи на Україні : із перед. словом про життя та діяльність В. Антоновича, із портр. автора, образами гетьманів та увагами д-ра Мирона Кордуби / В. Антонович. – Київ : Дніпро, 1991. – 238 с. : іл.

Що принесла Україні УНІЯ. Стан Української православної церкви від половини XVII до кінця XVIII ст. / В. Антонович. – 2-ге вид., допов. – Вінніпег : Екклезія, 1991. – 132 с.

Про Володимира Антоновича

Антонович Володимир Боніфатійович : український історик, археолог, етнограф, археограф // Провідники духовності в Україні. – Київ, 2003. – С. 347–348.

Володимир Антонович (1834–1908) – історик, археолог, етнограф // Сто найвідоміших українців. – Київ, 2005. – С. 254–261 : портр.

Володимир Боніфатійович Антонович : історик, археолог, етнограф, археограф : [бібліогр. покажч.] // Славні нащадки вільних козаків : видат. уродженці Козятинщини : біобібліогр. покажч. / Козятин. ЦРБ. – Козятин, 2007. – С. 4–7.

Гирич, І. Володимир Антонович – автор концепту нової України : [про життєвий шлях В. Антоновича та його ідеї укр. соборності] / І. Гирич // Дивослово. – 2008. – № 3. – С. 59–62.

Гирич, І. Володимир Антонович – будівничий філософських засад нової України / І. Гирич // Історія в шк. України. – 2004. – № 1. – С. 47–52.

Гирич, І. Володимир Антонович за модель для України брав Ірландію / І. Гирич // Країна : тижн. журн. по-українськи. – 2014. – № 4. – С. 52–58 : фот.

Дзюбенко, М. Золота спадщина України : іст. значення творчості Володимира Антоновича / М. Дзюбенко // Історія України. – 2011. – Верес. (№ 33–34). – С. 30–32.

Древаль, Ю.Д. Антонович Володимир Боніфатійович (30.01.1834–21.03.1908) – активний діяч українського культурницького руху, історик, археограф, археолог / Ю.Д. Древаль // Державні, політичні та громадські діячі України : політ. портр. – Київ, 2002. – № 1. – С. 199–202.

Качкан, В.А. «Я одкрив сам собою українство» : (ма-ловідомі віхи біоґр. В. Антоновича) / В.А. Качкан // Українське народознавство в іменах : у 2 ч. / В.А. Качкан. – Київ, 1994. – Ч. 1. – С. 86–98. – Бібліоґр.: с. 97–98.

Київський археолоґічний з'їзд 1874 р. : (100 коротких біоґр. учасників) / Нац. спілка краєзнавців України ; уклад. О.В. Серов. – Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2015. – 268 с. : фот. – Зі змісту: Антонович Володимир Боніфатійович. – С. 23–29.

Киян, О. Кафедральне «вірую» Володимира Антоновича : з неопубліков. спадщини / О. Киян // Історичний календар'2004. – Київ, 2004. – С. 32–41. – Бібліоґр.: 14 назв.

Киян, М. Національний дискурс педагоґічної діяльності Володимира Антоновича / Марія Киян // Рід. шк. – 2007. – № 7–8. – С. 67–69.

Колесник, В. Наукова спадщина В.Б. Антоновича в оцінці М.С. Грушевського / В. Колесник // Київ. старовина. – 1995. – № 3. – С. 78–83.

Макаревич, Л. Славний син Поділля : [до 175-річчя від дня народж. В. Антоновича] / Л. Макаревич // Пульсуючі джерела. – 2009. – 24 січ. – С. 3.

Петренко, О. До питання про час і місце народження В.Б. Антоновича : [про дані з метрич. кн.] / О. Петренко // Подільська старовина : наук. зб. / Вінниц. обл. краєзнав. музей. – Вінниця, 2008. – Вип. 4. – С. 170–173 ; Пульсуючі джерела. – 2009. – 24 січ. – С. 3.

Шаров, І.Ф. Антонович Володимир Боніфатійович (1834–1908). Історик, археолоґ, етноґраф / І. Шаров // Вчені України : 100 видатних імен / І. Шаров. – Київ, 2006. – С. 32–35 : портр.

Ясь, О. Цей загадковий «культ» громади... : інтелект. світ В. Антоновича / О. Ясь // День. – 2010. – 15–16 січ. – С. 8 : портр.

Битинський Микола

Битинський Микола Оверкович (1893–1972) – геральдист, графік, історик, дослідник уніформолоґії, митець, підполковник Армії УНР. Народився у Літині. Згодом родина переїхала до

Кам'янця-Подільського, де він отримав освіту. Учасник Першої світової війни, Української революції. З поразкою останньої емігрував, вивчився на вчителя і працював за фахом. До кінця 1930-х рр. Микола Битинський підготував цілу низку геральдичних таблиць, окремі з них були видрукувані як поштівки: «Державні відзнаки України» (герби – великий, середній і малий, прапори, корогви, значки, печатки – велика, середня і мала; Прага, 1939), «Соборний Герб України» (Відень, 1940), «Герби українських земель» (Відень, 1940). Він також автор ґрунтовних праць: «Альбом гербів українських земель», «Герби українських гетьманів», «Уніформи українського війська доби визвольної боротьби 1917–1921 рр.»; дослідження «Українське вояцтво на культурно-освітньому фронті». 1942–1945 рр. перебував на примусовій роботі в Німеччині. 1945–1950 рр. учителював в українських освітніх закладах у таборах для переміщених осіб, займався політичною, громадською, культурно-освітньою роботою. 1951 р. емігрував до Канади, де одинадцять років викладав історію України на курсах українознавства ім. Г. Сковороди та українського мистецтва на курсах українознавства ім. І. Котляревського в м. Торонто. Був членом Української Вільної академії наук, Братства святого Володимира, Українського товариства подолян (США) та інших громадських організацій. Був активним діячем Українського генеалогічного і геральдичного товариства. Автор підручників «Архітектура», «Українське малярство», поетичної збірки «В гromі і бурі» (1923). Помер і похований у м. Торонто. У некролозі М. Филиновича на смерть Миколи Оверковича вказувалося, що «М. Битинський – це зразок великого патріота, борця за волю й суверенність нашої Батьківщини – України, це зразок обов'язку, вірності й честі».

Література:

Праці Миколи Битинського

Герб – Св. Архістратиг Михаїл Київський / М. Битинський
// Хроніка 2000. – 2002. – № 49–50. – С. 68–95.

Державні відзнаки України за малюнками Битинського М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/63435009.html> (дата звернення: 28.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Знамена українських гетьманів / М. Битинський. – [Б. м.] : Рід та знамено. – 1947. – Зшиток 4.

Кубанський герб / М. Битинський // Пам'ятки України. – 2005. – № 3–4. – С. 156–163 : герби.

Мазепинці по Полтаві : монографія / М. Битинський. – Стейт Каледж, ПА, 1974. – 105 с.

Сузір'я лицарів : (зібр. твори) М. Битинський. – Торонто, 1975. – 192 с.

Українське малярство / М. Битинський. – Торонто, 1970. – 24 с.

Українські військові відзначення / М. Битинський // Вісті комбатанта. – 1968. – № 1 ; Те ж. – Там само. – 1968. – № 2 ; Те ж. – Там само. – 1968. – № 3.

Українські військові прапори й корогви / Микола Битинський // Літопис Червоної Калини. – 1999. – № 7–9. – С. 262–275 ; Укр. військ. журн. «Вісті». – Мюнхен, 1963. – № 109. – С. 11–13 ; № 111. – С. 92–94. – Електрон. версія. – Режим доступу: http://vijosko.milua.org/bytynsky_prapory.pdf (дата звернення: 28.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Про Миколу Битинського

Гальчак, С. Битинський Микола Оверкович / С. Гальчак // Краєзнавці Вінниччини: Біографії. Бібліографія / С. Гальчак. – Вінниця, 2005. – С. 19 ; Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі ХІХ – поч. ХХІ ст. / С. Гальчак. – Вінниця, 2013. – С. 468–469.

Висоцька, К. З сузір'я лицарів : [про вченого-геральдиста, художника-графіка, поета, громад. діяча, уродженця Літина – Миколу Битинського] / К. Висоцька // Поділ. старовина : наук. зб. – Вінниця, 2003. – С. 229–234.

Завальнюк, К.В. Вірний син України / К.В. Завальнюк // Панорама. – 2000. – 7 черв.

Завальнюк, К.В. Битинський Микола Оверкович / К.В. Завальнюк // Енциклопедія сучас. України (ЕСУ) / ред. М.Г. Железняк. – Київ, 2003. – Т. 2 : Б-Біо. – С. 607–608 : портр. – Бібліогр. в кінці ст.

Кучерук, О. «Від сьогодні меч бойовий квіткою прикрашу» : до творчого життєпису Миколи Битинського / О. Кучерук // Пам'ятки України. – 2006. – № 1–2. – С. 127–147.

Кучерук, О. Микола Битинський – геральдист, історик, митець [Електронний ресурс] / Олександр Кучерук. – Режим доступу: dspace.nbu.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/.../20-Kucheruk.pdf?...1 (дата звернення: 28.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Кучерук, О. Микола Битинський : геральдист, художник, поет / О. Кучерук // Наук. зап. Серія : Історичні науки / Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2007. – Вип. 9. – С. 237–251. – Електрон. версія. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoai_2007_9_29 (дата звернення: 28.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Музичук, Н. Микола Битинський – український патріот, геральдист, митець / Надія Музичук // Громада (часопис українців Угорщини). – 2012. – № 3. – Електрон. версія. – Режим доступу: http://www.hromada.hu/2012/nom_119/ukrznastvo/brahynskij.html (дата звернення: 28.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Подолінний, А.М. Битинський Микола Оверкович / А. Подолінний // 3-над Божої ріки : літ. біобібліогр. слов. Вінниччини / уклад. і заг. ред. А.М. Подолінного. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Вінниця, 2001. – С. 26–27.

Савчук, Ю.К. Битинський Микола / Ю.К. Савчук, Л.М. Шпильова // Енциклопедія історії України / НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2003. – Т. 1 : А-В. – С. 255.

Боржковський Валеріан

Боржковський Валеріан Васильович (1864–1919) – етнограф, археолог, статистик, громадський та земський діяч кінця XIX – початку XX ст. Народився у с. Мізякові (нині Калинівського р-ну). Він – один із нащадків роду Боржковських

і Руданських. 1880 р. закінчив Шаргородське духовне училище, навчався разом із М. Коцюбинським, товаришував із майбутнім письменником. Продовжив навчання в Кам'янець-Подільській духовній семінарії, звідки був виключений за належність до народницької організації «Подільська дружина». Тривалий час перебував під таємним наглядом поліції. Згодом разом із М. Коцюбинським працював у філоксерній комісії в Молдові. В. Боржковський завжди брав активну участь у громадському житті. Був членом таємного національно-патріотичного «Братства тарасівців». З осені 1896 до кінця 1897 р. за завданням «Братства» В. Боржковський побував у Сибіру, провадив культосвітню роботу серед тамтешніх українців. Повернувшись в Україну, 1897 р. жив у Мізякові, згодом – у Львові, з 1902 р. переїхав до Вінниці. З цього часу В. Боржковський працював землевпорядником. Організував і очолював Староміське товариство садоводів, Староміське товариство взаємного кредиту, Староміську «Просвіту». Служив у Міській управі, був членом комісії з будівництва Пироговської лікарні. З 1911 р. він гласний Вінницького повітового земства. У 1917 р. був призначений вінницьким комісаром Тимчасового уряду, брав найактивнішу участь в українському визвольному русі. 12 квітня 1919 р. був арештований і розстріляний більшовиками. Після арешту родина спалила його архів, щоб уникнути репресій.

Валеріан Васильович – автор етнографічних та краєзнавчих статей.

Література:

Праці Валеріана Боржковського

«**Парубоцтво**» как особая группа в малорусском сельском обществе / В. Боржковский // Киев. старина. – 1887. – Т. 18. – № 8. – С. 765–776.

Лирники : [на Подолии] / В. Боржковский // Киев. старина. – 1889. – Т. 26. – № 9. – С. 653–708.

Предание и песня об экзамене дьяка в старинной Малороссии / В. Боржковский // Киев. старина. – 1892. – Т. 36. – № 6. – С. 456–458.

Целебный источник / В. Боржковский // Киев. старина. – 1892. – Т. 36. – № 4. – С. 123–125.

Народня згадка про Кармалюка / В. Боржковский // Зоря. – 1894. – № 11. – С. 261–263.

Освящение в м. Мизякове Винницкого уезда новой церковно-приходской школы 9-го сентября 1902 г. / В. Боржковский // Подольские епархиальные ведомости. – 1902. – 28 сент. – С. 908–911.

Старый город (Винница) : очерк современ. его положения / В. Боржковский. – Винница, 1911. – 10 с.

Про Валеріана Боржковського

Бабій, В. Згадати ім'я земляка : [у с. Мізяків Калинів. р-ну збереглася хага, в якій народився В.В. Боржковський (1864–1919)] / В. Бабій ; фото М. Самборського // Прапор перемоги. – 2001. – 4 серп. – С. 3.

Боржковський Валеріан // Вінниччина фольклорна : довідник / уклад.: А.М. Подолинний, Т.О. Цвігун. – Вінниця : Кн.-Вега, 2004. – С. 9–10 : фот.

Боржковський Валеріан (1864–1919) // Енциклопедія Українознавства. – Київ, 1993. – Т. 1. – С. 159.

Боржковський Валеріан Васильович : учений-етнограф, археолог, статистик, громадський діяч // Провідники духовності в Україні. – Київ, 2003. – С. 361–362.

Боржковський, О. Полум'яний борець за волю України : [до 140-річчя від дня народж. В. Боржковського (1864–1919), укр. етнографа, фольклориста, громад. діяча] / О. Боржковський // Прапор перемоги. – 2005. – 5 січ.

Гальчак, С. Боржковський Валеріан Васильович / С. Гальчак // Краєзнавці Вінниччини: Біографії. Бібліографія / С. Гальчак. – Вінниця, 2005. – С. 21–22.

Гальчак, С. Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі: ХІХ – поч. ХХІ ст. / С. Гальчак. – Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2011. – 787 с. – Зі змісту: [Боржковський Валеріан Васильович]. – С. 214, 452–453. – Бібліогр.

Горішний, А. З тієї школи, що й Коцюбинський / А. Горішний // Вінниц. газ. – 1999. – 21 груд.

Денисенко, Г.Г. Боржковський Валеріан Васильович / Г.Г. Денисенко // Енциклопедія історії України. – Київ, 2005. – С. 342.

Дровозюк, Л.М. Земства і народна школа на Правобережній Україні у 1904–1920 рр. / Л.М. Дровозюк. – Вінниця : Універсум, 1997. – 47 с. – Зі змісту: [Про В.В. Боржковського]. – С. 20–21.

Козуб, С. Валеріан Боржковський (1864–1919) : (матеріали до його політ. та громад. діяльності) / С. Козуб // За сто літ. – Харків ; Київ, 1930. – Кн. 5. – С. 244–251.

Мазурик, В. Боржковський – подільський учений і громадський діяч кінця ХІХ – поч. ХХ ст. / В. Мазурик, Л. Шпильова // Тези доп. 10-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 6 верес. 1991 р., м. Вінниця. – Вінниця, 1991. – С. 45–46.

Мазурик, В. Етнографічні розвідки Валеріана Боржковського / В. Мазурик, Л. Шпильова // Етнографія Поділля : тези доп. наук. конф. / Вінниц. обл. краєзнав. музей. – Вінниця, 1972. – Ч. 2. – С. 24–27.

Некрологія: заслуж. для укр. науки і українознавства діячі, що померли в рр. 1918–1925 // Україна. – 1925. – Кн. 6. – С. 175–186. – Зі змісту: Тулуб, Ол. Боржковський В.В. – С. 176–178.

Хоменко, Б.В. Боржковський Валеріан Васильович / Б.В. Хоменко // З-над Божої ріки : літ. слов. Вінниччини / уклад. А.М. Подолинний. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Вінниця, 2001. – С. 31–32 ; Вінниччина фольклорна : довідник / [упоряд. А.М. Подолинний, Т.О. Цвігун]. – Вінниця, 2004. – С. 9–10.

Шалак, О. Український фольклор Поділля в записках і дослідженнях ХІХ – початку ХХ століття : [монографія] / О. Шалак. – Київ : Освіта України, 2014. – 464 с. – Зі змісту: [В. Боржковський]. – С. 7, 79, 80–94, 109, 132, 133, 165, 185–188, 195–199, 263, 339, 364, 366.

Гуцало Євген

Гуцало Євген Пилипович (1937–1995) – український письменник, журналіст, кіносценарист.

Народився Євген Пилипович у с. Старий Животів (нині – Новожи́вотів) Оратівського району в родині сільських учителів. Він – один з найбагатших кількісно і найрізноманітніших жанрово письменників у сучасній українській літературі. У творчому доробку письменника більше двохсот оповідань, два десятки повістей, два романи, три поетичні збірки, книжки для дітей, публіцистика. 1959 р. закінчив історико-філологічний факультет Ніжинського педагогічного інституту. З 1961 р. Є. Гуцало почав працювати в «Літературній Україні», потім – у видавництві «Радянський письменник». Працював у редакціях газет на Вінниччині, Львівщині, Чернігівщині. 1962 р. вийшла друком його перша збірка оповідань «Люди серед людей». Період активної творчої діяльності припав на «хрущовську відлигу», завдяки чому автор міг майже безперешкодно, без суворої радянської цензури попередніх років, друкувати збірки оповідань. Як молодого перспективного літератора, Гуцала запрошували у складі делегації до Франції, а його ім'я стало відомим не тільки на теренах Батьківщини, а й за її межами. Після поїздки до Франції випустив друком книги «Яблуко з осіннього саду» (1964), «Скупана в любистку» (1965), «Олень Август» (1966), «Хустина шовку земного» (1966), «Запах кропу» (1969) та інші. Як наслідок, плідний вінницький літератор Євген Гуцало ввійшов до плеяди українських письменників-«шістдесятників». На початку 1970-х років вийшли друком лірико-психологічна повість «Дівчата на виданні», диалогія «Сільські вчителі» та «Шкільний хліб». Значну частку творчого доробку письменника становили твори для дітей: «Олень Август» (1965), «З горіха зерня» (1969), «Дениско» (1973), «Сайора» (1980), «Пролетіли коні» (1984). З 1981 р. друкуються його поетичні збірки «Письмо землі», «Час і простір» (1983), «Живемо на юрі» (1984), «Напередодні нинішнього дня» (1989).

Євген Гуцало – лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка (1985), літературної премії імені Юрія Яновського (1982), міжнародної премії Фондації Омеляна і Тетяни Антоновичів (1995), премії ім. Івана Огієнка (1995). Його книги перекладені багатьма мовами народів світу.

Література:

Твори Євгена Гуцала

Твори : в 5 т. / Є. Гуцало. – Київ : Дніпро, 1996–1997.
Вибрані твори : у 2 т. / Є. Гуцало. – Київ : Рад. письменник, 1987.

* * *

Бережанські портрети : [повісті] / Є. Гуцало. – Київ : Рад. письменник, 1975. – 303 с.

Вічні джерела дитинства : [публіцистика] / Є.П. Гуцало // Слово і час. – 1997. – № 1. – С. 31–33. – (Про час і про себе).

Діти Чорнобиля / Є. Гуцало. – Київ : Соняшник, 1995. – 103 с. : іл.

З вогню воскресли : [повісті] / Є. Гуцало. – Київ : Дніпро, 1980. – 335 с.

Запах кропу : [оповідання, повість] / Є. Гуцало. – Київ : Рад. письменник, 1969. – 270 с.

Ментальність орди / Є. Гуцало. – Київ : Просвіта, 1996. – 176 с. ; Київ : Києво-Могилян. акад., 2007. – 206 с.

Орлами орано : [оповідання, повість] / Є. Гуцало. – Київ : Рад. письменник, 1977. – 374 с.

Парад планет : [роман, повісті] / Є. Гуцало. – Київ : Рад. письменник, 1984. – 480 с.

Пролетіли коні : оповідання та повісті / Є. Гуцало ; вступ. слово Л. Вороніної. – Київ : Вид-во гуманітар. літ., 2008. – 384 с. : фот. – (Бібліотека Шевченківського комітету).

Серпень, спалах любові : оповідання та повісті / Є. Гуцало. – Київ : Знання-Прес, 2007. – 264 с.

Сльози Божої матері : повісті / Є. Гуцало. – Київ : Молодь, 1990. – 264 с.

Улюмджі ; Милосердя по-американськи ; Родео на акулі : роман, повість, оповідання / Є. Гуцало. – Київ : Рад. письменник, 1988. – 564 с.

Шкільний хліб : [повість-диалогія, оповідання] / Є. Гуцало. – Київ : Рад. письменник, 1981. – 408 с.

Що ми знаємо про любов : [оповідання] / Є. Гуцало. – Київ : Рад. письменник, 1979. – 340 с.

Про Євгена Гуцала

Антонюк, Є. Подільський дивоцвіт у творчості Євгена Гуцала / Є. Антонюк // Філологічні студії : зб. наук. ст. – Вінниця, 2005. – Вип. 2. – С. 141–143.

Бортняк, А. З Євгеном Гуцалом зустрічатимусь довіку : [про творчість письменника] / А. Бортняк // Поділля – його Єрусалим : спогади про життя і творчість Є.П. Гуцала. – Вінниця, 2008. – С. 193–199.

Вороніна, Л. «Не треба мене канонізувати» : [до 70-річного ювілею Є. Гуцала] / Л. Вороніна // Україна молода. – 2007. – 13 січ. – С. 9.

Дзюба, І. Жага всеосяжності і межі таланту : штрихи до портр. Є. Гуцала / І. Дзюба // Укр. мова і літ. в шк. – 1985. – № 11. – С. 13–21.

Дончик, В. Проза українського серця : [про Є. Гуцала] / В. Дончик // Урок української. – 2002. – № 4. – С. 51–54.

Євген Гуцало: «Мені завжди хотілося написати українську душу, український характер» : [бібліогр. нарис] / [Т.М. Заморіна, В.О. Кононенко ; Нац. парлам. б-ка України]. – Київ, 2004. – 72 с.

Жулинський, М. Відкрився птахам, людям і рослинам, або Десять років без Євгена Гуцала / М. Жулинський // Слово і Час. – 2005. – № 8. – С. 3–8 ; «Поділля – його Єрусалим» : спогади про життя і творчість Євгена Пилиповича Гуцала. – Вінниця, 2008. – С. 90–95.

Кобець, В. Серед людей живе його любов : [спогади про Є. Гуцала] / Василь Кобець // Вінниц. газ. – 2015. – 20 січ. – С. 5.

Кравчук, М. Жайвір : болісні спогади-роздуми над листами Євгена Гуцала / М. Кравчук // Літ. Україна. – 1997. – 9 січ. – С. 3.

Малишевський, І. Ювілейний мезозой : [повість-спогад про Є. Гуцала] / І. Малишевський // Вітчизна. – 2003. – № 1–2. – С. 66–117.

«Поділля – його Єрусалим» : спогади про життя і творчість Євгена Пилиповича Гуцала / авт.-упоряд. Марія Гуцало ; літ. ред. Василь Волочай. – Вінниця : Балюк І.Б., 2008. – 288 с. : іл., портр.

Рабенчук, В. Ораторії соняшників Євгена Гуцала / В. Рабенчук // Тінь перста вказівного, або Дожити б до Івана Купала : худож. проза. Публіцистика / Володимир Рабенчук. – Вінниця, 2006. – С. 177–184 ; Стожари : літ.-мистец. зб. – Вінниця, 2007. – № 9. – С. 14–18.

Семенюк, С. Природа Поділля в новелістиці Євгена Гуцала / С. Семенюк // Тези доп. 15-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 14 трав. 1996 р. – Вінниця, 1996. – С. 81–83.

Синицький, В. Вшануймо гідно земляка : [про Є.П. Гуцала] / В. Синицький // Погляд. – 2007. – 22–28 лют. – С. 13 : фото.

Слабошпицький, М. Поміж дерев і людей, наодинці з собою Євген Гуцало : літ. біогр. на тлі епохи / М. Слабошпицький // Літ. Україна. – 2007. – 18 січ. – С. 1, 7.

Ткаченко, Н. Треба так любити цю землю... : [спогади про Є. Гуцала] / Н. Ткаченко // Літ. Україна. – 2005. – 24 листоп. – С. 1, 7.

Ткаченко, Н. Запах кропу, або Дух незнищеної України : [про Є. Гуцала] / Н. Ткаченко // Літ. Україна. – 2010. – 20 трав. – С. 4 : фот.

Хоменко, Б.В. Євген Пилипович Гуцало / Б.В. Хоменко // «Земле моя, запашна, барвінкова...» : календар знамен. і пам'ят. дат Вінниччини 2007 р. – Вінниця, 2006. – С. 54–56.

Хоменко, Б.В. Євген Гуцало : [про письменника-земляка Є. Гуцала] / Б.В. Хоменко // Пам'ятаймо тую славу! : ст., рец., есе / Борис Хоменко. – Вінниця, 2012. – С. 137–139.

Чорна, Н. Криниця любові : [про письменника Євгена Гуцала] / Н. Чорна // Вінниц. край. – 2014. – № 1. – С. 139–141.

Чорна, Н. Кольори темряви і сонця : [про Євгена Гуцала] / Н. Чорна // Вінниц. край. – 2014. – Ювіл. вип. – С. 129–132 : фот.

Шевченко, А. Феномен Євгена Гуцала : [із кн. «День сонячного затемнення»] / А. Шевченко // Дзвін. – 2002. – № 8. – С. 134–135 ; Дивослово. – 2003. – № 3. – С. 22.

Янчук, В. Вінницький період Євгена Гуцала / В. Янчук // Правозахисник. – 2002. – № 2. – С. 19–20.

Клен Юрій

Юрій Клен (справж. Освальд Бургардт, 1891–1947) – поет, перекладач, літературний критик. Народився у с. Сербинівці (нині Жмеринського р-ну) в сім'ї німецького купця-колоніста. З 1896 р. деякий час навчався в Немирівській гімназії. У 1911 р. вступив до Київського університету святого Володимира, де студював західну й слов'янську філологію, історію літератури. З початком Першої світової війни був депортований до Архангельської губернії. По поверненні закінчив університет (1920) і був прийнятий до аспірантури при дослідному інституті УАН. У Київському інституті народної освіти створив кафедру прикладного мистецтва (1930–1931), брав активну участь у роботі УАН. Належав до літературної групи «неокласиків». Зазнав арешту, причиною якого стало його «буржуазне походження». Після цього емігрував до Німеччини. Під час Другої світової війни був мобілізований до війська, перебував на Східному фронті. З 1941 р. служив при штабі тилової частини 17-ї армії як військовий перекладач, пересувався разом з ним від Ладижина на Вінниччині до Кременчука та Полтави. Страшні враження від сплюндрованої війною України лягли в основу однієї із частин його книги «Попіл імперій». Мав догани за людяне ставлення до українців, за протести проти жорстокості фашистських окупантів. За ним стежили, його листи переглядалися. Поета врятував від кари госпіталь, куди він потрапив наприкінці січня 1942 р., застудившись і захворівши на плеврит. З січня 1943 р. звільнений після лікування від військової служби. Викладав у Німецькому університеті та Українському Вільному університеті в Празі. Навесні 1945 р. разом з сім'єю перебрався до Австрії, у Фольдєрвільдбад (Тіроль), де й помер 30 жовтня 1947 р. Похований в українській частині кладовища Вестфрідгоф.

Юрій Клен – автор збірки «Каравели» (1943), епопеї «Попіл імперій» (1943–1947), есе «Спогади про неокласиків» (1946), багатьох літературознавчих праць, перекладів з англійської, німецької, французької та інших мов. Вершинними здобутками Юрія Клена-поета є поеми «Прокляті роки» (1937) та «Попіл імперій» (1943–1947). Трагічне знищення української культури в

добу сталінізму, нелюдська жорстокість Другої світової війни – центральні теми цих творів.

Література:

Твори Юрія Клена

Вибране / Ю. Клен ; упоряд., авт. передм. та прим. Ю. Ковалів. – Київ : Дніпро, 1991. – 461 с. : портр.

Два оповідання / Ю. Клен // Дніпро. – 1991. – № 11–12. – С. 101–123.

Дияболічні параболи : [вірші] / П. Горотак (Юрій Клен) // Дніпро. – 1992. – № 10–12. – С. 148–152.

Поезії / Ю. Клен // Дніпро. – 1990. – № 7. – С. 57–61.

Прокляті роки / Ю. Клен // Вітчизна. – 1990. – № 7. – С. 2–19.

Спогади про неокласиків / Ю. Клен // Україна. – 1990. – № 20. – С. 60–68 ; № 21. – С. 61–62 ; № 22. – С. 63–65 ; № 23. – С. 66–67.

Про Юрія Клена

Боголюб-Росенко, Н. Поет національної ідеї / Н. Боголюб-Росенко // Визвол. Шлях. – 1998. – № 8. – С. 1011–1116.

Бортняк, А. Видатний український німець / А. Бортняк // Вінниччина. – 2002. – 29 жовт.

Жовтани, Р. Творчість Юрія Клена в еміграції / Р. Жовтани // Київ. старовина. – 2012. – № 1. – С. 146–151.

Качуровський, І. Юрій Клен по два боки «зеленого кордону» : [спогади] / І. Качуровський // Березіль. – 2010. – № 11–12. – С. 144–150.

Качуровський, І.В. Життя і творчість Юрія Клена / І.В. Качуровський // Променисті силуети / І.В. Качуровський ; авт. передм. М.Ф. Слабошпицький. – Київ, 2008. – С. 249–300. – (Бібліотека Шевченківського комітету).

Ковалів, Ю. Освальд Бургардт [Ю. Клен] / Ю. Ковалів // Слово і час. – 1991. – № 4. – С. 41–45. – (Відродження майбутнього. Євшан-зілля).

Ковалів, Ю.І. Юрій Клен (1891–1947) / Ю.І. Ковалів // Гроно нездоланих співців : літ. портр. укр. письменників 20-го ст., твори яких увійшли до оновл. шк. програми. – Київ, 1997. – С. 94–101. – Бібліогр.: с. 101.

Костецький, І. Мій Юрій Клен : [спогади] / І. Костецький // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – № 8. – С. 118–136.

Кошелівець, І. Груповий портрет з Юрієм Кленом / І. Кошелівець // Літ. Україна. – 1993. – 11 берез.

Куцевол, О.М. Життєпис Юрія Клена через призму літератури NON FICTION : [вивчення творчості Ю. Клена у шк.] / О.М. Куцевол // Будівничі перекладацьких мостів : навч. посіб. / О.М. Куцевол. – Вінниця, 2012. – Кн. 1. – Розд. 3. – С. 65–89.

Лавріненко, Ю. З життя і праці О. Бургардта (Ю. Клена) / Ю. Лавріненко // Літ. Україна. – 1991. – 10 жовт.

Лисенко, І. Про переклади Юрія Клена / І. Лисенко // Березіль. – 1995. – № 7–8. – С. 9–10.

Миронець, Н. Освальд Бургардт (Юрій Клен). Німець з душею українця / Н. Миронець // Зрослись душею, сплелись корінням : [збірник] / уклад. М. Рубанець. – Київ, 2008. – С. 152–159.

Неврлий, М. З глибин сумірних, із «п'ятірного грона» / М. Неврлий // Україна. – 1988. – № 16. – С. 8–11.

Неврлий, М. Повернення Юрія Клена / М. Неврлий // Сучасність. – 1993. – № 1. – С. 162–163.

Набитович, І. «Жебрак, мандрівник, лицар і поет...» : [штрихи до життєпису Юрія Клена] / І. Набитович // Дзвін. – 2004. – № 4. – С. 126–136.

Набитович, І. Порфирій Горотак: літ. містифікація Леоніда Мосендза і Юрія Клена / І. Набитович // Визвол. Шлях. – 1997. – № 12. – С. 1498–1505.

Орест, М. З вірою в етнонаціональне відродження українського народу та його державності : [заповіти Ю. Клена] / М. Орест // Нар. творчість та етнографія. – 1998. – № 5–6. – С. 118–121.

Подолінний, А.М. Юрій Клен (Освальд Бургардт) (04.10.1891–30.10.1947) / А.М. Подолінний // Жити Україною : ст., рец., есе / А.М. Подолінний. – Вінниця, 2007. – С. 129–133.

Полонська-Василенко, Н. Декілька спогадів про Юрія Клена / Н. Полонська-Василенко // Сучасність. – 1967. – № 12. – С. 36–39.

Привалова, С. Образ Марії в українській літературі : [зокрема у творах вінниц. письменників, у т. ч. Ю. Клена] / С. Привалова, О. Вишневецька // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2012. – № 5. – С. 5–7. – Бібліогр. в кінці ст.

Самчук, У. На білому коні : [спогади про Ю. Клена] / У. Самчук // Дзвін. – 1993. – № 1. – С. 19–57.

Сарапин, В. Маловідомий Юрій Клен / В. Сарапин // Укр. мова та літ. – 2000. – № 7. – С. 3–4.

Сваричевський, А.В. Поет Юрій Клен / А.В. Сваричевський // Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 9–11 верес. 1994 р., м. Кам'янець-Подільський. – Хмельницький, 1994. – Ч. 1. – С. 127–129.

Стебельська, А. Натхненний літописець долі України, її традицій і звичаїв : [про творчу спадщину Юрія Клена] / А. Стебельська // Нар. творчість та етнографія. – 1998. – № 5–6. – С. 114–118 ; Родина і Україна : ст., вірші, спогади : [збірник] / А. Стебельська. – Вінниця, 2009. – С. 208–217.

Супрун, В.М. Публіцистичний феномен Юрія Клена на тлі діяльності МУРУ / В.М. Супрун, С.В. Гарматюк // Філологічні студії : зб. наук. ст. – Вінниця, 2009. – Вип. 7. – С. 124–128.

Творчість Юрія Клена і міжвоєнна доба в українській літературі : зб. наук. пр. Вип. 2 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського ; голов. ред. І. Руснак. – Вінниця : Планер, 2012. – 568 с. – (XX століття: від модерності до традиції).

Чижевський, Д. Юрій Клен, вчений та людина : зі спогадів / Д. Чижевський // Українське слово : хрестоматія укр. літ. та літ. критики ХХ ст. – Київ, 1994. – Кн. 1. – С. 613–622.

* * *

Юрій Клен (Бургардт Освальд) // Імена, повернуті на Батьківщину : бібліогр. покажч. / уклад.: Г.М. Авраменко, О.І. Кізян ; авт. ст. А.М. Подолинний ; Вінниц. ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва. – Вінниця, 1998. – С. 13–19.

Юрій Клен – поет, перекладач, літературознавець (1891–1947) : бібліогр. покажч. / упоряд.: Т.В. Гологорська, Т.Г. Шерстнюк. – Харків, 1997. – 41 с.

Юрій Клен // Повернуті імена : рек. бібліогр. покажч. / Нац. парлам. б-ка України. – Київ, 1994. – Вип. 3. – С. 22–29.

Конрад Джозеф

Конрад Джозеф (справж. Коженьовський Йозеф, 1857–1924) – англійський письменник польського походження, уродженець Поділля. Вважається одним із найвидатніших англійських прозаїків. Його батько був учасником польського повстання 1863 г. Він приохотив Конрада до читання польською та французькою мовами. Хлопець рано залишився круглим сиротою, тож ріс під опікою брата його матері Тадеуша Бобровського.

Під впливом англійських і французьких пригодницьких романів юнак вирішив стати моряком, і в 1874 р., після відмови прийняти австро-угорське підданство, 17-річний хлопець, щоб не бути призваним до російської армії, вирушив до Марселя і влаштувався моряком. Згодом прийняв англійське громадянство. Дослужився до капітана пароплава. Джозеф Конрад прожив життя, сповнене пригод, різноманітних подій, які згодом він відобразив у своїх книгах. У віці 36 років він залишив море через погане здоров'я і вирішив повністю присвятити себе літературній роботі. Однак літературна слава та визнання прийшли до нього лише після публікації у 1913 р. роману «Шанс» (*Chance*), хоча цей твір вважається далеко не найкращим твором письменника.

Конрад увійшов у літературу як романтик, зі своєю «морською» темою. Майже кожній події або персонажу конрадівських книг відповідає реальність. Конрад розповідає про людей, закоханих у власну справу, яким притаманні почуття

обов'язку і товариської солідарності. Його твори справили великий вплив на багатьох письменників, включаючи Ернеста Хемінгуея, Грема Гріна, Вільяма Барроуза, Джозефа Хеллера та ін. Фільм Френсіса Форда Кополли «Апокаліпсис сьогодні» навіяний та значною мірою базується на романі Джозефа Конрада «Серце темряви» (*Heart of Darkness*).

Україна та світ гідно вшанували пам'ять всевітньо відомого письменника. У польському місті Гдиня на узбережжі Балтійського моря йому встановлено пам'ятник. У Сан-Франциско (Каліфорнія, США) є площа Джозефа Конрада. У Сінгапурі, який Джозеф Конрад неодноразово відвідував, встановлена йому меморіальна дошка. У с. Терехово Бердичівського району Житомирської області на приміщенні школи відкрито меморіальну дошку з написом: «В цьому будинку народився відомий англійський письменник Джозеф Конрад (Теодор Юзеф Конрад Коженювський) 03.12.1857–03.08.1924». У м. Бердичів з 2008 р. працює музей Джозефа Конрада. Для українських письменників засновано премію його імені. У 2007 р. з нагоди 150-річчя письменника Національний банк Польщі випустив комплект ювілейних монет.

Література:

Видання творів Джозефа Конрада українською мовою

Лорд Джім : роман / Джозеф Конрад ; пер. з англ. Л. Гончар. – Київ : Молодь, 1985. – 240 с.

Тайфун / Джозеф Конрад = Typhoon / J. Conrad : новела. – Київ : Знання, 2005. – 158 с.

Зроби або помри : морські історії / Джозеф Конрад ; пер. з англ.: П. Тарашук, С. Вільховий, Л. Гончар та М. Рошківський. – Київ : Темпора, 2011. – 528 с. – (Серія «Бібліотека “ЛітАкценту,»»).

Серце пітьми : роман / Джозеф Конрад ; пер. з англ. І. Андрущенко ; літ. ред. К. Міхаліциної ; післямова О. Фешовця. – Львів : Астролябія, 2015. – 160 с.

Серце темряви : роман / Джозеф Конрад ; пер. з англ. М. Головка. – Київ : Знання, 2015. – 175 с. – (English Library).

Про Джозефа Конрада

Бабійчук, Т.В. Експерсія в музей Джозефа Конрада у Тереховому / Т.В. Бабійчук // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2012. – № 5. – С. 36–45.

Гальчак, С. Подільські сторінки в біографіях Д. Конрада та М. Соколовського / С. Гальчак // Тези доп. 16-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 11 лют. 1997 р., м. Вінниця. – Вінниця, 1997. – С. 83–85.

Гальчак, С. Подільські сторінки в біографіях Джозефа Конрада та Марка Соколовського / С. Гальчак // Україна і Польща: історичне сусідство : матеріали Міжнар. наук. конф., 17–18 трав. 2012 р. / відп. ред. Ю. Зінько. – Вінниця, 2012. – С. 245–255.

Гальчак, С. Співець моря : [про англ. письменника Джозефа Конрада, дитячі роки якого пройшли у с. Новофастів Погребищ. р-ну] / С. Гальчак // Пульсуючі джерела. – 2009. – 12 лют. – С. 2.

Горобець, О. Де закопано пуповину Джозефа Конрада? : [представлено доказову базу щодо місця народж. письменника на Вінниччині] / О. Горобець // Українська правда, історична правда. – 2010. – 24 жовт. – Електрон. версія. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/digest/2010/10/24/1151/> (дата звернення: 05.03.2016), вільний. – Назва з екрана.

Горобець, О. Суперечка за класика : яка ж земля дала світові англійського письменника Джозефа Конрада – Житомирська чи Вінницька? / О. Горобець // Поділ. порадиця. – 2011. – 12 січ. – С. 3 : фот.

Гусак, І. Названо володаря премії Конрада-Коженювського / І. Гусак // Демократ. Україна. – 2013. – 20 груд. – С. 21.

Колесник, В. Джозеф Конрад : [справжнє ім'я Юзеф (Юзеф Теодор Конрад) Коженювський] / В. Колесник // «Земле моя, запашна, барвінкова...» : календар знамен. і пам'ят. дат Вінниччини 2007 р. – Вінниця, 2006. – С. 162–167.

Мельник, В. Англійський класик родом із Поділля : [Джозеф Конрад проживав у с. Новофастів, нині Погребищ. р-ну] / В. Мельник // Поділ. зоря. – 2006. – 7 верес. – С. 10.

Мельник, В. Невільник честі. Як шляхтич із Поділля став класиком англійської літератури : [про Юзефа Теодора Конрада Коженювського] / В. Мельник // Україна молода. –

2006. – 6 верес. – С. 10 ; Подільські джерела : альманах / голов. ред. Л.М. Загородня. – Вінниця, 2012. – № 3 : Річ Посполита: вінницький слід. – С. 93–99 : фот. ; Літературними стежками Поділля : шістнадцять нарисів та одне інтерв'ю / В. Мельник. – Вінниця, 2014. – С. 49–57 : іл.

Мельник, В. Світовий класик з Поділля : тези доп., присвяч. 155-літтю від дня народж. Джозефа Конрада / В. Мельник // Україна і Польща: історичне сусідство : матеріали Міжнар. наук. конф., 17–18 трав. 2012 р. / відп. ред. Ю. Зінько. – Вінниця, 2012. – С. 239–245.

Опанасюк, О. Земляк із когорти великих : Джозеф Конрад і Україна / О. Опанасюк // Війни і мир, або «Українці – поляки: брати/вороги, сусіди...». – Київ, 2004. – С. 246–252.

Подолинний, А.М. Конрад Джозеф / А.М. Подолинний // 3-над Божої ріки : літ. біобібліогр. слов. Вінниччини / уклад. А.М. Подолинний. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Вінниця, 2001. – С. 159. – Бібліогр.

Скавронський, П. Джозеф Конрад про географію та географічні дослідження / П. Скавронський // Географія та основи економіки в шк. – 2007. – № 11–12. – С. 44–48.

Яковенко, С. Постколоніалізм і антропологія: «Інший» у «Серці п'їтьми» Джозефа Конрада / С. Яковенко // Молода нація : альманах. – Київ, 2007. – № 4 (45) : Виховання чутливості. – С. 109–127.

Костецький Ігор

Костецький Ігор В'ячеславович (справж. Мерзляков, 1913–1983) – український письменник, перекладач, критик, режисер, драматург, мистецтвознавець, видавець, один із фундаторів української модерністської літератури. Псевдонім взято з дівочого прізвища матері.

Дитячі та юнацькі роки письменника пройшли у Вінниці, де родина проживала на Старому місті у будинку дідуся. Там він розпочав здобувати шкільну освіту, яку завершив у Києві, де також закінчив технікум водного транспорту. У Києві Костецький

спілкувався з багатьма митцями – співаками, акторами, художниками, вивчав історію театру, організовував літературно-мистецькі вечори, концерти, виставки. У той же час почав друкувати рецензії на театральні вистави, писати оповідання та інші прозові твори.

У 1940 р. І. Костецький повернувся до Вінниці. З початком війни його мобілізували до війська. Під Вінницею потрапив у оточення і змушений був повернутися додому. Під час окупації викладав у фармацевтичному інституті, деякий час редагував газету «Вінницькі вісті», де друкував і власні матеріали з питань творчого та мистецького характеру, культури, вірші, переклади. Восени 1942 р. І. Костецького відправили на примусові роботи до Німеччини. Відтоді усе його життя було пов'язане з цією країною.

В еміграції став одним із лідерів українських модерністів. Засновник і теоретик МУРу (Мистецького українського руху). Засновник видавництва «На горі», що спеціалізувалося на виданні перекладної літератури українською мовою та української поезії.

Література:

Твори Ігоря Костецького

Пролог із п'єси «Близнята ще зустрінуться» ; 3 поробного цеху ; 3 листів до Олекси Ізарського ; Із сирових сонетів : [поезія] / І. Костецький // Хроніка 2000. – 1993. – Вип. 1–2 (3–4) : Наш край. – С. 185–194 : портр.

Тобі належить цілий світ : вибр. твори / І. Костецький ; вид. підготував Марко Роберт Стех. – Київ : Критика, 2005. – 528 с. : портр.

Троє глядять у дзеркало : роман / І. Костецький // Кур'єр Кривбасу. – 2011. – № 262–263. – С. 218–293.

Про Ігоря Костецького

Гальчак, С.Д. З думою про Соборну Українську Державу / С.Д. Гальчак // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. Вінниччина в роки Другої світової війни. 1939–1945 :

матеріали Всеукр. наук. іст.-краєзнав. конф., 10–11 жовт. / відп. ред. Ю.А. Зінько. – Вінниця, 2014. – С. 234–245.

Зуєвський, О. Принцип «абсолютизації» в перекладах І. Костецького / О. Зуєвський // Хроніка 2000. – 1993. – Вип. 1–2 (3–4) : Наш край. – С. 195–204.

Ігор Костецький : [про творчість укр. письменника, його проживання у Вінниці] // Подільські криниці : хрестоматія з літ. рід. краю. – 2006. – Вип. 3. – С. 294–319 : фот.

Ігор Костецький / А.М. Подолинний // Жити Україною : ст., рец., есе / А.М. Подолинний. – Вінниця, 2007. – С. 145–148.

Любенко, О. Експеримент в українській драматургії: феномен Ігоря Костецького / О. Любенко // Слово і час. – 2005. – № 6. – С. 32–41.

Мамчур, І. Модерний театр Ігоря Костецького : матеріали до творчого портр. / І. Мамчур // Укр. театр. – 1995. – № 4. – С. 24–27.

Мариненко, Ю. «На шаховому полі дивезного дійства...» : проза Ігоря Костецького / Ю. Мариненко // Сучасність. – 2004. – № 11. – С. 119–127.

Мариненко, Ю. «Так, як діється в творчому горінні митця...» : повість Ігоря Костецького «День святого» / Ю. Мариненко // Слово і час. – 2004. – № 1. – С. 54–60.

Мерзляков, А. Мій брат Ігор Костецький / А. Мерзляков // Панорама. – 1999. – 17 лип.

Мерзляков, А. Портрет митця замолоду : спогади про Ігоря Мерзлякова-Костецького / А. Мерзляков // Сучасність. – 2003. – № 1. – С. 140–150.

С. Г. Вітряки і вітражі : [про укр. письменника в діаспорі (Німеччина) І. Костецького, який певний час проживав у Вінниці] / С. Г. // Хроніка 2000. – 1993. – Вип. 1–2 (3–4) : Наш край. – С. 180–184.

Соловей, О. Плечима власними утримуючи світ : зі спостережень над новелістикою Ігоря Костецького / О. Соловей // Кур'єр Кривбасу. – 2015. – № 305–307. – С. 275–287.

Стех, М.Р. Оглянувшись на півстоліття... : Ігор Костецький про укр. поезію / Марко Роберт Стех // Кур'єр Кривбасу. – 2007. – № 210–211. – С. 227–230.

Стех, М.Р. Проба «Голосу» : [про І. Костецького] / Марко Роберт Стех, М. Рябчук // Сучасність. – 2002. – № 3. – С. 46–56.

Стех, М.Р. Український реалізм ХХ сторіччя : співдоповідь Ігоря Костецького / Марко Роберт Стех // Кур'єр Кривбасу. – 2007. – № 206–207. – С. 208–222.

Стріха, М. Дещо про пастки для публікаторів : Григорій Кочур як рецензент перекладів І. Костецького / М. Стріха // Кур'єр Кривбасу. – 2009. – № 234–235. – С. 230–234.

* * *

Імена, повернуті на Батьківщину : бібліогр. покажч. / Вінниц. ДОУНБ ім. К.А. Тімірязєва ; уклад.: Г.М. Авраменко, О.І. Кізян ; авт. біогр. довідок А.М. Подолинний ; відп. за вип. А.Й. Лучко. – Вінниця, 1998. – 45 с. – (Наші видатні земляки). – Зі змісту: Ігор Костецький. – С. 20–21.

Костецький Ігор : вибр. бібліогр. / уклад. Марко Роберт Стех // Кур'єр Кривбасу. – 2009. – № 232–233. – С. 248–281.

Маркович Дмитро

Маркович Дмитро Васильович (1848–1920) – український державний і громадський діяч, письменник, кооператор. Народився в Полтаві у дворянській родині. 1873 р. закінчив юридичний факультет Малоросійського (Одеського) університету. Протягом 1871–1899 рр. працював у різних містах України, Кубані, Бессарабії на державній службі судовим слідчим, прокурором і суддею. 1899 р. вийшов у відставку, оселився на Волині, займався сільським господарством, утворив перше кредитне товариство і став одним із фундаторів кооперативного руху. У 1913 р. перебрався до Вінниці, де активно займався громадсько-політичною діяльністю. Обирався гласним повітового земства і Миської думи. За доби Української революції обіймав відповідальні посади прокурора Генерального суду, Генерального судді УНР, а в часи перебування уряду УНР у Вінниці став міністром юстиції. За короткий термін провів чистку судового та прокурорського апарату на підпорядкованих

УНР територіях, укріпив склад міністерства. За його керування було прийнято низку важливих рішень та законопроектів, зокрема положення про єврейське громадське самоврядування, державні акти щодо надання матеріальної допомоги батькам загиблих козаків та постраждалим від більшовицького терору. Він був одним з організаторів Вінницької «Просвіти», головою Подільської української ради, засновником часопису «Подільська воля». Організував і очолив Подільську спілку кредитних та ощадно-позичкових товариств «Союзбанк». Активно займався українізацією школи.

Перше оповідання опублікував 1877 р. Літературна спадщина Дмитра Марковича невелика, але, за оцінкою І. Франка, він мав «неабиякий белетристичний талант» і, за визначенням Б. Грінченка, «постійне прагнення знайти під самою загрубілою корою тепле людське почуття, благородні поривання співчутливої душі». Його літературний талант високо цінував академік С. Єфремов. Майже всі твори Д. Марковича увійшли до збірника «По степах та хуторах» (1991). Помер у грудні 1920 р. Похований у Вінниці.

Література:

Твори Дмитра Марковича

На Вовчому хуторі / Д. Маркович // Подільські криниці : хрестоматія з літ. рід. краю / упоряд., вступ. ст., біогр. нариси та матеріали до літ. карти А. Подолинного. – Вінниця, 1994. – Вип. 1. – С. 164–177.

По степах та хуторах : Оповідання. Драма. Спогади / Д. Маркович. – Київ : Дніпро, 1991. – 541 с. : іл. – Зміст: Іван з Буджака ; Два платочки ; Шматок ; Омелько Каторжний ; На Вовчому хуторі ; У найми ; Він присягав ; Невдалиця ; Бразиліяни ; Не зрозуміли : драма на 4 дії ; На свят-вечір ; Сюрприз ; Весна ; Бунт ; 3 давно минулого : спогади судов. слідчого ; Маленьке непорозуміння ; Судова помилка ; Замах на вбивство жінки ; Збройний напад ; Final ; Мій сон ; Мої гріхи ; Лист до читача ; Життя одної людини ; Заметки и воспоминания об Афанасии

Васильевиче Марковиче ; 3 давнього минулого : про Олександра Яковича Кониського ; Неудачный.

Про Дмитра Марковича

Вільчинська, О. Перший кооператор і соратник Грушевського має масток у Вінниці на Старому місті : у Вінниц. кооператив. ін-ті відбулися читання до 90-річчя пам'яті видат. громад. і політ. діяча Дмитра Марковича / О. Вільчинська // Поділ. радниця. – 2011. – 12 січ. – С. 5 : кольор. фот.

Гандзюк, В.О. Публіцистика Дмитра Марковича у вінницькій пресі 1917–1920 рр. / В.О. Гандзюк // Літературознавчі студії : зб. наук. ст. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2008. – Вип. 3. – С. 55–63.

Зленко, Г. Два уточнення до біографії Дмитра Марковича / Г. Зленко // Слово і Час. – 2000. – № 12. – С. 59–60.

Зонова, І. «Житиму на користь милої безцінної України» : [у Вінниці відкрито меморіал. дошку, присвяч. 160-річчю від дня народж. Дмитра Марковича – письменника, засновника Поділ. «Просвіти», представника УНР на Поділлі] / І. Зонова // 33-й канал. – 2009. – 18 берез. – С. 14.

Краснікова, О. Д.В. Маркович – відомий громадський, кооперативний діяч і письменник / О. Краснікова, Н. Манжос // Історія Подільського краю: минуле, сучасність, майбутнє : матеріали обл. наук.-практ. конф. / ред.: Л. Братанюк, Л. Романець, В. Мазуркевич. – Вінниця, 2011. – С. 60–64.

Логінов, О.В. Вінниця у 1917 році : революція у провінційному місті / О.В. Логінов, Л.І. Семенко ; Вінниц. обл. краєзнав. музей, Краєзнав. т-во «Поділля». – Вінниця : Держ. картогр. ф-ка, 2009. – 263, [8] с. – Зі змісту: [Про Д.В. Марковича див. «Іменний покажчик»].

Новицький, А. «Я ніколи не забував про свій народ» : Дмитро Маркович (4.11.1848–9.12.1920) / А. Новицький // Вінниц. газ. – 1998. – 3 листоп.

Островський, В. Дмитро Маркович : матеріал до біогр. / В. Островський // Русалка Дністровая : літ.-краєзнав. зб. / голов. ред. М. Каменюк. – Вінниця, 2013. – С. 171–173.

Подолінний, А. Дмитро Маркович у Вінниці : [про укр. письменника Д. Марковича, який з 1913 р. мешкав у Вінниці] / А. Подолінний // Жити Україною : ст., рец., есе / А. Подолінний. – Вінниця, 2007. – С. 104–108.

Рекрут, В. Будівничі кооперації Вінниччини: Дмитро Маркович / Валерій Рекрут // Кооператор Поділля. – 2006. – 27 черв.

Рекрут, В. Вінницький етап державотворчої діяльності Дмитра Марковича (1918–1919 рр.) / Валерій Рекрут // Наук. зап. Серія : Історія / Вінниц. ДПУ ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – Вип. 12. – С. 221–224.

Рекрут, В. Громадська діяльність кооператора та літератора Дмитра Марковича у Вінниці в 1914–1917 рр. / Валерій Рекрут // Наук. зап. Серія : Історія / Вінниц. ДПУ ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – Вип. 11. – С. 324–331.

Рекрут, В. Діяльність Д. Марковича в добу Директорії УНР (кінець 1918–1920 рр.) / Валерій Рекрут // Матеріали 12-ї Поділ. іст.-краєзнав. конф. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Т. 1. – С. 432–440.

Рекрут, В. Дмитро Маркович : сторінки біографії (1918 – початок 1919 рр.) / Валерій Рекрут // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2006. – Т. 8. – С. 226–233.

Рекрут, В. Дмитро Маркович – український письменник, кооператор, громадський та державний діяч : поділ. сторінки життя і праці / Валерій Рекрут // Вісті Центр. спілки спожив. т-в : діловий вип. – Київ, 2006. – № 25. – С. 1–24 ; № 26. – С. 5–24.

Рекрут, В. «З людьми і для людей...» : (Дмитро Маркович в укр. нац.-визвол. русі: кінець XIX – початок XX ст.) / Валерій Рекрут. – Вінниця : І.Б. Балюк, 2006. – 408 с. : іл. – Зі змісту: Маркович як організатор кооперативного руху на Поділлі / Валерій Рекрут. – С. 127–161 : фот. ; Громадсько-політична діяльність Д. Марковича в роки Української революції / Валерій Рекрут. – С. 162–238 : фот.

Рекрут, В. На користь України : [про життя і діяльність письменника Д.В. Марковича] / Валерій Рекрут // Вінниц. край. – 2004. – № 3. – С. 89–103.

Рекрут, В. Нові штрихи до біографії Дмитра Марковича / В.П. Рекрут // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. : матеріали 22-ї Всеукр. іст.-краєзнав. конф., 22 жовт. 2009 р. – Вінниця, 2009. – С. 289–299.

Сеник, Л.Б. Автографи українських діячів у фонді рідкісних і цінних видань / Л.Б. Сеник // Подільський книжник (2008 р.) : альманах / уклад. Т. Соломонова ; ред. М. Спиця ; ВОУНБ ім. К.А. Тімірязєва. – Вінниця, 2009. – Вип. 1. – С. 59–71. – Зі змісту: [Про автограф Д. Марковича на кн. «По степах та хуторах» (Київ, 1908)]. – С. 66.

Станович, М. Він розбудовував нашу державність... / М. Станович // Вінниц. газ. – 1996. – 15, 20, 22 серп.

Станович, М. Міністр юстиції : [про Д.В. Марковича] / М. Станович // Юрид. вісн. України. – 1996. – 25–31 лип. (№ 30). – С. 23 ; 1–7 серп. (№ 31). – С. 15 ; 8–12 серп. (№ 32–33). – С. 11.

Шпильова, Л. «Я ніколи не забував про свій народ» / Л. Шпильова, М. Станович // Вінниц. газ. – 1992. – 28 листоп., 5, 19, 26 груд.

Шпильова, Л. Д.В. Маркович – земський гласний / Л. Шпильова // Тези доп. 11-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 3 верес. 1992 р. – Вінниця, 1992. – С. 53–54.

Ніщинський Петро

Ніщинський Петро Іванович (1832–1896) – композитор, поет та перекладач. Його постать належить до найвизначніших будівничих культури України. Народився 21 вересня в с. Неменка Липовецького повіту (нині Іллінецького р-ну) в бідній родині сільського дяка. Навчався в Київській духовній семінарії. Мав чудові вокальні здібності, завдяки чому настоятелем посольської церкви в Афінах архімандритом Антоніном був викликаний туди для підсилення церковного хору. Закінчив у 1856 р. філологічний і богословський факультети Афінського університету (1856), захистив магістерську дисертацію. Згодом доля закинула нашого земляка в Петербург, Одесу. Вчителював у приватних навчальних закладах: викладав російську, періодично

грецьку, старослов'янську мови, географію, музику, співи. У 1860–1870-ті рр. налагодив дружні відносини з видатними українськими митцями. Він почав збирати та обробляти народні пісні. Особливу увагу композитора привертає жанр історичних пісень.

У лютому 1875 р. відбулася прем'єра найкращого твору П. Ніщинського «Вечорниці» – вставної музично-драматичної картини до другої дії п'єси Т. Шевченка «Назар Стодоля», відомої ще під назвою «Закувала та сива зозуля...», сповненої палкого патріотизму, заклику до боротьби, віри в краще майбутнє народу. Цей твір став найвищим досягненням тогочасної української хорової музики. Згодом Микола Лисенко дав високу оцінку «Вечорницям» і назвав ім'я автора серед «...найвидатніших музик, пишучих і писавших на українські тексти і сюжети». Він також написав музику до пісні «Козак Софрон», «Байда» та ін.

П.І. Ніщинський брав активну участь у складанні російсько-українського словника. Він – автор перших перекладів українською давньогрецьких творів – «Одіссеї» Гомера і «Антигони» Софокла. Останній прихисток видатний композитор, громадський і літературний діяч, ім'я якого золотими літерами вписано в історію української культури, знайшов у с. Ворошилівка Тиврівського району, де 4 березня 1896 р. закінчилася його життєва «Одіссея». Щорічно на Тиврівщині проводиться районне пісенне свято та раз у два роки проходить обласне мистецьке свято «Пісенні крила сивої зозулі», присвячені пам'яті Петра Івановича Ніщинського.

Література:

Твори Петра Ніщинського

Грамматика русского языка для греческого юношества / П.И. Нищинский. – Одесса, 1868.

Вечорниці (Назар Стодоля) : [партитура] / слова і музика П.І. Ніщинського. – Київ : Б. Корейво, [1870 ?]. – 38 с.

Закувала та сива зозуля : хор парубків з «Вечорниць» (Назар Стодоля) / слова і музика П.І. Ніщинського. – Київ : Книгарня і муз. магазин Л. Ідзіковського. – 5 с.

Слово о полку Игореве / пер. с греч. П. Нищинского. – [Б. м.], 1882.

Софокл. Антігона : драм. дія / Софокл ; пер. з греч. П. Ніщинського. – Одеса, 1883. – 64 с.

Путеводитель по Константинополю / сост. П.И. Нищинский. – Одесса, 1884.

Гомер. Гомерова Одісея. Ч. 1–2 / Гомер ; гекзаметром укр. мовою перевіршував П. Байда (Ніщинський) ; вступ. слово вид-ва про пер. тв. Гомера. – Львів : Правда, 1889 [на обкл. 1890]–1892. – (Пер. присвяч. пам'яті М.І. Костомарова).

Ч. 1. – 1899 [на обкл. 1890]. – XVI, 161 с.

Ч. 2. – 1892. – 157 с.

Путеводитель по святой земле с 16-ю рисунками, новейшим планом Иерусалима и картой «Палестины» / [накладом ієромонаха Антоніна без зазначення авторства П. Ніщинського]. – Одесса, 1886. – 294 с. ; Те ж саме. – 2-е изд. – Одесса, 1890. – 312 с.

Гомер. Гомерова Іліада. Рапсодії Д, Е, З / Гомер ; пер. укр. П. Байди (Ніщинського). – Львів, 1904. – 148 [4] с.

Вечорниці : музика до драми «Назар Стодоля» Т.Г. Шевченка : клавір / П.І. Ніщинський ; вступ. ст. Л.Ю. Пархоменко. – Київ : Музична Україна, 1988. – 56 с.

Закувала та сива зозуля : [вірш] / П.І. Ніщинський // Подільські криниці : хрестоматія з літ. рід. краю / уклад., вступ. ст., біогр. нариси А. Подолинного. – Вінниця, 1994. – Вип. 1. – С. 93–94.

Про Петра Ніщинського

Бас, Л. «Закувала та сива зозуля» / Л. Бас // Розповіді про композиторів / Л. Бас. – 2-ге вид., перероб. – Київ, 1978. – Вип. 3. – С. 89–105.

Бородулін, В.Т. Творча спадщина видатного діяча української культури Петра Івановича Ніщинського / В.Т. Бородулін // Наук. зап. Серія : Педагогіка і психологія / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2002. – Вип. 7. – С. 216–218.

Довженко, В. П.І. Ніщинський : [життя і творчість композитора] / В. Довженко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ : Мистецтво, 1955. – 36 с.

Дубинка, П. [До історії написання П. Ніщинським пісні «Закувала та сива зозуля»] / П. Дубинка // Нар. творчість та етнографія. – 1991. – № 5. – С. 93.

Забарило, К.С. Гомерова «Одіссея» та її місце в світовій літературі : [передмова] / К.С. Забарилло // Гомер. Одіссея / пер. із старогрец., прим., слов. імен і назв Б. Тена / Гомер. – Харків, 2002. – 574 с. – (Бібліотека світової літератури). – Зі змісту: [Про роботу П. Ніщинського над пер. «Одіссеї»]. – С. 24–27.

Задорожнюк, Л. Подвижницька муза [П.І. Ніщинського] / Л. Задорожнюк // Вінниц. правда. – 1996. – 16 берез.

Зленко, Г. З-під руки Петра Ніщинського / Григорій Зленко // Наук. світ. – 2009. – № 5. – С. 10–11.

Кавун, М. Пам'ятник Ніщинському відкрили в Іллінцях / М. Кавун // Вінниччина. – 2012. – 21 верес. – С. 8 : кольор. фот.

Кочур, Г. Століття української Антігони : [в т. ч. про пер. П. Ніщинського] / Г. Кочур // Всесвіт. – 2007. – № 11–12. – С. 150–156.

Красюк, І. Батьківщина Петра Ніщинського : [с. Неменка Іллінец. р-ну] / І. Красюк // Нар. творчість та етнографія. – 1968. – № 6. – С. 62–63.

Красюк, І. Пісня славного земляка : [про композитора Петра Ніщинського] / І. Красюк // Вінниц. правда. – 1972. – 22 верес. – С. 4.

Микитенко, Ю.О. Від «Слова» до «Іліади» : Петро Ніщинський – перекладач : літ.-критич. нарис / Ю.О. Микитенко. – Київ : Дія Ltd, 1993. – 62 с. : портр.

Очеретний, В. Він був людиною щедро обдарованою : [до 160-річчя від дня народж. П.І. Ніщинського] / В. Очеретний // Маяк. – 1992. – 10, 14 жовт.

Очеретний, В. Зозуля увічнила його ім'я / В. Очеретний // Вінниччина. – 1996. – 27 берез. – (Спец. вип. газ. «Хочу все знати»).

Пархоменко, Л.О. Петро Ніщинський / Л.О. Пархоменко. – Київ : Муз. Україна, 1989. – 64 с. : іл. – (Творчі портрети українських композиторів).

Радзій, І. На гостину до Ніщинського / І. Радзій. – Вінниця : Консоль, 2015. – 52 с.

Регушевський, Є. Коли ожили «Вечорниці» : [історія створення і першого виконання відомих творів композитора] / Є. Регушевський // Вінниц. правда. – 1969. – 2 берез.

Романюк, І. Всесвітня культура у творчій спадщині Петра Ніщинського / І. Романюк // Літературне краєзнавство Поділля в системі сучасної освіти: стан, проблеми, перспективи : (матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Вінниця, 22 берез. 2011 р.) : зб. наук. пр. – Вінниця, 2011. – С. 92–95.

Рябий, М. Із джерел народних / М. Рябий // Комсом. плем'я. – 1972. – 21 верес.

Скалецький, Р.А. Соловейко України / Р.А. Скалецький // Літературно-мистецька Вінниччина : зб. ст. – Одеса, 1969. – С. 134–138.

Содомора, П. Натхненний майстер пісенного слова / П. Содомора // Дзвін. – 1996. – № 7. – С. 142–145.

Хоменко, Б.В. На батьківщині Петра Ніщинського ; «Закувала та сива зозуля» / Борис Хоменко // У храмі рідного слова : ст., нариси та рец. / Б.В. Хоменко. – Вінниця, 2008. – С. 143–154.

Штепа, Ж. Петро Ніщинський – видатний композитор Поділля / Ж. Штепа, І. Пацкань // Тези доп. 13-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 6 верес. 1994 р. – Вінниця, 1994. – С. 32–34.

* * *

Композитор, поет-перекладач : до 180-річчя від дня народж. П.І. Ніщинського (21.09.1832–16.03.1896) : біобібліогр. покажч. / Упр. культури і туризму Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва ; уклад. Г.М. Авраменко ; авт. передм.: А.Ф. Завальнюк, Т.О. Марчук ; ред.: О.Г. Поліщук, М.Г. Спиця ; відп. за вип. Н.І. Морозова. – Вінниця : ПП Балюк І.Б., 2012. – 64 с. – (Наші видатні земляки). – Електрон. версія. – Режим доступу: <http://www.library.vn.ua/publications/2012/Nishinskij.html> (дата звернення: 08.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Отамановський Валентин

Валентин Дмитрович Отамановський (1893–1964) – юрист, доктор історичних наук (1956), професор (1956), організатор науки, краєзнавець, громадський і політичний діяч. У роки української визвольної боротьби був ідеологом організації «Братство самостійників», депутатом Української Центральної Ради. Один із небагатьох учасників бою під Крутами (1918), які залишилися в живих.

У 1920 р. майбутній учений переїздить до Вінниці. Влаштовується завідуючим українським відділом Вінницької філії Всенародної бібліотеки України при ВУАН, а в березні 1922 р. очолює її, одночасно працює над монографією про середньовічну міщанську громаду Вінниці. Він – автор першого в Україні історико-правового дослідження міста (праця «Вінниця в XIV–XVII століттях»). У квітні 1924 р. відкриває науково-методичний краєзнавчий центр – Кабінет виучування Поділля, який поклав початок систематичному комплексному дослідженню краю та поширенню знань з його історії, культури, природи, народного господарства. У Кабінеті Отамановський об'єднав найкращих дослідників-краєзнавців, сприяв публікації їх праць, що склали «Енциклопедію Поділлязнавства». За зразком цієї краєзнавчої організації почали створювати аналоги в інших регіонах України. Разом з Хомою Коцюбинським він створює у Вінниці комісію з увічнення пам'яті його брата Михайла, а 8 листопада 1927 р. відкриває меморіальну садибу-музей, де народився Михайло Коцюбинський. Отамановський також опікувався збереженням могили видатного подолянина С. Руданського в м. Ялта, квартири у Ялті, де наш земляк мешкав свого часу.

1929 р. був арештований у сфабрикованій справі СБУ і 26 серпня засуджений до ув'язнення і заслання. Його безпідставно звинувачували в організації вінницького відділу СБУ, хоча жодного члена цієї організації у Вінниці не виявлено. Вислали за межі України, куди повернутися зумів лише 1958 р. У серпні 1989 р. повністю реабілітований.

У післявоєнні роки продовжував досліджувати Поділля. 1946 р. захистив кандидатську дисертацію «Вінниця как тип

українського города южного Правобережжя XVIII в.: еволюція правового положення и устроїства на фонє соціально-економічного розвитку Брацлавщини XVII–XVIII вв. и процесу образованія городського сословія». З історії Поділля опублікував понад 50 праць.

Література:

Праці Валентина Отамановського

Кабінет виучування Поділля / В.Д. Отамановський // Рабоче-крестьян. газ. (Вінниця). – 1924. – 18 марта.

Цикл лекцій з Поділлєзнавства / В.Д. Отамановський // Червон. край. – 1924. – 2 верес.

Охорона пам'яток природи Поділля / В.Д. Отамановський // Червон. край. – 1925. – 28 січ.

Про утворення показово-дослідного саду подільської флори у м. Вінниці / В.Д. Отамановський // Червон. край. – 1925. – 14 берез.

Філія Всенародньої Бібліотеки України при ВУАН, її устрій та праця : [в т. ч. про роботу Кабінету виучування Поділля] / В.Д. Отамановський // Червон. шлях. – 1925. – № 5. – С. 181–183.

Бібліографія краю (топографія) як одно з основних завдань наукової книгозбірні та організації топовібіографічної праці на Україні / В.Д. Отамановський // Бібл. зб. / ВБУ при ВУАН. – Київ, 1926. – Ч. 1. – С. 78–81.

Красзнавство на Поділлі: найближчі його завдання та потреби й роль в красназничій праці Кабінету виучування Поділля / В.Д. Отамановський. – Вінниця, 1926. – 13, XV с.

Вінниця та її минуле / В.Д. Отамановський // Вінниця, її околиці та Вінницька округа : провідник екскурсанта, приїжджого та красназничя. Ч. I. Культура та природа. – Вінниця, 1927. – С. 11–17.

Діяльність Вінницької Окр. Комісії для увічнення пам'яті М. Коцюбинського / В.Д. Отамановський // Бюл. Вінниц. округ. інспектури нар. освіти. – 1928. – Трав. (№ 6). – С. 47–48.

Вінницька Філія ВБУ при ВУАН / В.Д. Отамановський // Вечір. Київ. – 1929. – 1 лип.

До питання про рід Степана Руданського / В.Д. Отамановський // Записки іст.-філол. відділу ВУАН. – 1929. – Кн. 25. – С. 119–123.

З літньої роботи Дніпрянської біологічної станції ВУАН / В.Д. Отамановський // Вісті ВУАН. – 1929. – № 7–8. – С. 28–30.

Праця про стан Вінницької філії Всеукраїнської бібліотеки України і Кабінету виучування Поділля на 1 травня 1929 р. / В.Д. Отамановський // Вісті ВУАН. – 1929. – № 5–6. – С. 126–130.

Про потребу утворення Кабінетів виучування територій у культурно-економічних осередках УРСР міжокружного (краєвого значення) : (з досвіду Вінниці) / В.Д. Отамановський // Вісті ВУАН. – 1929. – № 7–8. – С. 31–35.

До історії медицини та аптечної справи у Вінниці й Вінницькому повіті другої половини XVIII ст. / В.Д. Отамановський // Збірник пам'яті академіка Т.Г. Яновського. – Київ, 1930. – С. 322–334.

Винница как тип украинского города южного Правобережья XVIII в.: Эволюция правового положения и устройства на фоне соц.-экон. развития Брацлавщины XVII–XVIII вв. и процесса образования городского сословия : автореф. дис. ... д-ра ист. наук / В.Д. Отамановский. – Симферополь, 1949. – 22 с.

Син України : іст. повість з часів укр. лицарства : в 3 ч. / В.Д. Отамановський. – Львів : Просвіта, 1992. – 176 с. : іл.

Вінниця, яко тип українського міста / В.Д. Отамановський // Вінниччина. – 1993. – 24 лют., 3, 11 берез.

Автобіографія ув'язненого Валентина Отамановського [1929 р.] / В.Д. Отамановський // Подільська старовина : наук. зб. на пошану вченого і краєзнавця В.Д. Отамановського / Вінниц. обл. краєзнав. музей. – Вінниця, 1993. – Розд. 1. – С. 13–20.

Вінниця в XIV–XVII століттях : іст. дослідж. / В.Д. Отамановський. – Вінниця : Континент-ПРИМ, 1993. – 464 с. – (Історична бібліотека Поділля).

Моє каяття [1930 р.] / В.Д. Отамановський // Подільська старовина : наук. зб. на пошану вченого і краєзнавця В.Д. Отамановського / Вінниц. обл. краєзнав. музей. – Вінниця, 1993. – Розд. 1. – С. 20–29.

Про Валентина Отамановського

Баженов, Л.В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст. : Історіографія. Бібліографія. Матеріали / Л.В. Баженов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – 480 с. – Зі змісту: [В.Д. Отамановський]. – С. 304–305.

В.Д. Отамановський – вчений та краєзнавець // Подільська старовина : наук. зб. на пошану вченого і краєзнавця В.Д. Отамановського / Вінниц. обл. краєзнав. музей. – Вінниця, 1993. – Розд. 1. – С. 5–33. – Зі змісту: Кароєва, Л.Р. Валентин Дмитрович Отамановський / Л.Р. Кароєва, Л.М. Шпильова. – С. 6–13 ; Савицька, В.Н. Спогади про дядька / В.Н. Савицька. – С. 29–30 ; Воловик, В.П. В.Д. Отамановський у спогадах / В.П. Воловик. – С. 30–31 ; Прокопчук, В.С. В.Д. Отамановський – пам'яткоохоронець / В.С. Прокопчук. – С. 31–33.

Воловик, В.П. В.Д. Отамановський – видатний історик України, організатор краєзнавчої роботи на Поділлі / В.П. Воловик, П.С. Григорчук // Наук. зап. Серія : Історія / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2002. – Вип. 4. – С. 115–123.

Воловик, В.П. Історія України в дослідженнях вінницьких істориків / В.П. Воловик, О.В. Воловик // Україна: минуле, сьогодення, майбутнє : [зб. наук. пр.]. – Київ, 1999. – С. 16–29. – Зі змісту: [Про В.Д. Отамановського]. – С. 21–24.

Воловик, В.П. Склад злочину: дослідження історії Поділля : [про дир. Вінниц. філ. Всенар. б-ки України при ВУАН В.Д. Отамановського] / В.П. Воловик, П.С. Григорчук // Реабілітовані історією : в 27 т. / ред. П.Т. Тронько. – Вінниця : ДП «ДКФ», 2006. – Кн. 1 : Вінницька область, розділ 4 : Нариси про репресованих / ред.: І.С. Гамрецький, В.П. Лациба, С.С. Нешик. – С. 718–723.

Гальчак, С.Д. Видатний краєзнавець Поділля : до 120-річчя від дня народж. В.Д. Отамановського / С.Д. Гальчак // Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини 2013 року : хронол. довід. / Вінниц. ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва. – Вінниця, 2012. – С. 80–89.

Документ-свідчення : [про арешт дир. Вінниц. філ. Всенар. б-ки України при ВУАН В.Д. Отамановського] // Комсом. плем'я. – 1990. – 18 жовт.

Кароєва, Л.Р. В.Д. Отамановський : [про його краєзнав. діяльність] / Л.Р. Кароєва // Тези доп. 10-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 6 верес. 1991 р. – Вінниця, 1994. – С. 84–85.

Кароєва, Л.Р. Валентин Дмитрович Отамановський / Л.Р. Кароєва // Історичне краєзнавство і культура: наук. доп. та повідомл. 8-ї Всеукр. наук. конф. – Київ ; Харків, 1997. – Ч. 1. – С. 157–158.

Кот, С.І. Валентин Отамановський / С.І. Кот // Крути. Січень 1918 р. : док., матеріали, дослідж., кіносценарії. – Київ, 2008. – С. 663–675.

Кот, С.І. Валентин Отамановський та розвиток краєзнавства на Поділлі / С.І. Кот // Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 9–11 верес. 1994 р., м. Кам'янець-Подільський. – Хмельницький, 1994. – Ч. 1. – С. 45–48.

Кот, С.І. Честі свої не зрадив : [про В.Д. Отамановського] / С.І. Кот // Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). – Київ, 1991. – С. 133–142. – Бібліогр.: с. 141.

Лисий, А. Вінницька магдебурія очима Валентина Отамановського / А. Лисий // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. : матеріали 21-ї Вінниц. іст.-краєзнав. конф., 25–26 жовт. 2007 р. – Вінниця, 2007. – С. 143–145.

Мельниченко, П. В.Д. Отамановський – дослідник історії Вінниці в XIV–XVII ст. / П. Мельниченко // Тези доп. і повідомл. 18-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 3 лют. 1998 р. – Вінниця, 1998. – С. 27–29.

Новицький, А. Подільський літописець [В.Д. Отамановський] / А. Новицький // Вінниц. газ. – 1997. – 16 верес. : фот.

Отамановський Валентин Дмитрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Отамановський_Вал... (дата звернення: 20.02.16), вільний. – Назва з екрана.

Петрикова, В.Т. Наукова спадщина В.Д. Отамановського в царині краєзнавства / В.Т. Петрикова // Вінниця: минуле і сучасне : матеріали 3-ї іст.-краєзнав. конф., присвяч. 50-річчю визволення України від фашист. загарбників, 5 жовт. 1994 р., Вінниця. – Вінниця, 1994. – С. 37–41.

Петрикова, В.Т. Роль В.Д. Отамановського в організації краєзнавчих студій на Поділлі / В.Т. Петрикова // Тези доп. 13-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 6 верес. 1994 р. – Вінниця, 1994. – С. 69–71.

Прокопчук, В.С. Творець Кабінету виучування Поділля [В.Д. Отамановський] / В.С. Прокопчук // Наук. пр. Серія : Історичні науки / Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Т. 11. – С. 262–269.

Робак, І.Ю. Валентин Отамановський – революціонер, вчений, організатор науки / І.Ю. Робак, З.С. Савчук. – Харків : Колегіум, 2013. – 184 с. : іл. – Бібліогр.: с. 166–181. – Зі змісту: Подільський злет: час плідної роботи й плекання надій. – С. 33–66 : фот.

Робак, І.Ю. Особова справа В.Д. Отамановського як історичне джерело [Електронний ресурс] / І.Ю. Робак, С.Г. Водотіка. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_49/Gileya49/I32_doc.pdf (дата звернення: 19.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Савчук, З.С. В.Д. Отамановський (1893–1964) – вчений, педагог, організатор науки : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07 / З.С. Савчук ; Укр. акад. аграр. наук, Держ. наук. с.-г. б-ка. – Київ, 2006. – 20 с.

Савчук, З.С. В.Д. Отамановський та його роль в українському націєтворчому процесі / З.С. Савчук // Українська Центральна Рада: поступ націєтворення та державобудівництва. – Київ, 2002. – С. 66–71.

Савчук, З.С. В.Д. Отамановський як дослідник історії Вінниці XIV–XVIII століть / З.С. Савчук // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. – Київ, 2005. – Вип. 19. – С. 166–178.

Савчук, З.С. Історіографія дослідження життя та діяльності В.Д. Отамановського / З.С. Савчук // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. – Київ, 2004. – Вип. 15. – С. 162–172.

Савчук, З.С. Наукові програми В.Д. Отамановського в контексті розвитку краєзнавства в Україні / З.С. Савчук // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи. – Кам'янець-Подільський, 2002. – С. 72–74.

Савчук, З.С. Роль В.Д. Отамановського у формуванні організаційних засад краєзнавчої роботи на Поділлі у 20-х роках ХХ ст. / З.С. Савчук // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. – Київ, 2004. – Вип. 14. – С. 167–173.

Станович, М. І терни замість слави : [про В.Д. Отамановського та діяльність Кабінету виучування Поділля : матеріали круглого столу] / М. Станович // Вінниччина. – 1993. – 30 січ.; 6 лют.

Філонов, Л.В. Біля витоків історії : [про діяльність В.Д. Отамановського як дир. Вінниц. філ. Всенар. б-ки України при ВУАН] / Л.В. Філонов // Вінниц. правда. – 1988. – 13 жовт.

Філонов, Л.В. Значення праць В.Д. Отамановського для шкільного краєзнавства на Вінниччині / Л.В. Філонов // Тези доп. і повідомл. 18-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 3 лют. 1998 р. – Вінниця, 1998. – С. 102–103.

Філонов, Л.В. Літописець Вінниці / Л.В. Філонов // Вінниччина. – 1994. – 18 трав.

Філонов, Л.В. Краєзнавець Отамановський / Л.В. Філонов // Вітчизна. – 1990. – № 11. – С. 191–192 ; Із плину часу : іст.-док. нариси, публіцистика / Л.В. Філонов. – Вінниця, 2006. – С. 24–28.

Свидницький Анатолій

Свидницький Анатолій Патрикійович (1834–1871) – український письменник-класик, етнограф, фольклорист, громадський діяч. Один із талановитих представників реалізму в українській літературі.

А.П. Свидницький народився в с. Маньківка Гайсинського повіту (нині Тульчинського р-ну) у родині священика. Закінчив духовне училище, духовну семінарію в Кам'янці-Подільському, навчався в Київському університеті, однак через матеріальну скруту не зміг завершити навчання. Склавши іспити на звання вчителя російської словесності, А.П. Свидницький учителював у Миргороді (1860–1862), був акцизним чиновником у Козельці (1862–1868) і архіваріусом Київського університету (1868–1871).

Він – автор першого українського сімейного роману «Люборацькі» (був надрукований через 20 років після його смерті),

пісень, які були популярними серед революційно настроєної молоді: «В полі доля стояла», «Горлиця», «Росте долом березина», «Україно, мати наша». Написав ряд оповідань, етнографічних розвідок – «Великдень у подолян», «Відьми, чарівниці й опирі...» та ін., які ґрунтувалися на враженнях, винесених письменником з рідного Поділля. В українській фольклористиці А. Свидницького вважають одним із першовідкривачів у жанрі фольклористично-етнографічного нарису, знавцем народної творчості, звичаїв, обрядів, побуту мешканців Поділля.

На жаль, життєва зоря Свидницького рано згасла. Він помер на 37-му році життя, підкошений хворобою, у злиднях і нестатках, залишивши вдову з двома малолітніми дітьми. Поховали його в Києві. Похорон був непомітним і тихим, про смерть письменника і вчителя не повідомила жодна з газет. Згодом загубилася і його могила. Та творча спадщина Анатолія Свидницького не втратила своєї актуальності й понині.

Література:

Твори Анатолія Свидницького

Великдень у подолян : (по поводу «Быта подолян Шейковского»). Вып. 1 : 1860 г. Киев) / А.П. Свидницький (Патриченко) // Основа. – 1861. – Окт. – С. 43–64 ; Нояб.–дек. – С. 26–71.

Легенда про Семена Паляя / А.П. Свидницький // Киевлянин. – 1870. – № 57.

Злой дух : (нар. южно-рус. поверья) / А.П. Свидницький // Киевлянин. – 1872. – № 33.

Відьми, чарівниці й опирі, чи то ж примхи і примшліві оповідання люду українського / А.П. Свидницький // Твори / А.П. Свидницький. – Київ, 1958. – С. 358–359.

Люборацькі : сімейна хроніка / А.П. Свидницький. – Київ : Дніпро, 1984. – 297 с.

Роман ; Оповідання ; Нариси / А.П. Свидницький. – Київ : Наук. думка, 1985. – 574 с.

Люборацькі ; Оповідання ; Нариси та статті / А.П. Свидницький ; упоряд. Р. Мовчан ; авт. передм. В. Шевчук. – Київ : А.С. К., 2006. – 640 с. : іл., портр.

Про Анатолія Свидницького

Баженов, В.А. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст. : Історіографія. Бібліографія. Матеріали / В.А. Баженов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – 480 с. – Зі змісту: [А.П. Свидницький]. – С. 34, 44, 100, 112, 164, 246, 283, 333, 342, 360, 393, 398.

Василенко, В. Старе гніздо і молоді птахи : [про просвітниц., громад. і культур. діяльність А. Свидницького] / В. Василенко // Вінниц. газ. – 2012. – 11 трав. – С. 8.

Гальчак, С. Свидницький Анатолій Патрикійович / С. Гальчак // Краєзнавці Вінниччини : Біографії. Бібліографія / С. Гальчак. – Вінниця, 2005. – С. 170–171.

Герасименко, В.Я. Анатолій Свидницький : літ. портр. / В.Я. Герасименко. – Київ : Держлітвидав України, 1959. – 134 с.

Данюк, Н. Метод психологізації у творчості Анатолія Свидницького / Н. Данюк // Слово і час. – 2005. – № 6. – С. 80–83.

Дацюк, І. Історизм в романі А.П. Свидницького «Люборацькі» / І. Дацюк // Тези доп. 16-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 11 лют. 1997 р. – Вінниця, 1997. – С. 33–35.

Єфремов, С.О. Історія українського письменства / С.О. Єфремов. – Київ : Феміна, 1995. – 688 с. – Зі змісту: [Про життя і творчість А. Свидницького]. – С. 419–421.

Жук, Н.Й. Анатолій Свидницький : нарис життя і творчості / Н.Й. Жук. – Київ : Дніпро, 1987. – 150 с. – (Літературний портрет).

Задорожний, В. Автор пісні, що стала народною : [фольклоризація вірша А. Свидницького «Вже більше літ двісті»] / В. Задорожний // Слово і час. – 2012. – № 9. – С. 46–51.

Зайченко, І.В. Літературно-педагогічне новаторство А. Свидницького / І.В. Зайченко // Історія педагогіки : у 2 кн. / І.В. Зайченко. – Київ, 2010. – Кн. 2 : Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. – С. 297–302.

Зеров, М. Анатоль Свидницький, його постать і твори / М. Зеров // Твори : у 2 т. / М. Зеров. – Київ, 1990. – Т. 2. – С. 323–359.

Зінченко, Л.П. Письменник, педагог, етнограф, фольклорист : [А.П. Свидницький] / Л.П. Зінченко // Культура Поділля: історія і сучасність : матеріали 2-ї наук.-практ. конф., присвяч.

500-літтю м. Хмельницького, 27–29 серп. 1993 р. – Хмельницький, 1993. – С. 245–246.

Зінченко, Н.І. Фольклорно-етнографічний нарис Анатолія Свидницького «Великдень у подолян» : метод. аспект / Н.І. Зінченко, А. Шкарупа // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2013. – № 4. – С. 12–14 : іл.

Зінченко, Н.І. Народні перекази та звичаї як основа фольклорно-етнографічних нарисів А.П. Свидницького / Н.І. Зінченко, А.Шкарупа // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2011. – № 4. – С. 5–6.

Зорич, О.О. Анатолій Свидницький (1834–1871) / О.О. Зорич // Нові імена в українській літературі : посіб. для вчителя / уклад. В.Я. Неділько. – Київ, 1993. – С. 70–77.

Мацевич, А.Ф. Анатолій Свидницький : біогр. повість / А.Ф. Мацевич. – Київ : Молодь, 1984. – 184 с. : іл. – (Уславлені імена ; вип. 62).

Подолінний, А.М. Свидницький Анатолій Патрикійович : [біогр. довідка] / А.М. Подолінний // Вінниччина фольклорна : довідник / уклад.: А.М. Подолінний, Т.О. Цвігун. – Вінниця, 2004. – С. 70–71 : фот.

Приліпко, І. Тема духовенства у художньому просторі роману «Люборацькі» Анатолія Свидницького : до 180-річчя від дня народж. А. Свидницького / І. Приліпко // Укр. мова і літ. в шк. України. – 2014. – № 12. – С. 17–21.

Рутковська, О. «Гарячою любов'ю обіймав народ» : до 170-річчя від дня народж. А.П. Свидницького / О. Рутковська // Культура і життя. – 2004. – 13 жовт. – С. 2.

Сиваченко, М.Є. Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі / М.Є. Сиваченко. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. – 416 с.

Стрельбицький, М. Анатоль Свидницький – попередник Михайла Коцюбинського в літературі / М. Стрельбицький // Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини 2014 року : хронол. довід. / Вінниц. ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва. – Вінниця, 2013. – С. 217–222.

Фігурна, Н. Анатолій Свидницький: погляд у майбутнє / Н. Фігурна // Вінниц. газ. – 1999. – 16 верес.

Фігурна, Н. Проблема української жінки : [на матеріалі роману А. Свидницького «Люборацькі»] / Н. Фігурна // Слово і час. – 1999. – № 11. – С. 14–16.

Хоменко, Б. З любов'ю до митця : [про повість А. Мацевича про видат. майстра слова, ученого і педагога А. Свидницького] / Б. Хоменко // У храмі рідного слова : літ.-критич. ст. / Б. Хоменко. – Вінниця, 2008. – С. 227–231.

Хоменко, Б.В. Автор першого соціального роману в українській літературі : [А. Свидницький] / Б.В. Хоменко // Пам'ятаймо ту славу! : ст., рец., есе / Борис Хоменко. – Вінниця, 2012. – С. 79–84.

Шалак, О. Український фольклор Поділля в записках і дослідженнях ХІХ – початку ХХ століття : [монографія] / О. Шалак. – Київ : Освіта України, 2014. – 464 с. – Зі змісту: [А. Свидницький]. – 9, 10, 11, 19, 23, 24, 26, 28, 30–42, 44, 132, 144, 158, 182–184, 294, 363–365.

* * *

А.П. Свидницький (1834–1871) : рек. покажч. / уклад.: Г.М. Авраменко, В.Б. Бочкова, Б.В. Хоменко ; авт. вступ. ст. «Творець безсмертних образів» Б.В. Хоменко ; ДОУНБ ім. К.А. Тімірязєва. – Вінниця, 1984. – 18 с. – (Наші видатні земляки).

Анатолій Патрикійович Свидницький : [бібліогр. основ. творів письменника і літ. про нього] // Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини 1994 року : бібліогр. покажч. – Вінниця, 1994. – С. 53–54.

Хоменко Іван

Хоменко Іван Софронівич (1892–1981) – біблієзнавець і перекладач, священник Української греко-католицької церкви, громадський діяч. Відомий передусім тим, що здійснив третій (після Пантелеймона Куліша й Івана Огієнка) переклад Біблії українською мовою.

Дитинство та юність провів у Вінниці, на Старому місті. Закінчив Вінницьку класичну гімназію. Навчався в Київському

університеті, пізніше викладав у гімназії та в університетах Відня і Риму. В 1918–1920 рр. працював у міністерстві закордонних справ Української Народної Республіки, у складі посольства у Відні. Одночасно навчався в Українській, а потім Грецькій колегіях, здобув звання доктора філософії. У зв'язку з хворобою перервав студії. У 1940 р. Іван Хоменко прийняв чернечий постриг – став членом чернечого греко-католицького чину святого Василя Великого (василіан).

Після Другої світової війни він емігрував до Італії (о. Капрі). Тоді ж взяв на себе надзвичайно складну і довготривалу працю – почав роботу над перекладом Святого Письма українською мовою, яка тривала до кінця його життя. Йому іноді допомагали українські студенти, які студіювали в Римі. На Капрі Хоменко пробув безвиїзно майже 20 років, не відриваючись від роботи. Його тексти вирізняються не тільки максимальним сутнісним наближенням до оригіналу, але й гарною літературною українською мовою. Перекладач працював над твором 23 роки і закінчив його в 1950-х рр. Однак робота над перекладом Біблії тривала до кінця його життя. Він готував друге, виправлене видання. Бо вважав, що редактори та цензори спалювали його переклад. Це стало трагедією останніх років життя отця Івана. Помер він лише трохи не доживши до 90 років.

Біблія у його перекладі неодноразово перевидавалася і використовується, головним чином, у греко-католицьких храмах як за кордоном, так і в Україні. Третій переклад о. Івана Хоменка, попри його закономірну відмінність від другого перекладу Івана Огієнка, є також видатним внеском в українське біблієзнавство і свідчить про безсмертя української мови, як і нації, що цю мову виплекала упродовж віків.

Література:

Праці Івана Хоменка

Святе Письмо : [малий формат] / пер. Івана Хоменка. – Львів : Свічадо, 2008. – 1480 с. – Електрон. версія. – Режим доступу: ukrbible.at.ua/load/zavantazhiti_ukrajinsku...v.../7-1-0-172 (дата звернення: 28.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Українська Біблія он-лайн [Електронний ресурс] / пер. Івана Хоменка. – Режим доступу: http://ukrbible.at.ua/index/khomenko_ivan_sofronovich/0-11 (дата звернення: 28.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Українська Біблія : Новий Заповіт [Електронний ресурс] / пер. Івана Хоменка. – Режим доступу: <http://dobre.org.ua/administruvannia/korysne/sviate-pysmo-novyi-zapovit-pereklad> (дата звернення: 28.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Про Івана Хоменка

Базилевич, М. Ковчег прадідуся Івана : [про Івана Хоменка та його сім'ю розповідає аспірантка ф-ту соц. антропології Держ. ун-ту штату Нью-Йорк у м. Олбані] / М. Базилевич ; записав В. Остапов // Пульсуючі джерела. – 2008. – 27 жовт. – С. 3.

Гудзик, К. Іван Хоменко – людина, яка все життя перекладала Біблію / К. Гудзик // День. – 2007. – 6 квіт. – С. 6.

Вовк, Т. Перо поетове «розгорнуло горе і правду всю дістало з глибин...» / Т. Вовк // Вісн. Книжк. палати. – 2002. – № 2. – С. 39–41.

Жукалюк, М. Краткая история переводов Библии на украинский язык : [включено інформацію про І.С. Хоменка та його пер. Біблії укр. мовою] / М. Жукалюк, Д. Степовик ; Укр. Біблейн. об-во. – Киев, 2003. – 110 с. : ил.

Лисий, А. Перекладач Біблії Іван Хоменко народився у Вінниці / А. Лисий, Б. Хоменко // Поділ. порадиця. – 2006. – 13 верес. – С. 8.

Лисий, А.К. Іван Хоменко – подвижник віри і науки / А.К. Лисий // Наук. зап. Серія : Історія / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2004. – Вип. 8. – С. 260–262.

Степовик, Д. Третій повний (римський) переклад Біблії українською мовою / Д. Степовик // Бюлетень УБТ. – 1996. – № 4 (Лип.–груд.). – Електрон. версія. – Режим доступу: http://bible.ucoz.com/load/biblija_v_raznykh_formatakh_skachat_besplatno/skacha (дата звернення: 28.02.2016). – Назва з екрана.

Хоменко, Б. Перекладач Святого Письма з Вінниці : [про І. Хоменка] / Б. Хоменко // Укр. культура. – 2004. – № 6–7. – С. 32–

33 : фот. ; У храмі рідного слова : літ.-критич. ст. – 2008. – С. 186–191.

Хоменко Іван Софронович [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Хоменко_Іван_Софронович (дата звернення: 28.02.2016), вільний. – Назва з екрана.

Шипович Іван

Шипович Іван Омелянович (1857–1936) – священик, дослідник історії Поділля, археолог, громадський діяч. Початкову освіту здобув у Шаргородському духовному училищі. Закінчив Подільську духовну семінарію, Києво-Могилянську академію (зі ступенем кандидата богослов'я). По її закінченні в 1882 р. отримав призначення на посаду інспектора Подільської православної семінарії, згодом переїхав у Вінницю. З 1893 р. викладав Закон Божий у Вінницькому реальному училищі. Після закриття реального училища був священиком у с. Шереметка (нині Пирогово, у межах м. Вінниця). З 1924 р. ніс службу у Свято-Троїцькій церкві Браїлівського жіночого монастиря.

Досліджував місцеву історію і опублікував декілька розвідок у «Подольских епархиальных ведомостях». Окремими виданнями вийшли «Літопис Вінницького капуцинського кляштору» (1902), «Про кордони колишньої Брацлавщини, історичне життя в ній та відносини Брацлавщини і Поділля» (1914), підготував до друку працю «Вінницькі Мури: історичний нарис» (не видано). Багато років очолював археологічну комісію при Вінницькій міській управі, зокрема віднайшов у Сабарові слов'янське городище. І.О. Шипович був членом різних наукових товариств і установ: Єпархіального історико-статистичного комітету, Церковно-археологічного й історичного товариства при Київській духовній академії, Історичного товариства Нестора Літописця, Московського археологічного товариства, Київського товариства старожитностей і мистецтва. У радянський час як консультант плідно співпрацював з Кабінетом вивчення Поділля.

Став жертвою сталінських репресій. У грудні 1932 р. Іван Шипович був засуджений за статтею 54-10 Кримінального Кодексу УРСР (контрреволюційна пропаганда і агітація) до 5 років позбавлення волі і в 75-річному віці відправлений до Сибіру. Помер у 1936 р., відразу після повернення із заслання.

Література:

Праці Івана Шиповича

Исторические сведения о с. Боровке Ямпольского уезда / И. Шипович. – Каменец-Подольск, 1895. – 15 с. – Відбиток з газ. «Подольские епархиальные ведомости»; Те ж саме / пер. з рос., ред., комент. В.М. Вітковського // Тіні забутих предків. – Вінниця, 2000. – С. 5–30.

Летопись Винницкого капуцинского кляштора / И. Шипович. – Каменец-Подольський, 1902. – 55 с. ; Те ж саме / пер. з рос.: І. Козачинський, І. Сварник // Вінницький капуцинський монастир : з нагоди 250-річчя заснування монастиря / наук. ред. Я.Р. Дашкевич ; ред. Л.Л. Кирієнко. – Вінниця, 1995. – С. 24–75 : прим., іл.

Борьба России с Наполеоном и отношение к ней подольского духовенства / И. Шипович. – Каменец-Подольск, 1912. – 20 с. – Відбиток з газ. «Православная Подолия».

О границах бывшей Брацлавщины, исторической жизни в ней, отношение Брацлавщины к Подолии / И. Шипович. – Вінниця, 1914. – 8 с.

[Про Шаргородське духовне училище] : [спогади про училище 1867–1878 рр.] / І. Шипович // Спогади про Михайла Коцюбинського : [збірник]. – Київ, 1989. – С. 6–14.

Про Івана Шиповича

Давидовський, Н. Вінницько-Рожецька ікона Богородиці : [історія ікони, детал. опис стародав. образу зробив протоіерей І. Шипович] / Н. Давидовський // Православ. Вінниччина. – 2015. – Лип. (№ 7). – С. 6–7 : фото.

Давидовський, Н. Той, хто писав історію... : [про вінниц. священика Іоанна Шиповича, який писав історію у буквал. й переносному значенні] / Н. Давидовський // Православ. Вінниччина. – 2014. – Верес. (№ 9). – С. 11 : портр.

Гальчак, С.Д. Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі: ХІХ – поч. ХХІ ст. / С. Гальчак. – Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2011. – 788 с. – Зі змісту: [І.О. Шипович]. – С. 204, 260, 743–744.

Гальчак, С. Шипович Іван Омелянович / С. Гальчак // Краєзнавці Вінниччини: Біографії. Бібліографія / С. Гальчак. – Вінниця, 2005. – С. 207–208.

Гальчак, С.Д. Роль українських письменників та інших представників вітчизняної інтелігенції в зародженні краєзнавства на Східному Поділлі / С. Гальчак, Н. Гальчак // Літературне краєзнавство Поділля в системі сучасної освіти: стан, проблеми, перспективи : (матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Вінниця, 22 берез. 2011 р.) : зб. наук. пр. / голов. ред. О.М. Куцевол. – Вінниця, 2011. – С. 66–74. – Зі змісту: [І.О. Шипович]. – С. 72.

Гальчак, С.Д. Сакральна історія Поділля у працях науковців регіону / С.Д. Гальчак // Матеріали 14-ї Поділ. наук. іст.-краєзнав. конф., 14–15 листоп. 2014 р. / Ін-т історії України НАН України та ін. – Кам'янець-Подільський, 2014. – С. 460–481. – Зі змісту: [І.О. Шипович]. – С. 466–467.

Іванашко, В.С. Доземська медицина Вінниці та околиць / В.С. Іванашко, Н.М. Древа // Подільські джерела : альманах / голов. ред. Л.М. Загородня. – Вінниця, 2013. – № 5 : Вінниччина медична. Під знаком Червоного Хреста. – С. 5–43. – Зі змісту: [І.О. Шипович]. – С. 7, 9 : портр.

Колесник, В. Славетні земляки : [про І.О. Шиповича, відомого уродженця с. Бронниця Могилів-Поділ. р-ну] / В. Колесник // Бронниця – 620 років. – Вінниця, 2008. – С. 11–15.

Лисий, А. Знавець Вінницької старовини : [І.О. Шипович] / А. Лисий // Вінницький капуцинський монастир : з нагоди 250-річчя заснування монастиря / наук. ред. Я.Р. Дашкевич ; ред. Л.Л. Кириєнко. – Вінниця, 1995. – С. 10–23 : портр.

Лисий, А. Протоієрей І. Шипович – невідомий літописець Поділля / А. Лисий // Нариси історії Подільської (Вінницько-Брацлавської) Єпархії. 1795–1995 / А. Лисий. – Вінниця, 1995. – С. 104–113.

Лисий, А. Протоієрей І. Шипович – невідомий літописець Поділля / А. Лисий // Тіні забутих предків. – Вінниця, 2000. – С. 31–47.

Лисий, А.К. Невідомий дослідник Поділля [І.О. Шипович] / А.К. Лисий // Культура Поділля: історія і сучасність : матеріали 2-ї наук.-практ. конф., присвяч. 500-літтю м. Хмельницький, 27–29 серп. 1993 р. – Хмельницький, 1993. – С. 242–244.

Подолінний, А.М. Шипович Іван Омелянович // 3-над Божої ріки : літ. бібліогр. слов. Вінниччини. – 2-ге вид., перероб. і допов. / уклад. А.М. Подолінний. – Вінниця, 2001. – С. 377–378.

Смірнов, М.А. Свято-Троїцький Браїлівський жіночий монастир : іст. нарис / М.А. Смірнов, І.М. Романюк. – Вінниця : Балюк І.Б., 2009. – 120 с. : іл. – Бібліогр. в прим. – Зі змісту: [І.О. Шипович]. – С. 62–63.

Черняк, В. Літописець Поділля : [про діяльність І.О. Шиповича] / В. Черняк // Чернівець зоря. – 2007. – 23 берез.

Шипович Іван Омелянович : український історик, краєзнавець, археолог // Провідники духовності в Україні. – Київ, 2003. – С. 595–596.

Широцький Костянтин

Широцький (Шероцький) Костянтин Віталійович (псевдонім – К. Ладженко, К.Ш.) (1886–1919) – український мистецтвознавець, етнограф, фольклорист, краєзнавець. Народився у с. Вільшанка-Бершадська Ольгопільського повіту (нині Крижопільського р-ну). Закінчив Тульчинське духовне училище, Подільську духовну семінарію (1906), згодом – історико-філологічний факультет Петербурзького університету. Перші його друковані праці з'явилися у подільській періодиці. Працював у Петербурзькому, Київському, Кам'янець-Подільському університетах. Освоював україністику в різних аспектах (історія, культура, мистецтво, народна творчість). Відстоював право на використання української мови у всіх сферах суспільного життя.

Брав участь в етнографічних експедиціях, збирав музейні колекції. Був ініціатором розписування церкви в с. Білоусівка Гайсинського повіту, де служив на парафії його батько. Учасник 7 етнографічних експедицій на Побужжі. Досліджував мистецтво, культуру, історію, побут, звичаї, фольклор України й Поділля XIX – поч. XX ст. Автор близько 150 наукових праць, зокрема ґрунтовного дослідження «Подільські колядки і щедрівки», розвідок про мистецьку спадщину Т. Шевченка: «К. Брюллов і Т. Шевченко» (1913), «Гравюри Т. Шевченка», «Т. Шевченко як ілюстратор» (обидві 1914); Г. Левицького, В. Тропініна.

Серед його спадщини – історичні, археологічні, бібліологічні та музикознавчі розвідки, перший путівник по мистецьких пам'ятках Києва (1917, перевид. 1994 р.). Систематично рецензував поточну мистецтвознавчу літературу. Друкувався в «Записках» НТШ, журналах «Літературно-науковий вісник», «Сяйво», «Украинская жизнь», «Искусство в Южной России», «Наше минуле», «Книгарь», газеті «Рада». Паралельно брав активну участь у роботі урядових установ нової Української Держави, зокрема Секретаріату освіти Центральної Ради. Ввів у науковий обіг велику кількість цінних фактографічних даних. Похований у с. Білоусівка Тульчинського району.

Література:

Праці Костянтина Широцького

Предание о с. Стоянах Брацлавского уезда и основателе их священнике Плащевском / К. Ш. // Подольские епархиальные ведомости. – 1904. – № 9. – С. 227–384.

Надгробні хрести в Україні : [на прикладі Поділля] / К. Широцький. – Львів, 1907. – 26 с. : іл.

Подольские «колядки» и «щедривки» / К. Широцький. – Каменец-Подольск, 1908. – 34 с.

Черты античной и древне-христианской живописи на украинских писанках. – Каменец-Подольск, 1909. – 25 с.

Народные поверья о будних днях недели / К. Широцкий // Православная Подолия. – 1910. – № 38–39.

Дещо з української творчості артиста-малюра Василя Тропініна / К. Широцький. – Львів, 1910.

Мотивы украинского орнамента / К. Широцкий // Украинская жизнь (Москва). – 1912. – Кн. 11. – С. 64–70.

Национальное искусство и задачи искусства на Украине / К. Ладиженко // Украинская жизнь (Москва). – 1912. – Кн. 3. – С. 46–56.

Расписная пасека : (археол. заметка) / К. Широцкий. – Каменец-Подольск, 1912. – 12 с.

Дещо про художню обстановку старого українського театру / К. Широцький // Сяйво. – 1913. – Ч. 7–9.

Очерки по истории декоративного искусства Украины. Ч. I : Художественное убранство укр. дома в прошлом и настоящем. – Киев, 1914. – 144 с. : ил.

Портретные произведения Т. Шевченка / К. Широцкий // Искусство в Южной России. – 1914. – № 1–2 (январь–февраль).

Білоусівська церква / К. Широцький. – Одеса, 1915. – 19 с.

Киев : путеводитель / К.В. Широцкий. – Киев, 1917. – 354 с. : ил.

Коліївщина (Гайдамаччина в 1768 році) / К. Широцький. – Київ : Т-во «Час», 1918. – 48 с.

Подільські колядки та щедрівки: їх історичний розвиток і смисл / уклад. К.В. Широцький. – Хотин : Буковина, 1992. – 32 с.

Бурсацький жаргон української мови на Поділлі / К. Широцький // Збірник Харків. іст.-філол. т-ва. – Харків, 1998. – Т. 6. – С. 174–180.

Про Костянтина Широцького

Афанасьєв, В. Черпаючи з життєдайних джерел : [про К. Широцького] / В. Афанасьєв // Нар. мистецтво. – 2002. – № 3–4. – С. 50–52.

Білокінь, С. Костянтин Широцький / С. Білокінь // Артанія. – 2010. – № 4. – С. 7.

Боліла, А.С. Невтомний збирач духовних скарбів : до 125-річчя від дня народж. К.В. Широцького (Шероцького) (1886–1919) / А.С. Боліла // Календар знаменних і пам'ятних дат. – Київ, 2011. – № 2. – С. 111–122 : портр. – Бібліогр.

Вінок на могилу п'ятьох діячів мистецтва : [спогади про К.В. Широцького] // Хроніка 2000. – 2006. – № 61–62. – С. 13–26.

Вінюкова, В. Етнограф з Поділля К.В. Широцький / В. Вінюкова // Проблеми етнографії, фольклору і соціальної географії Поділля : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 1992. – С.12–13.

Гальчак, С. К.В. Широцький / С. Гальчак // Тези доп. і повідомл. 18-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф., 3 лют. 1998 р. – Вінниця, 1998. – С. 57–58.

Горбатюк, В.І. Злеті і трагедія життя Костя Широцького // З-під трави забуття : поділ. шляхи укр. письменників / В. Горбатюк. – Хмельницький, 2011. – С. 41–54 : портр.

Горбатюк, В. До життєпису Костя Широцького (лип. 1918 – верес. 1919 рр.) / В. Горбатюк, Р. Забашта // Студії мистецтвознавчі. – 2009. – № 3. – С. 122–134.

Грушевський, М. Спомини / М. Грушевський // Київ. – 1989. – № 9. – С. 108–149. – Зі змісту: [К. Широцький]. – С. 116, 145.

Завальнюк, К. Нові документи про К.В. Широцького (Шероцького) / К. Завальнюк, Т. Стецюк // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. : матеріали 21-ї Вінниц. наук. іст.-краєзнав. конф., 25–26 жовт. 2007 р. – Вінниця, 2007. – С. 72–75.

Завальнюк, К. Творче горіння до самого останку : до 120-річчя від дня народж. К.В. Широцького / К. Завальнюк, Т. Стецюк // Поділ. зоря. – 2006. – 1 черв. – С. 4.

Завальнюк, О.М. К.В. Широцький і університетське будівництво в Україні (1917–1919 рр.) / О.М. Завальнюк // Поділля у контексті української історії : матеріали Всеукр. конф., 29–30 листоп. 2001 р. – Вінниця, 2001. – С. 161–165. – Бібліогр. в кінці ст.

Іваневич, Л.А. Викладацька діяльність Костя Широцького / Л.А. Іваневич // Наук. зап. Серія : Історія / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2003. – Вип. 6. – С. 127–134.

Іваневич, Л.А. До історії авторства етнографічної праці «Народні повір'я про будні дні тижня і святкування цих днів простим народом» : [про працю К. Широцького] / Л. Іваневич // Матеріали 12-ї Поділ. іст.-краєзнав. конф., 22–23 листоп. 2007 р. : 90-річчю Укр. нац.-демократ. революції, 70-річчю утворення Хмельниц. обл. присвяч. / Кам'янець-Поділ. держ. ун-т [та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Т. 1. – С. 358–364.

Іваневич, Л.А. Етнографічні надбання Костя Широцького / Л. Іваневич // Світлиця. – 2012. – № 2. – С. 54–57 : кольор. фот.

Іваневич, Л.А. Кость Широцький (1886–1919): науковець, просвітник, педагог : монографія : 125-річчю від дня народж. присвяч. / Л.А. Іваневич. – Хмельницький : Мельник А.А., 2012. – 246 с. : іл., портр. – Бібліогр.: с. 199–243.

Каросва, Т.Р. Широцький Костянтин Віталійович : до 130-річчя від дня народж. / Т.Р. Каросва // Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини 2016 року : хронол. довід. / Вінниц. ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва. – Вінниця, 2015. – С. 188–191.

Ковпаненко, Н.Г. К.В. Широцький : (сторінки життя) / Н.Г. Ковпаненко // Історія України. Маловідомі імена, події, факти : зб. ст. – Київ, 1999. – Вип. 6. – С. 335–340.

Ковпаненко, Н.Г. Широцький Костянтин Віталійович / Н.Г. Ковпаненко // Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : біогр. довід. / Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2005. – Ч. 2. – С. 294–299.

Михайловський, М. Біографічні нариси дослідників Поділля другої половини ХІХ – початку ХХ ст. : з особистого фонду Ю. Сіцинського / В. Михайловський // Молода нація : альманах. – Кам'янець-Подільський, 2004. – Вип. 4. – С. 110–138. – Зі змісту: Праці К.В. Широцького з історії українського мистецтва : [включено розлогий некролог К. Широцькому з газ. «Україна» (16.09.1919 р.) та непов. список його праць]. – С. 130–138.

Нестеренко, П. Він торував дорогу мистецтвознавцям / П. Нестеренко // Нар. мистецтво. – 2008. – № 1–2. – С. 18.

Панахида по К.В. Широцькому // Промінь. – 1919. – 17 верес. [30 верес.].

Подолінний, А.М. Широцький (Шероцький) Кость Віталійович : [біогр. довід.] / А.М. Подолінний // Вінниччина фольклорна : довідник / уклад.: А.М. Подолінний, Т.О. Цвігун. – Вінниця, 2004. – С. 86–87 : фото.

Сандул, В. Цілитель мистецтва : [про К.В. Широцького] / В. Сандул // Сіл. новини. – 1986. – 1 лип.

Середа, А. Кость Віталійович Широцький : некролог / А. Середа // Україна. – 1919. – 16 верес. ; Збірка Секції мистецтв Укр. наук. т-ва. – Київ, 1921. – С. 126–130.

Скрипник, В. Звучала колядка, записана сто років тому : [до 125-ліття від дня народж. мистецтвознавця К. Широцького в с. Вільшанка Крижопіл. р-ну відбувся обл. фестиваль музейних міні-експозицій] / В. Скрипник // Голос України. – 2011. – 15 черв. – С. 10.

Трембіцький, А.М. Мистецька діяльність Василя Тропініна в дослідженнях Є. Сіцінського та К. Широцького / А. Трембіцький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Т. 11. – С. 385–392.

Філіпчук, С. Повернення на історичну Батьківщину : [про нові факти з місця народж. мистецтвознавця Костя Широцького] / С. Філіпчук // Сіл. новини. – 2014. – 6 черв. – С. 2.

Ханко, В. Кость Широцький : біографія окремої особи / В. Ханко // Образотворче мистецтво. – 2005. – № 1. – С. 90.

Щербань, Т. Мистецтвознавці українського наукового товариства та їхній внесок у науку, освіту, культуру : [зокрема про К. Широцького] / Т. Щербань // Вісн. НАН України. – 2009. – № 11. – С. 45–55.

* * *

Бібліографія праць К.В. Широцького : [1904–1919] / уклад. Л. Биховський // Зб. Секції мистецтв Укр. наук. т-ва. – Київ, 1921. – С. 137–144.

Підготувала Г.М. Авраменко

СТОРИНКАМИ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Відомість про діяльність бібліотек Вінницького повітового комітету Піклування про народну тверезість, 1902 рік

Наименование местечек и сел, где имеется библиотеки	Выдано книг из каждой библиотеки в 1902 г.	Было чтецов в 1902 г.	Было чтений в 1902 г.	Было посетителей на каждом чтении в 1902 г.
Людавка	688	127	24	до 175 (4 200)
Малые Винницкие Хутора	354	199	-	-
Малые Кутыщи	335	141	16	от 50-100 (1 600)
Лозна	300	180	7	-
Кривошеинцы	781	421	-	-
Шепиевка	104	184	-	-
Большой Острожок	400	-	17	от 50-100 (1 700)
Большие Винницкие хутора	около 3000	379	49	300-400 (15 000)
Лука-Мелешковская	120	95	не было	не было
Широкая Гребля	374	56	-	-
Сутиски	182	105	10	-
Черепашинцы	340	120	-	-
Якушинцы	4295	360	-	-
Могилевка	336	272	-	-
Мизяково	464	80	-	-
Василевка	695	695	-	-
Старые Потоки	89	86	-	-
Большие Крушлинцы	306	132	7	до 200 (1 400)
Гушинцы	320	115	-	-
Ярошовка	402	322	-	-

Жуковцы	267	69	-	-
Писаревка	182	62	-	-
Старый Город	472	204	16	100-200 (3 200)
Уладовка	1306	107	24	20-150 (3 600)
Жигаловка	110	29	-	-
Большая Жмеринка	1602	269	17	36-150 (2 550)
Янов	492	99	20	990
Супрунов	800	70	26	около 855
Пиков	1572	743	не было	-
Козинцы	505	69	-	-
Рогинцы	347	128	-	-
Шереметка	322	95	10	150 (1 500)
Селище	19	16	-	-
Мизяковские хутора	745	239	24	120 (2 880)
Стрижавка	280	не показано	9	не показано
Носковецкая Слобода				
Калиновка	650	1800	12	60-100 (1 200)
Кохановка	820	91	-	-
Ступник	212	120	-	-
м. Тывров	830	180	39	1 188
Гулевцы	300	40	-	-
пос. Жмеринка	-	3395	22	около 10 000
Носковцы	60	18	10	300-400 (3 000)
Хижинцы	268	76	-	
Юзвин	226	95	6	не показано
Гавришовка	867	298	28	от 40-120 (3 000)
Пятничаны	1071	166	15	100 (1 500)
Радавка	132	52	-	-
Дзялов	не показано	200	27	300 (8 100)
Ворошиловка	315	410	24	220 (4 000)
Стадница	102	59	-	-

Голяки	библиотеки до	сих пор не	взяли	
Медвежье Ушко	500	367	25	150-200 (3 700)
Шершни	2015	1193	9	не показано
	32017			
Винница	4553	911		
Гуменное	1250	380	7	826/5 700

Державний архів Вінницької області, ф. 244, оп. 1, спр. 11, арк. 120–121.

Примітки:

У Російській імперії із запровадженням державної монополії на торгівлю горілчаними напоями (1894) було прийнято рішення про заснування комітетів Піклування про народну тверезість. Одним з його завдань була організація культурного дозвілля соціальних низів, зокрема за допомогою бібліотек. Повітову бібліотечну мережу Вінницького комітету засновано у 1897 р. Її основу склали безкоштовні народні бібліотеки. Як правило, їхній стартовий фонд був невеличким – 400–500 прим., і тільки в поодиноких випадках він міг зрости до кількох тисяч, як-от у Вінниці. Переважно його основу склали малосторінкові видання (до 100 сторінок). До російсько-японської війни 1904–1905 рр. комітети отримували стабільне фінансування і діяли активно, згодом поступово занепали. З 1911 р. у Подільській губернії мережею їхніх установ поступово почало опікуватися земство. Усього до 1910 р. на території губернії було засновано 147 комітетських бібліотек, з них 60 – у Вінницькому повіті.

На кінець 1902 р., за архівними даними, вінницька мережа охоплювала 59 закладів. У представленому документі не відображено діяльність бібліотек у Браїлові, Станіславчику та Хижинцях.

Привертає увагу різниця в інтенсивності роботи закладів. Якщо відвідуваність у селищі Жмеринка дорівнювала 3 395, то у с. Селище – 16. Подібна ситуація могла залежати від часу

заснування бібліотеки, складу фонду та особи, яка обслуговувала читачів. Зрозуміло, що заклади, які тільки почали обслуговувати, мали меншу кількість відвідувань, хоча їхні фонди були ще малознайомі читачам. У закладах, що існували кілька років, книги були уже читані-перечитані відвідувачами, які врешті-решт переставали цікавитися книгозбірнею. Показова історія з Селищем, де бібліотека була відкрита у 1897 р., фонд майже не поновлювався, і навпаки – Жмеринка, куди щороку надсилалися нові видання.

Серед інших показників роботи бібліотек варто визнати книговидачу на одне відвідування. Найвищою вона була: у П'ятничанах – 6.5, Широкій Греблі – 6.7, Козинцях – 7.3, Гулівцях – 7.5, Великих Вінницьких хуторах – 7.9, Коханівці – 9.0, Супрунові – 11.4, Якушинцях – 11.9, Уладівці – 12.2. Водночас були випадки, коли за 410 відвідувань було взято 315 книг, або за 1800 – 650. Тобто люди приходили у бібліотеку, але не отримували того, чого хотіли, або бібліотекар не міг запропонувати, зацікавити наявними виданнями.

Не можна оминати увагою практику проведення публічних народних читань у різних населених пунктах. На 1902 р. окремим нормативним актом уряд полегшив умови організації читань, проте далеко не кожний виконувач обов'язків бібліотекаря прагнув, як бачимо, влаштувати такі заходи.

Хоча в земських губерніях Російської імперії ця бібліотечна мережа не могла конкурувати із земською, у Подільській, де, крім єпархіальних бібліотек для позашкільного читання, не було подібних закладів, вона відіграла значну роль у при звичаєнні населення до книги.

Т.Р. Карова

ВІННИЦЬКИЙ «THE BEST»

Наші земляки – лауреати літературних премій України 2015 року

*Міжнародний літературний конкурс романів,
п'єс, кіносценаріїв, пісенної лірики та творів для дітей
(«Коронація слова»)
Гранд Коронація слова – 2015*

Гранецька, В. Щасливий : роман / Вікторія Гранецька. – Київ : Нора-Друк, 2015. – 296 с.

Вікторія Леонідівна Гранецька народилася 24 березня 1981 р. у селі Юрівка Козятинського району Вінницької області. У 2003 р. закінчила Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського.

Вікторія Гранецька змінила безліч професій та місць проживання. Працювала офіціанткою, рекламним агентом, була консультантом у музичному магазині, коректором у газеті для російськомовних емігрантів Каліфорнії та Філадельфії, журналістом і редактором рубрики «Культура» в місцевих ЗМІ. Згодом повернулася в Україну. Пише прозові твори, захоплюється фотографією. Мешкає у Вінниці.

Публікуватись почала у шкільні роки в районній газеті «Вісник Козятинщини».

Упродовж 2012–2013 рр. займалася журналістикою, соціально-культурними проектами, мала кілька публікацій у жанрі малої прози, двічі побувала в складі журі конкурсу «Коронація слова».

Авторка романів «Мантра-омана» (2011), «ТІЛО™» (2013), «Щасливий» (2015).

Дипломантка Міжнародного літературного конкурсу романів, п'єс, кіносценаріїв, пісенної лірики та творів для дітей «Коронація слова-2011», лауреат VIII Всеукраїнського поетичного фестивалю «Підкова Пегаса-2015» та конкурсу одного вірша про кохання «Намалюй мені ніч» від Міжнародного літературно-мистецького журналу «Склянка часу*Zeitglas» (2015).

Міжнародна недержавна україно-німецька літературна премія імені Олеся Гончара

У номінації «Публіцистика» лауреатом 2015 року стала Оксана Кривдюк за збірку етюдів «Якщо зійде сонце» (не видана друком).

Оксана Миколаївна Кривдюк народилася 2 лютого 1994 р. у селі Будне Шаргородського району Вінницької області. Закінчила Буднянську (1–9 клас) та Слободо-Шаргородську (10–11 клас) школи. У 2015 р. закінчила Інститут філології та журналістики Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Зараз навчається в Національному авіаційному університеті (спеціальність «Журналістика»).

Всеукраїнська літературна премія імені Михайла Коцюбинського

Шалак, О. Молитва про сад : поезії / Оксана Шалак. – Київ : За друга, 2012. – 72 с.

Шалак, О. Український фольклор Поділля в записках і дослідженнях XIX – початку XX століття / Оксана Шалак ; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. – Київ : Освіта України, 2014. – 464 с.

Оксана Іванівна Шалак народилася 14 січня 1966 р. у селі Оленівка Могилів-Подільського району Вінницької області. Закінчила філологічний факультет Київського державного університету ім. Тараса Шевченка (1989). Працювала науковим співробітником у Державному музеї Тараса Шевченка (1989–1993), старшим науковим співробітником в Інституті українознавства Міністерства освіти та науки України (1993–2003), науковим співробітником (зараз – старший науковий співробітник) Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (з 2003).

Авторка поетичних книг «Дика пташка» (1991), «Вино неможливого» (1996), «При світлі снігів» (2001), «Сім високих небес» (2006), «Молитва про сад» (2012), монографій «Фольклористична діяльність Андрія Димінського» (2009), «Український

фольклор Поділля в записах і дослідженнях ХІХ – початку ХХ століття» (2014) та близько 60 наукових статей. Її поезії друкувалися в різних часописах, антологіях, альманахах та хрестоматіях.

Поезію письменниці перекладено білоруською і сербською мовами. Вона перекладає вірші білоруських поетів.

Член Національної спілки письменників України (1989 р.).
Кандидат філологічних наук (1995 р.).

Лауреат Бойківського літературно-краєзнавчого конкурсу імені Мирона Утриска.

Всеукраїнська літературно-мистецька премія імені Степана Руданського

Бойко, О. Танці у кропиві : гумор і сатира : вибр. твори / Олексій Бойко. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. – 288 с. : портр.

Олексій Михайлович Бойко народився 18 лютого 1936 р. в селі Женишківці Віньковецького району Хмельницької області. Дитинство і юність пройшли в селі Ходаки Барського району на Вінниччині, де у 1951 р. закінчив семирічну школу. Середню школу закінчив у 1954 р. в уже згаданих Женишківцях. Навчався в Говірському технічному училищі, що у Віньковецькому районі. У 1965 р. закінчив фізико-математичний факультет Вінницького державного педагогічного інституту. Працював комбайнером, трактористом, учителем фізики у Пиківській середній школі Калинівського району на Вінниччині.

Друкувався в республіканських газетах «Радянська освіта», «Сільські вісті», «Літературна Україна», журналах «Вус», «Перець», альманасі «Весела січ» та регіональних виданнях.

Автор збірок гумору та сатири «Довкола дуба» (2004), «Трасти і контрасти» (2009), «Непричесані персонажі» (2012), «Через терни проти скверни» (2014) та вибраних творів «Танці у кропиві» (2015).

Член Вінницького куреня гумористів імені Степана Руданського. Член Національної спілки письменників України (2015 р.).

Дипломант Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Степана Руданського (2012).

**Премія імені Івана Франка
у галузі інформаційної діяльності**

У номінації «За кращу публікацію у друкованих ЗМІ» переможу здобула документальна повість Сергія Сай-Боднара і Петера Хоманна «Любов і смерть Магди Хоманн».

Сай-Боднар, С. Любов і смерть Магди Хоманн або Дивовижний спалах в історії України ХХ століття : [публіцист.-док. повість про історію кохання німкені М. Хоманн та українця, подолянина О. Кучинського] / Сергій Сай-Боднар, Петер Хоманн // Вінниц. край. – 2014. – № 2. – С. 91–137 : фот.

Say-Bodnar, S. Die Liebe und die Leidenswege von Magda Homann = Любов і муки Магди Хоманн / Serhii Say-Bodnar, Peter Homann. – Київ : Академія, 2014. – 176 s. : фот.

Сергій Іванович Сай-Боднар народився 24 вересня 1964 р. у с. Каришків Барського району Вінницької області. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Тараса Шевченка у 1986 р. 1986–1989 рр. – кореспондент, відповідальний секретар, заступник головного редактора обласної молодіжної газети «Комсомольське плем'я». 1989–1991 рр. – інструктор, завідувач сектору преси ЦК ЛКСМ України. 1992–1996 рр. – відповідальний секретар, головний редактор газети «Україна молода». 1997–2004 рр. – директор ТРК «Довіра». З 2008 р. – генеральний директор державного підприємства «Інформаційно-видавничий центр державної податкової адміністрації України».

Автор публіцистично-документальної повісті «Любов і муки Магди Хоманн» (2014) у співавторстві з Петером Хоманном.

Член Національної спілки журналістів України (1988 р.). Заслужений журналіст України (1996).

Лауреат літературної премії імені Михайла Стельмаха журналу «Вінницький край» (2014).

Петер Хоманн народився 1948 р. у сім'ї фермера в Гамбурзі (Німеччина). Після закінчення середньої школи він займав адміністративні посади в Гамбурзі та Геттінгені. 1971–1991 рр.

працював у Ганновері (Нижня Саксонія). Останні 25 років краєзнавець Петер Хоманн повністю присвятив історичним дослідженням своєї країни та журналістській роботі. Публіцист газет «Winsener Anzeiger», «March&Heide».

Лауреат літературної премії імені Михайла Стельмаха журналу «Вінницький край» (2014).

Літературна премія імені Михайла Стельмаха журналу «Вінницький край»

Волошенюк, І. Партитура вроди : повість у новелах : [сторінки життя заслуж. працівника культури України, дир. Вінниц. ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва Н.І. Морозової] / Іван Волошенюк. – Вінниця : Балюк І.Б., 2015. – 100 с. : кольор. фот. ; Вінниц. край. – 2015. – № 3–4. – С. 113–127.

Урсані, Н. Вишиванка – назавжди : [вірші] / Ніна Урсані // Вінниц. край. – 2015. – № 3–4. – С. 11–12.

Філін, О. «Дев'ятка» змінює курс... : [репортаж із зони АТО] / Олександр Філін // Вінниц. край. – 2015. – № 1. – С. 99–109 : фот.

Іван Степанович Волошенюк народився 3 липня 1938 р. в селі Ометинці Немирівського району Вінницької області. Закінчив Іллінецький сільськогосподарський технікум (1956) та факультет журналістики Київського університету ім. Тараса Шевченка (1967). Працював агрономом у селі Вільшанці Шацького району на Волині. Тоді ж почав друкуватися в районній газеті. Після трьох років армійської служби в Києві, де фактично працював у газеті Київського військового округу, став дописувачем тодішньої «районки» у Брацлаві, Могилеві-Подільському. 14 років працював на Вінницькому обласному радіо, потім – у газетах «Вінницька правда», «Сільські вісті», «Дорога. Транспорт. Пішохід» (ДТП), «Вінниччина».

Автор збірок повістей і оповідань «В ім'я хліба» (1980), «Літо приємних зустрічей» (1981), «Барвінок холоду не чує» (1983), «Ви чуєте, журавлі?» (1985), «Дорога через тишу» (1990), «Алло! Пришліть кореспондента» (1997), «Немирівська траге-

дія» (2002), «Два ангели на двох велосипедах» (2003), «Котилося літо...» (2005), «І Крим, і Рим, і мідні труби» (2005), «Страх і совість» (2007), «Гіркий полине» (2009), «Печалі неосвячених могил» (2011), «Від трави і солов'їв...» (2012), «Партитура вроди» (2015) та ін.

Член Національної спілки письменників України (1986 р.). Заслужений журналіст України (2003). Почесний громадянин с. Тиманівка Тульчинського району.

Лауреат літературної премії імені двічі Героя Соціалістичної Праці П. Желюка (1980), Вінницької обласної журналістської премії ім. К. Гришина, Всеукраїнської літературної премії ім. М. Коцюбинського (1997), Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Є. Гуцала (2008). Має відзнаку НСЖУ «Золоте перо» (2005).

Ніна Миколаївна Урсані народилася 4 серпня 1974 р. у селі Пултівці Жмеринського району Вінницької області. Закінчила філологічний факультет Донецького державного університету в 1996 р. та аспірантуру при кафедрі історії української літератури і фольклористики, захистила кандидатську дисертацію «Стан збереження народнопісенної епіки Донеччини (на матеріалі записів 50–90-х рр. ХХ ст.)».

Восени 2014 р. разом з університетськими колегами переїхала до Вінниці.

Ніна Урсані – автор понад 30 наукових праць, у тому числі й монографії, навчальних посібників з історії давньої української літератури, фольклористики. На сьогодні вона – заступник декана з виховної і соціальної роботи, активний організатор низки виховних заходів, автор проектів, пов'язаних із історією та життям філологічного факультету. Кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії української літератури і фольклористики Донецького національного університету у Вінниці.

Олександр Олександрович Філін народився 24 травня 1946 р. у м. Вінниця. Змалку разом з батьками часто переїжджав. Жили у Забайкаллі та Монголії, згодом знову повернулися

до Вінниці. Навчався на філологічному факультеті Вінницького державного педагогічного інституту (1964–1968). Почав писати вірші з 12 років.

Автор поетичних збірок російською мовою «Год Собаки» (2000), «Город мой и неМОЙ» (2006), «И уходят друзья...» (2006) та книги дитячих віршів «Любомудрики від кульбабки» (2013). Автор невеликих есе з історії Вінниці.

Спецкор журналу «Вінницький край», фронтовий кореспондент.

Член Національної спілки журналістів України (1995 р.).

Подільська літературно-мистецька премія «Кришталева вишня»

У квітні 2015 р. журі визначило нових лауреатів за період 2013–2014 рр.

У галузі літератури володарями «Кришталевої вишні» стали: у номінації «Поезія, проза» – Василь Шевчук за книгу «Казки, легенди, бувальщини», Милослава Черній за книгу «F.63.9. Розлад звичок і ваблень» та Сергій Татчин за книгу поезій «Дзен. UA»; у номінації «Літературні дослідження, краєзнавство, громадська, літературна, видавнича та культурно-просвітницька діяльність, переклади» – Андрій Стебелев.

Шевчук, В. Казки, легенди, бувальщини / Василь Шевчук. – Вінниця : Едельвейс і К°, 2013. – 168 с. : іл.

Черній, М. F.63.9. Розлад звичок і ваблень : поезії / Милослава Черній – Брустурів : Дискурсус, 2014. – 84 с. : іл.

Татчин, С. Дзен.UA : вибрані поезії / Сергій Татчин. – Київ : Зелений пес, 2013. – 248 с.

Василь Йосипович Шевчук народився 1 серпня 1942 р. у селі Іванківці Тиврівського району Вінницької області. Закінчив з відзнакою Жмеринське залізничне училище (1961) та Уманський сільгоспінститут (1969). Працював агрономом-садівником на Дніпропетровщині, згодом – у селі Лука-Мелешківська під Вінницею. Був товарознавцем з лікарських рослин «Укркооп-

зовнішторгконтори» та облспоживспілки по Вінницькій області (1979–1996), держінспектором Вінницької екологічної інспекції (1996–1999), обласної Ради охорони природи (з 1999 р.).

Автор книг з народної медицини, що містять багато міфів, легенд, бувальщин, пов'язаних із дивосвітом природи: «Зелений дивосвіт Поділля» (1989), «Люби мене, не покинь» (1992), «Чар-зілля» (1998), «Із щоденника сивого травозная» (2010), «Казки, легенди, бувальщини» (2013); поетичних книг та збірок пісень: «Там, де цвітуть орхідеї» (1991), «Коли падають зорі» (1993), «Пісня моя журавлина» (1994), «Грай, моя бандуро, грай» (2007) та ін.

Член Національної спілки письменників України (2004 р.).

Стипендіат Вінницької обласної Ради та облдержадміністрації (2011).

Милослава Михайлівна Черній народилася 3 листопада 1988 р. у Вінниці. Навчалась у трьох вишах, зокрема у Вінницькому державному педагогічному університеті ім. М. Коцюбинського. Дописувач часопису «Коло», а також міських газет та інфо-порталів. Закінчила київську весняну літературну школу від Центру літературної освіти та черкаську Всеукраїнську літературну школу-табір «Калавурня». Активний учасник вінницького поетичного проекту «Поезія без купюр», організатор творчих вечорів та літературних читань.

Має групу в соцмережах з авторською поезією, яка нараховує більше 3000 підписників.

Володарка Гран-прі Міжнародного літературного фестивалю «Підкова Пегаса 2014». Кандидат педагогічних наук.

Сергій Олександрович Татчин народився в м. Вінниця. Закінчив Московську державну текстильну академію, факультет ужиткового мистецтва. Бере участь у мистецьких виставках з 1989 р. Його роботи можна знайти у приватних колекціях ряду країн. Пише вірші.

У 2013 р. вийшла книга вибраних поезій «Дзен.UA», на вірші якої брати Капранови підготували музичну програму в стилі кобза-реп.

Андрій Валентинович Стебелєв народився 23 березня 1965 р. у м. Уссурійськ Приморського краю (Росія). Випускник Військового інституту Міністерства оборони СРСР (Москва, 1987). Перекладач східних мов (урду, дарі). Полковник запасу Збройних сил України з бойовим досвідом в Афганістані, миротворчим – у низці африканських країн (Ангола, ДР Конго), дипломатичної роботи в США. Мешкає у Вінниці з 1992 р.

Друкується з 1989 р. Автор збірок лірики російською мовою «Быть может...» (1997), «Подземная страна» (1998), «Tertium Quid» (2000), «Реки» (2013), «Асбест» (2015).

Автор літературознавчих розвідок про «срібний вік» російської поезії, публікацій про історію авіації, краєзнавчих матеріалів з історії Поділля, зокрема фотоальбому «Тиврівщина» (2015).

Культуртрегер поетичної групи «Лірики Transcendent'a». Засновник з 2001 р. літературного конкурсу «Малахітовий носоріг». Є співорганізатором на Поділлі Всеукраїнського поетичного фестивалю «Підкова Пегаса». Куратор громадської ініціативи «Вінницький Дім поета» від 2010 р. Голова Вінницької міської організації НСПУ від 2015 р.

Член Національної спілки журналістів України (2013 р.), Національної спілки письменників України (2013 р.), Національної спілки краєзнавців України (2015 р.).

Лауреат літературної премії Міжрегіонального союзу письменників України ім. Володимира Даля (2013).

Підготувала О.М. Зелена

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Про початок військово-польової хірургії як окремої медичної дисципліни

(до 150-річчя виходу в світ

«Начал общей военно-полевой хирургии...» М.І. Пирогова)

Пирогов Микола Іванович (1810–1881) – великий російський хірург, вчений, видатний педагог і громадський діяч, один з основоположників хірургічної анатомії і анатомо-експериментального напрямку в хірургії, організації і тактики медичного забезпечення військ, член-кореспондент Петербурзької академії наук, почесний член і почесний доктор багатьох університетів і медичних товариств. Один з найяскравіших представників європейської медицини середини ХІХ ст.

Народився Микола Іванович у Москві в сім'ї військового чиновника. Початкову освіту здобував удома та в приватному пансіоні Княжева. У неповних 14 років став студентом Московського університету, по закінченні отримав направлення до професорського інституту при Дерптському університеті для підготовки та отримання професорського звання. У 1832 р. Пирогов блискуче захистив докторську дисертацію і розпочав свою викладацьку та наукову діяльність як професор кафедри хірургії медичного факультету університету. У 1836 р. талановитий науковець вже очолював згадану кафедру та хірургічну клініку при університеті.

З 1847 р. відкриваються нові сторінки діяльності М.І. Пирогова як військово-польового хірурга. Він бере участь у театрі воєнних дій на Кавказі при облозі аулу Салти (1847) і в Криму під час оборони Севастополя (1854–1855). Розглядаючи війни як «травматичні епідемії», Пирогов досконально вивчив військово-польову хірургію тих років, виявив її позитивні та негативні сторони і, найголовніше, розробив і застосував на практиці принципи раціональної організації допомоги пораненим на війні.

Саме першій допомозі пораненим та швидкому виносу

їх з поля бою Микола Іванович надавав великого значення. Він наполягав на забезпеченні солдатів індивідуальними перев'язувальними засобами, навчанні їх правильно накладати первинну пов'язку і зупиняти кровотечу. Пирогов зазначав, що більшість поранених гине не від уражень, а через неправильну, часто бездарну організацію медичної допомоги. У Севастополі він вперше у світі організував і запровадив свою знамениту методику «сортування» поранених на перев'язувальному пункті, з якої згодом виросло все лікувально-евакуаційне забезпечення поранених. З досвіду Микола Іванович розумів, що для досягнення благих результатів у військово-польових госпіталях необхідна не стільки наукова хірургія і лікарське мистецтво, скільки ділова і добре організована адміністрація. Він говорив, що без розпорядчої та правильної адміністрації не буде користі навіть від великої кількості лікарів.

Пирогов першим запропонував широко використовувати (за потреби) госпітальні намети при розміщенні поранених після надання їм першої допомоги. За його ініціативи в Севастополі вперше в історії вітчизняної і зарубіжної медицини до театру воєнних дій були залучені сестри-жалібниці. Використання жіночих рук, жіночого вміння виходжувати поранених і хворих позитивно позначилось на організації всього побуту госпітального життя. Пирогов також вперше в історії медицини застосував ефірний наркоз під час операції в умовах війни, запропонував і ввів у практику нерухому гіпсову пов'язку.

Набуті досвід і спостереження сприяли створенню М.І. Пироговим нової науки – воєнно-польової хірургії і були узагальнені в праці «Основы общей военно-полевой хирургии», яка була надрукована під час його перебування за кордоном у 1864 р. в Лейпцизі (Німеччина) німецькою мовою за рахунок місцевого книготорговця, оскільки в Росії приватні вітчизняні видавництва не наважувалися випустити велику за обсягом працю, а німецька мова була тоді найпоширенішою в науковому середовищі, в тому числі і в царській Росії.

Після виходу у світ німецьких «Основ...» російське військово-медичне відомство запропонувало Миколі Івановичу ви-

дати його працю російською мовою. Протягом 1864–1865 рр. Пирогов доопрацював її і в 1865–1866 рр. надрукував у двох частинах у дрезденській приватній типографії «Е. Блохман і син» під назвою «Начала общей военно-полевой хирургии, взятые из наблюдений военно-госпитальной практики и воспоминаний о Крымской войне и Кавказской экспедиции».

У фонді відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва зберігається перша частина оригінальної версії даної книги. Напівшкіряна палітурка з кутиками ХІХ ст., на корінці зазначені автор, назва та номер тому. У правій верхній частині титулу міститься згаслий (нерозбірливий) автограф. У верхній частині нахзацу невідомою особою зроблено запис олівцем – «[...] 297 – д-рскую дисертацию защитил въ 1832 г.». По тексту на сторінках 54 та 94–95, ймовірно, цією ж особою зроблено декілька записів на полях.

Фактично «Начала общей военно-полевой хирургии...» стали підручником і керівництвом для військово-польових хірургів. Навряд чи можна знайти у всій подальшій історії військово-польової хірургії посібник для лікарів настільки об'ємний, глибокозмистовний, з вичерпною повнотою для свого часу, з об'єктивною критикою, з визнанням чужих і своїх помилок. До того ж ця праця написана однією людиною з власного досвіду.

Підготувала Г.А. Біловус

Цінне джерело з епіграфіки

*(до 360-річчя праці Ш. Старовольського
«Monumenta Sarmatorum»)*

У 2015 р. виповнилося 360 років з часу виходу праці Шимона Старовольського «Monumenta Sarmatorum» (Краків, 1655). Як вчений-енциклопедист та інтелектуал, Старовольський є найвідомішою постаттю серед представників свого покоління в Речі Посполитій. В Україні він відомий як знавець козацької тематики, яку неодноразово висвітлював у своїх працях.

Шимон (Симон) Старовольський (1588–1656) народився в містечку Стара Воля, поблизу Пружан, у західній частині колишнього Великого князівства Литовського. Він був п'ятим сином у родині зубожілого дрібного шляхтича Василя Старовольського. Про батька вченого польський історик В. Каховський писав, що Старовольський «пишався родичами, краще ніж гербом знатним». Польські історики досі не дійшли згоди, якого герба були Старовольські (Леліва або Човен), але більшість вважає, що вони належали до безгербових бояр. Довгий час навіть місце народження Шимона викликало суперечки – то приписували, що він з-під Кракова, то писали, що з Волині.

Шимон Старовольський спочатку працював у придворній канцелярії великого коронного гетьмана Яна Замойського. У 1612–1618 рр. навчався у Краківській академії і отримав ступінь бакалавра філософії. У наступні роки займав посаду секретаря у великого гетьмана литовського Яна Кароля Ходкевича, брав участь у битві під Хотиним. Згодом перебував при дворах кількох магнатів як вихователь. Із князями Янушем та Костянтином Острозькими відвідав Німеччину, Нідерланди, Францію та Італію. Подорожував також зі Стефаном Потоцьким і Олександром Конецпольським, сином відомого гетьмана. У 1639 р. за ініціативи єпископа Якоба Задзіка Старовольський прийняв сан священника. На схилку життя став краківським капітульним каноніком, але назавжди залишився оратором, істориком, видатним літератором, щиро відданим своїй Батьківщині.

Старовольський був плідним письменником, залишив більш ніж 60 робіт різноманітної тематики, написаних переважно латиною. Основним мотивом літературної діяльності письменника стала Сарматія з її ідеалами «золотої вольності». Серед багатьох історичних праць окреме місце займає вищезгадувана книга, що була написана наприкінці життя автора. Дослідники вважають, що Старовольський збирав матеріали тривалий час, але найплідніше працював у межах 1640–1650-х рр. Повна назва твору «*Monumenta Sarmatorum, Viam universae carnis Ingressorum*», що в перекладі з латини означає «Надгробні пам'ятники сарматів, що на шляху до

всесвіту лишили по собі пам'ятку». Книга включає 1900 надгробних написів, зібраних з 200 цвинтарів у 119 містах на теренах Речі Посполитої, і є цінним джерелом польської історіографії. Закриття та знищення церков і монастирів з їх давніми некрополями призвели до втрати величезного пласту історичної пам'яті. Праця «*Monumenta Sarmatorum*» Старовольського дещо заповнює цю прогалину і є чи не єдиним джерелом про значну частину цих поховань. Її цінність полягає ще й у тому, що вона є однією з перших праць з некрополістики й епіграфіки.

Титульний аркуш видання, окрім вихідних відомостей, містить дереворит із сюжетним малюнком, автор якого залишив свої ініціали – «T Z W». На звороті титулу – цитата святого Августина (354–430), християнського теолога і церковного діяча, родоначальника християнської філософії історії. Далі – авторські традиційні присвяти поважним особам, які сприяли у виданні книги: священнослужителю Казімежу Прозінському, доктору медицини та королівському математику Миколаю Зоравському, професору Краківської академії Яну Рацькому, а також передмова до видання.

Інформація про поховання загалом містить ім'я та прізвище особи, перелік її титулів, займаних посад та подій (до яких мав відношення похований), жалобні вірші або вислови, дати народження (частіше відсутні) та смерті.

Зручному користуванню книгою сприяє науковий апарат, вміщений наприкінці, – географічний та іменний покажчики, де відомості розташовано за абеткою. При ознайомленні виявляємо краєзнавчу інформацію про поховання з населених пунктів подільського регіону: Бара, Кам'янця-Подільського, Нестерварки та Хмільника.

Найвідоміша епітафія у збірнику, що має відношення до Поділля, належить державному і військовому діячу Адаму Каліновському (1602–1638). Він походив з полонізованого давнього руського шляхетського роду герба Калінова, який брав початок у Червоній Русі. Отримав академічну освіту в Левені (Фландрія). Від короля Зигмунта III отримав чималі володіння,

в тому числі Брацлавське та Вінницьке староства. У молоді роки розпочав військову службу – був ротмістром кварцяної гусарської хоругви і у 1621 р. взяв з нею участь у Хотинській війні. У 1623 р. був обраний до сейму, де входив до складу козацької комісії. У цей же час успадкував Нестерварку та самостійно придбав П'ятничани, Стрижавку, Козинці та інші подільські маєтки. Під командуванням гетьмана Станіслава Конецпольського бився під Чортковом, Шманьківцями, Мартиновом з татарами (1624), із козаками – під Крюковом при Ведмежих Лозах (1625), брав участь у шведській кампанії (1626–1628). У 1630 р. гетьман, рушаючи на придушення козацького повстання, призначив Каліновського командувачем коронних військ для захисту кордонів від кримських татар. Виконуючи доручення, останній видав універсал з попередженням населення про наближення татар і закликав приватні загопи приєднуватися для спільної боротьби. Востаннє він прислужився Речі Посполитій у 1633 р., коли привів Конецпольському до табору під Кам'янцем-Подільським 300 вершників, 100 піхотинців з гарматами проти турків і татар Абази-паші. Від короля Владислава IV на знак подяки отримав у пожиттєве володіння Мізяків. У Нестерварці Адам Каліновський за власний кошт побудував дерев'яний костюл та кляштор домініканців. У травні 1638 р. після раптової смерті був похований у підземеллі нестерварського костюлу.

На жаль, відомостей про інших осіб з Поділля, що є в переліку, встановити не вдалося.

Наявний примірник потрапив до державного зберігання з родової бібліотеки Грохольських з П'ятничан після націоналізації маєтку радянською владою у 1920 р. і сьогодні знаходиться у складі фонду відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва.

Підготувала І.М. Валігура

ХРОНІКА. ПОДІЇ

Рубрика відображає найяскравіші події Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва у 2015 р. з популяризації книги та читання, а також презентації нових видань сучасних літературів.

Січень

22 січня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбувся літературно-мистецький вечір «Відлуння десятиліть», присвячений 80-річчю від дня народження В. Симоненка та 77-річчю – В. Стуса у рамках проведення чергових Стусівських читань. У читаннях взяли участь: Н.Ю. Гнатюк, українська поетеса, громадська діячка, заступник голови Міжнародного громадського об'єднання «Вінницьке земляцтво» в м. Київ; В.Ф. Шовкошитний, письменник, заступник голови НСПУ, народний депутат України I скликання, учасник перепоховання В. Стуса; С.Б. Чернілевський, поет, член НСПУ, режисер, автор фільму «Просвітлої дороги свічка чорна», учасник перепоховання В. Стуса; відомі вінницькі письменники та науковці; студентська та учнівська молодь; громадськість міста.

До цієї дати фахівцями бібліотеки влаштовано книжкові виставки та перегляди: «Подвижники духу: Василь Стус і Василь Симоненко» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Симоненка голос» (за матеріалами нарису «Василь Симоненко: “Україно, ти моя молитва...”») – відділ наукової інформації та бібліографії; «Василь Симоненко: філософія почуттів» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури; «Не просто поет, а дух і совість народу» (Василь Стус) – відділ краєзнавства.

У рамках відзначення Дня Соборності та Свободи України влаштовано книжкові виставки та перегляди документів за темами: «Народжена бути єдиною» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Соборна Україна: від ідеї до сьогодення» – сектор правової інформації; «І обнялися береги одного вічного народу» – сектор газетної періодики; «У силі духу наша єдність» – відділ краєзнавства; «Наша Соборність» – сектор журнальної періодики; «Мистецьке розмаїття» – відділ мистецтв.

29 січня відбулася презентація книги І. Волошенюка «Марія й Опанас, проза і Парнас» у рамках засідання науково-

краєзнавчого клубу «Дослідник краю» за участю автора, вінницьких письменників та літературознавців – М.Ф. Каменюка, В.М. Паламарчука, А.М. Подолинного, Т.В. Яковенко, Ж.В. Дмитренко.

Проведено коментований перегляд книг «Медична тематика іноземними мовами – майбутнім лікарям нової доби» та представлено раритетні книги з медицини, які друкувалися в Амстердамі, Кельні, Копенгагені, Лейпцизі, Миколаєві, Санкт-Петербурзі протягом XVII–XIX ст. з фонду відділу рідкісних і цінних видань.

Відбулося засідання клубу «Прочитання» у рамках проекту «Класичний четвер. 10 кращих книг» з обговорення творів письменника Юрія Стефанова (04.04.1959–11.01.2014), який народився та проживав у м. Артемівськ Перевальського району Луганської області.

Крім того, читачам було запропоновано книжкові виставки:

– «Музика минулого» (книги, періодичні та нотні видання XIX – початку XX ст.) – відділ рідкісних і цінних видань;

– «Голокост. Пам'ять і біль» із циклу «Україні – правдиву історію»; «Подвиг хоробрих сердець» (до Дня пам'яті Героїв Крут) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Історія Голокосту на теренах Вінниччини» (до Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту) – відділ краєзнавства;

– «Поет, перекладач, педагог – Петро Гулак-Артемівський»; «Дорослий друг дитячої фантазії» (до 85-річчя від дня народження Всеволода Нестайка) – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури.

Лютий

12 лютого відбулася чергова зустріч молодих поетів у рамках проекту «Поезія без купюр» Театру книги «Прочитання».

17 лютого до Дня Героїв Небесної Сотні (20 лютого) у вестибюлі бібліотеки було розгорнуто книжково-ілюстративну виставку «Дні, що змінили історію».

19 лютого спільно з обласним центром народної творчості та управлінням у справах національностей та релігій Вінницької обласної державної адміністрації організовано та проведено літературно-мистецьке свято «Мови різні – душа одна» до Міжнародного дня рідної мови. У заході взяли участь

представники національно-культурних спільнот, що компактно проживають на території Вінницької області, відомі письменники, творча молодь. Прозвучали літературні та музичні твори різними мовами світу у виконанні художніх колективів та членів національних товариств. Фахівці бібліотеки підготували до свята книжкові виставки та перегляди: «З мови починається людина...», «До рідного слова торкаюся душею...», «Ти мові низько в ноги поклонись...», «Державна мова України: правовий статус».

20 лютого до 110-річчя від дня народження українського письменника Уласа Самчука відділом документів із гуманітарних, технічних та природничих наук проведено літературно-патріотичну годину «Літописець українського простору» та влаштовано книжкову виставку «Пишався тим, що українець».

24 лютого у секторі правової інформації на засіданні клубу «Я+Ти=Ми» відбулася презентація підручника із гендерної теорії для факультетів журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей «Гендер для медій» (Київ, 2013).

Відбулися відкриті читання та обговорення творів письменника, художника, лауреата Нобелівської премії з літератури Германа Гессе у рамках проекту «Класичний четвер. 10 кращих книг» Театру книги «Прочитання».

Упродовж місяця читачам для ознайомлення було представлено книжкові виставки:

- «Козацький літописець Самійло Величко» (до 345-річчя від дня народження) – відділ рідкісних і цінних видань;
- «Відлуння Афганістану» (до Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав) – відділ краєзнавства;
- «Ювілей подільської берегині» (до 100-річчя від дня народження Марії Руденко) – відділ краєзнавства;
- «Любові незбагненна таїна» (до Дня Святого Валентина) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;
- «Блискучий вчений і надзвичайна людина» (до 145-річчя від дня народження видатного вченого в галузі мостобудування і зварювання Євгена Патона) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;
- «На вістрі часу» (до 55-річчя В.М. Вітковського, письменника, публіциста-документаліста, журналіста, краєзнавця) – відділ краєзнавства.

Березень

3 березня у відділі рідкісних і цінних видань влаштовано виставку однієї книги «Theatrum Orbis Terrarum» («Видовище земної кулі») фламандського картографа Авраама Ортелія, що побачила світ 1595 р. у відомій антверпенській друкарні Кристофа Плантена.

5 березня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулося літературно-мистецьке свято «Шевченко завжди серед нас, по всіх світах його лунають вірші», присвячене 201-й річниці від дня народження Т.Г. Шевченка. У заході взяли участь вінницькі письменники, науковці, творча інтелігенція, студентська та учнівська молодь, представники ЗМІ. У виконанні учасників Театру книги «Прочитання», студентів театрального відділу Вінницького училища культури і мистецтв ім. М.Д. Леонтовича та Вінницького технічного коледжу прозвучали вірші Т.Г. Шевченка та пісні на слова поета. Увазі присутніх був запропонований перегляд уривків з відеофільму «Тарас Шевченко. “Заповіт”».

До Шевченківських днів фахівцями бібліотеки влаштовано книжкові виставки: «Він говорив устами народу» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Знаний і незнаний Шевченко» – сектор журнальної періодики; «Шевченко в Україні, у кожного Шевченко свій...» – сектор газетної періодики. Окрім того, у відділі наукової інформації та бібліографії відбувся День бібліографії «Бібліографічна Шевченкіана», мета якого – ознайомити широке коло користувачів з бібліографічним доробком багатьох поколінь професійних бібліографів, науковців, відомих письменників України, які в різний час ретельно збирали інформацію про видання творів Т. Шевченка та літератури про нього, починаючи з 1840 р., коли побачила світ перша невелика збірка під назвою «Кобзар», й до сьогодення.

6 березня у залі відділу економіки та аграрного виробництва Асоціація бібліотек Вінниччини спільно з Вінницькою обласною організацією НСПУ у рамках Клубу творчої інтелігенції Вінниччини «Intermezzo» представили поетичну виставу «Два крила любові», присвячену Міжнародному жіночому дню 8 березня. Захід проведено за творчістю поетів Віри Ваганової та Анатолія Мартинюка. Вірші та пісні прозвучали у авторському виконанні.

10 березня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук бібліотеки відбувся творчий вечір письменника, члена Національної спілки журналістів України та Національної спілки письменників України Михайла Вдовцова «Яблуні Благовіщення» до 60-ї річниці від дня народження. У рамках творчого вечора відбулася презентація збірника матеріалів «Магнетизм і переконлива чарівність прози Михайла Вдовцова». Відділом краєзнавства влаштовано виставку-досє «Світ добра у творчості Михайла Вдовцова».

19 березня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбувся літературно-мистецький вечір «Вільна поезія» до Всесвітнього дня поезії та з нагоди ювілею Ліни Костенко. У заході взяли участь відомі письменники, члени Вінницької обласної організації НСПУ – Т. Яковенко, О. Вітенко, В. Сторожук, Т. Романова, а також молоді поети, учасники проекту «Поезія без купюр» Театру книги «Прочитання», студентська молодь.

Книжкові виставки березня розкривали наступні теми:

– «Миклухо-Маклай та Маргарет Робертсон: стосунки з присягою “N.B.D. C.S.U”» – відділ документів іноземними мовами;

– «Жіночий силует на фоні історії» (до Міжнародного жіночого дня 8 березня) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Творча палітра митця» (до 125-річчя від дня народження Федора Зотиковича Коновалюка) – відділ краєзнавства;

– «Не згасне пам'ять тих літ» (до Дня визволення Вінниччини від німецько-фашистських загарбників) – відділ краєзнавства;

– «Була у нього посмішка дитяти – блакиті української тепло» (до 120-річчя від дня народження українського поета М.Т. Рильського) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Витоки баховського мистецтва» (до 330-річчя від дня народження Й.С. Баха) – відділ мистецтв.

Квітень

Протягом квітня проходив традиційний місячник популяризації екологічних знань «Людина і природа: етичний діалог». У рамках заходу було проведено презентації книжкових виставок: «Плекають сад, а з ним – надії» – відділ економіки і

аграрного виробництва; «Рідкісні видання з природознавства» – відділ рідкісних і цінних видань; «Вінницький край і екологія», «Заповідні куточки Вінниччини» – відділ краєзнавства; «Екологічні права та обов'язки людини і громадянина» – сектор правової інформації; «Найвища бездоганність – це природа», «Біль Чорнобиля з роками не зникає» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук.

З квітня до грудня 2015 р. бібліотека брала участь у Всеукраїнській акції «Бібліотека українського воїна», організувала реалізацію акції серед публічних бібліотек області. За результатами акції у Вінницькій області було зібрано та передано для читання українським військовим 1 566 прим. томів. Зокрема 210 прим. передано до бібліотеки Військово-медичного клінічного центру Центрального регіону Міноборони України (м. Вінниця).

6 квітня у відділі рідкісних і цінних видань для викладачів музично-теоретичних дисциплін дитячих музичних шкіл Вінницької області був організований День інформації «Музичні раритети відділу РіЦ».

16 квітня у секторі правової інформації відбувся День інформації до Всесвітнього дня книги та авторського права та влаштовано книжкову виставку «Право на творчість». До цього ж дня відділ краєзнавства підготував віртуальний список посилань «Авторські електронні версії творів вінницьких науковців, письменників на сайті Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва».

23 квітня пройшов загальнобібліотечний День інформації «Інформаційне суспільство і авторське право». У рамках заходу у відділах обслуговування було проведено інформаційні години на теми: «Сучасна бібліотека – це книги і не тільки...», «Авторське право у бібліотечній діяльності» та літературну дефіляду «Наодинці з улюбленою книгою».

25 квітня відбулася презентація книги «Живи, Надіє!» про легендарну українську льотчицю Надію Савченко за участю авторів збірки.

Читачі мали можливість ознайомитися з книжковими виставками:

– «Герої забуття не знають» (до 70-річчя Перемоги над нацизмом у Європі) – відділ краєзнавства;

– «Міжнародний день визволення в'язнів фашистських концтаборів: вінницький вимір» – відділ краєзнавства;

– «Роми: спосіб життя, традиції, міфи» (до Міжнародного дня ромів) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Перекладач, учений, критик, закоханий в Елладу і поетів Риму» (до 125-річчя від дня народження українського поета М. Зерова) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Чорнобиль: чорний спомин, вічний біль» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Read and Play Everyday» («Читай і грайся щодня») – відділ документів іноземними мовами;

– «Про комп'ютер малятам» – відділ Інтернет-центр.

Травень

До Дня Перемоги над нацизмом у Європі і Днів пам'яті та примирення, присвячених пам'яті жертв Другої світової війни, бібліотекою проведено цикл заходів «Спасибі за життя, солдати Перемоги!». Фахівцями бібліотеки до 70-річчя перемоги над фашистською Німеччиною влаштовано виставку-панораму «Війни герої, уклін вам до Землі!»; бібліотечні виставки, перегляди літератури за темами: «Таким було обличчя у війни» – сектор журнальної періодики; «Ті дні у пам'яті народній...» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури; «Травень – 1945-й. Це була Перемога!» – сектор газетної періодики; «Спасибі за життя, солдати Перемоги!», «Вклонися, моя Україно, цим людям величним і скромним!» – відділ мистецтв.

14 травня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулась презентація книги «Рожденные страдать?». Свою працю представляв головний редактор і укладач видання Коор Росс (Нідерланди).

16 травня відбулася презентація збірника наукових праць «Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства». Відкрила захід доктор історичних наук, професор Ольга Коляструк. Книгу презентували члени авторського колективу Оксана Кісь, Тетяна Пастушенко, Олена Петренко.

До святкування Дня Європи проведено цикл творчих та рекламних акцій «Європа – наш спільний дім», у рамках якого організовано книжкові виставки та перегляди: «Україна

і Європейський Союз: правові аспекти співробітництва» – сектор правової інформації; «Український шлях до Європи» – сектор журнальної періодики; «Побачити Париж і... не тільки. Знайомтесь – Європа!» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Україна – це Європа!» – сектор газетної періодики; «Україна та ЄС: економічне співробітництво» – відділ економіки та аграрного виробництва.

Бібліотеку відвідала родина Грохольських із Польщі. Нащадки польського шляхетного роду ознайомилися з колекцією книжкових видань з бібліотек родових маєтків Стрижавки та П'ятничан.

21 травня у вестибюлі основного приміщення ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва відбулися літературні читання «Під знаком Кирила і Мефодія» (до Дня слов'янської писемності і культури). У заході взяли участь представники влади, відомі вінницькі письменники А. Подолинний, Ю. Сегеда, В. Сторожук, представники національно-культурних товариств, студентська молодь. Звучали вірші та пісні мовами слов'янських народів. У рамках читань відбулося вшанування засновників слов'янського письма – покладання квітів до барельєфу святим рівноапостольним Кирилу і Мефодію (фасад ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва). Фахівцями бібліотеки влаштовано книжкові виставки та перегляди: «Шляхами святих Кирила і Мефодія – апостолів слов'ян» – відділ рідкісних і цінних видань; «Діалог слов'янських спільнот» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури; «Дорогами тисячоліть: про що розповідали письмена» – сектор газетної періодики.

Протягом місяця користувачі бібліотеки мали можливість переглянути книжкові виставки:

– «Невтомний звитяжець на ниві духовності» (до 75-річчя А.М. Подолинного, відомого вінницького науковця, літературознавця, критика, письменника) – відділ краєзнавства;

– «Лиш мати вмє жити, аби світитися немов зоря» (до Дня матері) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Пам'ять буде жити вічно» (до Дня жертв політичних репресій) – відділ краєзнавства;

– «Великий хлібороб» (до 100-річчя від дня народження О.В. Гіталова, двічі Героя Соціалістичної Праці, хлібороба, дер-

жавного і громадського діяча) – відділ економіки та аграрного виробництва;

– «Права дитини: міжнародно-правові стандарти забезпечення» (до Міжнародного дня захисту дітей) – сектор правової інформації.

Червень

1 червня відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук провів бібліотечну акцію «Подаруйте посмішку дитині!». Читачам-батькам, які завітали цього дня до бібліотеки були роздані виготовлені працівниками власноруч міні-буклети з рекламою книг для сімейного читання та різнокольорові кульки для дітей.

До відзначення Міжнародного дня захисту дітей влаштовано книжкові виставки та перегляди літератури: «Права дитини: міжнародно-правові стандарти забезпечення» – сектор правової інформації; «Щасливі діти – майбутнє могутньої держави» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Дітям світу – сонце й мир» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури; «Великі права маленької дитини» – сектор газетної періодики.

2 червня розпочато акцію «Бібліотека виходить в місто». Організовано та проведено різноманітні заходи із залучення до читання та книги у парках, скверах та інших місцях відпочинку громадян та гостей міста. З 11 червня у рамках акції розпочав діяти бібліотечний намет. Відвідувачам були представлені книжкові виставки та перегляди: «Твоя кар'єра – крок за кроком»; «Допитливим, зацікавленим і всім, всім, всім...»; «Світ друкованого слова»; «Дітям про мистецтво»; «Влітку книжка не відпочиває» тощо.

3 червня у відділі рідкісних і цінних видань для викладачів дитячих музичних шкіл Вінницької області було організовано День інформації «Ноти та книжкові раритети з фонду відділу РіЦ».

18 червня у секторі правової інформації пройшов вечір-роздум «Вічний Уклін» до Дня скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні (1941–1945) за участю учасників Другої світової війни, дітей війни, колишніх в'язнів фашизму, Праведників Народів Світу, миротворців, науковців, представників громадських організацій м. Вінниця – ВОО «Вічний

пам'ятник», Вінницьке обласне відділення всеукраїнського об'єднання ветеранів. Учасники заходу познайомилися з книжково-ілюстративними виставками «Трагічна правда війни», «Друга світова війна: історія та право», на яких представлено інформацію про події найкривавішої в історії людства війни, зафіксовану в наукових працях, фотографіях, спогадах учасників, а також висвітлену в документальних, літературних, художніх творах та відеоматеріалах.

Цього ж дня відбулося чергове засідання Клубу творчої інтелігенції Вінниччини «Intermezzo» (засновники – ГО «Асоціація бібліотек Вінниччини» та Вінницька обласна організація НСПУ). На заході свою белетристичну книгу «Женская судьба. Книга моей жизни» презентувала Галина Задерейчук – жителька смт Браїлів Жмеринського району.

25 червня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук презентовано збірник матеріалів V Міжнародної науково-теоретичної конференції «Художнє слово Василя Стуса в контексті української та світової літератури», що відбулася в Донецьку в 2013 р. за участю науковців із Польщі, Австрії, Росії та всіх куточків України. Матеріали конференції видані у Вінниці 2015 р.

У рамках відзначення Дня Конституції України фахівцями бібліотеки влаштовано низку книжкових виставок та переглядів літератури:

– «Маніфест наших прав і свобод» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Стабільність Конституції – стабільність держави» – відділ краєзнавства;

– «Конституція України: історичний екскурс» – відділ рідкісних і цінних видань;

– «Конституція – оберіг держави» – сектор газетної періодики.

Липень

7 липня відбувся міні-вечір молодого вінницького поета Юрія Лук'яновича «Символічні рими» (проект «Поезія без купюр» Театру книги «Прочитання»).

8 липня у вестибюлі основного приміщення бібліотеки презентовано книжково-ілюстративну виставку «Хрещення Русі-

України Володимиром Великим: першооснови та сьогодення духовної традиції» (до Дня хрещення Київської Русі-України та 1000-ліття від дня смерті Володимира Великого, князя Київського). У заході взяли участь представники управління у справах національностей та релігій Вінницької обласної державної адміністрації, духовенство та інтелігенція міста. Перед присутніми виступили: Симеон, митрополит Вінницький і Барський Української православної церкви; Роман, митрополит Вінницький Української автокефальної православної церкви; Михайл, єпископ Вінницький Української православної церкви Київського патріархату; Микола Дуркалець, пресвітер Вінницького пресвітеріанства Української греко-католицької церкви.

14 липня відбулася презентація науково-красознавчих видань С.Д. Гальчака «Ратна слава Вінниччини. Час. Події. Особистості», «Словом і багнетом: журналісти Вінниччини у Другій світовій війні», «Жіноче обличчя війни. Вінничанки на захисті Вітчизни (1941–1945)» (в рамках засідання клубу «Дослідник краю»).

Читачам цього місяця були представлені книжкові виставки та перегляди:

– «Перлини української архітектури» (до Дня архітектури України та 155-річчя від дня народження вінницького архітектора Г.Г. Артинова) – відділ мистецтв;

– «Ціна свободи» (до Дня заснування Української Гельсінської спілки) – сектор журнальної періодики;

– «Власний бізнес – шлях до успіху» – відділ економіки та аграрного виробництва;

– «Чарівна скарбничка казок польських авторів» – відділ документів іноземними мовами;

– «Документ, що змінив епоху» (до Дня прийняття Декларації про державний суверенітет України) – сектор правової інформації;

– «Легендарний сокіл з Образіївки» (до 95-ї річниці від дня народження Івана Кожедуба) – сектор журнальної періодики;

– «Коли покликання стає життям» (до 150-річчя від дня народження Андрія Шептицького) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Він жив Україною» (до 135-річчя від дня народження В. Винниченка, українського політичного та громадського діяча, письменника) – відділ рідкісних і цінних видань.

Серпень

12 серпня відбулося чергове засідання Клубу творчої інтелігенції Вінниччини «Intermezzo», яке цього разу стало літературно-мистецьким концертом-подарунком з нагоди ювілею директора Вінницької обласної наукової бібліотеки ім. К.А. Тімірязєва, заслуженого працівника культури України, президента ГО «Асоціація бібліотек Вінниччини» Наталії Іванівни Морозової. Цікавинкою вечора стала презентація автобіографічного твору «Партитура вроди». Книга знайомить читачів з хвилюючими сторінками життя ювілярки, представленими в літературному запису українського публіциста і письменника Івана Волошенюка.

20 серпня бібліотека взяла участь у патріотично-поетичній акції «Заколот Шевченка», присвяченій Дню Незалежності України. На площі Небесної Сотні протягом 24 годин усі охочі читали поезії Тараса Григоровича Шевченка. Завідувач відділу рідкісних і цінних видань Тетяна Марчук презентувала раритетні видання творів Великого Кобзаря та декламувала його вірші.

21 серпня у відділі економіки та аграрного виробництва відбувся семінар «Авторське право і бібліотеки», який провів Олексій Васильєв, кандидат технічних наук, директор Асоціації «Інформатіо-Консорціум», член президії Української бібліотечної асоціації. У заході взяли участь працівники бібліотеки, представники центральних районних бібліотек області та бібліотек ВНЗ м. Вінниця.

До Дня Державного Прапора України та Дня Незалежності України бібліотекою проведено цикли заходів «Наш стяг – пшениця у степах під голубим склепінням неба» та «І Україна таки буде, і в Україні будем ми!». Зокрема, фахівцями бібліотеки влаштовано книжкові виставки та перегляди літератури за темами: «Мій край, моя земля золотокрила» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури; «Український жовто-блакитний прапор – символ нашої держави», «Незалежна Україна – обличчя нової епохи» – відділ краєзнавства; «Шлях до незалежності» – відділ рідкісних і цінних видань; «Святе ім'я твоє, Вкраїно незалежна!» – сектор правової інформації; «І Україна таки буде, і в Україні будем ми!» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Святиня нашого народу», «Україно моя вишивана» – сектор газетної періодики; «Україна – це ми» – сектор журнальної періодики.

У рамках літературного фестивалю «Палімпсести», присвяченого 30-й річниці з дня трагічної смерті поета Василя Стуса та організованого рухом добровольців «Простір свободи», 29 серпня проведено відкриту лекцію «Радянський Схід: між страхом та надією», яку прочитала Олена Стяжкіна, доктор історичних наук, професор Донецького національного університету.

30 серпня відбулися Відкриті поетичні читання «І я гукну, і край мене почує», на яких був присутній син поета Дмитро Стус. Заходи проводилися в читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук.

У серпні користувачам бібліотеки для перегляду були запропоновані такі книжкові виставки:

– «Перша подорож навколо світу, або Подвиг Магеллана» (до 535-річчя від дня народження відомого мореплавця) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Історія та культура кримськотатарського народу» – сектор журнальної періодики;

– «Молодому поколінню Вінниччини – найкращі знання» (до Дня знань) – відділ краєзнавства;

– «Як тебе не любити, Віннице моя...» (до Дня міста) – відділ краєзнавства.

Вересень

З 1 по 30 вересня проходив місячник «Бібліотека – завжди надійно, вірно і з любов'ю», присвячений відзначенню Всеукраїнського дня бібліотек. До плану проведення місячника увійшли творчі та промо-акції, різноманітні соціокультурні та професійні заходи для бібліотечного персоналу. Метою проведення місячника було забезпечення широкої реклами бібліотеки, її інформаційних ресурсів і послуг, залучення нових користувачів, сприяння кращому задоволенню інформаційних потреб громадян. 30 вересня у бібліотеці відбувся День відкритих дверей (за окремим планом).

3 вересня на майдані біля пам'ятника нашому земляку В. Стусу відбулися традиційні вересневі Стусівські читання «Журавлем небесним на Україну вернись...», приурочені до 30-річчя з дня загибелі відомого українського поета-дисидента, Героя України. Захід організований за підтримки Вінницької

обласної Ради та управління культури і мистецтв ОДА, за участю громадськості міста і області, студентської та учнівської молоді.

У рамках святкування Дня міста у вікнах 1-го поверху бібліотеки представлено книжкову виставку «Вінниця – європейське місто», а у відділі краєзнавства – «Як тебе не любити, Віннице моя...».

5 вересня у відділі наукової інформації та бібліографії відбулася презентація виставки книг, що номінуються на премію М. Коцюбинського. У заході взяли участь вінницькі письменники, члени журі конкурсу – А.М. Подолинний, Т.В. Яковенко, В.І. Мельник, А.В. Стебелев.

15 вересня у відділі економіки та аграрного виробництва відбувся творчий вечір та презентація книги вінницького поета Юрія Прокопенка «Напролом».

17 вересня у відділі Інтернет-центр у рамках засідання науково-краєзнавчого клубу «Дослідник краю» презентовано новий краєзнавчий фотоальбом А.В. Стебелева «Тиврівщина».

22 вересня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбувся ювілейний літературно-мистецький вечір «Далекі відзвуки синім вечором», присвячений латиському поету і драматургу Янісу Райнісу та його дружині Аспазії (Ельза Розенберг). У заході взяли участь Аргіта Даудзе, Надзвичайний і Повноважний Посол Латвійської Республіки в Україні (м. Київ); Юрій Садовський, поет, перекладач (м. Львів). До заходу влаштовано книжкову виставку «Яніс Райніс – співець сонця і свободи» із фонду бібліотеки.

23 вересня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук вінницька письменниця Наталка Доляк презентувала свою нову книгу «Загублений між війнами».

24 вересня відбулася презентація книги В.С. Перерви «Церковні школи в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.): забутий світ» (Біла Церква, 2014).

Книжкові виставки вересня розкривали теми:

– «Краєзнавець від Бога» (до 80-річчя від дня народження Я.А. Бранька, економіста, пошуковця-краєзнавця) – відділ краєзнавства;

– «Нотаріат в Україні: місце в системі права» – сектор правової інформації;

- «Шануємо пам'ять» (до Міжнародного дня пам'яті жертв фашизму) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;
- «Звитяга народних месників» (до Дня партизанської слави) – відділ краєзнавства;
- «Європейська література: епоха романтизму» – відділ рідкісних і цінних видань;
- «Правові та соціальні аспекти захисту людей похилого віку» (до Дня людей похилого віку та Дня ветерана) – сектор правової інформації;
- «Видатний майстер драми» (до 170-річчя від дня народження І. Карпенка-Карого (Тобілевича)) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук.

Жовтень

1 жовтня у відділі рідкісних і цінних видань пройшов День інформації «Книжкові пам'ятки та колекції відділу рідкісних і цінних видань» для бібліотекарів навчальних закладів Вінницької області.

6 жовтня у відділі документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбувся творчий вечір української поетеси, переможця Міжнародного поетичного фестивалю «Terra Poetica» Лесі Мудрак та презентація її книги ТекС-Ти-ль & Libido.

8 жовтня пройшов вечір пам'яті К.П. Крижанівського, вінничанина, видатного історика та філософа (до 90-річчя від дня народження) та презентація авторської книги «Діагноз – імперія». Ведуча – Ася Крижанівська, донька письменника, художник та філолог. Упродовж вечора звучала лірика К.П. Крижанівського, вірші його дружини Світлани Григорівни та доньки Асі.

14 жовтня у відділі рідкісних і цінних видань відбулася інформаційна година «Енциклопедист козаччини», присвячена 160-річчю від дня народження відомого історика, археографа, етнографа, письменника та поета Д.І. Яворницького.

До Дня українського козацтва та Дня захисника України влаштовано книжкові виставки та перегляди: «Козацькими стежками Вінниччини: історія та сьогодення» – відділ

краєзнавства; «Козаку найперше – воля, козаку найперше – честь» – сектор газетної періодики; «І оживає дух козацький» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури; «Поки квітне у мами калина, берегтимуть сини Батьківщину» – сектор газетної періодики. Фахівці сектору правової інформації провели коментований перегляд літератури «Українське козацтво – творець нової форми української державності».

15 жовтня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулася презентація книги «Незгасна зірка Василя Думанського». У книзі зібрано та упорядковано матеріал про людину незвичайної долі, талановитого прозаїка, поета, журналіста, філософа Василя Думанського із села Серединки, що на Бершадщині. Виставку літератури «Залюблений в життя» підготовлено фахівцями краєзнавчого відділу.

22 жовтня до 80-річчя Бориса Олійника, поета, журналіста, громадського діяча, академіка Національної академії наук України, лауреата Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка, Героя України, працівники відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук провели інформаційну годину «Поетична планета Бориса Олійника» у Вінницькому соціально-економічному інституті Університету «Україна» для студентів першого курсу. На заході була присутня автор і ведуча телепередачі «Акценти» – журналістка Н.І. Андрійчук, яка зробила сюжет для телебачення. До ювілею Б. Олійника у відділі попереднього замовлення, МБА та видачі літератури влаштовано виставку «Поет “вогненної лірики”».

У цьому місяці відкрилися книжкові виставки:

- «Мода минулих століть» – відділ рідкісних і цінних видань;
- «Із серцем Слово нарівні» (до 130-річчя від дня народження Володимира Свідзинського) – відділ краєзнавства;
- «16 днів. Революція на граніті» (до 25-річчя студентської акції протесту в Києві) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;
- «Місцева демократія: європейські стандарти» (до Дня підписання Європейської хартії місцевого самоврядування) – сектор правової інформації;

– «Торгівля людьми – сучасний прояв рабства» (до Європейського дня протидії торгівлі людьми) – сектор правової інформації;

– «Маркетингові комунікації – шлях до підвищення конкурентоздатності економіки» – відділ економіки та аграрного виробництва;

– «Король вальсів – Йоганн Штраус» (до 190-річчя від дня народження австрійського композитора) – відділ мистецтв.

Листопад

3 листопада у рамках засідання науково-краєзнавчого клубу «Дослідник краю» українська поетеса Валентина Козак презентувала свою книгу «Барвінок на три голоси».

9 листопада у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбувся літературно-мистецький вечір «Квітни, мово, зірницями слова!» до Дня української писемності та мови. До відзначення цього дня фахівцями обласної книгозбірні підготовлено книжкові виставки та перегляди літератури: «Минуще все, лиш слово не мине...» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «України пера золоті» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури; «Процвітай же, мово калинова, і тобі не в'янути в віках» – сектор газетної періодики; «Українська література. Твори і твори» – сектор журнальної періодики.

19 листопада у відділі краєзнавства відбулася презентація книжкової виставки «Вінниччина: шлях у свободі» для студентів Вінницького національного аграрного університету.

До Дня Гідності та Свободи влаштовано бібліотечні виставки: «Україна – Революція гідності»; «21 листопада – День Гідності та Свободи»; «Євромайдан. Як це було».

25 листопада працівники відділу журнальної періодики провели усний журнал «Поезія в особах» для студентів Вінницького соціально-економічного інституту Університету «Україна».

26 листопада у рамках засідання Клубу «Intermezzo» відбувся ювілейний творчий вечір українського письменника, поета-гумориста Леоніда Куцого з нагоди 75-річчя від дня народження. У заході взяли участь представники влади області й

міста, письменники, самодіяльні митці, шанувальники творчості ювіляра. Ведучий вечора – поет, голова Вінницької обласної організації НСПУ, заслужений працівник культури України, президент Клубу «Intermezzo» Михайло Каменюк. У залі експонувалася книжкова виставка до 75-річчя від дня народження Л.М. Куцого «Талант, помножений на працю», а також відбулася презентація бібліографічного покажчика «Я все життя збираю колоски...», підготовленого відділом краєзнавства.

У рамках загальнобібліотечної акції «Запали свічу пам'яті» організовано та проведено низку заходів. Зокрема, 27 листопада було запалено свічки у відділах та вікнах бібліотеки та влаштовано книжкові виставки: «Пам'ятаймо про це» – відділ рідкісних і цінних видань; «Злочин без строку давності» – сектор правової інформації; «Очима болю, відлунням в серцях» – відділ краєзнавства; «Це – чорні віхи сумоти. Це – тридцять третій рік» – сектор газетної періодики.

Для відвідувачів діяли також бібліотечні виставки:

– «Дівчина з легенди – Маруся Чурай» (до 390-ї річниці від дня народження української народної співачки та поетеси) – відділ мистецтв;

– «Толерантність – єдність у різноманітті» (до Міжнародного дня толерантності) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Біобібліографія як життєпис видатних українців» – відділ наукової інформації та бібліографії;

– «Зінаїда Тулуб: тернії творчого духу» (до 125-річчя від дня народження української письменниці) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Життя без насильства» (до Міжнародного дня боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок) – сектор правової інформації.

Грудень

2 грудня для іноземних студентів ВНМУ ім. М.І. Пирогова проведено тематичну годину «Медична книга з фонду відділу рідкісних і цінних видань».

3 грудня відбулася презентація всеукраїнської газети для всієї родини «Порадниця» та творча зустріч з головним редакто-

ром Т. Власюк і членами редакційної колегії часопису О. Хронюк та В. Миронцем. Увазі присутніх представлено перегляд газетних публікацій «Порадниця» – всеукраїнська газета для всієї родини», підготовлений працівниками сектору газетної періодики.

Цього ж дня у секторі правової інформації відбулася презентація книги «Донбас – арена війни» (Вінниця, 2015). Видання здійснено в рамках інформаційної кампанії «Почути – Зрозуміти – Порозумітися», що проводиться ГО «Інформаційно-просвітницький центр «ВІСЬ» у межах реалізованого Фондом «Східна Європа» проекту «Сприяння плюралізму та діалогу в українському суспільстві» за підтримки ChildFundDeutschland e.V. та Міністерства закордонних справ ФРН. У презентації взяли участь автори збірника – викладачі та студенти Донецького національного університету, а також студентська молодь, ЗМІ.

10 грудня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулася презентація книги «Поетична топоніміка». У презентації взяли участь Любов Сердунич – редактор-упорядник, подільська письменниця, просвітянка, дослідниця голодоморів, член Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка (голова Старосинявської районної організації на Хмельниччині), автори збірника: Галина Рибачук-Трач, Валентина Сторожук, Віра Шурман, Валентина Павленко.

До Дня вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС структурними підрозділами влаштовано книжкові виставки та перегляди: «Чорнобиль не має минулого часу» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Гіркий полин твоєї долі, Україно...» – сектор журнальної періодики; «Залишиться у пам'яті у нас, як вічна рана» – відділ красзнавства.

16 грудня у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулася презентація книги «Іловайськ» за участю автора Євгена Положія.

Цього ж дня Вінницька ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва спільно з Цивільним корпусом «АЗОВ» у читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук презентували

нову книгу Василя Шкляра «Чорне сонце». У рамках заходу відбулося спілкування з автором та автограф-сесія.

До Нового року та Різдвяних свят у відділах бібліотеки влаштовано книжкові виставки та перегляди за темами: «Новорічно-різдвяні етюди» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «На Святого Миколая радість світ увесь проймає...» – сектор газетної періодики; «Новорічний калейдоскоп» – відділ мистецтв; «Зима щедра святами» – сектор журнальної періодики; «Such Different New Years» – відділ документів іноземними мовами.

Фахівцями бібліотеки було влаштовано й інші виставки та перегляди:

– «Немає вищої святині як чисте сяйво доброти» (до Міжнародного дня інвалідів); «Збройні сили України: від історії до сьогодення» (до Дня Збройних сил України); «Богдан Хмельницький – гетьман і державотворець» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Феномен Катерини Білокур» (до 115-ї річниці від дня народження української художниці) – відділ мистецтв;

– «Лицар Мельпомени» (до 175-річчя від дня народження українського письменника і театрального діяча Михайла Старицького) – відділ рідкісних і цінних видань;

– «Європейські стандарти прав людини у правовій системі України» (до Міжнародного дня захисту прав людини) – сектор правової інформації.

Підготувала Л.Б. Сенік

Відомості про авторів

Авраменко Галина Миколаївна – бібліограф 1-ї категорії відділу краєзнавства

Антонюк Оксана Юріївна – зав. відділом краєзнавства Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва

Біловус Галина Анатоліївна – бібліограф 1-ї категорії відділу краєзнавства Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва

Валігура Ірина Миколаївна – бібліотекар 1-ї категорії відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва

Зелена Оксана Миколаївна – зав. сектором створення краєзнавчих баз даних відділу краєзнавства Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва

Каросєва Тетяна Робертівна – кандидат історичних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Коваль Олена Анатоліївна – директор Немирівської центральної районної бібліотеки

Марчук Тетяна Олександрівна – провідний бібліограф відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва

Морозова Наталія Іванівна – директор Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва

Прокопчук Віктор Степанович – доктор історичних наук, професор, м. Дунаївці Хмельницької обл.

Сафронова Олена Вадимівна – зав. відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва

Сеник Лариса Борисівна – заступник директора з основної діяльності Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва (з липня 2018 р. – директор)

Слотюк Петро Володимирович – кандидат історичних наук, доцент, Вінницький національний аграрний університет

Цимбалюк Поліна Іванівна – учений секретар Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва

ЗМІСТ

Від укладача	3
Про книги і про себе	
<i>(ведуча рубрики Т.Р. Каросєва)</i>	<i>5</i>
<i>Коваль О.А. Історія та сьогодення Немирівської центральної районної бібліотеки</i>	<i>5</i>
З книжкових колекцій бібліотек Поділля	
<i>(за фондами ВОУНБ ім. К.А. Тімірязєва)</i>	<i>12</i>
<i>Валігура І.М. З історії родової бібліотеки Грохольських з П'ятничан і Стрижавки</i>	<i>12</i>
<i>Марчук Т.О. Польські періодичні видання першої половини ХІХ ст. у фонді відділу рідкісних і цінних видань ВОУНБ ім. К.А. Тімірязєва</i>	<i>30</i>
Бібліотеки і бібліофіли	44
<i>Каросєва Т.Р. Про бібліотеки домініканських монастирів Поділля (за матеріалами візитації 1823–1824 рр.)</i>	<i>44</i>
<i>Прокончук В.С. Нові факти з історії формування фонду бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918–1920)</i>	<i>57</i>
<i>Цимбалюк П.І. Колекція книголюба Костянтина Кисельова у фондах Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва</i>	<i>66</i>
Постать у книжковому просторі	77

<i>Сафронова О.В.</i> Лазар Баранович – письменник і друкар XVII ст.: сучасний подільський слід	77
Екологія книжкової культури	86
<i>Антонюк О.Ю.</i> Краєзнавчі проекти відділу краєзнавства Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва	86
<i>Морозова Н.І.</i> Розвиток публічних бібліотек Вінниччини в умовах децентралізації влади та об'єднання громад	91
<i>Слотюк П.В.</i> Драгоманівські «Чудацькі думки про українську національну справу» – візія майбутнього в контексті проблеми «національного централізму»	97
Бібліографічними стежками	111
Нові імена на картах міст і сіл Вінниччини. Наші земляки – письменники та історики (довідково-бібліографічні нариси). <i>Підготувала Г.М. Авраменко</i>	111
Сторінками архівних документів	166
Відомість про діяльність бібліотек Вінницького повітового комітету Піклування про народну тверезість, 1902 рік. <i>Підготувала Т.Р. Каросва</i>	166
Вінницький «THE BEST»	170
Наші земляки – лауреати літературних премій України 2015 року.	

<i>Підготувала О.М. Зелена</i>	170
Книжкова полиця	179
Про початок військово-польової хірургії як окремої медичної дисципліни (до 150-річчя виходу в світ «Начал общей военно-полевой хирургии...» М.І. Пирогова). <i>Підготувала Г.А. Біловус</i>	179
Цінне джерело з епіграфіки (до 360-річчя праці <i>Ш. Старовольського «Monimenta Sarmatorum»</i>). <i>Підготувала І.М. Валігура</i>	181
Хроніка. Події. <i>Підготувала Л.Б. Сенік</i>	185
Відомості про авторів	205

Управління культури і мистецтв
Вінницької обласної державної адміністрації
Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека
ім. К. А. Тімірязєва

Подільський книжник

Альманах

**Випуск 9
(2016 р.)**

Вінниця
2019

УДК 002.2(477.43/44)93/94
П44

Відповідальна за випуск Л. Б. Сенік,
директор Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва

Укладач Т. Р. Кароева

Подільський книжник : альманах. Вип. 9 (2016 р.) / уклад.
Т. Р. Кароева ; ред. С. В. Лавренюк ; відп. за вип. Л. Б. Сенік ;
Управління культури і мистецтв Вінниц. облдержадмін., Вінниц.
ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2019. – 128 с. : іл.

Дев'ятий випуск альманаху присвячений ювілею – 110-й річниці створення обласної бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва (1907–2017). У виданні традиційно подаються відомості про фонд відділу рідкісних і цінних видань бібліотеки, висвітлюється розмаїття книжкового і бібліотечного життя регіону ХІХ – початку ХХІ ст.

Видання призначено науковцям, краєзнавцям, бібліотекарям, бібліофілам, студентам, а також усім зацікавленим особам.

Від укладача

Продовжуємо знайомити читачів з книжковим і бібліотечним життям Поділля минулого і сьогодення.

Провідною темою дев'ятого випуску альманаху стала 110-та річниця створення Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва (1907–2017). Повідомлення про подробиці заснування Вінницької міської публічної бібліотеки ім. М. В. Гоголя та успіхи першого року діяльності підготувала Т. Р. Кароєва. О. Ю. Підкуйко на основі архівних матеріалів, що зберігаються в Державному архіві Вінницької області, дослідила внутрішнє життя бібліотеки під час нацистської окупації Вінниці. Фахівець із більш ніж сорокарічним стажем роботи в бібліотеці П. І. Цимбалюк згадує старше покоління колег, з якими їй довелося працювати ще у 1980-х рр. А от сучасне життя книгозбірні останнього десятиліття аналізує її директорка Н. І. Морозова. Вона намагається дати відповіді на виклики сьогодення, загострені реформою децентралізації влади в Україні. Якою має бути провідна бібліотека краю? Які нові «старі» функції вона має виконувати? Як і які послуги має пропонувати читачам?

Рефреном до її міркувань є розмова з директоркою Хмельницької районної бібліотеки для дорослих З. М. Поповою, яка відома серед колег як інноваторка та ініціаторка багатьох місцевих культурних заходів.

Працюючи з книжковими пам'ятками відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, його співробітники І. М. Валігура та Т. О. Марчук підготували публікації про колекцію книг Г. С. Строганова, що зберігалася в Немирівському палаці його доньки М. Г. Щербатової, та про краєзнавчу інформацію на сторінках часопису «Tygodnik illustrowany» відповідно. О. В. Сафронова, досліджуючи колекцію військової літератури, виявила та описала видання

з бібліотеки 11-го Стрілецького полку, що дислокувався в Жмеринці, полку, який одним з перших українізувався за доби Української революції 1917–1920 рр.

Традиційно в цьому випуску альманаху подано відомості про наших земляків – лауреатів літературних премій України 2016 р., книги-ювіляри – А. Пшездзецького «*Podole, Wołuj, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów*» (1841), І. М. Сеченова «*Физиология нервной системы*» (1866), «*Подолія. Историческое описание*» (1891), а також про збірник Н. В. Соріна «*Закон о подоходном налоге*» (1916), присвячений запровадженню прибуткового податку в Російській імперії. І завершує випуск хроніка книжкових подій у Вінницькій ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва за 2016 р.

Про книги і про себе (ведуча рубрики Т. Р. Каросва)

Обласні бібліотеки в умовах децентралізації

*Сьогодні в країні точиться чимало розмов про реформу децентралізації влади, зокрема у сфері культури. Перед ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва на тлі ювілейних подій (святкування 110-ї річниці створення бібліотеки) постали нові виклики, серед яких – питання подальшого стратегічного розвитку. Про це міркує директорка бібліотеки **Наталія Іванівна Морозова**.*

– Вивчаючи архівні документи про заснування Вінницької міської публічної бібліотеки, я звернула увагу на те, що головним лобістом її створення був міський голова М. В. Оводов. Він прагнув створити саме публічну бібліотеку, а міська інтелігенція – громадську. Врешті-решт ці ініціативи об'єдналися, і під керуванням Миколи Васильовича проект книгозбірні був реалізований. А як сьогоднішня влада ставиться до майбутнього обласної бібліотеки?

Влада нам дала один рік для розробки проекту децентралізації бібліотечної мережі області й визначення статусу обласної бібліотеки.

З огляду на досвід європейських країн, з яким я знайомила під час стажувань та відряджень, у регіоні має діяти одна Центральна регіональна бібліотека. Серед інших книгозбірень її мають вирізняти такі напрямки роботи, як методичний, бібліографічний, краєзнавчий та науковий. Вона має зберігати обов'язковий примірник регіональної книги, концентрувати електронні ресурси краєзнавчого характеру.

Зараз у Вінниці є чотири обласні бібліотеки. Це, крім нашої, обласні – дитяча, юнацька та медична. Ми маємо об'єднатися, не механічно злитися, розчинитися чи підпорядкуватися, а саме об'єднатися на вигідних і оптимальних для всіх умовах.

– Як ви це бачите? Здається, на базі обласної бібліотеки має відбутися їхнє об'єднання?

Не зовсім. Ще раз підкреслюю, що це не має бути звичайне злиття подібних закладів. Об'єднуватися мають головні книгозбірні, а от уся мережа їхніх філій з книжковими фондами, які обслуговували населення з урахуванням їхніх вікових чи професійних потреб, має залишитися і перейти на баланс місцевих громад. Їхнім головним призначенням завжди було обслуговування відвідувачів. Центральна регіональна бібліотека має виконувати методичні та бібліографічні функції обласних закладів, а також зберігати їхній страховий книжковий фонд. Зрозуміло, що буде створено централізовану бухгалтерію, генеральну дирекцію, де заступники будуть відповідати за провідні напрямки діяльності нового закладу, в жодному разі не попередніх установ. У цілому, цей заклад для регіону має перетворитися в координатора і менеджера бібліотечного життя, а не його керівника.

У такому разі найбільше значення набуває функціонування методичного відділу, до складу якого мають увійти не стільки фахівці бібліотечної справи, скільки юристи, менеджери, маркетологи, піарники, економісти, історики-краєзнавці, тобто люди, які володіють певними знаннями, методиками та технологіями, не пов'язаними безпосередньо з бібліотечною професією. Такі фахівці можуть консультувати бібліотекарів на місцях щодо вузької проблематики їхньої діяльності за межами фахової роботи.

Вінницькій області вдалося значною мірою зберегти сільську бібліотечну мережу, що сформувалася в радянський період. Не можна не зауважити, що певною мірою її дублює мережа шкільних бібліотек, особливо щодо фонду художньої літератури. В умовах децентралізації обидві мережі мають повністю фінансуватися з місцевих бюджетів територіальних громад, закономірним рішенням яких може бути ліквідація цього дублювання. І спочатку, безумовно, буде маса питань щодо майбутньої організації роботи та обслуговування населення. Саме

тут і можуть допомогти та проконсультувати працівники методичного відділу.

На цьому тлі особливо гостро постане питання комплектування бібліотек регіону. Якщо відверто, то я ще не дійшла остаточної думки щодо форми його організації, але переконана, що це має відбуватися централізовано на рівні регіону, щось на зразок колишнього бібліотечного колектора. Але раніше він підпорядковувався книготоргу, а тепер, на мій погляд, він має бути або комунальним підприємством, або комунальним закладом при регіональному управлінні культури. За умови утворення комунального підприємства в бібколектора буде більша можливість фінансового маневру, водночас і відповідальності буде більше. Ця організація могла би цілеспрямовано стежити за подіями на книжковому ринку, впливати на книжкові замовлення бібліотечних серій, брати участь у книжкових ярмарках, якісніше вести специфікацію фондів, проводити тендери, закупляти книги за оптовими цінами, а бібліотеки різних рівнів і відомств могли би залишати їй свої замовлення і гроші. Безумовно, бібліотечна громада має делегувати своїх представників у таку організацію для оптимізації її діяльності.

Тут постає ще питання організації бібліографування. Бібліотеки на місцях не мають опікуватися обробкою та бібліографуванням отриманої літератури. Такий єдиний функціональний центр має існувати при бібколекторі. Тобто вся бібліографічна обробка літератури має проходити централізовано у межах регіону (ще краще – у межах країни, але то – справа державна, і нам вкрай складно вплинути на цьому рівні на Книжкову палату України ім. Івана Федорова, яка мала б опікуватися електронною національною бібліографією. Ми тоді б мали електронну бібліографічну картку з вивіреном бібліографічним описом, єдиним для всієї країни, тоді б у нашому книговидавничому репертуарі не губилися книги).

– Ви багато говорите про допомогу на місцях, а як це здійснювати реально?

Насамперед треба налагодити роботу on-line, у

Skipe. Основні проблеми мають вирішуватися за допомогою цифрових технологій. Крім того, я вважаю, що при Центральній регіональній бібліотеці має бути технологічний центр, де працюватимуть знавці саме бібліотечного програмного забезпечення, оцифрування та архівування, електронного бібліографічного пошуку. Тут може концентруватися відповідне дороге обладнання, до якого за необхідності можна надавати доступ представникам інших організацій чи зацікавленим особам. Тут були б потужні сервери, оплачувався хостинг, який могли б використовувати бібліотеки на місцях за окремими договорами. Вони б були позбавлені необхідності шукати відповідних спеціалістів (а їх і в обласному центрі обмаль) власне на місцях.

Крім того, при Центральній бібліотеці має бути власний автопарк, до якого входили би бібліобуси та автомашини. Територіальні громади, особливо там, де немає бібліотек, могли б замовляти спеціальне обслуговування бібліобусом, який не просто доставляв би книги, а й на його базі проводились би заняття, зустрічі тощо. Так само могли би діяти громади, які об'єднують людей зі спеціальними потребами. Вони також мали б можливість замовляти разове спеціальне обслуговування.

– Ви говорили про те, що науковий та краєзнавчий напрями досліджень мають стати пріоритетними для Центральної бібліотеки? Чому?

По-перше, у своїй сфері ми стаємо провідною бібліотекою регіону, і закономірно – маємо аналізувати свої досягнення та проблеми. Тому аналітична та експертна діяльність є важливою складовою для вдалого менеджменту організації. Крім того, у нас уже є добрий науковий доробок. У нашій бібліотеці зберігається унікальний фонд літератури, що була у використанні подолян наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., українська друкована продукція міжвоєнного періоду. Цей масив при вивезенні в інший регіон

стає німим, адже втрачається локалізація його прив'язки до місцевих подій та постатей. Уся друкowana продукція потребує збереження, подальшого вивчення та оприлюднення. Так, ми уже підготували п'ять каталогів колекцій, що зберігаються в нашому відділі рідкісних і цінних видань. Мова йде про стародруки XVI та XVII ст., українську художню книгу XIX – початку XX ст., книги з бібліотеки Вінницької «Просвіти» (1917–1920 рр.), каталог автографів. От готуємо уже дев'ятий випуск альманаху «Подільський книжник». Ми провели вже п'ять науково-практичних конференцій з краєзнавства та усної історичної досліджень. Постійно беремо участь у загальноукраїнських наукових проектах. І на цьому не збираємось зупинятися.

Зростає попит на краєзнавчу інформацію. І якщо такі суміжні організації, як архів чи музей, частіше задовольняють інтерес до історії організацій чи артефактів, то бібліотека, маючи тісні контакти з мережею сільських книгозбірень, здатна пропонувати історію очима звичайних людей, збирати ті друзки, з яких складається повноцінне різнобарвне бачення нашого краю.

– А кооперування з іншими культурно-освітніми, науковими закладами тут можливе?

Безумовно. Я думаю, що головними партнерами бібліотеки мають бути регіональний музей та архів, вищі навчальні заклади, зокрема історичний та філологічний факультет. Враховуючи специфіку нашої професійної діяльності, ми створили б на бібліотечному сервері зведений каталог електронних ресурсів та електронний центр інформації регіонального значення.

При бібліотеці міг би діяти видавничий центр, який оприлюднював би бібліографічну продукцію, краєзнавчу інформацію, результати наукових досліджень.

Ми могли б організувати реставраційний центр, який би не тільки обслуговував зацікавлені організації, а й надавав

палітурні послуги населенню, реставрував би не тільки книги, а й документи.

– Чи правильно я зрозуміла, що, в цілому, традиційне обслуговування читачів для Центральної бібліотеки буде не обов'язковим?

Ну-у-у-у, це перебільшення. Ніхто не збирається в Центральній регіональній бібліотеці відмовлятися від читача, але, вочевидь, це буде специфічний читач з незвичними запитами (науковець, людина зі спеціальними потребами). Їхні інтереси може задовольнити насамперед наша бібліотека. Її фахівці мають бути готовими працювати з будь-якими фондами та запитами.

Але, очевидно, функціонально обслуговування читачів буде стояти на другому плані, на першому – обслуговування колег-бібліотекарів, які потребуватимуть додаткових відомостей, працюючи для відвідувачів. Саме працівники публічних бібліотек будуть здійснювати поточне традиційне обслуговування. Центральна регіональна бібліотека буде скоріше надавати колегам і читачам менеджерські та вузькоспеціальні послуги.

Хмільницька районна бібліотека для дорослих і місцева громада

Хмільницька районна бібліотека для дорослих була створена у 1921 р. Незважаючи на її поважний вік, працівники не зупиняються на досягнутому, намагаються діяти креативно та інноваційно. Вони вміють не тільки бачити запити кожного читача, а й усієї міської громади. Окрім того, вони ще й активно допомагають колегам з району вести проектну діяльність. Чимала заслуга в цьому належить багаторічній

директорці закладу Зої Миколаївні Поповій, з якою будемо вести розмову.

– Як Ви прийшли в професію? Чому стали бібліотекарем?

Професія бібліотекаря не була мною омріяна з дитинства, швидше стала вимушеним кроком, але я щаслива, що робота є моїм хобі, а бібліотека – другою домівкою. За 48 років Хмельницька бібліотека стала моїм дітищем.

Осягаючи пройдене, перед очима бачу роки багатогранної діяльності книгозбірні, насиченої різноманітними цікавими подіями, зустрічами. У центрі моєї уваги завжди була людина, користувач бібліотеки, і активна робота з ним. Бібліотека нагадує мені бджолиний вулик, де всі дружно працюють, а магія книги – прекрасний нектар. Не знайти кращого виразу, ніж той, що був написаний на вході в книгосховище фараона Рамзеса: «Аптека для душі». Книга має унікальну здатність – вона лікує людські душі та тіла. Душа і слово. Ці поняття вічні.

Як досвідчений лоцман веде свій корабель крізь шторм, так і я піклуюсь про бібліотеку, прагну підтримувати і підвищувати її авторитет, зробити книгозбірню гарною і корисною для читачів. Моє головне гасло: «Ніколи не здаватися!».

– З Ваших слів випливає, що книги займали особливе місце у Вашому житті, зокрема й у дитинстві?

Сьогодні без книги я не можу уявити своє життя. Вона найкращий мій порадник в усіх життєвих ситуаціях. Недаремно в народі кажуть: «Хто багато читає, той багато знає». З книгами я росла, ніколи не розлучалася. З великим задоволенням багато разів перечитувала дитячі твори. Зростала на класичній літературі. Постійно звертаюся до книг І. Франка, Лесі Українки, Т. Шевченка, А. Чехова, О. Пушкіна, Л. Толстого, М. Гоголя, В. Маяковського та багатьох інших. Зворушують душу і розум літературні шедеври видатних письменників В. Шекспіра,

Д. Дефо, В. Гюго, Д. Лондона, А. де Сент-Екзюпері. Тепер із задоволенням читаю сучасних письменників Л. Костенко, М. Матіос, Ю. Винничука, В. Медведя, В. Шкляра, С. Короненко, О. Забужко, Л. Дашвар, С. Талан, І. Роздобудько.

Моїми улюбленими книгами є «Біле ікло» Д. Лондона, «Захар Беркут» І. Франка, «Білий Бім Чорне вухо» Г. Троепольського, «За двома зайцями» М. Старицького, «Царівна» О. Кобилянської, «Полліанна» Е. Портер. Ці книги примушують мене замислитись над багатьма речами, пережити всі події разом з головними героями, не залишають мене байдужою.

Книга – це чарівний сад, де кожен шукає плоди на свій смак. Для мене книга – це дивовижний духовний релакс, який дарує тонкі чуття, вчить відрізняти основне від другорядного, правильно розпоряджатися своїм життям, жити з вірою в краще.

Хоча світ вступив в еру електронного читання і росте нове покоління читачів, які мало працюють з паперовою книгою, я переконана, що книги, які у свій час пережили телевізор і магнітофон, будуть комфортно жити поруч із планшетами, ноутбуками та смартфонами.

– Але ж професійна робота з книгами в бібліотеці доволі часто вимагає від працівника, тим більш директора, не тільки знання книжкового репертуару, а й обізнаності з основами психології, ергономіки, економіки та навіть архітектури?

В умовах ринкових відносин я усвідомлюю неминучість серйозних змін у бібліотеці. У майбутньому я мрію побачити Хмільницьку районну бібліотеку в сучасній спеціально спроектованій просторій споруді з великими, широкими панорамними вікнами, скляними міжкімнатними перегородками, спеціальними меблями і обладнанням, тренажерним, ігровими та медіа-залами, літературно-мистецькою вітальнею, окремим краєзнавчим міні-музеєм, розкішним фойє, баром-кафе тощо.

Мрію, щоб громада міста отримала простір, територію мрій для реалізації цікавих, соціально корисних, культурно-освітніх,

інформаційних, пізнавальних та інших заходів. Хочу, щоб бібліотека стала пульсуючим острівком та територією успіху.

Хмельницька районна бібліотека для дорослих уже є одним з таких осередків культури та дозвілля.

Осучаснено оформлення читального залу, юнацького абонементу, Інтернет-центру, створено комфортні умови з новими меблями та обладнанням. Для хмельничан та гостей міста відтепер у вільному доступі – 15 комп'ютерів у книгозбірні. Нові послуги безкоштовно пропонує бібліотека в центрі правової інформації «Право», пункті європейської інформації «Все про Європу: читай, слухай, дізнавайся в пунктах європейської інформації в бібліотеках», пункті «Бібліотека – громада: відкритий простір».

Завдяки різноплановій діяльності бібліотека фактично стала соціокультурним центром громади. Ми реалізуємо різні проекти, впродовж останніх років отримали перемогу в 9 проектах та надали допомогу сільським громадам у написанні 7 проектів.

Активно діють клуби за інтересами, зокрема інтелектуальний клуб творчих особистостей «Читацьке коло», молодіжний клуб «Європа +», кіноклуб документального кіно про права людини «DOCUDAYS.UA».

У віртуальному просторі візиткою бібліотеки є веб-сайт та 11 блогів.

Склалися багаторічні тісні і плідні стосунки з багатьма культурно-освітніми установами, з представниками громадських організацій, владою тощо. Тісною є співпраця бібліотеки із ЗМІ. Наші заходи постійно анонсуються й висвітлюються в репортажах і окремих передачах, зокрема на районному радіо в рубриці «Моя земля – земля моїх батьків». Репортажі різних заходів бібліотеки висвітлюються вінницькою журналісткою Ганною Секрет на Вінницькому державному телебаченні.

– Ймовірно, бажання зайняти лідерські позиції в місцевій громаді підштовхують бібліотекарів до краєзнавчої роботи?

Навколо нашої бібліотеки гуртуються творчі люди міста

та району. Для того, щоб збільшити аудиторію наших партнерів і читачів, ми використовуємо найрізноманітніші форми роботи з читачами: краєзнавчі дні (тижні, місячники); краєзнавчі читання; читацькі конференції; презентації; диспути; літературні вечори; зустрічі з відомими людьми краю, вченими, краєзнавцями; конкурси на кращого знавця краю; брейн-ринги; літературні подіуми; літературні вернісажі; поетичні марафони тощо.

У краєзнавчо-пошуковій роботі бібліотека використовує різні джерела краєзнавчої інформації: книги, періодику (газети, журнали), плани і карти, усні спогади старожилів. Ми формуємо папки-досьє різної тематики, видаємо друком буклети про краян регіону, створюємо буктрейлери за краєзнавчими книгами, знімаємо відеофільми і розміщуємо ці матеріали на нашому веб-сайті.

У майбутньому плануємо відкрити краєзнавчий міні-музей, створити банк даних про краєзнавців, місцевих колекціонерів, майстрів народних промислів та документну базу про район, місто та села краю.

Розуміємо, що лише спільні зусилля бібліотекарів, громади і краєзнавців допоможуть підняти наш край, не побоюєь сказати, на новий рівень життя.

До 110-ї річниці заснування Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва

Ще раз про обставини заснування міської публічної бібліотеки у Вінниці (до 110-ї річниці створення ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва)

Т. Р. Каросва

В останній чверті XIX ст. серед освіченої частини населення Російської імперії ідея доступності читання та бібліотечного обслуговування уже стала загальноприйнятою. Більше того, серед лібералів ширилося уявлення про публічну бібліотеку як символ демократичності суспільства. Вона мала бути загальнодоступною і перебувати в громадській власності. Книги мали розміщуватися не в книгосховищах, а на полицях, безпосередньо в залі, а каталоги повинні були давати повну інформацію про наявні видання. Відповідно будівлі бібліотек у провінційних містах будували як міські пам'ятки, вони мали створюватися «не стільки зусиллями прибічників бібліотечної справи, скільки завдяки зацікавленості міської влади» [1]. Оформлення інтер'єрів книгозбірень з використанням бюстів і портретів тих, хто досяг вершин самовдосконалення, мало позитивно впливати на мотивацію читачів. Бібліотеки розглядали не тільки як джерело інформації, а й як джерело соціального і морального досвіду життя в ліберальному суспільстві (самоосвіта та самовиховання, працюючи, не завдати клопоту сусідам). У публічній бібліотеці організовувався рівний і вільний доступ до знань, що накладало на читачів певні зобов'язання. Зокрема, вміння користуватися каталогом на основі орієнтації в системі знань, підтримувати порядок на полицях, зберігати книги [1].

Поява у 1889 р. пропозиції щодо створення міської публічної бібліотеки у Вінниці була абсолютно закономірною й очікуваною. Учитель місцевого двокласного єврейського училища Ілля Рубінштейн запропонував Міській думі відкрити публічну

бібліотеку на основі його особистої книгозбірні з 866 томів [2]. Це була література російською, французькою, німецькою та єврейськими мовами. Основу російськомовного фонду (668 томів) становили твори красного письменства (217 томів), згруповані як російська (103 томи) та перекладна література (114 томів), а також 250 томів журналів за різні роки. Серед російських авторів були такі відомі імена, як І. С. Тургенєв, О. Ф. Писемський, І. О. Гончаров, Ф. М. Достоєвський, Л. М. Толстой, Г. І. Успенський, М. Є. Салтиков-Щедрін, М. М. Загоскін, М. І. Греч, Ф. В. Булгарін тощо. Поряд з такими іменами, які й досі посідають належне місце в історії літератури, були й твори, наприклад, Левінського, Звонарьова, Вологдіна, які сьогодні забуті й імена яких складно встановити. Треба відзначити, що легкого розважального читання не пропонувалося. Серед перекладної літератури переважали видання популярних тоді письменників А. Дюма, В. Гюго, А. Доде, Е. Золя, Т. Гофмана, Брета Гарта, Ю. Крашевського, Г. Сенкевича, Жорж Санд, Г. Флобера, Шатобріана. Поезія (48 томів 22 авторів) була згрупована окремо і охоплювала твори античних (Гомер, Софокл), російських (О. В. Кольцов, М. Ю. Лермонтов, М. О. Некрасов, О. С. Пушкін) і західноєвропейських (Шекспір, Данте, Гете, Байрон, В. Гюго, А. Міцкевич) митців. Розділ наукової літератури був малим (29 томів), його представляли перекладні праці, але серед них були такі популярні тоді імена, як К. Фламмаріон, Й. Бер, Ч. Дарвін, А. Бунге, О. Функе тощо. Цей блок мав доволі випадковий набір видань, зокрема історія була представлена книгами лише про Французьку революцію та Османську імперію, літературна критика – працею про Л. М. Толстого. Окремий блок видань призначався для учнівської молоді. Художня література (89 томів) була представлена творами Майн Ріда, Ф. Купера, Г. Емара, Ж. Верна, Д. Дефо, а також відомою серією для дітей «Розовая библиотека» М. О. Вольфа. Для молоді були призначені також науково-популярні видання (29 томів) з різних галузей знань (хімії, фізики, географії, геології, біології, зоології, історії) як російських, так й іноземних авторів. 198 томів становили «єврейські, французькі та німецькі книги» [2].

Отже, основою зібрання були твори красного письменства, які активно читало російське освічене суспільство, але не вивчали

в навчальних закладах. Разом з тим серед автури не було таких імен, як В. Г. Белінський, Д. І. Писарєв, М. Г. Чернишевський, М. О. Добролюбов, кумирів демократичної публіки, адже подібні видання на той час влада ще вважала небезпечними. Пропонований фонд значною мірою містив зразки літератури, яка згодом стала класичною.

Автор проекту запропонував певні умови надання книг для використання вінничанами. Міська дума мала виділити окрему кімнату для цього фонду. І. Рубінштейн брався за обов'язки бібліотекаря і мав обслуговувати читачів у понеділок, середу та п'ятницю з 15 до 18 години. Щороку він мав поповнювати бібліотеку книгами загальною вартістю не менш ніж 50 руб. Згодом він планував створити ще один відділ, що містив би літературу для народного читання, яку друкували Товариство поширення корисних книг, Товариства письменності та інші подібні організації. Розраховував у такий спосіб залучити до бібліотеки найширшу аудиторію, зокрема з передмість. За користування бібліотекою він планував брати 30–40 коп. на місяць із звичайних читачів і не більше 10 коп. з мешканців передмість. Міська дума могла впродовж декількох років придбати книги у свою власність, а до того часу вони продовжували б перебувати у власності І. Рубінштейна. За завідування бібліотекою він прагнув отримувати 150 руб. на рік [2], що становило досить велику суму, адже народний учитель отримував на той час до 50 руб. на рік.

Під час обговорення проекту між міськими гласними виникли гострі суперечки щодо можливості його реалізації. З'ясувалося, що ніхто з гласних не ознайомився особисто з наявним фондом. Оскільки вони діяли на громадських засадах, то й не поспішали перевантажувати себе зайвими клопатами. Наприклад, гласний М. М. Коцюбинський, згодом відомий український письменник, замість підпису вніс до протоколу окремий запис: «Оскільки Дума не потурбувалася ознайомитися попередньо із змістом бібліотеки, яка може складатися зі старого мотлоху і книг, що мало відповідають своєму призначенню, оскільки не було вироблено точних обов'язків з боку пана Рубінштейна, я відмовляюсь від затвердження протоколу своїм підписом» [3]. Цитуючи позицію М. М. Коцюбинського,

хочеться підкреслити неоднозначну думку тодішнього міського суспільства щодо бібліотек. Складно запідозрити Михайла Михайловича в небажанні відкрити книгозбірню для городян, проте й він як гласний не доклав ніяких зусиль для вивчення запропонованого книжкового фонду. Як бачимо, в цілому це була література, яку складно назвати «мотлохом». З огляду на історичні реалії пояснення ситуації треба шукати скоріше в юридичній та фінансовій площинах. За «Городовим положенням» 1870 р., міська влада мала обмежені можливості впливу на «благоустрій міського населення». Юридично було закріплено, що основна частина міського бюджету йшла на загальнодержавні потреби, крім того, сама система формування міського господарства обмежувала можливості зростання міської казни, тому гласні насамперед опікувалися навчальними закладами, а вже потім іншими закладами «позашкільної освіти». Отже, попри розуміння важливості бібліотеки, вінницькі гласні мали упередження щодо фінансової можливості її утримання.

У тодішній бібліотечній практиці склалася різна традиція появи загальнодоступних «громадських» і «публічних» бібліотек, хоча чіткої юридичної різниці між ними не визначалось. Під публічною бібліотекою найчастіше розумілася платна бібліотека, відкрита для місцевої публіки, що мала обслуговувати загальні запити населення. Це було дещо ширше поняття. Під поняттям «громадська бібліотека» розуміли кілька значень: 1) бібліотека, призначена для всього місцевого суспільства; 2) бібліотека, яка працює за рахунок пожертв місцевого населення; 3) заклад, створений муніципальною владою; 4) бібліотека, організована місцевим бібліотечним товариством [4]. Найчастіше існували бібліотеки: а) губернські «казенні» публічні; б) громадські, що виникли за ініціативи інтелігенції; в) міські, підпорядковані міській або земській управі. Упродовж другої половини ХІХ ст. у багатьох губернських і повітових містах Російської імперії діяли переважно громадські бібліотеки, основними джерелами фінансування яких були пожертви та абонентська плата. Запровадження «Городового положення» 1892 р. змінило ситуацію. Ініціатива організації та фінансування бібліотек перейшла до органів місцевого самоуправління. На Поділлі

із зростанням міського бюджету понад 80 тис. руб. виникала можливість фінансування загальнодоступних книгозбірень, адже для їхнього сталого існування потрібно було щороку виділяти до 1 тис. руб. [5].

На початку ХХ ст. ідея створення у Вінниці загальнодоступної бібліотеки набула чітких абрисів. Її невідомим провакатором був успіх безкоштовної народної бібліотеки Вінницького комітету Піклування про народну тверезість, який очолював Д. Ф. Гейден. Бібліотека, заснована у 1897 р., попри значні обмеження у правилах функціонування та складу фонду, стала відразу популярною серед вінничан. У листопаді 1901 р. у місті виникла ініціатива створення громадської міської бібліотеки, був розроблений її статут, зібрано пожертви грошима та книгами. Коло засновників охоплювало до 60 осіб. Цю бібліотеку, як і народну, планували розмістити в Народному домі, що готувався до відкриття у 1902 р. Будівництвом Народного дому займався той самий Вінницький комітет Піклування про народну тверезість. Д. Ф. Гейден як міський гласний звернувся до міської влади з проханням підтримати фінансово діяльність народної бібліотеки у 1902 р. Під час обговорення цього звернення на засіданні Міської думи виникла ідея про створення муніципальної бібліотеки для городян. Активним її лобістом став міський голова М. В. Оводов. У лютому 1902 р. міські гласні проголосували за створення такого міського закладу. Для організаційного етапу (підготовки проекту та документації бібліотеки) виділили 1000 руб. Для народної бібліотеки, розуміючи її значущість, але враховуючи основне джерело фінансування – Міністерство фінансів, Міська дума надала одноразову допомогу в 50 руб. [6, арк. 26].

Від самого початку міська влада усвідомлювала, що основним джерелом утримання публічної бібліотеки, попри платне обслуговування читачів, буде міська казна. Тому вимагала, щоб у розпорядчому комітеті бібліотеки, крім двох неодмінних членів від Міністерства народної освіти та духовного відомства, був представник від міської управи. Навколо цього розгорілися суперечки. В. Ф. Снежинський, міський гласний, один з членів розпорядчого комітету, вважав, що це звужує можливості

громадського впливу на бібліотеку [6, арк. 22]. Саме він звертав увагу на існування громадської ініціативи 1901 р. щодо створення бібліотеки і наголошував на необхідності злиття цих двох ініціатив. Його підтримував о. Й. О. Шипович, також міський гласний і член розпорядчого комітету від духовного відомства. Компроміс був знайдений у рішенні зробити міського голову неодмінним членом комітету, тоді громадська ініціатива мала можливість впливу на рішення розпорядчого комітету. Приблизно рік тривали підготовчі роботи: отримання дозволу від міністра внутрішніх справ, узгодження статуту бібліотеки, розробка проекту будівлі. У травні 1903 р. було затверджено статут [6, арк. 37зв]. Навесні обговорювали проект будівлі. Привертає увагу, що його автор Г. Г. Артинов орієнтувався в ньому на кращі зразки американських публічних бібліотек [6, арк. 128], які незадовго до цього, у 1898 р., були визнані найкращими у світі [7, s. 205]. На думку ідеолога американського бібліотечного будівництва Е. Карнегі, місце розташування бібліотеки та її архітектурне рішення мали підкреслювати її статус. Тому вона мала розміщуватися в центрі міста, хоча земля там була традиційно дорогою [1].

Того ж 1903 р. й у Вінниці навколо цього розгорнулися події. Гласний С. Грохольський звернув увагу на незручність земельної ділянки, яку призначали для бібліотеки [8, арк. 277]. Ділянка була затиснута між сусідськими будівлями, витягнута вглиб кварталу, відповідно легко прогнозувалися брак природного освітлення бібліотечних залів, небезпека для дахів сусідніх будинків взимку через намети снігу. Первинно бібліотеку планували будувати на ділянці у 60 кв. сажнів між будинками Н. Вайсбурда і Б. Рутберга. На початку 1904 р. ці сусіди звернулися до Міської думи з пропозицією поміняти ділянку, де планувалося будівництво, на іншу (120 кв. сажнів) по вул. Поштовій, яку вони домовилися викупити в Рибаківій. Тобто місто могло отримати вдвічі більшу ділянку землі для бібліотеки, що дало би можливість зорієнтувати будівлю фасадом по червоній лінії вулиці й зробити її прикрасою міста. У цілому вартість землі обраховувалася з розрахунку 25 руб. за кв. сажень. Оскільки вся ділянка Рибаківій мала площу в 178 кв. сажнів, то решту 58 кв. сажнів Дума мала

оплатити самостійно. Така операція була вочевидь вигідною для міського господарства. І була здійснена, причому додаткові сажні було придбано з розрахунку 11 руб. за кожний [9, арк. 112]. Так місто придбало нову ділянку на перехресті тодішніх Поштової та Великої Бульварної вулиць (нині – Соборної та архітектора Артинова), добре знайому сьогодні вінничанам. Це призвело до зростання вартості будівництва до 11 550 руб. [9, арк. 112зв] порівняно з попереднім кошторисом у 9 350 руб. за проектом 1903 р. [9, арк. 115].

Поки йшли перемовини щодо придбання цієї ділянки, розгорталися події російсько-японської війни. На червневому засіданні Міської думи дехто з гласних виступив проти несвоєчасного проекту. С. Грохольський був проти будівництва під час війни [9, арк. 171]. І. Хмелевський підтримував його, аргументуючи свою позицію тим, що будівництво мало здійснюватися в борг, а ситуація у воєнний час нестабільна. Крім того, міська влада встигла укласти договори про будівництво ще до війни і не розпочала його. Тому, на думку гласного, можна шукати інших дешевших підрядників, адже під час війни мало хто будує, і тому послуги стають дешевшими [9, арк. 175]. А. Вахневський, погоджуючись з аргументами попередніх ораторів, додавав те, що варто почекати запровадження в губернії земства, яке володіє комплексом будівель «Мури» і для якого нескладно буде в одній з будівель відкрити бібліотеку [9, арк. 176]. Проте міський голова М. В. Оводов протиснув рішення про початок будівництва. І в лютому 1906 р. члени розпорядчого комітету підписали акт про прийомку будівлі [9, арк. 309], а вже через рік, 2 лютого, бібліотека відкрилася для обслуговування читачів.

Примітки:

1. Патрик Дж. Рождение публичных библиотек: политика либерального архива [Электронный документ] // Новое лит. обозрение. 2005. № 74. Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2005/74/dz8.html>. (Дата доступа: 10.02.16).

2. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВіО). Ф. Д-230. Оп. 1. Спр. 395. 5 арк.

3. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва в контексті історії та інноваційному поступі сьогодення : монографія / Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. Вінниця, 2007. С. 16.

4. Дерунов К. Н. Типичные черты в эволюции русской «общественной библиотеки» // Библиогр. изв. 1919. № 1/2. С. 22.

5. Кароєва Т. Р. Публічна бібліотека у соціоекономічному просторі подільського городянина початку ХХ ст. // Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 20 листоп. 2013 р. / Нац. іст. б-ка України. Київ, 2014. С. 68–72.

6. ДАВіО. Ф. Д-262. Оп. 1. Спр. 873. Арк. 26.

7. Володин Б. Ф. Всемирная история библиотек : монографія. 2-е изд. Санкт-Петербург : Профессия, 2004. 432 с.

8. ДАВіО. Ф. Д-262. Оп. 1. Спр. 114. Арк. 277.

9. Там само. Спр. 115. 345 арк.

Вінницька обласна бібліотека ім. К. А. Тімірязєва в період нацистської окупації в 1941–1944 рр.

О. Ю. Підкуйко

Окупаційний режим у Вінниці 1941–1944 рр. вніс свої корективи в життя всього міста, не оминули зміни і Вінницьку обласну бібліотеку ім. К. А. Тімірязєва. Про поточне окупаційне життя книгозбірні досить промовисто розповідають архівні документи з фондів 1312с, 1320с Державного архіву Вінницької області [1; 2; 3]. Серед них особливої уваги вартий журнал роботи книгозбірні.

Окупація міста почалася 20 липня 1941 р., відтоді заклад функціонував у нових політичних і економічних умовах. До початку війни бібліотека мала досить значний книжковий фонд понад 400 тис. прим., який ритмічно поповнювався. Тут працювало 57 бібліотечних фахівців, але з приходом нацистів усе змінилось.

Під час окупації бібліотека займала лише підвальне приміщення будинку, що був спроектований та побудований спеціально для неї, а на її першому поверсі було розміщено фельдкомендатуру. Книгосховище було на другому поверсі. Дореволюційні видання та книги перших років радянської влади зберігалися в одному з приміщень старовинного сзуйтського кляштора, розташованого в архітектурному комплексі, що отримав у місті назву «Мури». Тут була філія бібліотеки. У роки війни вона була перетворена на окрему бібліотеку ім. Коцюбинського, яка обслуговувала мешканців міста. В основному приміщенні обласної бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва обслуговували представників окупаційної влади [4, с. 71].

Для ритмічного функціонування будь-якої бібліотеки потрібні висококваліфіковані працівники. Тільки вони можуть дотримуватися порядку збереження книг, добре знаючи книжковий фонд, швидко і якісно обслуговувати читачів, проте з приходом нової влади кількість працівників бібліотеки значно скоротилася. Як свідчать архівні документи, вона постійно змінювалась, вочевидь, у залежності від подій на фронті.

На жовтень 1941 р. в бібліотеці працювало 8 осіб: Борщевська Наталія Олександрівна, Боголепова Вера Вікторівна, Жмудська Катерина Петрівна, Салтанівська Лідія Володимирівна, Медвідь Настя Валер'янівна, Томас Любов Арсенівна, Олексюк Яків Валентинович, Діденко Марія Едуардівна [1, арк. 58]. На листопад 1941 р. відомість подає інформацію про 9 осіб, серед яких новою фігурою був професор, доктор медичних наук Гоф Євген Євгенович [1, арк. 9], але незабаром він повернувся до медичної практики.

У червні 1942 р. у бібліотеці в «Мурах» залишилося працювати 5 осіб: Борщевська Н. О., Томас Л. А., Салтанівська Л. В., а також Михайлівська Надія Іванівна, Плахатна Євгенія Феофанівна [2, арк. 35]. Тобто від попереднього складу залишилося лише три особи. У серпні 1943 р., після поразки під Сталінградом (2 лютого 1943 р.) та на Курській дузі (2 серпня 1943 р.), в основному корпусі бібліотеки працювали Боголепова В. В., Шостаковська Є. А., Гоф Є. Є., Жмудська Є. П. [2, арк. 34], а у «Мурах» (січень 1944 р.) – Борщевська Н. О., Томас Л. А., Салтанівська Л. В., Плахатна Є. Ф., Єрмаков [3, арк. 96].

Якщо у 1941–1942 рр. уявлялось, що нова влада прийшла назавжди і культурно-освітні заклади мають працювати на досить високому рівні на її користь, і штат книгозбірні має більш-менш задовольняти поточні потреби, то події на фронті внесли свої корективи. Коли в окупантів почались негаразди і вже не було впевненості в тому, що вони і надалі будуть господарями, то вони почали зменшувати робочий колектив бібліотеки, вважаючи, що немає потреби утримувати більшу кількість. Також не можна забувати, що чим гірше йшли справи на фронті, тим складнішими ставали умови в окупації, і відповідно населення все менше йшло до бібліотеки. А менше відвідувачів – менше і працівників.

Можна сказати, що спочатку окупанти проявляли певну байдужість до культурного життя місцевого населення та лояльно ставилися до намагання бібліотеки продовжувати активну діяльність, хоч і під жорстким контролем, що певною мірою пояснює кількість працівників.

Серед працівників бібліотеки було кілька високоосвічених спеціалістів, як-от Є. Є. Гоф, проте лише Н. О. Борщевська мала 20-річний стаж бібліотечної роботи, причому саме з наявним фондом. Вона також знала німецьку, французьку та польську недосконало, мала вищу історичну освіту. Саме вона та Л. В. Салтанівська рятували фонд рідкісних видань, та й після війни вони продовжували працювати у бібліотеці до 1970-х рр.

Складними були умови праці в книгозбірні. Як свідчать архівні матеріали, працювала бібліотека щоденно, крім неділі та свят, від 9 до 19 години, а в суботу – з 10 до 16 години [3, арк. 27]. Відомо, що в приміщенні було досить холодно, не вистачало палива. В архівах збереглась заява завідуючої бібліотекою в «Мурах» Н. О. Борщевської до голови міської управи, в якій висловлено прохання про надання палива: «Зараз бібліотека не має ніякого палива, що створює дуже важкі, майже неможливі для праці умови: температура доходить до -1° , -2° , чорнила весь час замерзають, пальці дубіють, деякі робітники бібліотеки захворіли...» [3, арк. 8]. Людям доводилось працювати в досить напруженому стані. Становищем бібліотеки, а точніше умовами праці її співробітників, особливо ніхто не опікувався, не брав до уваги їхні потреби.

У 1942 р. проводились ремонтні роботи, оскільки є відомості про одержання заробітної плати за поденну роботу з прибирання приміщення після ремонту бібліотеки ім. Коцюбинського Захаревиц Надією та Нечипоренко Ганною, датовані 15 листопада 1942 р. Також складався акт, де було вказано, що саме вони робили і протягом якого часу. У період окупації все ж необхідно було підтримувати порядок і цілісність приміщення та меблів, тому велись поточні ремонтні роботи електрики, ремонтувались шафи для книг та стелажі, печі. Отож, певні роботи з підтримання належного стану бібліотеки велись, але були досить незначними і не могли повністю задовольнити всі вимоги.

Не можна забувати про безпосередню роботу з книгами. Відбувались передачі книг з фондів бібліотеки до інших установ, а також з інших до бібліотеки. Так, у книгозбірню колишнього педагогічного технікуму було передано низку книг для дітей, серед них, наприклад, такі, як С. Маршак «Дітям», Н. Лебедєв «Один среди дикарей», Ф. Бернет «Малій Лорд», Е. Томпсон-Сетон «Биография Гризли», Марк Твен «Пригоди Гука». Вочевидь, ця книгозбірня пристосовувалася до обслуговування дитячої аудиторії.

Водночас вона позичково передавала бібліотеці у «Мурах» 14 книг, серед яких – Е. Лависс и А. Рамбо «История XIX в.», твори М. Шільдера. Усі книги історичного спрямування. Напевно, забирали їх до основної бібліотеки, щоб закрити доступ до них в інших закладах. Адже історія – це той предмет, вивчення якого не було вигідним для окупаційної влади, особливо, якщо історія складена не її представниками.

У 1942 р. з дитячої бібліотеки передано бібліотеці ім. Коцюбинського низку книг, серед яких – «Знедолені» В. Гюго, «Хрестоматія з історії Середніх віків», «Новая история», «История Древней Греции» В. Сергеева, «Методичний посібник з історії. Випуск 1», «Історія Стародавнього світу». Знову ж всі передані книги з дитячої бібліотеки були історичними. Це також свідчить про обмежувальну політику окупаційних військ щодо вивчення історії дітьми вільно.

Паралельно тривав зворотний процес. Бібліотекою

ім. Коцюбинського передано в 1942 р. до дитячої бібліотеки в тимчасове користування такі книги: Ф. Купер «Пионеры» (1918), «Красный корсар» (1898), Л. Мордовцев «Державний плотник» (1898), Ж. Верн «Подорож до центру землі» (1928), ювілейний збірник «Игрушечка» (1890), К. Чуковський «Доктор Айболит» (1936), В. Маяковський «Стихи».

Отже, упродовж окупації йшов активний перерозподіл наявного масиву книжок. Якщо периферійні книгозбірні отримували літературу розважального характеру, то центральна – наукову, зокрема історичну.

Важливо і те, хто був відвідувачем бібліотеки і яку літературу обирали. За архівними документами за декілька місяців 1943 р. можна зробити такі висновки:

- найбільше бібліотеку використовували службовці;
- чоловіків серед відвідувачів було не набагато більше за жінок;
- переважна більшість читачів були українцями, росіян значно менше, інші національні громади представляли поодинокі особи (жодної згадки про євреїв не виявлено);
- найпопулярнішим серед відвідувачів був відділ художньої літератури, а також загальний відділ. Зовсім не цікавив відділ філософії;
- російськомовної літератури брали більше, ніж україномовної.

Слід зазначити, що за період окупації було вивезено чимало примірників цінних книг. За свідченнями Є. Лукашевич, ще у вересні 1941 р. у дворі основного корпусу на центральній вулиці було спалено радянську марксистсько-ленінську літературу, крім того, з фонду в «Мурах» було вилучено 20 тис. томів [4, с. 72]. Восени 1943 р. в Київський науковий інститут хімії та хімічної технології, що евакуювався в Краків, передавалася спеціальна література. Серед переданих книг можна назвати І. Підоплічка «Шкідливі гризуни та боротьба з ними» (1930), «Матеріали до вивчення минулих фаун УРСР. Вип. 1» (1938), а також «Білоцерківщина. Птахи Білоцерківщини» (1927), «Білоцерківщина. Рослинність Білоцерківщини» (1928), Горянинов «Зоологія» (1837) тощо. Інститутові призначалися

також 20 назв періодичних видань біологічного і хімічного спрямування за 1916–1937 рр. Всього передано 629 томів, з яких 100 книг і 529 журналів.

Під час окупаційного режиму у Вінниці обласна бібліотека ім. К. А. Тімірязєва продовжувала свою роботу в досить важких умовах, приймала читачів, проводила обмін літературою з іншими бібліотеками. Бібліотекарі намагалися якнайкраще налагодити кваліфіковане обслуговування вінничан. Внутрішня документація бібліотеки, що відображала щоденну її діяльність, є цінним джерелом інформації про бібліотечну роботу і свідчить про бажання городян налагодити звичайне життя.

Примітки:

1. Державний архів Вінницької області. Ф. 1312с. Оп. 1. Спр. 1288.
2. Державний архів Вінницької області. Ф. 1312с. Оп. 1. Спр. 1315.
3. Державний архів Вінницької області Ф. 1320с. Оп. 1. Спр. 1.
4. Вінницька ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва в контексті історії та інноваційному поступі сьогодення: монографія. Вінниця, 2007. 312 с.

Найбільше багатство бібліотеки – фонд та його хранителі

П. І. Цимбалюк

Історія Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва, як і держави загалом, велична і трагічна. Вона пережила розквіт і руйнацію в часи воєнного лихоліття, знову піднімалася і продовжувала слугувати людям, нести інформацію, знання, сприяти освіченості та розвитку культури, вихованню патріотизму та високих моральних цінностей. Бібліотека в усі часи намагалася бути динамічною,

швидко реагувати на зміни, які відбуваються в суспільстві, оновлюватися, трансформуватися відповідно до сучасних вимог. Проте історію будь-якого закладу творять люди, а за 110-літній шлях у розвиток бібліотеки зробило вагомий внесок не одне покоління відданих справі професіоналів.

Про окремих з них, з ким довелося працювати або просто зустрічатися і спілкуватися, буде моя розповідь.

У серпні 1974 р. (на запрошення тодішнього директора бібліотеки Андрія Йосиповича Лучка) розпочала я свій трудовий шлях у головній бібліотеці області на посаді методиста науково-методичного відділу. Приймав мене на роботу заступник директора з наукової роботи Григорій Кирилович Смагло (директор на той час був у відпустці), а у відділі мене першою зустріла головний методист Марія Петрівна Варенко (Ніколайчук), оскільки завідувачка відділу Олена Іллівна Лозинська також була у відпустці. Я відразу зрозуміла, що потрапила в оточення професіоналів високого рівня – було трішки страшно, але в той же час цікаво – вабила нова робота, нові перспективи. Г. К. Смагло і М. П. Варенко знайомили мене з посадовими обов'язками та специфікою роботи обласної наукової бібліотеки.

З того часу фактично все моє трудове життя пов'язане з «Тімірязевкою» (виняток склали 1979–1984 рр., коли мій чоловік проходив військову службу в Чехословаччині, і ми там проживали всією сім'єю). Далі після повернення були посади старшого методиста, головного бібліотекаря по координації, зав. відділу науково-методичної роботи та інновацій у бібліотечній справі, заступника директора з основної діяльності (1988–1995, грудень 2002 – січень 2012). Майже 25 років я працювала під керівництвом директора А. Й. Лучка, згодом В. Ф. Циганюка, М. Ю. Карягіної, з 2007 р. – Н. І. Морозової.

«Наукова думка» бібліотеки

Але повернемося у 1974-й рік. Григорій Кирилович Смагло [1], заступник директора бібліотеки з наукової роботи, був, без перебільшення, одним із найяскравіших представників колективу. І не лише через свою посаду, яку він обіймав з 1956 р., але завдяки своїм професійним і людським якостям. Це була людина енер-

гійна, ерудована, інтелігентна, з широким світоглядом і глибокими теоретичними знаннями. Він відзначався і вимогливістю, що в поєднанні з тактовністю і толерантністю у ставленні до співробітників, приносила вагомні результати, сприяла творчій активності та бажанню кожного працювати натхненно і самовіддано. Школу професіоналізму Григорія Кириловича пройшло не одне покоління бібліотечних працівників, адже він віддав цій роботі понад чверть століття. А його батьківське ставлення до людей, особливо до молодих спеціалістів, викликало глибоку повагу, вдячність та безмежну довіру.

Він був не лише серйозним науковцем, але й психологом, добре знав людей, умів помітити творчі здібності та потенційні можливості кожного і раціонально використовувати їх в інтересах справи.

Будучи визнаним авторитетом не лише в нашому колективі та області, а й далеко за її межами, фахівцем високого рівня і порядною людиною, Григорій Кирилович відзначався скромністю й відкритістю – до нього за порадою міг підійти не тільки керівник підрозділу чи провідний фахівець, але й будь-який молодий спеціаліст, який тільки починав освоювати ази бібліотечної професії. Для кожного знаходилася не лише фахова консультація, але й добре слово розуміння та підтримки.

Важко згадати з чисеї «легкої руки» в колективі Григорія Кириловича жартома, але з великою повагою, називали «наукова думка» за його широку ерудицію і всебічні глибокі знання.

Як заступник директора обласної книгозбірні він активно займався організацією науково-методичної роботи на допомогу бібліотекам Вінниччини. Г. К. Смагло – автор численних публікацій, у тому числі в професійних виданнях союзного та республіканського значення, у місцевій пресі, а також багатьох методичних рекомендацій, матеріалів з досвіду роботи. Вагомий також його внесок у дослідження історії обласної бібліотеки та бібліотечної справи Вінниччини [2, 3].

Упродовж багатьох років тривав творчий тандем Григорія Кириловича з керівниками бібліотеки – спочатку з Героєм Радянського Союзу Іваном Митрофановичем Філіповським, а потім із заслуженим працівником культури України Андрієм

Йосиповичем Лучком. У такій співпраці він чимало зробив для післявоєнної відбудови бібліотеки, становлення і розвитку її в статусі наукової. Велика заслуга науковця в розбудові мережі бібліотек області в післявоєнний період, у здійсненні централізації державних масових бібліотек, запровадженні відкритого доступу до книжкових фондів, впровадженні бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК). До слова, наша бібліотека була експериментальною базою для впровадження цієї системи (керувала процесом Державна наукова бібліотека ім. В. І. Леніна – головна бібліотека тодішнього Радянського Союзу). Молоді фахівці, які читатимуть цю статтю, можливо, дещо скептично поставляться до такого повідомлення, але на той час були такі реалії життя, і це означало високе визнання змісту роботи нашої бібліотеки на державному рівні. Г. К. Смагло всіляко сприяв співробітникам відділу обробки в переведенні каталогів на ББК та систематизації нових книг.

Не можна не згадати й те, що «Тімірязєвка» та інші бібліотеки області неодноразово були базами проведення різноманітних форумів республіканського та союзного значення за безпосередньої участі Григорія Кириловича. Літопис добрих справ заступника директора з наукової роботи, здійснений ним разом з колективом однодумців упродовж чверті століття, можна описувати досить довго. Найважливіші з них представлені в монографії, присвяченій віковому ювілею бібліотеки «Вінницька ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва в контексті історії та інноваційному поступі сьогодення» (2007) [4].

До слова, хотілось би нагадати і про окремі, суто людські риси характеру Григорія Кириловича. Він мав веселу вдачу, був дотепною людиною, умів порадіти здобуткам колективу і підтримати кожного у важку хвилину.

Були спільні виїзди в райони з метою комплексного вивчення (тоді вони називались фронтальні перевірки) роботи бібліотек (він очолював бригади працівників обласних бібліотек) та інші важливі завдання, які Григорій Кирилович мені довіряв. Завжди відчувала його допомогу і підтримку. Хотілося виконувати роботу успішно, щоб не розчарувати цього чудового і доброзичливого, хоч і досить вимогливого керівника.

Пригадується виїзд до бібліотек Калинівської ЦБС. У цілому цей район був одним із кращих щодо організації бібліотечної справи, проте серед його бібліотек за змістом роботи були і кращі, і гірші. І ось приїхали ми в одне село (не буду його називати), де діяла «Бібліотека відмінної роботи», а зав. бібліотеки – фахівець із спеціальною освітою, одна з кращих в районі. Я ніколи не була дуже жорстким перевіряючим, але ця бібліотека мене вразила запущеністю. Я, звичайно, зробила зауваження і планувала під час підсумкової наради в Калинівці також покритикувати роботу бібліотеки. Проте Григорій Кирилович відкликав мене в бік і сказав, що не треба цю людину критикувати, у неї зараз дуже важкий період – вона нещодавно поховала коханого чоловіка. Мені стало соромно за свою поведінку, і я, звичайно ж, прислухалася до його поради.

Можливо, не варто про це згадувати, але в мене не дуже гармонійно склалися стосунки з моїм безпосереднім керівником – зав. науково-методичного відділу. А найвищою нагородою на той час була грамота бібліотеки чи управління культури, премії працівники отримували дуже рідко. І ось зав. відділу подає на грамоту мою колегу, мотивуючи тим, що вона цією нагородою хоче спонукати її до більш сумлінної і відповідальної праці. Проте Григорій Кирилович запропонував все-таки мою кандидатуру, аргументуючи тим, що знає мене в роботі, тим, що я заслуговую більше цю відзнаку, і я врешті-решт отримала Почесну грамоту управління культури. Усі ці моменти характеризують його не лише як висококваліфікованого фахівця, але людину надзвичайно справедливую й принципову.

За вагомих внесок у розвиток обласної бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва, бібліотечної справи Вінниччини та культури нашого краю Григорій Кирилович відзначений Почесними грамотами і подяками різного рівня: від обласних до загальнодержавних. З нагоди 50-ї річниці заснування бібліотеки Г. К. Смагло разом з групою інших працівників «Тімірязєвки» був відзначений значком Міністерства культури СРСР «За відмінну роботу», у 1970 р. – медаллю «За доблестный труд». До свого 60-літнього ювілею Григорій Кирилович удостоєний медалі Н. К. Крупської. Журнал «Библиотекарь» у п'ятому номері за

1980 р. вмістив повідомлення такого змісту: «Решением Коллегии Министерства культуры СРСР и Президиума ЦК профсоюзов работников культуры группе особо отличившихся работников культурно-просветительных учреждений и учебных заведений культуры присуждена медаль Н. К. Крупской» [5]. Серед шести відзначених працівників з різних республік тодішнього Радянського Союзу був і Г. К. Смагло. Тут же було вміщено і сердечне привітання редакції журналу. На той час це була досить висока нагорода всесоюзного значення, що вручалася бібліотечним працівникам.

Але, вирізняючись надзвичайною скромністю, Григорій Кирилович ніколи не вимагав для себе особливого ставлення чи визнання заслуг, а тим більше нагород. Він просто любив свою справу і віддавався їй сповна, як у воєнну годину, коли Батьківщина була в небезпеці, так і в мирний час.

У березні 1995 р. перестало битися серце Г. К. Смагла. Але його справи, кращі традиції, досвід передаються з покоління в покоління, примножуються і отримують подальший розвиток, змінюються з урахуванням вимог часу.

Чимало ветеранів бібліотеки, які перебувають на заслуженому відпочинку чи успішно трудяться й донині, діляться своїми спогадами про Григорія Кириловича, відмічають його значну роль у розбудові бібліотеки, впровадженні інновацій, кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду, у становленні їх як фахівців бібліотечної справи. Я особисто згадую Григорія Кириловича з великим теплом і глибокою вдячністю.

Усі, хто знав Григорія Кириловича, працював з ним або просто мав щасливу нагоду спілкуватися, будуть пам'ятати його завжди. Недаремно кажуть, що людина живе до тих пір, доки її пам'ятають. Я сподіваюся, що мої короткі спогади про Г. К. Смагла допоможуть дізнатись про нього і наступним поколінням бібліотекарів, які братимуть з нього приклад.

Бібліограф від Бога, або про М. М. Слюсарчук з любов'ю

4 серпня 2016 р. виповнилося 90 років від дня народження Марії Михайлівни Слюсарчук (уродж. Бех) [6]. Невеличка делегація від профкому та адміністрації бібліотеки привітали

ювілярку. Струнка, моложава, зі світлим розумом і доброю пам'яттю жінка викликає не лише симпатію і повагу, але й захоплення. Багато розповідала Марія Михайлівна про своє нелегке життя під час окупації села, де вона мало не потрапила на примусові роботи до Німеччини, але виручив її батько, який замість неї сам побував у рабстві, роботу в бібліотеці, людей, з якими їй довелося працювати, а потім написала свої спогади, датовані 3 липня 2016 р., і передала їх мені.

Коли я вперше прийшла на роботу в бібліотеку, як я уже вище згадувала, в серпні 1974 р., М. М. Слюсарчук на той час була співробітником партійного архіву Вінницької області. Проте я все ж таки мала щасливу нагоду з нею деякий час працювати, після того як вона вийшла на заслужений відпочинок з останнього місця роботи (тобто партійного архіву), а в бібліотеці обіймала посаду бібліографа в науково-бібліографічному відділі (1993–1998). Після знайомства з цією чудовою людиною і прекрасним фахівцем я прониклась до неї великою симпатією і повагою. Як згодом виявилось, це було взаємно.

Трудова біографія М. М. Слюсарчук як бібліотечного фахівця почалася після закінчення в 1951 р. Харківського державного бібліотечного інституту, коли вона за направленням почала працювати спочатку бібліографом, а через рік очолила бібліографічний відділ Вінницької обласної державної бібліотеки.

М. М. Слюсарчук була бібліографом від Бога. Десятки підготовлених нею у співпраці із заступником директора з наукової роботи Г. К. Смаглом, бібліографом відділу Г. Г. Головка (Подруцькою) та іншими співробітниками списків, покажчиків, матеріалів з досвіду роботи, оглядів бібліографічної та краєзнавчої діяльності бібліотек області були високої якості і користувалися попитом науковців, бібліотечних працівників та широкого читацького загалу.

Вона стояла біля витоків започаткування у 1957 р. щоквартального видання «Література про Вінницьку область», яке вже з 1958 р. виходило як щорічник. У 1962 р. першою серед бібліотек України «Тімірязівка» розпочала підготовку щорічного видання «Календар знаменних і пам'ятних дат за... рік», який, до слова, видозмінюючись і удосконалюючись, слугує своїм користувачам

уже понад півстоліття і здобуває нових прихильників – переважно дослідників і краєзнавців [2, 3].

Враховуючи високий професіоналізм Марії Михайлівни, її долучали до підготовки книг краєзнавчого характеру, в тому числі найважливішої праці тих років, як згадує сама Марія Михайлівна, – тому «Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область» [7].

Зі спогадів Марії Михайлівни: «У вересні 1968 р. в бібліотеці працювала редколегія по написанню тому історії міст і сіл Вінницької області, членам якої було виділено окрему кімнату, де було зосереджено відібрану з фондів краєзнавчу літературу та довідково-бібліографічний апарат. Основну роботу виконували бібліографи. А ще разом з авторами нарисів працювали 3 перекладачі з польської мови. Один із них Сімашко запропонував мені, щоб збільшити відомості про наш край, розписати книги польською мовою. У книгосховищі на стелажах з польською літературою, він відбирав книги, в яких йшлося про Поділля, ми ставили на ребро ті, які мені треба було розписати. Я йому сказала, що не знаю польської мови. Він відповів, що це дуже просто: візьміть художню книгу польського письменника, прочитайте уважно до кінця, а потім ще й другу і Вам проясниться зміст сказаного в книзі. А потім і наукових виданнях. Згодом редколегію перемістили у партійний архів. Оскільки я в цьому була задіяна, мене перевели на посаду наукового працівника архіву. Скрупульозно перевірявся науковий апарат, написаних авторами нарисів, використання підстрічкової бібліографії, вичитка гранок і відправлення в Академію наук УРСР. Мені належала велика роль у забезпеченні джерельною базою авторського колективу по написанню тому «Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область».

Мною складено бібліографію у книзі «Овеянные славой имена» (1983). Одночасно я працювала у співавторстві над збірником документів «Вінниччина у Великій Вітчизняній війні. 1941–1945».

...Ще одна помітна робота – створення каталогів на документи архіву. На початку моєї роботи в архіві приїхала куратор із Києва та запропонувала мені скласти схему для створення

каталогів у партархівах. Це було зроблено і відправлено в інститут. Одночасно була надіслана така схема із Москви. Я її розробила по-своєму, включивши чимало тематичних рубрик. Розписували свій фонд та домоглись, щоб райкоми при здачі документів здавали тематичні картки. Спочатку було туго, а потім наладилося. Створення каталогу поліпшило роботу дослідників, які працювали над кандидатськими і докторськими дисертаціями. (До слова, як згадують теперішні науковці, з матеріалами, що знаходяться в колишньому партійному архіві, працювати значно легше, завдяки якісному довідково-бібліографічному апарату – *авт.*).

Як на першій, так і на другій роботі [у бібліотеці ім. К. А. Тімірязєва та партархіві – М. М.] керівництво оцінювало мою працю схвально: працювала я з душею і любов'ю, була дисциплінована, трудолюбива, справедлива.

На обох роботах за сумлінність, старанність нагороджувалась грамотами, похвальними грамотами Міністерства культури та медаллю «Ветеран праці». До 65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні, як учасник війни, нагороджена медаллю.

Підсумовуючи сказане, хочу підкреслити, що у нашому житті було немало негараздів, складних ситуацій, критичних випадків та мамина молитва допомогла нам усім: батькові вернутися з Німеччини, братові – з фронтів війни, а мені – отримати духовне і професійне благополуччя».

Після виходу на заслужений відпочинок, завдяки неспокійній вдачі, любові до своєї професії та бажанню приносити користь, М. М. Слюсарчук протягом 1993–1998 рр. працювала в науково-бібліографічному відділі. Вона відразу ж занурилась у рідну стихію і працювала так же самовіддано й професійно, як і завжди. До її посадових обов'язків входило розписування збірників матеріалів з різних галузей знань та закріплених за нею періодичних видань для поповнення систематичної картотеки статей, що вона робила дуже оперативно і грамотно. Керівництво бібліотеки завжди схвально оцінювало роботу Марії Михайлівни, відмічаючи її самовіддачу, професіоналізм, дисциплінованість і, звичайно ж, людяність та бажання прийти на допомогу.

Істинний бібліотекар, неординарна людина і чарівна жінка

Уперше я познайомилася з Галиною Григорівною Подруцькою [9] як читач, коли, навчаючись у Київському державному інституті культури, робила контрольні та курсові роботи з бібліографії. Вона допомагала мені знайти потрібну інформацію і обслуговувала дуже швидко і бездоганно, на будь-який запит я отримувала необхідні джерела, що значно прискорювало підготовку мною завдань. Коли ж я прийшла на роботу в «Тімірязевку», вона мене, виявляється, запам'ятала і відмітила, що я була активною читачкою науково-бібліографічного відділу й побажала успіхів у праці.

У 1975 р. при бібліографічному відділі був створений інформаційний сектор з питань культури і мистецтв, його довірили очолити Г. Г. Подруцькій. Як кваліфікований бібліограф, вона була закохана в цей напрямок роботи. А інформаційна діяльність – це була нова справа, треба було не лише освоювати усі процеси роботи, але й вчити цим премудростей інших. Щоб система запрацювала, потрібно було вирішити низку організаційних питань щодо створення інформаційних служб у районах та обласних організаціях культури і мистецтв. Окрім того, як на методичний центр за своїм профілем роботи, на сектор покладалися функції – навчити інформаторів у районах та обласному центрі, як правильно і оперативно подавати матеріали для створення фонду неопублікованих документів, підготовки видання «Хроніка культурного життя Вінниччини» тощо.

У жовтні 1978 р. на базі сектору був створений окремих відділ. Його фахівцями широко використовувалися різні форми бібліографічного інформування, зокрема, в режимі вибірково-розповсюджувальної інформації (ВРІ), за системою диференційованого обслуговування керівництва (ДЗК) та ін.

На перший погляд здавалося, що це суха інформаційна робота, але Галина Григорівна вміло вдихнула в діяльність підрозділу життя і вклала душу, тому дуже швидко відділ та його керівник завоювали авторитет не лише серед споживачів інформації, керівництва, але й стали відомими далеко за межами області. Незабаром відділ став одним із кращих у тодішньому Радянському Союзі. Був всесоюзною школою передового досвіду та отримав почесне звання «Відділ відмінної роботи».

Про роботу підрозділу написано в монографії, підготовленій до 100-річчя заснування бібліотеки [4], а мені у своїх спогадах більше хотілось би розповісти про Галину Григорівну як особистість, з якою, незважаючи на різницю у віці, мене поєднували тривалі, чисто людські, теплі стосунки. Вона багато розповідала про різні ситуації виробничого характеру, про свої відрядження в райони. До речі, її чоловік Віктор Леонтійович Подруцький, з яким вони в парі прожили усе своє життя, поки він не відійшов у вічність, був старшим помічником прокурора області, тому його робота також була пов'язана з відрядженнями. Як згадувала Галина Григорівна, бувало, що вони зустрічалися вдома лише на вихідні дні.

Г. Г. Подруцька була людиною надзвичайно відданою справі. Бібліотечна професія, «Тімірязівка» – це була любов на все життя, точніше – це було її життя. Тому й результати в праці були вагомими. Спільно з відділом мистецтв (зав. відділу С. І. Філіповська) вони проводили виїзні Дні інформації та Дні фахівця в різних організаціях культури і мистецтв. Керівники і співробітники цих двох бібліотечних підрозділів були скрізь «своїми» – в театрі, філармонії, музеях, музичних школах, їхня допомога високо цінувалася фахівцями цих закладів, з якими вони тісно співпрацювали.

Як уже зазначалося вище, відділ був відомий далеко за межами області. Наведу один незвичний епізод із трудової біографії Галини Григорівни, про який вона мені сама із захопленням розповіла.

У 1984 р. в Москві відбувся Всесоюзний семінар керівників підрозділів інформації з питань культури і мистецтв, куди була запрошена й вона. У програмі був її виступ, де Галина Григорівна ділилася досвідом роботи вінничан. На семінарі була присутня тодішній міністр культури СРСР К. Фурцева, яка високо оцінила роботу відділу інформації з питань культури і мистецтв. Після виступу вона запросила Галину Григорівну сісти поруч з нею в президію, під час перерви довго розмовляла, розпитуючи її про роботу, бібліотеку, Вінниччину загалом. Досвід роботи з інформаційного обслуговування керівних працівників і фахівців галузі культури і мистецтв у Вінницькій області було висвітлено

на сторінках наукового збірника «Советское библиотековедение» [10].

Г. Г. Подруцька – людина неспокійної вдачі і кипучої енергії – віддавалась не лише основній роботі, але й займалася активною громадською діяльністю. Ось лише невеликий перелік її громадських доручень – депутат Вінницької міської ради, народний засідатель, член президії обласного комітету профспілки працівників культури та ін.

Уже в зрілому віці вона закінчила університет марксизму-ленінізму з правових питань, адже їй хотілося не лише в професійній, але й у громадській роботі бути обізнаною і компетентною.

Після виходу на заслужений відпочинок, а це сталося через сімейні обставини, зразу ж після оформлення пенсії, Галина Григорівна не поривала зв'язків з бібліотекою. У неї були свої цікаві проекти і пропозиції щодо приміщення бібліотеки, організації її роботи, оформлення тощо. Вона дуже раділа, коли про діяльність бібліотеки чи когось із колег були передачі по радіо, телебаченню, публікації в періодичних виданнях. Вона обов'язково телефонувала, інформувала героїв цих сюжетів чи статей.

Передплачувала Галина Григорівна щорічно приблизно 10 періодичних видань. Усім сусідам і знайомим вона рекомендувала прочитати ту чи іншу статтю і ображалася, коли її порадами не скористалися (бібліотекар є бібліотекар). Окрім того, вона комплектувала власну бібліотеку новими надходженнями. Її приватна колекція нараховувала близько двох тисяч книг – це енциклопедії, довідники, серійні видання, окремі дитячі видання та ін.

Особливе місце посідали матеріали краєзнавчого характеру. На почесному місці були видання нашої бібліотеки – монографія, буклети, сувенірна продукція (чашка, ювілейний значок) та ін.

Вона не складувала книги, а охоче ділилася ними. Так, рідній «Тімірязєвці» вона подарувала велику кількість нових книг, компакт-дисків, у тому числі на допомогу у вивченню іноземних мов. Підбірку нових книг отримала в дарунок від

Галини Григорівни також і бібліотека-філія № 13 Вінницької міської ЦБС.

Що стосується суто жіночих якостей – Галина Григорівна була велика модниця, причому речі носила ексклюзивні – у неї була «своя» швачка, «своя» майстриня з плетіння одягу, зачіска у неї була також оригінальна. Незважаючи на високий зріст, вона завжди ходила в елегантному взутті, на високих підборах і радила так ходити й молодим колегам.

У Галини Григорівни було чому повчитись і в професійному плані, і в побутовому. Я особисто вдячна долі за знайомство, співпрацю і дружбу з цією цікавою людиною, серце якої перестало битися в липні 2014 р. Мені її не вистачає, я її пам'ятаю і згадую з вдячністю.

Дуже б хотілось, щоб про цих неординарних людей, розповідь про яких вміщена у даній статті, дізналося побільше молоді. Щоб полюбили нашу бібліотеку так, як любили її вони, і докладали зусиль для подальшого розвитку книгозбірні, зберігаючи кращі традиції та напрацювання своїх попередників.

Примітки:

1. Смагло Григорій Кирилович народився 28 лютого 1920 р. у с. Велика Вулига (нині Тиврівського району) на Вінниччині. Батьки все життя працювали біля землі. Навчався у Великовулизькій школі. Тут навчалася і його молодша сестра Марія. 1933 р. сім'я була розкуркулена (мали найкращу хату в селі). Цей будинок і всі господарські споруди на подвір'ї відібрали. Батько Смагло Кирило Іванович (1894 р. н.) 18.09.1937 р. був заарештований (звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою Трійки УНКВС Вінницької обл. від 11.10.1937 р. ув'язнений на 8 років ВТТ. Реабілітований 15.07.1960 р.). Григорій Кирилович був старшим у сім'ї, тому всю важку роботу брав на себе.

1939 р. закінчив Тульчинський бібліотечний технікум (тепер Тульчинське училище культури), 1954 р. – Вінницький педагогічний інститут.

З перших днів Великої Вітчизняної війни пішов на фронт, де за проявлені мужність і героїзм був нагороджений орденами і медалями.

Перший свій орден Слави III ступеня (№ 71/н від 15.11.1944 р.) гвардії рядовий Г. К. Смагло отримав за участь у наступальних боях по розширенню плацдарму на правому березі ріки Тиса і в боях за села Тиса-Вержель, Тиса-Варконь, де під сильним ворожим вогнем виніс із поля бою сімох поранених бійців зі зброєю. 31.10.1944 р. у боях під селом Тоссег рядовий Г. Смагло виніс з поля бою шість поранених бійців з їхньою зброєю і тут же, під кулями, надав допомогу чотирьом пораненим побратимам.

Орден Слави II ступеня отримав хоробрий воїн за участь у наступальних боях Радянської Армії на правому березі Тиси (№ 4/н від 27.02.1945 р.).

28.04.1945 р. у бою за с. Тишов прямою наводкою з гармати Г. Смагло відбив 2 контратаки ворога, при цьому знищивши 2 ручних кулемети з обслугою і 13 загарбників. За виявлені мужність, стійкість, солдатську кмітливість отримав ще одну бойову нагороду – медаль «За отвагу».

2. Столітній шлях Бібліотеки у її виданнях : бібліогр. покажч. / уклад.: Г. М. Авраменко, О. М. Панчук. Вінниця, 2007. 112 с.

3. «Світло землі Подільської ...» : ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва в публікаціях (1907–2007) : бібліогр. покажч. / уклад. О. С. Михайлюк. Вінниця, 2007. 88 с.

4. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва в контексті історії та інноваційному поступі сьогодення: монографія. Вінниця, 2007. 311 с.

5. Лауреаты медали Н. К. Крупской [в т. ч. Г. К. Смагло – заст. дир. обл. наук. б-ки ім. К. А. Тімірязєва] // Библиотекарь. 1980. № 5. С. 21.

6. Бех Марія Михайлівна народилася 4 серпня 1926 р. в с. Харпачка Гайсинського району Вінницької області в родині селян-хліборобів. Пережила разом з родиною окупацію села, де була під загрозою відправлення у фашистське рабство. Після звільнення села працювала на відбудові народного господарства. Восени 1944 р. вступила до Тульчинського культосвітнього технікуму, 1946 р. – у Харківський державний бібліотечний інститут, який у 1951 р. успішно

закінчила [8]. Цього ж року була направлена на роботу у Вінницьку обласну бібліотеку ім. К. А. Тімірязєва, де працювала бібліографом, зав. бібліографічним відділом (1952–1967), старшим бібліографом-красознавцем (1967–1969), науковим співробітником партархіву Вінницької області (1969–1987), бібліографом науково-бібліографічного відділу Вінницької ДОУНБ ім. К. А. Тімірязєва (1993–1998).

7. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Вінницька область. Київ, 1972. 778 с.

8. Цимбалюк П. І. Стукає пам'ять у серце: спогади дітей війни – мешканок Вінницької області // Усноісторичні дослідження: сучасні тенденції, напрямки та перспективи: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. 25–26 жовт., м. Вінниця. Вінниця, 2016. Режим доступу: <http://www.library.vp.ua/publications/2016/konferentsiya2016.html> (Дата звернення: 28.03.2017).

9. Подруцька Галина Григорівна (уродж. Головка) народилася 10 липня 1933 р. в сім'ї військового льотчика на Далекому Сході. У зв'язку з тим, що батька часто переводили з одного місця служби на інше, за словами Галини Григорівни, вона поміняла багато шкіл. Після війни батьки переїхали до Вінниці і прожили тут до кінця свого життя. Галина була єдиною донькою в сім'ї. Закінчила Харківський державний бібліотечний інститут і за направленням поступила на роботу у Вінницьку державну обласну бібліотеку, де працювала до 1988 р., аж до виходу на пенсію.

10. Подруцкая Г. Г. Информационное обслуживание руководящих работников и специалистов по вопросам культуры и искусства в Винницкой области / Г. Г. Подруцкая // Сов. библиотекосведение. Москва, 1984. № 5. С. 93–98.

З книжкових колекцій бібліотек Поділля (за фондами ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва)

Бібліотечне зібрання Григорія Строганова з Немирівського палацу

І. М. Валігура

У бібліотеці Немирівського палацу княгині Марії Григорівни Щербатової (1857–1920) до 1920 р. зберігалася бібліотека, що містила книги представників різних польських і російських родів Потоцьких, Строганових і Щербатових, які упродовж ХІХ ст. поріднилися між собою. Зібрання створювалося шляхом родинного спадкування, закупівлі, передоплати і хронологічно охоплювало друки ХV – початку ХХ ст. М. Г. Щербатова була єдиною донькою російського дворянина Григорія Сергійовича Строганова (1829–1910) та Марії Потоцької (1839–1882), доводилась онукою Станіславу-Щенсному (1752–1805) та Софії Потоцьким (1760–1822). Після її трагічної загибелі у 1920 р. представники місцевого революційного комітету ухвалили рішення про передачу книг з палацу до новоствореної Вінницької філії (ВФ) Всенародної бібліотеки України (ВБУ) при УАН. У серпні 1922 р. фонди філії оглядав академік В. М. Перетц і відмічав велику цінність бібліотеки Щербатових із Немирова. Через рік до Києва у фонди ВБУ та історичного архіву було вивезено архівні матеріали Потоцьких-Строганових-Щербатових, деякі стародруки та рідкісні видання. Частина Немирівського родового книжкового зібрання, що залишилась у Вінниці, у 1930 р. після закриття ВФ потрапила до Центральної окружної бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва [1, 102–104]. Сьогодні ця колекція зберігається у відділі рідкісних і цінних видань (далі РіЦ). У її складі завдяки екслібрисам легко виокремлюється збірка книг, що колись належали Г. С. Строганову.

Вивчаючи книги Г. С. Строганова, можна визначити три етапи впорядкування колекції. Перший з них припадає на час,

коли юнак почав формувати власну бібліотеку і на форзацах придбаних книгах фіксував підписом власне ім'я, місце і дату придбання. Були в строгановському зібранні успадковані книги, наприклад «Сочинения» Вольтера (т. 2, Париж, 1785). Примірник походить з бібліотеки його діда Г. О. Строганова (1770–1857), про що свідчить геральдичний екслібрис на форзаці. Окрасою книги є шість майстерно виконаних гравюр на міді талановитого французького художника Ж.-М. Моро Молодшого (1741–1814), у творчості якого переважали книжкові ілюстрації. Книжковий блок із золотавим обрізом, оправлений у шкіряну палітурку зеленого кольору, корінець прикрашає орнамент та гербове зображення Георгія Побідоносця.

Наступний примірник подарував юному графу чоловік сестри Софії (1824–1852), про що свідчить наліпка на палітурці з написом «Гр.[афу] Григорию Строганову от зятя Гр.[афа] Ивана Петровича Толстого / Рыцарские Ордена Российской империи». Вихідні дані книги відсутні, але вірогідно, це друк московської Сенатської типографії 1799 р. «Установление для российских орденов. Высочайше утверждено в День Священного Коронования Государя Императора Павла I. 5 апреля 1797 года», над оздобленням якого працював гравер Е. І. Кошкін. Саме його прізвище вказано в нижній частині 1-го аркуша, текст якого обрамлений бордюром з зображеннями гербів губерній та міст Російської імперії. Окрім текстової частини, книгу прикрашають 38 окремих аркушів майстерно виконаних гравюр з орденами і вбранням кавалерів орденів, обер-церемоніймейстера, казначея, секретаря та ін. Книжковий блок розміром 450x350 мм, оправлений в шкіряну палітурку рудого кольору, папір з водяними знаками. На початку ХХ ст. в бібліографічних посібниках Ю. Бітова (1905), М. Соловйова (1910) зазначалось, що книга є рідкісною і одним з найкращих видань ХVІІІ ст.

З бібліотеки старшого брата Павла (1823–1911) походить книга Г. Конрінга «De finibus imperii Germanici...» (Ліон, 1654), придбана у 1843 р., про що на звороті авантитулу залишено франкомовний підпис. Це прижиттєва праця німецького філософа, професора медицини і політики, радника шведського короля Карла X. Сучасні науковці вважають його родоначальником таких

наук, як державознавство, статистика, демографія. Примірник прикрашає гравійований портрет автора на авантитулі, друк титульного аркуша виконаний чорною та червоною фарбами, по тексту – ініціали, заставки. Є також зображення марки видавничої фірми Флоріда Мартіна. Палітурка виготовлена зі шкіри світлого кольору, на верхній кришці тиснення «М / В / G / 1673».

На все життя збереглися теплі стосунки між родиною Строганових і видатним російським філологом і мистецтвознавцем Федором Івановичем Буслаєвим (1818–1897). Розпочались вони у 1839 р., коли попечитель Московського навчального округу С. Г. Строганов запропонував випускнику Московського університету Ф. Буслаєву стати особистим секретарем і вихователем його синів – Павла і Григорія. Згодом вихователь згадував, що він давав молодим графам уроки граматики, літератури та історії, обов'язковими були вечірні читання вголос творів Пушкіна, Грибєдова, Загоскіна, Шекспіра. У його обов'язки входила організація недільних прогулянок Москвою. Потім відбулася довготривала закордонна подорож з вихованцями коштом графа С. Строганова, за що Ф. Буслаєв був дуже вдячний, адже власні статки не давали йому такої можливості [2, с. 184]. У бібліотеці Немирівського палацу зберігалася книга К. Ф. Райха «Peter der Grosse und seine Zeit» (Лейпциг, 1841), подарована вихователем юному Григорію Строганову в липні 1844 р. (є дарчий підпис).

У 1847 р. Г. Строганов, як і старші брати Олександр і Павло, вступає на юридичний факультет Московського університету. Саме в студентський період він починає послідовно формувати власну бібліотеку. За наявними книгами, купленими у 1840-х рр., простежується інтерес до літератури з генеалогії та геральдики. Тоді було придбано прижиттєві видання засновника теоретичної геральдики Ф. Я. Шпенера «*Illustriores Galliae stirpes tabulis genealogicis comprehensae et nunc primum in lucem edita*» (Франкфурт-на-Майні, 1689), професора геральдики Лейпцизького університету Й. В. Тріпа «*Einleitung zu der Wappen-Kunst...*» (Лейпциг, 1714), популярний довідник з геральдики ірландського автора і видавця Д. Б. Берка «*Encyclopædia of Heraldry, Or General Armory of England, Scotland and Ireland*» (Лондон, 1844) та перший том розкішного видання знавця

європейської геральдики маркіза де Манї «Nouveau traité historique et archéologique de la vraie et parfaite science des armoiries» (Париж, 1845). Друкована М. І. Новіковим Оксамитова книга «Родословная книга князей и дворян российских и выезжих» (М., 1787) є родоводом старовинних російських дворянських родів і являє собою важливе історичне джерело для вивчення соціального складу дворянства. Григорій Сергійович придбав примірник у 1850 р., але попередній власник теж залишив свій підпис «Из книг Дмитрия Дурнова».

У складі колекції особливе місце посідає рукописний конспект лекцій молодого професора Московського університету С. М. Соловйова з російської історії. Слід зауважити, що книги історичної тематики постійно поповнювали графську бібліотеку. У 1849 р. він придбав прижиттєве видання французького історика Готьє де Сіберта «Histoire des Ordres royaux hospitaliers-militaires de Notre-Dame du Mont-Carmel et de Saint-Lazare de Jérusalem» (Париж, 1772). Книга була надрукована в королівській друкарні на тонкому папері верже з широкими полями, рясно ілюстрована майстерно виконаними гравюрами Ж.-Ш. Беко, Е. Воасарда та ін. Палітурка з тонкої шкіри, корінець з бинтами прикрашає рослинний орнамент. У ці ж роки була придбана історична праця Вольтера «Siècle de Louis XIV et de Louis XV» (Штутгарт, 1830). Батько подарував багатотомне видання «Война 1799 года» (СПб., 1852). З творів художньої літератури було набуто два прижиттєві видання, перше з яких – філософські роздуми особистого лікаря імператриці Катерини II М. А. Вейкарда «Der philosophische Arzt» (Франкфурт, 1782), а друге – збірка поезій відомого російського поета, байкаря, державного діяча І. І. Дмитрієва «Сочинения Дмитриева» (М., 1814). Для оздоблення книги художник і гравер О. О. Флоров виконав дев'ять сюжетних віньеток.

У 1850 р. молодий граф закінчив університет і переїхав в Санкт-Петербург, де почав військову кар'єру: спочатку унтер-офіцером Нарвського гусарського полку, пізніше – лейб-гвардії Гусарського полку. У серпні 1855 р. він отримав чин поручика, а через п'ять років був призначений ад'ютантом військового міністра Д. А. Мілютіна. З квітня 1872 р. – придворний штал-

мейстер, дійсний статський радник, а у 1883–1902 рр. перебував при міністрі народної освіти. У 1856 р. одружився з Марією Болеславівною Потоцькою (1839–1882), яка принесла в посаг Немирівський масток [3]. У господарських справах Григорій Сергійович неодноразово бував у Немирові. Звісно, що деякі книги з його зібрання залишалися в палацовій бібліотеці. У каталозі немирівської бібліотеки Марії Щербатової, що був складений у 1889 р. (зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського), відображені книги графа. Крім того, у 1869 р. він викупив і перевіз до Немирова частину Тульчинської родової книгозбірні Потоцьких [1, с. 102].

Очевидно, на початку 1850-х рр., облаштовуючись у Санкт-Петербурзі, Г. Строганов упорядковував власну бібліотеку. Як людина заможна з гарним бібліофільським досвідом, він замовив геральдичний екслібрис з надписом «Из книг графа Григория Сергеевича Строганова» та елегантні якісні палітурки. На шкіряних корінцях (переважно зеленого кольору) з бинтами золотавим тисненням було зазначено автора та скорочену назву книги. У фонді РіЦ з таким екслібрисом виокремлено 104 примірники. На них Строганов уже не вказував власне прізвище, місце і дату придбання. До оправлених видань з екслібрисом потрапили також книги, які були придбані в студентські часи. Наприклад, 16 випусків «Чтения в императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете» (М., 1846–1848). Цікавим є також власницький конволют, який вміщує 11 алігатів і складається з промов викладачів і звітів Московського університету, що вийшли з університетської друкарні упродовж 1847–1853 рр. Серед них – промови професорів В. Лешкова, О. Варвинського, Й. Чивильова, Т. Грановського та ін. По закінченні закладу він продовжував цікавитись новими працями московської професури, з яких маємо П. Леонтєва «ПроPILEI» (М., 1852) та «О поклонении Зевсу» (М., 1850), «Публичные лекции профессоров Геймана, Рутьке, Соловьева, Грановского и Шевырева» (М., 1852). Військова кар'єра графа пояснює появу низки книг відповідної тематики – А. Енгельгардта «Краткое начертание малой войны для всех родов оружия» (СПб., 1850), «Памятная книжка для нижних чинов» (СПб.,

1853), М. Столипіна «Опыт об употреблении легкой кавалерии» (СПб., 1854), ілюстрований атлас хромолітографій «Рисунки к истории лейб-гвардии Уланского Его Величества полка» (СПб., 1859) та ін.

Аристократичне походження Г. Строганова та особиста зацікавленість сприяли постійному збагаченню літературою з геральдики та генеалогії. Серед книг з

екслібрисом виявлені «Российская родословная книга», видана П. Долгоруковим (М., 1856–1857), та розкішно ілюстроване і укладене абатом Д'Ормансі «Illustrations de la noblesse europeenne» (Париж, 1848). Історична література, до якої граф зберігав постійний інтерес, представлена книгою М. Погодіна «Русский исторический сборник» (М., 1837), збіркою історичних документів «Памятники, изданные временною комиссиею для разбора древних актов» (К., 1848), «Архивом историко-юридических сведений, относящихся до России» (Москва, 1850–1854), працею О. Томіліна «Исторические труды» (СПб., 1854), «Сказания современников о Дмитрии Самозванце» (СПб., 1859), «Дневник камер-юнкера Берхгольца (М., 1858), «Исторически-статистические очерки Виленской губернии» (Вільно, 1852); фундаментальною працею засновника петербурзької історичної школи М. Устрялова «История царствования Петра Великого» (СПб., 1858–1863) та ін. Одруження з представницею давнього магнатського роду Потоцьких спонукало Строганова до вивчення польсько-російських відносин в історичному та політичному аспекті. За спогадами Ф. Буслаєва, з часом у подружжя виникали суперечки на цьому ґрунті. Щоб бути обізнаним у цьому питанні, граф поповнив своє зібрання прижиттєвим багатотомним дослідженням Т. Нарбута «Dzieje starozytne narodu litewskiego» (Вільно, 1835–1841). Історія Польщі висвітлена в книгах С. Оржельського «Dzieje Polski od zgonu Zygmunta Augusta»

(СПб., 1856), прижиттєвій праці Й. Крашевського «Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy» (Вільно, 1840), знавця історії російської дипломатії О. Попова «Русское посольство в Польше в 1673–1677 годах» (СПб., 1854). Як колекціонера творів живопису, графа зацікавило довідкове видання польського дослідника мистецтва Е. Раствацького «Słownik malarzy polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających» (Варшава, 1850).

За спогадами Ф. Буслаєва, родина Строганових багато подорожувала. Як правило, взимку вони перебували в улюбленій Італії, в інший час державна служба та господарські справи вимагали відвідувати Російську імперію. Очевидно, з цих причин у книгозбірні з'являються видання Поштового департаменту «Маршрутная книжка» (СПб., 1860), «Паломник Киевский, или путеводитель по монастырям и церквам киевским...» (К., 1854), «Киев и его святыня» (К., 1861); П. Бобровського «Материалы для географии и статистики России. Харьковская губерния» (СПб., 1863), «Грузия и Армения» (СПб., 1848), абата Ж. Гоме «Les trois Rome. Journal d'un voyage en Italie» (Брюссель, 1854). Про побут, звичаї, історію балканських країн та Турції йдеться в праці Є. Серчевського «Обозрение Оттоманской империи, Молдавии, Валахии и Сербии» (СПб., 1854) та ін.

У строгановську колекцію петербурзького періоду входить праця українського письменника, історика, публіциста, соціолога та громадського діяча зі старого козацько-старшинського роду Глухівщини Ф. Уманця «Общественное воспитание в России» (Дрезден, 1867). До речі, у 1863–1867 рр. Ф. Уманець перебував на Поділлі як мировий посередник і працював в Ушицькому, Проскурівському та Ольгопільському повітах [4, с. 4]. Очевидно, що книга справила враження на графа, бо поля примірника рясніють від поміток та зауважень, які він зробив олівцем.

Г. Строганов поповнював бібліотеку також художніми творами російських та французьких письменників. Серед них – поезії російських світських поетів І. Мятлева, А. Майкова, зібрання творів О. Пушкіна, графа В. Соллогуба, літературознавчий збірник «Московский сборник», проза Д. Григоровича. Французька література представлена паризькими

оригінальними виданнями творів О. де Бальзака, Ж.-Б. Мольєра, Ж. Санд та ілюстрованим зібранням драматургії П. Корнеля.

Після смерті дружини у 1882 р. Григорій Сергійович назавжди переїхав до Італії та облаштувався в розкішному римському палаці на віа Сістіна. У Європі його знали як поважного колекціонера унікальних шедеврів, знавця живопису, антикваріату і старожитностей. Він щедро ділився своїми знаннями з фахівцями, власні предмети мистецтва часто пропонував для включення в музейні експозиції у різних європейських країнах, запрошував учених для досліджень, фінансував їхні публікації та допомагав у організації презентацій у наукових колах. За свідченням сучасників, не менш розкішною була і графська бібліотека, яка налічувала близько 30 тис. томів, у тому числі інкунабул та стародруків XVI–XVIII ст. [5]. Художник

Г. Штерн на замовлення графа виготовив шрифтовий екслібрис у вигляді барочної мушлі з написом «Ex Libris / C-tis Gregorii Sergii filii / Stroganoff / Romae».

Російський художник Ф. Рейман виконав кілька акварельних замальовок інтер'єрів графського палацу, з яких видно, що бібліотека розміщувалась на другому поверсі будинку, поруч з парадними сходами в стилі Людовика XVI. Книги зберігалися в старовинних монастирських шафах і були розставлені у кріпосному порядку. При візуальному вивченні книг з римської колекції можна помітити на форзаці кожної книги, окрім екслібрису, топографічний ярлик, який мав літерну (латинську) нумерацію шаф. Римські цифри вказували на номер полиці у шафі, а арабські – пояснювали порядковий номер книги в межах полиці.

Виявлені у фондах РіЦ 73 томи з римської палацової бібліотеки свідчать про те, що нащадки графа після його смерті перевезли частину книг до Немирова. Цей факт відображений також у документах з інвентаризації бібліотеки княгині

М. Щербатової у 1914 р., коли до основного каталогу, складеного у 1889 р., був доданий список з 204 книг. Серед них – 2 назви інкунабул, 2 назви – XVI ст., 24 назви – XVII та 107 назв книг XVIII ст. Частина книг з цього списку сьогодні зберігається також у Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського [6].

Аналізуючи римське зібрання, помічаємо, що залишається інтерес власника до історичної літератури. Серед російськомовних видань слід відмітити укладений Д. Бантиш-Каменським «Словарь достопамятных людей русской земли» (М., 1836), журнал «Исторический вестник» (СПб., 1899), публіцистичний твір російського художника В. Верещагіна «1812» (М., 1895), «Записки князя Якова Петровича Шаховского» (СПб., 1872), «Генерал-фельдмаршал князь Паскевич» (СПб., 1904). Григорій Сергійович ретельно опрацював зібрання авторських журнальних публікацій російського консервативного публіциста, літературного критика М. Каткова «1863 год» (М., 1887), на полях якого зробив численні зауваження, а наприкінці книги виписав сторінки з найбільш цікавим матеріалом.

Серед франкомовної літератури графа зацікавило дослідження його сучасника – історика, філософа-позитивіста та письменника А. Тена «*Les origines de la France contemporaine*» (Париж, 1885), в якому автор критикував Велику французьку революцію та яacobинську диктатуру. Деякі помітки Строганов зробив на полях книги історика, письменника і журналіста Ф. Лолі «*Les femmes du second Empire*» (Париж, 1906), в якій на основі документів з домашніх архівів йшлося про жінок з вищого світу в період Другої імперії 1852–1870 рр. Історія давньоримського суспільства також входила до кола книжкових інтересів колекціонера, про що свідчить праця Г. Буассьє «*La fin du paganisme: étude sur les dernières luttes religieuses en Occident au quatrième siècle*» (Париж, 1891). Цікавила графа також мемуарна історична література. Наприклад, збірки спогадів про Кримську війну, зібрані російським імператором Олександром III, мемуари найвідомішого дипломата свого часу Меттерніха, старшої доньки пруського короля Фрідріха Вільгельма I Вільгеміні тощо.

Закономірним, як для колекціонера, був його інтерес до історії культури, археології, етнографії та географії. Найдавніша

книга з відповідної тематики «Angleterre ancienne, ou, Tableau des moeurs, usages, armes, habillemens des anciens habitans de l'Angleterre...» (Париж, 1789) є перекладним прижиттєвим виданням Джозефа Страта (1749–1802) – англійського художника, антиквара і письменника. Під одною обкладинкою міститься 2 томи з окремими титулами і пагінацією. У першому томі подано текстову частину: оповіді про історію, зброю, побут та звичаї стародавніх бриттів, англосаксів, датчан та норманів. У другому томі зібрано 63 окремих аркуші з малюнками, яким передує 23 сторінки пояснювального матеріалу до кожного зображення. Автор зазначає, що, працюючи над гравюрами, він зробив багато досліджень у Британському музеї, вивчав літописні рукописи та ін. Д. Страт мав задум випустити працю в шести томах, але за браком коштів це не вдалося здійснити. Французький переклад видавці доручили А.-М.-А. Боларду (1754–1825) – знаному і шанованому паризькими книгопродавцями перекладачу, пристрасному бібліофілу. Книжковий блок наявного видання є дещо зменшеним від 4^о формату, оправлений у напівшкіряну палітурку XVIII ст., поля широкі з типографськими глосами, папір – верже з водяними знаками.

Не менш цікавим є двотомне видання швейцарського науковця О. Генне-ам-Рина (1828–1914) «Kulturgeschichte des deutschen Volkes» (Берлін, 1886), в якому йдеться про історію німецького народу, літературу та мистецтво від Середньовіччя до XIX ст. Видання містить близько 1800 ілюстрацій – кольорові хромолітографії, факсиміле, літографії. Воно вийшло друком з відомої берлінської фірми Густава Грота, яка була заснована в середині XVII ст. у Хаммі. Згодом власники перебралися в Берлін, продовжували розширювати поліграфічне виробництво, зокрема у 1862 р. придбали друкарню в Лейпцизі. Вони утримували також престижні книжкові магазини. Строганов у римській бібліотеці зберігав ще два розкішних видання цієї фірми – поеми Й. Фоссе «Luise» (Берлін, 1882) і Й. Гете «Germann und Dorothea» (Берлін, 1881), ілюстроване чудовими фотогравюрами художників А. Рамберга та П. Туману. Книги виконані в подарунковому варіанті – коленкорові палітурки прикрашають тиснений геометрично-рослинний орнамент

сріблясто-чорного кольору (художник Г. Релендер), золотавий обріз, якісний готичний шрифт, текст і гравюри обрамлені.

У римській бібліотеці був також монументальний твір історика та географа Е. Реклю «*La Nouvelle Géographie universelle, la terre et les hommes*» (Париж, 1876–1894). У 5 томі автор представив Україну як самостійну географічну одиницю, користуючись серед інших творами українців, зокрема М. Драгоманова, з яким він був у приятельських стосунках. Історичне дослідження Палестини, відзначене премією Французької академії наук, виклав у книзі «*La Terre Sainte*» (Париж, 1882) французький історик та археолог В. Герін. Видання у форматі *in folio*, оздоблене як окремими аркушами з гравюрами, так і численними малюнками по тексту, вміщено також масштабну карту Єрусалима. Книги французького знавця західної нумізматики та археології Е. Бабелона, науковця Л. Фігюєра, праці Московського археологічного товариства теж наповнювали римську книгозбірню.

Склад римської колекції віддзеркалює захоплення Г. Строганова мистецтвом. До фонду входять книги та альбоми з архітектури та образотворчого мистецтва. Найдавнішим виданням є унікальний за змістом конволют, зібраний з п'яти алігатів, які яскраво презентують видавничу продукцію голландських друкарів XVII ст. На зворотному боці першого аркуша міститься автограф Й. Вейгеля (1661–1726), відомого німецького гравера та видавця. До конволюта входять креслення та зображення будівель архітекторів Я. ван Кампена, П. Поста, Ю. Вінгбоонса. Вражає майстерне виконання плану палацу та паркового ансамблю Хонселерсдіка з висоти пташиного польоту. Власником резиденції був граф Нассау, принц Орлеанський (1584–1647).

Бібліографічною рідкістю є укладене російським колекціонером Д. Ровінським великоформатне зібрання гравюр «*Материалы для русской иконографии*» (СПб., 1884–1891). Якісний друк 480 гравюр у 12 випусках, що сформовані у 6 томів, здійснила «Експедиція заготовлення Державних паперів» тиражем у 125 примірників. Очевидно, що граф, проживаючи за кордоном, відстежував російські книжкові новинки. З цієї друкарні маємо також цікавий поліграфічний зразок – альбом «*Илья Репин*» (СПб., 1894). Як і в попередньому виданні, тут

використано різні техніки виконання ілюстративного матеріалу – ксилографія, офорт, геліографюра, фототипія та фотолітографія.

Про особливості львівської архітектури йдеться в праці польського історика, колекціонера та мистецтвознавця В. Лозінського «Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku: architektura i rzeźba» (Львів, 1898). Книга містить 103 ілюстрації, до яких автор додав алфавітний покажчик. Цікавили графа також видання імператорської Академії мистецтв, де він числився почесним членом і був щедрим меценатом. Сім випусків видання «Памятники древнего русского зодчества» (СПб., 1895–1901), укладених архітектором, реставратором та археологом В. Сусловим, містять 190 сторінок опису та 115 аркушів великого формату креслень і зображень архітектурних пам'яток XVI–XVII ст.

Невеликою кількістю книг представлено твори художньої літератури у строгановському зібранні римського періоду. Серед них – поезія В. Гюго, проза П. Бурже, Е. Золя, Ж. Д'Оревільї, Х. Товоте. Окрасою колекції є збірка казок знаного в усьому світі Ш. Перро, що була оприлюднена у 1867 р. видавцем П.-Ж. Етцелем. Оздоблення видавець доручив найвидатнішому книжковому ілюстратору епохи романтизму, граверу, живописцю та скульптору Г. Доре. На особисте замовлення Григорія Сергійовича був надрукований один з 177 примірників поезій А. де Шеньє «Les bucoliques» (Париж, 1905). Видавець і палітурник Ч. Меньє зазначив на другому фронтисписі, що примірник під № 81 виготовлений спеціально для графа. Унікальність видання полягає не тільки в обмеженому тиражі, але й у техніці виконання. Книга містить 12 оригінальних літографій А. Фатен-Латура – французького художника-графіка. Вона надрукована на трьох видах паперу. Фронтиспис, кінцівки та 22 заставки вико-нав Г. де Сімонш, бронзову чеканку для палітурки – скульптор Д. П. Пуеш (в нашому примірнику відсутня). Книга вийшла з друкарні відомого книготорговця та бібліофіла Ф. Ренуара.

Григорій Сергійович помер у Парижі в 1910 р. Після бурхливих революційних подій у Росії до Риму дісталася дружина його онука Володимира Щербатова – Олена Петрівна (у дівоцтві Столипіна, 1892–1985) з малолітніми дітьми. Не маючи засобів для існування, вона почала розпродувати скарби римського палацу. Є відомості про те, що у 1923–1924 рр. на

аукціонах з'явилась невелика частина стародруків з графського палацу.

Репрезентований матеріал є важливим джерелом для дослідження бібліотечного зібрання Г. С. Строганова, оскільки розкриває уподобання й інтереси колекціонера в юнацькому та зрілому віці, а також після переїзду в Італію.

Примітки:

1. Циборовська-Римарович І. Родові бібліотеки Правобережної України XVIII століття Вишневецьких – Мнішеків, Потоцьких, Мікошевських. Історична доля та сучасний стан. Київ, 2006. 394 с.

2. Буслаев Ф. Мои воспоминания // Вестник Европы. 1892. Кн. 3. С. 160–191.

3. Строганов Григорий Сергеевич // Википедия. Свободная энциклопедия. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki> (дата обращения: 09.03.2017).

4. Половец В. М. Федір Михайлович Уманець (1847–1917). Чернігів, 2006. 146 с.

5. Халпахчян В. Биография одного шедевра. «Мадонна» Дуччо из римской коллекции графа Г. С. Строганова (1829–1910) // Наше наследие. 2004. С. 16–25.

6. Соломонова Т. Р. О судьбе библиотечного собрания графа Григория Сергеевича Строганова (1829–1910) // Первые Чертковские чтения : материалы конф. Москва, 2011. С. 314–320.

Подільські «kresy» на сторінках часопису «Tygodnik illustrowany»

Т. О. Марчук

Польський тижневик «Tygodnik illustrowany» («Тижневик ілюстрований») виходив друком у Варшаві в 1859–1939 рр. і належав до тих видань, що задовольняли інформаційні потреби широкого кола читачів. Перших 23 роки журнал виходив друком

з типографії відомого польського видавця і книготорговця Ю. Унгера. З 1882 р. його випуск здійснювало видавництво «Гебетнер і Вольф». Редакцію часопису в різні часи очолювали Л. Єніке, Я. Вольф, А. Оппман, А. Гжимала-Седлецький, З. Дембицький, П. Хойновський, В. Гебетнер, В. Чарський і С. Страшевич. Тижневик відіграв важливу роль у розвитку польської графічної ілюстрації. Особливу популярність мав ілюстративний матеріал, виконаний у техніці ксилографії (гравюри на дереві). Малюнки для них готували відомі польські художники Ю. Холевінський, Ю. Коссак, В. Герсон, Х. Піллаті, Ф. Тегаццо, С. Рейхан, Ф. Бжозовський, М. Андріоллі та інші. Наприклад, художник-графік Францішек Тегаццо в ювілейному тисячному випуску «Tygodnika illustrowanego» 23 листопада 1878 р. розмістив галерею портретів найбільш помітних діячів польської науки і культури, які брали участь у цьому виданні.

Тематика матеріалів тижневика мала різноманітний характер. Це були публікації політичного, економічного, культурно-освітнього спрямування; огляди в галузі сільського господарства, науки, мистецтва; літературні твори, що супроводжувалися багатим ілюстративним матеріалом. «Tygodnik» також сприяв поширенню праць авторів, що знайомили з різними регіонами колишніх східних кресів Речі Посполитої, описами міст і сіл, маєтків, життям, побутом магнатських і шляхетських родин, які проживали на цих теренах, зокрема на Поділлі.

У фонді РіЦ Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва колекція «Tygodnika illustrowanego» нараховує 70 томів, хронологічні межі яких охоплюють видання 1869–1913 рр. (за винятком деяких років).

«Tygodnik» популяризував праці відомого історика Подільського краю Юзефа Антонія Ролле (1830–1894). Чимало його статей було присвячено історії подільських містечок, серед яких – «Kamieniec-Podolski» (1886, № 206, s. 376, 378; 1887, № 239, s. 70, 71; 1888, № 277, s. 244, 246; 1889, № 325, s. 179), де він прожив майже сорок років. Працюючи в магнатських сімейних архівах, Ролле відкрив безліч цікавих фактів з історії шляхетських родин, і вони стали тим благодатним ґрунтом, на якому було створено ряд оповідей. У поле зору часопису

потрапила одна з них – «Rodzina Malczewskiego» (1890, № 10, 12, 14, s. 148, 181–182, 214–215). Звертає на себе увагу ще одна праця Ролле – «Leonard Sowinski» (1888, № 263, s. 27–28), де він згадує свого ровесника, земляка, талановитого поета і публіциста (див. нижче).

Завдяки публікації «Dr. A.J.R.» (1894, № 213, 214, s. 50, 75) та матеріалам Вінценти Коротинського «Antoni Jozef Rolle» (1886, № 169, s. 194) і Адама Плуга «Dr. Antoni Jozef Rolle» (1883, № 36, s. 246–248, 261–262), маємо можливість ознайомитися з біографією цієї надзвичайно цікавої, непересічної особистості. З них ми дізнаємося, що Ролле був людиною різнобічних талантів: історик, краєзнавець, письменник, лікар, громадський діяч.

Невелика за змістом інформація К. В. «Na Podolu» (1907, № 10, s. 212) повідомляє про підготовку до виборів кандидатів до II Державної думи, організованих Подільським губернським виборчим комітетом. До його складу в той час входили й польські землевласники Зигмунт Лесневич, Богдан Жебровський, Вацлав Скибневський, Щенсни Токаржевський-Карашевич та Александер Садовський (молодший). Завдяки їхній діяльності польській громаді вдалося провести до Думи свого кандидата – землевласника Гайсинського повіту Вінценти Лісовського, який був єдиним депутатом-поляком у II Думі від усіх трьох губерній Правобережної України. Публікацію доповнюють дві аматорські світлини, зроблені секретарем комітету Калікстом Дунін-Борковським (землевласником Проскурівського повіту). На одній зображені п'ятеро діячів Подільського губернського виборчого комітету, на іншій можна побачити гурт людей на фоні кам'янецької башти Стефана Баторія: Антоні Червінського, Зигмунта Лесневича, Вінценти Лісовського, Юзефа Орловського.

До «Tygodnika» (1907, № 30, s. 618) потрапила ще одна фотографія Дунін-Борковського «Zabytki kultury polskiej na Podolu. Palac w Michalowiu».

Крім поточних подій, тижневик багато уваги приділяв діяльності представників заможної польської шляхти Поділля, зокрема їхньому благодійництву.

На сторінках часопису надруковано декілька праць про представників відомої на Поділлі родини Собанських. Це зокрема «Roza z hr. Lubienskich Sobanska» (1881, № 263, s. 18–19), написа-

на головним редактором часопису Л. Єніке. Автор надав читачеві можливість ознайомитися з біографією яскравої особистості, патріотки, дружини учасника польського визвольного руху Людвіка Собанського. Залишившись 1837 р. вдовою, Собанська жила на Поділлі у с. Василівка (тепер Тиврівського р-ну), вела активну громадську діяльність. Матеріально допомагала політичним засланцям, що відбували покарання на каторзі, витратила багато коштів для родин, які зазнавали скрути, фінансувала подорожі незаможних дружин і наречених засланців до Сибіру. Проводила широке листування із засланцями та їхніми родинами. За цю діяльність жінка потрапила під нагляд поліції. 1861 р. Розалія Собанська переїхала до Варшави і до кінця життя щедро жертвувала кошти на добродійні справи. Її син Фелікс продовжив благодійницьку справу матері. Про це ми дізнаємося з невеличкої замітки «Hr. Feliks Sobanski» (1913, № 42, s. 973), у якій зазначається, що уродженець м. Ладижин, маршалок шляхти Ямпільського (Брацлавського) повіту Ф. Собанський вніс до пенсійної каси сільськогосподарських працівників 100 тис. руб. та пожертвував 30 тис. на придбання насінневої картоплі селянам Галичини, які постраждали від паводку.

Зі статті «Dom imienia Mankowskich» (1901, № 1, s. 15–16) дізнаємося про відому родину – Ядвігу та Вацлава Маньковських з Моївки (тепер Чернівецького р-ну Вінницької обл.), знаних в Україні і на Поділлі меценатів, які на будівництво будинку для хлопчиків у Варшаві виділили 100 тис. руб. Цей заклад був створений з метою догляду, виховання та базової освіти для дітей віком від 7 до 14 років з бідних католицьких родин. На фото, що супроводжують текст, зображено будинок, фотопортрети Маньковських, а також Павла Воронєцького, який опікувався будівництвом цього закладу.

Поділля славилося великими і малими містами, селищами, селами. Публікація Болеслава Дніпровського «Zahince» (1880, № 234, s. 398) описує мальовниче село, що було розміщене на території Подільської губернії Летичівського повіту (тепер Деражнянського р-ну Хмельницької обл.). У XIX ст. воно належало польським шляхтичам Стажинським, які облаштували там родовий маєток. Болеслав Стажинський колекціонував твори мистецтва та книги. Після смерті батька він певний час проживав

у маєтку, де звів окреме двоповерхове приміщення для родової бібліотеки.

У журналі неодноразово подавалися некрологи про відомих поляків з Поділля. Так, «Tygodnik illustrowany» (1882, № 366, s. 423) опублікував некролог дворянину Александеру Садовському (старший) – маршалку шляхти Подільської губернії, члену правління Товариства підтримки бідної молоді, який помер 14 квітня 1882 р. у своєму маєтку Красноставці під Кам'янцем-Подільським. У ньому згадувалося, що довгі роки А. Садовський працював суддею, чесно ставився до своїх обов'язків, був свого роду оракулом справедливості там, де виникали непорозуміння й суперечки між громадянами. У знак великої поваги до цієї благородної людини було вирішено заснувати стипендію Садовського з капіталом у 4 тис. руб., що призначалася учням Кам'янецької духовної семінарії.

«Ignacy Chelminski» (1886, № 185, s. 36) – некролог Ю. Ролле з приводу відходу у вічність маршалка шляхти Ушицького повіту, власника подільських сіл Жванчик та Шарівка Ігнаци Хелмінського з портретом, виконаним художником Ксавери Піллаті.

Відомий етнограф, історик Зигмунт Глогер у некролозі «Wladyslaw Pobog Gorski (1822–1902)» (1902, № 38, s. 759) вшанував пам'ять громадського діяча, колекціонера, історика-аматора В. Побуг-Гурського, який у своєму маєтку в Котюжанах (тепер – Мурованокуріловецького р-ну) зібрав дуже цінну бібліотеку, колекцію монет, гравюр. Багатою була колекція автографів, зокрема учасників літературної кореспонденції XIX ст. та інтелектуального руху в Україні, на Поділлі та Волині. У творчому доробку польського діяча – надзвичайно цінна історична праця «Powiat Mohylowski w gubernii Podolskiej» (Краків, 1902), що містила опис більшості населених пунктів Могилівського повіту, згадки про королівські привілеї на різні маєтки в Подільському воєводстві від 1460 до 1744 рр. та ін.

Творчість талановитого поета, публіциста Леонарда Совінського на шпальтах часопису представили В. Коротинський (1888, № 262, s. 6) та Ю. Ролле (1888, № 263, s. 27–28), а також його портрет (1888, № 262, s. 13). Публікації перегукуються своїм змістом. З них дізнаємося, що Совінський народився

1831 р. в с. Березівка Літинського повіту (тепер Лісо-Березівка Летичівського р-ну Хмельницької обл.). По закінченні Київського університету активно займався літературою, публіцистикою та перекладами, вів громадську роботу. У листопаді 1862 р. молодого поета було заарештовано і відправлено в заслання в Курську губернію. Причиною цьому був підпис Совінського, поставлений у листі, написаному до Олександра II з проханням про адміністративне приєднання Подільської, Волинської та Київської губерній до Королівства Польського. У 1867 р., після амністії, він отримав дозвіл оселитися в Королівстві Польському без права в'їзду до українських губерній. Під час перебування у Варшаві митець багато писав, перекладав твори Тараса Шевченка тощо. Земне життя поета Л. Совінського закінчилося 23 грудня 1887 р. у Стецьківцях під Любаром на Волині (1887, № 239, s. 70).

«Piotr Jaha Wykowski» (1889, № 336, s. 359, 362) – таку назву має стаття польського письменника В. Коротинського. Автор описав життєвий і творчий шлях уродженця Вінницького повіту (с. Якушинці) Подільської губернії П. Якса-Биковського (1823–1889). Його знали на Поділлі як куратора Кам'янець-Подільського театру, який зібрав велику артистичну трупу, добирав цікавий репертуар, писав для провінційної публіки комедії, драматичні сценки тощо. У місцевих виданнях друкував статті на теми культурології, театрознавства. Після січневого повстання 1863 р. переїхав до Варшави, де мешкав до останніх днів свого життя. Літературна спадщина П. Якси-Биковського представлена численними повістями і оповіданнями, спогадами, перекладами. Серед творів про Поділля – «Ostatni seymik wojewodstwa Braclawskiego», «Miasto Winnica dawniejsze i wspolczesne».

Польські літератори Францишек Равіта-Гавронський та Віктор Гомулицький на сторінках часопису опублікували статті з однаковою назвою «Adam Plug (Antoni Pietkiewicz)», що висвітлювали цікаву і неординарну постать, їхнього побратима по перу, письменника Антонія Петкевича (1823–1903). Ф. Равіта-Гавронський (1888, № 267, s. 82; 268, s. 99–100) детально описав життєвий шлях митця, пов'язаний, зокрема, з Поділлям. Так склалося, що Антоній змушений був через важке фінансове становище сім'ї залишити навчання в Київському

університеті і зайнятися учительською роботою в Джурині Ямпільського повіту (тепер Шаргородського р-ну). У цей період він почав публікувати перші твори, використовуючи псевдонім Адам Плуг. Після одруження жив у с. Потоки Вінницького повіту (тепер Жмеринського р-ну). Після переїзду 1859 р. до Житомира разом з дружиною заснував і очолив чоловічу гімназію з пансіоном. Також займався літературною, суспільно-політичною діяльністю, брав участь у політичних маніфестаціях. За антидержавницьку діяльність був заарештований. Після дворічного перебування за ґратами, з огляду на політичне минуле, змушений був часто міняти місце проживання, шукаючи заробітку. У грудні 1874 р. за пропозицією видавця С. Левенталя Петкевич переїхав до Варшави. Там став однією з найпопулярніших фігур у літературному середовищі, брав активну участь у культурному житті столиці, проявив себе як суспільний діяч, меценат, благодійник тощо.

В. Гомулицький у некролозі (1903, № 45, s. 883–885) зробив акцент на творчому доробку письменника, його поетичних творах, розповів про контакти з Людвіком Кондратовичем, майбутнім поетом, відомим під псевдонімом Владислав Сирокомля та ін. Цінності даному матеріалу надає ілюстративний матеріал з зображенням А. Петкевича.

«Tygodnik illustrowany» (1904, № 31, s. 607) надрукував некролог пам'яті Адольфа Мостовського, у якому зазначено, що цей любитель мистецтва і літератури народився 1839 р. на Поділлі в с. Христищі Ольгопільського повіту (тепер Мироліубівка Піщанського р-ну). Він був відомим автором поетичних збірок, численних повістей та майже 20 віршованих і прозових комедій. Деякі з них були поставлені на варшавських і краківських сценах, зокрема «Kamienne serca», «Doktryna», «Konsumenci» та ін. В останні роки життя Мостовський присвятив себе музиці й мав певні успіхи як композитор і віртуоз. Крім того, захоплювався колекціонуванням рідкісної порцеляни, случьких поясів, цінних книг і полотен польських живописців. За кільканадцять років створив багату картинну галерею. Тривалий час мешкав у Великому Митнику Літинського повіту, посаговому маєтку дружини, де помер 28 червня 1904 р. Похований на парафіяльному цвинтарі в Хмільнику Літинського повіту.

Журналіст та літератор Францішек Равіта-Гавронський (1845–1930), шляхтич за походженням, народився на Поділлі (с. Степашки Гайсинського повіту), тому обрав історію цієї землі об'єктом особливої уваги. Він був автором нарисів з минулого України, зокрема козаччини та гайдамацьких рухів. Його праця «*Humanszczyzna w drugiej polowie XVIII wieku*» (1899, №37–39, s. 723–724, 745–776) висвітлювала минуле краю часів Коліївщини, гайдамацького повстання 1768 р. під керівництвом М. Залізняка та І. Гонти. Почавшись у районі Чигирини, повстання швидко поширилося майже на всю Київщину і частково на Поділля і закінчилося кривавою розправою, відомою в польській мемуарній літературі під назвою «уманська різня». Текст публікації супроводжують зображення гайдамаків і портрет українського народного ватажка Івана Гонти.

Скульптурне зображення ще одного з українських героїв – Івана Богуна, виконане уродженкою Львова, польською скульпторкою Владиславою Гостинською (1858–1934), стало обкладинкою «*Tygodnika*» (1889, № 328) та центральною фігурою на картинах «*Zagloba i Bohun*» (1886, № 173, s. 264), «*Pojedynek Bohuna z Wolodyjowskim*» (1899, № 8, s. 147), написаних художником Юліушем Коссаком до роману Г. Сенкевича «*Ogniem i mieczem*».

Багату історичну традицію краю, його чарівну природу на своїх полотнах відображали художники Ю. Коссак, Ю. Бранд, В. Лось, М. Тишкевич.

Приміром, сюжети до своїх картин знаний польський художник Юліуш Коссак брав від подорожей по Поділлу, Волині, Київщині. Зупиняючись у шляхетських дворах, мав можливість безпосередньо спостерігати їхнє буденне життя. Господарям віддячував, малюючи аквареллю коней, сцени полювань, перегонів, картини природи, портрети тощо. Під враженням побаченого на подільських землях написав ряд картин, серед яких – «*Lirnik podolski*» (1864, № 230, s. 69). Популярність Коссаку принесли цикли акварелей, що зображають найвидатніших представників роду Фредрів: «*Andrzej Fredro, wojewoda podolski odbijajencow Tatarom, 1487*» (1900, № 45, s. 887), «*Andrzej Maksymilian hr. Fredro, wojewoda podolski*» (1900, № 48, s. 950) тощо.

Маляр, історик, громадський діяч, меценат Міхал Тишкевич на сторінках описуваного нами видання представлений ілюстрацією «Orka na Podolu» (1889, № 325, s. 177) та невеличкою заміткою, надрукованою в рубриці «Fundacya artystyczna» (1901, № 20, s. 383). Вона розповідає про те, що граф Міхал Тишкевич з села Андрушівки (тепер Погребищенського р-ну) для увічнення пам'яті своїх предків нотаріальним актом передав Товариству витончених мистецтв 18 тис. руб., за умови внести під проценти 6 тис. руб. на депозитний рахунок Банку Торгового для утримання «Вілли Тишкевичів».

«Tygodnik illustrowany», хоча і виходив на польських теренах, але був популярним серед поляків, які проживали на теренах Поділля у минулому. На сьогодні часопис – важливе джерело для краєзнавчих досліджень.

Список випусків «Tygodnik illustrowany», що зберігаються у відділі РіЦ:

Tygodnik illustrowany. – Warszawa : Nakladem i drukiem J. Ungra, 1869–1884. –

Seria 2. T. 3. № 53/78. – 312 s. : il.

Seria 2. T. 4. № 79/104. – 1869. – 324 s. : il.

Seria 2. T. 5. № 105/130. – 1870. – 320 s. : il.

Seria 2. T. 6. № 131/157. – 1870. – 328 s. : il.

Seria 2. T. 7. № 158/182. – 1871. – 316 s. : il.

Seria 2. T. 8. № 184/209. – 1871. – 320 s. : il.

Seria 2. T. 12. № 288/313. – 1873. – 342 s. : il.

Seria 3. T. 9. № 210/235. – 1880. – 416 s. : il.

Seria 3. T. 11. № 262/287. – 1881. – 416 s. : il.

Seria 3. T. 12. № 288/314. – 1881. – 432 s. : il.

Seria 3. T. 13. № 315/339. – 1882. – 400 s. : il.

Seria 3. T. 14. № 340/366. – 1882. – 432 s. : il.

Seria 4. T. 1. № 1/26. – 1883. – 416 s. : il.

Seria 4. T. 2. № 27/52. – 1883. – 428 s. : il.

Seria 4. T. 3. № 53/78. – 1884. – 416 s. : il.

Tygodnik illustrowany. – Warszawa : Wydawcy Gebetner i Wolf, 1885.

Seria 4. T. 4. № 79/104. – 416 s. : il.

Seria 4. T. 5. № 105/130. – 1885. – 416 s. : il.

Seria 4. T. 6. № 131/156. – 1885. – 416 s. : il.
Seria 4. T. 7. № 157/182. – 1886. – 416 s. : il.
Seria 4. T. 8. № 183/208. – 1886. – 416 s. : il.
Seria 4. T. 9. № 209/234. – 1887. – 416 s. : il.
Seria 4. T. 10. № 235/261. – 1887. – 416 s. : il.
Seria 4. T. 11. № 262/287. – 1888. – 416 s. : il.
Seria 4. T. 12. № 288/313. – 1888. – 420 s. : il.
Seria 4. T. 13. № 314/339. – 1889. – 416 s. : il.
Seria 4. T. 14. № 340/365. – 1889. – 403 s. : il.
Seria 5. T. 1. № 1/26. – 1890. – 416 s. : il.
Seria 5. T. 2. № 27/52. – 1890. – 424 s. : il.
Seria 5. T. 3. № 53/78. – 1891. – 416 s. : il.
Seria 5. T. 4. № 79/103. – 1891. – 400 s. : il.
Seria 5. T. 5. № 104/130. – 1892. – 415 s. : il.
Seria 5. T. 6. № 131/152. – 1892. – 431 s. : il.
Seria 5. T. 8. № 183/209. – 1893. – 432 s. : il.
Seria 5. T. 9. № 210/235. – 1894. – 420 s. : il.
Polrocze 1. № 1/26. – 1895. – 424 s. : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1895. – 492 s. : il.
Polrocze 1. № 1/26. – 1896. – 516 s. : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1896. – S. 518–1032 : il.
Polrocze 1. № 1/26. – 1898. – 516 s. : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1897. – 520 s. : il.
Polrocze 1. № 1/26. – 1898. – 516 s. : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1899. – S. 518–1056 : il.
Polrocze 1. № 1/26. – 1900. – 516 s. : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1900. – S. 518–1032 : il.
Polrocze 1. № 1/26. – 1901. – 516 s. : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1901. – S. 518–1028 : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1902. – S. 522–1036 : il.
Polrocze 1. № 1/26. – 1903. – 516 s. : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1903. – S. 522–1040 : il.
Polrocze 1. № 1/26. – 1904. – 516 s. : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1904. – S. 522–1032 : il.
Polrocze 1. № 1/26. – 1907. – 8, 520 s. : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1911. – 8, S. 522–1052 : il.
Polrocze 1. № 1/26. – 1912. – 558 s. : il.
Polrocze 2. № 27/52. – 1913. – 8, S. 522–1038 : il.

Бібліотеки і бібліофіли

Про полкову бібліотеку 11-го Стрілецького полку (м. Жмеринка) початку ХХ ст.

О. В. Сафронова

Військові бібліотеки мають понад 400-річну історію, але саме у ХІХ ст. їхнє створення набуло масового характеру. Найважливішим показником військової культури. Історичний досвід свідчить, що бібліотеки відігравали важливу роль у розвитку армії. Як правило, вони зростали завдяки ініціативі офіцерів і особливо в ті періоди, коли дістали підтримку військового відомства.

Полкові (військові) бібліотеки в Російській імперії почали утворюватися з 1810 р., спочатку – бібліотеки офіцерські, потім – солдатські. Ініціатором цього руху вважається військовий міністр граф А. А. Аракчеєв, що розпочав облаштування «цих корисних закладів». Ще у 1809 р. він дав вказівку князю П. М. Волконському, який очолював квартирмейстерську службу, «збирати новітні книги за особливим переліком і про все, що стосується військового департаменту». У 1810–1811 рр. «за власним почином» і на особисті кошти офіцерів були створені перші полкові офіцерські бібліотеки в Преображенському і Семенівському полках. Офіцери Преображенського полку для своєї бібліотеки зібрали понад тисячу томів книг. На загальних зборах вони ухвалили рішення, що кожен офіцер полку буде вносити до фонду бібліотеки щорічно по 30 руб. Надалі на початкове облаштування кожному полку надавалося 1000 руб., а потім бібліотеки утримувалися на кошти офіцерів, «без витрат з казни». Допускалися добровільні грошові внески і обов'язкові відрахування, зі штаб-офіцерів – 10 руб., з обер-офіцерів – 5 руб. на рік. З 1865 р. стали з'являтися офіцерські бібліотеки в усіх окремих частинах військ [1, т. 4, с. 536].

У 1869 р. створюється Комісія з облаштування військових бібліотек і офіцерських зібрань, у компетенції якої було

регулювання питань, пов'язаних зі створенням і управлінням військово-бібліотечною системою. Одночасно упорядковуються правила поповнення фондів, користування літературою.

Законодавчо статус військових бібліотек закріпив Указ Олександра II від 12 жовтня 1874 р., яким було затверджено «Статут офіцерських зібрань». У списку відділів офіцерських зібрань бібліотека значилася на першому місці, а вже після неї – їдальня, буфет, більярд, фехтувальний, гімнастичний та танцювальний зали, а також приміщення для тактичних занять. Була вирішена і проблема фінансування військових бібліотек. Після Указу кожній бібліотеці виділялися кошти в розмірі 300 рублів на рік. Крім того, бібліотечний капітал зростав за рахунок відрахувань з посадових окладів офіцерів частини, а також штрафних сум, що стягувалися за порушення правил користування книгами або їх псування. Звичайно, кошти, що виділяли з бюджету на забезпечення діяльності бібліотек, завжди залишалися мізерними, і офіцерам доводилося жертвувати з власної кишені гроші на поповнення фонду бібліотек. Розміри відрахувань визначали загальні збори офіцерів або розпорядчий комітет офіцерських зібрань. Вони, як правило, становили 1–1,5 % платні [2, с. 107].

Через зрозумілі причини користувалися бібліотеками тільки офіцери, тому і мали вони назву «офіцерських». Солдати, внаслідок не тільки нижчого становища, але і неписьменності, в той час ніякого стосунку до бібліотек полків і підрозділів не мали. Натомість для офіцерів наявність бібліотек в армії була фактично життєвою необхідністю. Адже представники офіцерського корпусу потребували літератури як джерела фахових знань і способу організації дозвілля.

Облаштовуючи і удосконалюючи офіцерські бібліотеки, військове відомство з метою поширення грамотності серед солдатів одночасно вживало заходів і для створення солдатських бібліотек. Так, у 1877 р. Головному комітету з упорядження та освіти військ було доручено подбати про організацію спеціалізованих читалень. Цей же комітет до 1879 р. підготував каталог книг для читання нижніми чинами, який періодично доповнювався і уточнювався. На той час уже існував механізм

фінансування солдатських бібліотек, основу якого становило цільове виділення коштів. З 1871 р. на навчання грамоти і придбання книг для читання солдатів виділялося на кожного 5 коп. на рік. У 1897 р. ця сума була збільшена до 10 коп. З 1909 р. на поповнення солдатських бібліотек відпускалося 20 коп. [1, Т. 4, с. 537].

У 1910 р. вийшов «Статут внутрішньої служби» російської армії, який, зокрема, визначав схему організації солдатських бібліотек: для унтер-офіцерів і освічених військових чинів, та ротних бібліотек (для солдатів, які ледь навчилися читати і писати). Бібліотечні фонди солдатських бібліотек повинні були включати не тільки статути, накази, інструкції, положення і книги військового змісту, а й духовно-моральну літературу, белетристику, книги з історії, географії, природознавства, гігієни, медицини.

Якщо в першій половині ХІХ ст. порядок обслуговування читачів військових бібліотек визначався приватними правилами, встановленими командирами військових частин, то надалі він був законодавчо закріплений «Статутом військових зібрань» (1874), «Положенням про офіцерські зібрання в окремих частинах військ» (1884), а також у правилах різних типів бібліотек. У всіх перерахованих документах на першому місці стояли повага до читачів, збереження роками накопиченого книжкового багатства, демократичні правила користування бібліотеками з урахуванням особливостей навчання, служби, побуту військових читачів. Створення та подальший розвиток військових бібліотек мали на меті не тільки придбання і збереження книжкових зібрань, упорядкування фінансування, комплектування і внутрішнього устрою книгосховищ, але і перетворення їх у науково-освітні та культурно-дозвільні центри. У першу чергу бібліотеки мали сприяти самоосвіті, отриманню та вдосконаленню військових і науково-освітніх знань офіцерами, слухачами та вихованцями військово-навчальних закладів і нижніми чинами [2, с. 108].

Керування бібліотекою покладалося на одного з офіцерів, якого щорічно обирала громада військової частини. Особлива увага зверталася на рівень його освіти і здатність виконувати обов'язки бібліотекаря: успішне ведення справ вимагало «великої

досвідченості і знайомства як з бібліотекою, так і зі станом книжкової торгівлі і літератури в даний період часу». Тоді це була ще не окрема посада, а скоріше – почесний обов'язок. Бібліотекаря полкової книгозбірні вибирали терміном на два роки, паралельно звільняючи від пообідніх занять у ротах. Що стосується професійних завдань, то вони були схожі з обов'язками сучасного бібліотекаря – перевірка фондів, складання списків літератури на комплектування бібліотеки, контроль за зборами і штрафами, поповнення фондів. При великих бібліотеках створювалися комісії, які встановлювали суми витрат, стверджували списки літератури для придбання, контролювали збір внесків, перевіряли фонд і порядок книговидачі, стягування штрафів [3, с. 152].

Фонд формувався таким чином, щоб бібліотека могла виконувати своє головне призначення – поширювати між офіцерами знання, необхідні для освічених військових людей, бути місцем дозвілля за допомогою «читання книг легкого і приємного змісту». У обов'язковому порядку до фондів військових бібліотек надходили військові твори, військові довідники, нові статuti і посібники, які були необхідні для підготовки до вступу у військову академію. У війська регулярно направлялися циркуляри Головного штабу, в яких уточнювався порядок витрачання виділених коштів, оголошувалися обов'язкові до придбання книги та ін. Так, у 1883 р. полковник А. К. Пузиревський за дорученням начальника Головного штабу склав «Основний каталог для військових офіцерських бібліотек і збірник тем для бесід офіцерів на військових зібраннях», що доповнювався у 1886 і 1895 рр. У першу чергу купували видання, рекомендовані в циркулярах Головного штабу, решта – на розсуд товариства офіцерів. При цьому для купівлі книги вартістю понад 5 руб. була потрібна заявка 5 офіцерів, понад 10 руб. – 10, а при ціні 15 руб. і вище – не менше 15. Розстановка книг у фондах була або кріпосна (за хронологією записів у систематичному каталозі), або форматна.

Правила користування книгами складали з максимальним урахуванням побажань офіцерів. У кожній бібліотеці мали бути: «Книга для записування думок офіцерів про поліпшення бібліотеки», «Зошит для записування заяв офіцерів про виписку

книг», «Зошит для записування черги на отримання нових книг і журналів». Право користування бібліотекою належало всім офіцерам частини [3, с. 151].

У фонді відділу рідкісних і цінних видань ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва (далі – РіЦ) зберігається частина бібліотеки 11-го Стрілецького полку, що перед Першою світовою війною дислокувався в Жмеринці Подільської губернії. Полк був заснований 26 липня 1841 р. як 5-й Стрілецький батальйон, сформований у м. Гельсінгфорсе при Лейб-Гвардії Фінського Стрілецького батальйону з нижніх чинів фінляндських лінійних батальйонів. З 1854 по 1856 рр. батальйон брав участь у Кримській війні. У мирний час кілька разів міняв дислокацію, допоки у 1876 р. не був переведений на Поділля до м. Тульчин (Київський військовий округ). З 1877 по 1878 рр. брав участь у російсько-турецькій війні, після чого знову повернувся до Тульчина. У складі 3-ї Стрілецької бригади батальйон був переформований у полк 31 грудня 1888 р. Уже 1892 р. полк був відправлений на місце постійної дислокації у м. Жмеринка [6]. У 1904 р. – в зону військових дій на Далекий Схід. До травня 1905 р. полк в складі 2-го зведеного Стрілецького корпусу (3-тя Маньчжурська армія) брав участь у російсько-японській війні. У той же час (1904 р.) була заснована похідна церква полку в ім'я Хрестителя Іоанна Предтечі, яка супроводжувала 11-й Стрілецький полк під час війни. За штатом при церкві був один священик – ієрей Лапчинський Михайло Олексійович [5]. У складі 3-ї Стрілецької бригади 8-ї армії Південно-Західного фронту полк брав участь у Першій світовій війні.

У березні 1918 р. полк був українізований і увійшов до складу 2-го Подільського корпусу армії Української Народної Республіки, а згодом Української держави. На основі полку було сформовано 15-й (12-й) піший Брацлавський полк, який розташувався у м. Тульчин. З 3 червня 1918 р. він називався 15-м пішим Брацлавським, з 18 вересня 1918 р. – 12-м пішим Брацлавським. Місцем формування полку було призначено м. Тульчин, де мешкала незначна частина старшин із колишньої 3-ї Стрілецької бригади. До полку також вступило багато місцевих мешканців – кадрових старшин 76-го Кубанського та 260-го Брацлавського

полків. Під час протигетьманського повстання полк у складі 2-го Подільського корпусу перейшов на бік Директорії. За розпорядженнями головнокомандувача Холмсько-Галицького фронту отамана Шаповала від 9 та 16 січня 1919 р. 12-й Брацлавський полк відправив частину свого складу на формування 56-го пішого дієвого полку 19-ї дієвої дивізії. Потому продовжив своє комплектування у Тульчині, однак мобілізованих щоразу доводилося надсилати на фронт – до дієвих частин.

Лише 26 липня 1919 р. полк було включено до складу 4-ї Холмської (згодом Сірожупанної) дивізії. З початку серпня 1919 р. він брав безперервну участь у боях з Червоною армією, а з кінця вересня – зі Збройними силами Півдня Росії генерала А. І. Денікіна. У жовтні 1919 р. особовий склад полку, як і всієї Дієвої армії УНР, зазнав чималих втрат від епідемії тифу. 17 жовтня 1919 р. полк у складі 4-ї Сірожупанної дивізії вирушив на фронт проти білих – під м. Брацлав. Однак за кілька днів дивізії довелося відступити в район Бара. Тут, у с. Глазунець, 14 листопада 1919 р. бійців 4-ї Сірожупанної дивізії було зведено у 4-й збірний піший Сірожупанний полк. До них приєдналися й рештки брацлавців. Командиром з моменту заснування до часу розформування полку був полковник Пилип Кривдін [6, с. 245].

Як і будь-який інший полк російської армії, 11-й мав власну бібліотеку. Наявна у складі фондів РіЦ колекція нараховує близько 126 томів. Це окремі видання, збірники, журнали. За хронологією література охоплює незначний проміжок часу 1870-х рр. – початку ХХ ст., верхня хронологічна межа – 1914 р., нижня – 1871 р.

На виявлених книгах є 6 зразків штемפלів. На більшості видань наявний основний штемпель – шрифтовий, овальний, синього кольору. Написи: зверху – «Библиотека», знизу – «Стрелковаго полка», в центрі – «11».

На журналі «Военный сборник» (1875, № 8) виявлено квадратний штемпель «Библиотека 11-го Стрелковаго Батальона», ймовірно, цей часопис потрапив до бібліотеки ще до 1888 р.

На 3 книгах виявлено штемпелі солдатських бібліотек 3, 6 та 8-ї роти. На виданні «Сведения военно-уголовных законов» (СПб., 1886) наявні два види штемפלів. Один з них овальний,

синього кольору – «6-я рота 11-го Стрелкового полка», в центрі – «Библиотека», другий – круглий, сажовий, на чорному тлі якого по колу написано «11-го Стрелкового полка», у центрі – «6-я рота».

На двох книгах виявлено два записи різними почерками – «Командиръ роты Капитанъ Гембицкій». Штемпель синього кольору – «11-го Стрелкового полка», в центрі – «3-я рота», виявлено лише на одній з цих книжок. Можна припустити, що інша книга з аналогічним написом теж належала бібліотеці 3-ї роти. На книзі Л. З. Соловйова «Указания опыта текущей войны на боевые действия пехоты» (СПб., 1905) наявний штемпель рожевого кольору, по колу – «11 Стрелкового полка», в центрі – «8-й роты».

У кожному полку для підготовки унтер-офіцерського складу існували особливі Навчальні команди. У фонді відділу РіЦ зберігаються три книги, на яких виявлено штемпелі Навчальної команди. Це книга К. Адаріді «Учебник для пехотных учебных команд: руководство для унтер-офицеров» (СПб., 1913) та два примірники «Прохождение службы нижними чинами и довольствие их по программам полковых учебных команд пехоты» (СПб., 1912) капітана Мартинова. На виданнях стоїть кругла печатка синього кольору, по колу – «11-го Стрелкового полка», у центрі – «Учебная команда».

На книзі Гольєвського «Описание действий конницы 2-й Маньчжурской Армии в период боев у Мукдена 14–25-го февраля 1905 г.» (СПб., 1906) та на другому томі видання «Описание боевых действий Маньчжурских армий под Мукденом с 4-го февраля по 4-е марта 1905 года» (Москва, 1907) – кругла синього кольору гербова печатка «11-го Стрелкового полка».

Головною складовою бібліотеки є видання з військово-історичної тематики: з історії полків, історії російської та іноземних армій, військового мистецтва. Усі книги, крім журналів і деяких збірників, належать до одного розділу «Військова наука», жодного видання з інших галузей знань ми не знайшли. На форзаці виявлених книг є топографічна помітка з номером відділу та поличним номером видання «Отд. VI, і №», найбільший номер 407. Розділ охоплює такі напрямки: військова історія, тактика, стратегія, військова адміністрація, розвідка, фортифікація, топографія та ін.

Особливу цінність серед наявних книг має прижиттєве видання Василя Олександровича Потто – «История 44-го Драгунского Нижегородского полка» (СПб., 1892), яке вийшло з друкарні Р. Голике. Всього 11 томів. У відділі зберігається перший том цього видання. До книги вміщено документальний опис бойових дій полку і знаменних історичних подій, пов'язаних з ним, до Кавказької війни середини XIX ст. Тут, зокрема, описано Барську конфедерацію, згадуються міста Поділля (Вінниця, Кам'янець-Подільський, Брацлав). Гарно ілюстроване видання опрацьоване в картону палітурку з коленкором корінцем. На кришці палітурки наявний нерозбірливий автограф невідомої особи.

У 1903–1908 рр. при Головному управлінні Генерального штабу працювала Військово-історична комісія з опису військових дій у Китаї в 1900–1901 рр. Очоловав комісію Олександр Захарович Мишлаєвський (1856–1920) – військовий діяч, історик, генерал від інфантерії. У результаті своєї роботи комісія видала 22 томи книги «Материалы для описания военных действий в Китае в 1900–1901 гг.» (СПб., 1902–1908). У фонді зберігаються 10 томів цього видання, в книгах розміщено карти бойових дій. Оpubліковані документи мають важливе значення для дослідження історії російсько-китайських відносин.

Привертає увагу книга, видана Штабом військ Далекого Сходу «Первые большие маневры Китайской армии в октябре 1905 г.», яка вийшла з друку в 1906 р. в м. Харбіні. Гарно ілюстроване видання має 17 вкладних аркушів. Коленгорова оправа з тисненням на корінці «Б. 11. С.П.», назвою книги та роком видання.

Рішенням Головного штабу Російської армії у 1902 р. на території Курської губернії були проведені великі військові маневри, в яких брали участь війська Московського, Київського, Віленського і частково Одеського округів. У фонді відділу РІЦ зберігається «Отчет» про ці маневри та «Приложения к Отчету», видані Штабом Київського військового округу в Києві. Загалом було опубліковано два звіти, один – для Московського і один – для Київського округів, до кожного з яких додавався додатковий том. Звіти містять докладний опис місцевості, спорядження, оглядів, тактичних наказів, фактичних пересувань армії, а

також організації штабу, інженерної та санітарно-лікарської частин. «Приложения к Отчету» містять тридцять чотири додатки (в основному, це докладні інструкції, в яких прописані дії різних учасників маневру), а також 11 складених карт і схеми, що ілюструють хід розвитку маневру. Ці видання є одним з основних джерел інформації про російські війська і їхні прийоми ведення війни напередодні російсько-японської і Першої світової війн.

У полковій бібліотеці були праці М. І. Драгомирова. Михайло Іванович Драгомиров (1830–1905) – видатний військовий і державний діяч, військовий теоретик і педагог, генерал від інфантерії, член Державної ради, герой російсько-турецької війни 1877–1878 рр. Обіймав посади начальника Академії Генерального штабу, Київського генерал-губернатора і командувача Київського військового округу. Був військовим консультантом ряду країн під час локальних міжнародних конфліктів. Генерал М. І. Драгомиров прекрасно володів пером, міг художньо говорити про військову тактику. У фонді відділу РіЦ зберігається «Сборник оригинальных и переводных статей М. Драгомирова. 1856–1881» (СПб., 1881). Цей збірник статей, написаних за 22 роки служби, є прекрасною ілюстрацією становлення і розвитку поглядів автора на військове мистецтво. У роботах Драгомирова велика увага приділялася теорії комплексного виховного процесу у військах, критично важливого моменту в питанні кваліфікації солдата. У своїх висновках автор виходив з простого факту, що головною зброєю будь-якої армії є люди, а ступінь ефективності цієї зброї визначається рівнем їх підготовки.

У наш час вважається рідкістю книга генерала Миколи Олександровича Василевського (1852–1914) «Руководство для штаб-офицеров и капитанов, подвергающихся испытанию при зачислении в кандидаты на должности уездных воинских начальников и Справочная книга для уездных воинских начальников (со всеми изменениями по 1-е июня 1886 г.)». Це друге видання, яке вийшло з друку в 1886 р. у Варшаві. Вперше книга вийшла в 1884 р., авторство її належало Тимофію Михайловичу Дагаєву (1843–1909). У 1886 р. видання було перероблено і складено знову Н. О. Василевським, під ім'ям якого перевидавалося шість разів до 1910 р. включно. У книзі зібрані

і систематизовані відомості законодавчих, статутних і циркулярних документів, що регламентували адміністративні та інші відносини у військових частинах. Корпус таких документів сформувався в ході військової реформи 1860-х – початку 1870-х рр. Саме ця книга дає уявлення про стан і внутрішній устрій російської армії після реформ Олександра II.

У бібліотеці полку була ще одна книга з військового господарства професора Николаївської академії Генерального штабу генерала від інфантерії Ф. А. Макшеева (1855–1932) – «Военная администрация: пособие для слушателей старшаго курса Николаевской Академии Ген. Штаба: Устройство тыла и военное хозяйство. Вып. 2» (СПб., 1894).

Найбільш повно бібліотека була укомплектована літературою з підвищення військових знань та професійної майстерності. Бібліотека комплектувалась посібниками, авторами яких були відомі військові діячі як російської, так і європейських армій. Так, у фонді відділу РіЦ зберігаються видання М. Драгомирова, О. Баумгартена, О. Преженцова, Ф. Розенауера, Г. Смекала, М. Триковського, фон Фритша, О. Плюцинського, Г. фон Альтена та ін. Офіцери полку вивчали устрій та військовий досвід іноземних армій, особливо німецької та австрійської.

Комплектувалась бібліотека і періодичними виданнями. Серед них виявлено: «Вестник офицерской стрелковой школы», «Военный сборник», «Известия Императорской Николаевской военной академии», «Сведения из области военного дела за границей» та ін. Усього 61 од. зберігання.

Щомісячний військовий журнал «Военный сборник», створений за ініціативи Д. О. Мілютіна, видавався у 1858–1917 рр. в Санкт-Петербурзі. З 1862 р. – офіційний орган Військового міністерства. Перші редактори: В. М. Анічков, М. М. Обручев (з військової частини); М. Г. Чернишевський (з літературної частини). Журнал регулярно публікував офіційні накази, циркуляри і розпорядження щодо військового відомства, статті з різних галузей військової науки, відомості про іноземні армії, огляди військового друку, біографії і мемуари військових діячів. У збірнику працювали О. К. Байов, М. І. Драгомиров, М. Ф. Дубровін, А. М. Зайончковський, О. М. Куропаткін, Г. А. Леєр, М. П. Міхневич, О. З. Мишлаєвський, О. К. Пузиревський,

О. А. Свечін та ін. Передплата на «Військовий збірник» була обов'язкова для всіх військових частин. Він користувався популярністю в офіцерському середовищі і в суспільстві. Фонд бібліотеки містить 42 номери цього видання.

У 1826 р. в Оранієнбаумі (Санкт-Петербург) була заснована Офіцерська стрілецька школа – військово-навчальний заклад, призначений для підвищення кваліфікації піхотних офіцерів. З 1900 р. при школі друкувалося перше в Росії спеціалізоване видання – «Вестник офицерской стрелковой школы», присвячений переважно питанням техніки стрільби, кулеметної справи і зброї. Перші роки журнал виходив 2 рази на місяць, з 1909 р. – один раз на місяць. Ми виявили 7 од. зберігання.

Штаб Варшавського військового округу видавав військово-науковий ілюстрований журнал «Сведения из области военного дела за границей» (1906–1910), з 1911 р. – «Военное дело за границей». У відділі зберігаються 4 томи часопису «Сведения из области военного дела за границей» (1908, № 12–14; 1909, № 17) та 1 том журналу «Военное дело за границей» (1912, № 32).

Видання «Изборник разведчика» виходило друком з 1895 до 1905 рр. Це був безкоштовний додаток до щотижневого журналу «Разведчик». Редактором журналу і додатків до нього був Володимир Антонович Березовський (1852–1917) – російський військовий письменник, книготорговець. В «Изборнике» публікувалися роботи, які не увійшли в журнал. Тут висвітлювалися питання військової справи та історії, публікувалися статті, нариси і спогади. Видання містить безліч ілюстрацій і портретів.

«Известия Императорской Николаевской военной академии» – науково-бібліографічний журнал. Друкувався з 1910 р. Перші 2 роки виходив щомісяця, зошитами близько 10 друкованих аркушів, з 1912 р. – 2 рази на місяць. Містив оригінальні наукові статті професорів академії, реферати слухачів академії, тактичні завдання і великий військово-бібліографічний відділ. 4 журнали (1912, № 32; 1913, № 39, 41–42, 46) зберігаються у фонді відділу РіЦ. Окремими книжками при журналі виходила «Летопись военной печати», систематичний предметний покажчик військових книг і статей російською та іноземними мовами. Видавався на кошти академії; редактор – професор, генерал-майор О. К. Байов, помічник редактора –

С. Д. Масловський. Бібліотека має 4 примірники (№ 2, 5, 7, 9) за 1912 р.

Заслугове на увагу багатотомна праця під загальною назвою «Військова бібліотека». Серія перекладних і оригінальних творів з військової справи видана в 16 т. (СПб., 1871–1876.). Твори присвячені широкому колу аспектів військової науки: історія розвитку артилерійської справи і кінної армії, тактика кавалерії, розстановка військ, різні види зброї і снарядів і т. д. Над перекладами працювали провідні російські теоретики військової справи. Вийшовши з друку, видання поширювалося по бібліотеках полків і штабів. Це дуже рідкісна книга, що донині зберегла своє величезне історичне значення. У фонді зберігаються тт. 2 (1871), 13 (1873), 14 (1873).

При дослідженні наявної колекції було виявлено відсутність на виданнях слідів бібліотечної обробки до 1937 р., яким датується перший штампель радянського періоду. Вочевидь, книги з полкової бібліотеки потрапили до державного книгосховища уже у 1930-х рр. У протилежному разі вони пройшли б у 1920-х рр. обробку Вінницької філії ВБУ при ВУАН, де концентрувалися книги дореволюційного часу.

Примітки:

1. Военная энциклопедия : в 18 т. Санкт-Петербург, 1911–1915.

2. Лютов С. Н. Военные библиотеки сквозь призму исторического опыта // Библиотекосведение. 2003. № 2. С. 106–110.

3. Об устройстве в частях войск комитетов для заведования офицерским капиталом, библиотекой и столовой // Военный сборник. 1876. № 3. С. 143–153.

4. Румянцев В. Полковые священники Маньчжурских армий // Русское поле. Содружество литературных проектов. URL: <http://www.ruspole.info/node/6564> (дата звернення: 15.03.2017).

5. Тинченко Я. Українські збройні сили, березень 1917 р. – листопад 1918 р.: організація, чисельність, бойові дії. Київ, 2009. 480 с.

6. 11-й стрелковый полк // Офицеры РИА. URL: <http://ria1914.info/index.php?title> (дата звернення: 16.02.2017).

Сторінками архівних документів

Сведения для отчета о деятельности Гоголевской библиотеки с 2-го февраля 1907 г. по 1-е февраля 1908 г.

		Кол-во наименований	Число томов
1. Ко дню открытия библиотеки было книг:	а) новых	1722	2348
	б) старых	3539	4075
	итого	5261 ¹	6423
2. Поступило книг в течение года:	а) новых	664	1172
	б) старых	-	-
	в) журналов	25	162
итого		689	1334
К 1-му февраля 1908 г. всех книг состоит		5950 ²	7757

3. С 2-го февраля 1907 г. по 1-е февраля 1908 г. всех подписчиков было:

1) годовых:

а) за 2 книги по 3 рубля – 2

б) за 3 книги и журнал 4 руб. 50 коп. за ½ года – 1

Итого годовых подписчиков – 3

2) месячных: а) по 25 коп. – 450

б) по 30 коп. – 857

в) по 60 коп. – 85

г) по 1 руб. – 2

Итого месячных подписчиков – 1394

3) суточных по 5 коп. в день – 10

Итого суточных подписчиков – 10

4. Разовых чтений в течение года было – 3205

5. В течение года отдельных выдач книг было – 16260

1 У звіті – 5268.

2 У звіті – 5957.

6. Наибольшие требования предъявляются к следующим отделам¹:

а) отд. 2. Философия (Вендт², Вундт³, Дрепер⁴, Дюринг⁵, Ломброзо⁶, Рибо⁷, Спенсер⁸, Шопенгауер⁹, Смайльс¹⁰);

б) отд. 4¹¹. Правоведение и общественные науки (Маркс¹², Милль¹³, Майр¹⁴);

в) отд. 8. География (Путешествия Пржевальского¹⁵, Грум-Гржимайло¹⁶, Лялина¹⁷, Елисеев¹⁸, Дедлов¹⁹);

г) отд. 7. История (Милюков²⁰, Кольб²¹, Тайлор²²);

1 Далі інформація про наявні у фонді бібліотеки видання за каталогом 1909 р. Докладніше про наукову літературу.

2 Вендт Ф. «Душа женщины. Опыт женской психологии».

3 Вундт В. «Очерк психологии», «Лекции о душе человека и животных», «Этика».

4 Дрепер Дж. «История умственного развития Европы», «История отношений между католицизмом и наукой»

5 Дюринг С. «Ценность жизни».

6 Ломброзо Ц. «Гениальность и помешательство», «Новейшие успехи науки о преступнике», «Женщина – преступница и проститутка» (у співавт. з Г. Ферреро).

7 Рібо Т. «Психология чувств», «Психология внимания», «Болезнь личности», «О чувственной памяти».

8 Спенсер Г. «Основания психологии», «Сочинения» (в 9 кн.), «Основания этики».

9 Шопенгауер А. «Афоризмы и максимы», «Свобода слова и основы морали», «Лучи света его философии», «Метафизика любви», «Мир как воля и представление».

10 Смайльс С. «Характер», «Долг», «Самодетельность», «Бережливость».

11 У звіті – Отд. 5. Общественные науки.

12 Маркс К. «Критика некоторых положений политической экономии», «Капитал».

13 Милль Дж. «Основания политической экономии», «Рассуждения и исследования политические, философские и экономические», «Размышления о представительном правлении».

14 Майр Г. «Статистика и обществоведение».

15 Пржевальський М. «Путешествие в Уссурийском крае 1867–1869 гг.», «Третье путешествие в Центральной Азии».

16 Грум-Гржимайло Г. С. «Описание Амурской области».

17 Ляліна М. А. «Путешествие братьев Г. Е. и М. Е. Грум-Гржимайло в Западный Китай», «Путешествие Н. М. Пржевальского в Восточной и Центральной Азии», «Путешествия Г. Н. Потанина по Китаю, Тибету и Монголии», «Русские мореплаватели арктические и кругосветные».

18 Єлісєєв О. В. «По белу свету».

19 Дедлов В. «Приключения и впечатления в Италии и Египте», «Вокруг России».

20 Мілюков П. «Главные течения русской исторической мысли», «Очерки по истории русской культуры».

21 Кольб Г. «История человеческой культуры».

22 Тайлор Е. «Первобытная культура», «Антропология».

д) отд. 12. Словесность. Критика (Зелинский²³, Полевой²⁴, Михайловский²⁵, Писарев²⁶, Евстафьев²⁷, Порфирьев²⁸, Пыпин²⁹);
 е) отд. 12. Изящная словесность оригинальная (Тургенев³⁰, Гончаров³¹, Потапенко³², Вербицкая³³, Щепкина-Куперник³⁴, Амфитеатров³⁵, Вересаев³⁶, Чернышевский³⁷, Арцыбашев³⁸);
 отд. 12. Изящная словесность переводная (Ибсен³⁹, Гауптман⁴⁰, Шнитцлер⁴¹, Шпильгаген⁴², Золя⁴³, Бьернсон⁴⁴, Шиллер⁴⁵);
 отд. 14⁴⁶. Детские книги (Желиховская⁴⁷, Рогова⁴⁸, Ев. Тур⁴⁹, Мамин-Сибиряк⁵⁰, Лукашевич⁵¹). Большой спрос на книги [для] младшего возраста.

23 Зелінський В. 12 окремих видань про творчість О. С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова, І. С. Тургенева, М. В. Гоголя, О. М. Островського, М. О. Некрасова, Ф. М. Достоевського, Л. М. Толстого.

24 Полевой П. «История русской литературы в очерках и биографиях», «История русской словесности с древнейших времен до наших дней» (в 12 вып.).

25 Михайловський М. К. «Сочинения» (в 6 т.), «Литература и жизнь».

26 Писарев Д. І. «Сочинения» (в 6 т.).

27 Євстаф'єв П. В. «Новая русская литература», «Древняя русская литература. Допетровский период».

28 Порфир'єв І. «История русской словесности».

29 Пипін О. М. «История русской литературы» (в 4 т.).

30 Тургенєв І. С. «Полное собрание сочинений» (в 10 т.), 4 окремих видання.

31 Гончаров І. О. «Полное собрание сочинений» (в 9 т.).

32 Потапенко Г. М. «Повести, романы и рассказы» (в 12 т.), 7 окремих видань.

33 Вербицька А. О. 16 окремих видань.

34 Щепкіна-Куперник Т. 11 окремих видань.

35 Амфітеатров О. В. 20 окремих видань.

36 Вересаєв В. «Рассказы» (в 3 т.), «Записки врача», «На войне».

37 Чернишевський М. Г. «Пролог».

38 Арцибашев М. П. «Рассказы» (в 3 т.).

39 Ібсен Г. «Полное собрание драматических произведений» (в 2 т.).

40 Гауптман Г. «Полное собрание сочинений» (в 2 т.).

41 Шнітцлер А. «Полное собрание сочинений» (в 2 т.).

42 Шпільгаген Ф. «Собрание сочинений» (в 16 т.), 19 окремих видань.

43 Золя Е. «Собрание сочинений» (в 26 т.), 26 окремих видань.

44 Б'єрнсон-Б'єрнстєрне «Собрание сочинений» (в 2 т.).

45 Шиллер Ф. «Полное собрание сочинений» (в 3 т.), «Собрание сочинений» (в 6 т.).

46 У звіті – відділ 12.

47 Желіховська В. П. 16 окремих видань.

48 Рогова О. І. 6 окремих видань.

49 Тур Є. 7 окремих видань.

50 Мамін-Сибіряк Д. Н. 11 окремих видань.

51 Лукашевич К. В. 22 окремих видання.

отд. 13. В наибольшем спросе газеты: «Русь»⁵², «Киевская мысль»⁵³. «Столичная почта»⁵⁴ (бывший «Товарищ»).

В наибольшем спросе журналы: «Современный мир»⁵⁵, «Образование»⁵⁶, «Русское богатство»⁵⁷, «Русская мысль»⁵⁸, «Трудовой путь»⁵⁹, «Вестник знания»⁶⁰.

Получение газет и журналов в настоящее время практикуется в читальне.

Финансовая часть

Поступило денег:

а) членских взносов: Артынов⁶¹ – 5 руб., Пузына⁶² – 5 руб., 52 «Русь» – щоденна газета, друкувалася в Петербурзі з грудня 1903 до 1905 рр., відновлена у 1906–1908 рр. Ліберального спрямування з тяжінням до ідеології кадетської партії.

53 «Киевская мысль» – щоденна політична та літературна газета ліберального спрямування. Друкувалася в Києві російською мовою в 1906–1918 рр. Мала поширення у всьому Південно-Західному краї і була найбільшою за накладом провінційною газетою Російської імперії свого часу.

54 «Столичная почта» – щоденна газета, виходила в Петербурзі з жовтня 1906 р. до лютого 1908 р. Продовження газети «Товарищ». Спочатку загальна спрямованість – ліва, згодом спроба охопити ліво-центристську аудиторію.

55 «Современный мир» – щомісячний літературний, науковий і політичний журнал. Друкувався в Петербурзі у 1906–1918 рр., був продовженням журналу «Мир Божий», щомісячного літературного і науково-популярного журналу для самоосвіти, що друкувався у 1892–1906 рр.

56 «Образование» – педагогічний журнал, що друкувався в Петербурзі з 1892 до 1909 рр. Спочатку з 1872 до 1875 рр. був відомий під назвою «Педагогический листок Санкт-Петербургских женских гимназий», з 1876 до 1892 рр. – «Женское образование».

57 «Русское богатство» – щомісячний літературний та науковий журнал, що друкувався в Петербурзі з 1876 до 1918 рр. Один з провідних ліберальних журналів цього періоду. Відомий своїм літературним відділом.

58 «Русская мысль» – літературно-політичний журнал, що друкувався в Москві з 1880 до 1918 рр. Після 1905 р. став органом правого крила партії кадетів, окремі позиції в редколегії журналу займали «віхівці».

59 «Трудовой путь» (колишній «Журнал для всех») – щомісячний ілюстрований науково-популярний, літературний журнал, що друкувався в Петербурзі з 1896 до 1918 рр. Успіхом журнал завдячував низькій вартості при значному обсязі й цінності друкованого літературного матеріалу. Нова назва існувала впродовж 1907–1914 рр.

60 «Вестник знания» – щомісячний ілюстрований літературний і науково-популярний журнал з додатками для самоосвіти, що друкувався в Петербурзі з 1903 до 1918 рр.

61 Артынов Григорій Григорович (1860–1919) – цивільний інженер, архітектор м. Вінниці (1899–1919). Випускник Санкт-Петербурзького інституту цивільних інженерів. Автор понад 100 проектів, що визначили архітектурне обличчя міста на початку ХХ ст.

62 Пузына Чеслав Павлович – керуючий Вінницьким відділенням Російського торгово-промислового банку, очільник пожежної дружини.

Чеховский⁶³ – 5 руб., Твердохлебов⁶⁴ – 5 руб., Орловский⁶⁵ – 5 руб., Прель⁶⁶ – 5 руб., Рудич⁶⁷ – 5 руб., Мирбах⁶⁸ – 5 руб.

Итого членских взносов – 40 руб.

б) за право чтения: годовых подписчиков – 15 руб., месячных подписчиков – 422 руб. 61 коп., суточных подписчиков – 50 коп.

Итого за право чтения – 438 руб. 11 коп.

в) за разовое чтение – 64 руб. 10 коп.

г) поступило залогов – 530 руб.

Итого поступило денег: 1072 руб. 21 коп.

Израсходовано денег:

а) на покупку книг – 21 руб. 62 коп.

б) содержание библиотекарши – 270 руб.

в) жалование сторожу – 108 руб.

г) на хозяйственные расходы – 106 руб. 94 коп.

д) возвращение залогов – 499 руб.

Итого израсходовано – 1005 руб. 56 коп.

Итого к 1-му февраля 1908 г. в приход – 1072 руб. 21 коп.

Итого к 1-му февраля 1908 г. в расход – 1005 руб. 56 коп.

Итого к 1-му февраля 1908 г. в остатки – 66 руб. 65 коп., из них: а) залогов – 34 руб., б) принадлежащих библиотеке – 32 руб. 65 коп.

Библиотекарша Е. Вознесенская⁶⁹

Державний архів Вінницької області, ф. Д-262, оп. 1, спр. 19, арк. 466–467.

63 Чеховський І. І.

64 Твердохлебов Ст. Федорович – власник млина у с. Потоки Вінницького повіту

65 Орловський Андрій Карлович – інженер-технолог, інспектор 3-ї фабричної дільниці Подільської губернії.

66 Прель Микола Олександрович – вінницький земський діяч, член партії кадетів. Згодом, у 1917 р., член повітової комісії у справах виборів до Установчих зборів від Вінницької повітової земської управи, учасник міських виборів від блоку української трудової партії та партії соціалістів-федералістів.

67 Рудич Калинник Несторович (1875 – після 1917) – священик у Миколаївській церкві на Старому місті (з 1906 р.), законовчитель у кількох міських навчальних закладах. Згодом був головою Вінницької повітової єпархіальної училищної ради, депутатом від духовного відомства у Вінницькому повітовому земському зібранні. У 1912 р. був обраний членом Державної Думи від Подільської губернії.

68 Мирбах Михайло Семенович – чиновник Міністерства внутрішніх справ. Начальник в'язниці у Вінниці.

69 Вознесенська Катерина Семенівна (1862–?) – бібліотекар Вінницької міської бібліотеки ім. М. В. Гоголя у 1906 – травні 1921 рр.

Примітки:

Вінницька міська бібліотека відкрилася для обслуговування читачів 2 лютого 1907 р. Серед користувачів найпопулярнішими, як бачимо, були місячні абонементи за 25 коп. (32,0 % від кількості всіх читачів) та 30 коп. (60,9 %). За перший рік існування бібліотеки було придбано лише 3 річні абонементи, причому найдешевші – по 3 руб. (що відповідає місячному по 25 коп.), 1 піврічний – за 4 руб. 50 коп., і 2 читачі взяли місячний абонемент по 1 руб. За правилами, для отримання книг додому треба було залишати заставу в 2–3 руб. за кожну книгу або журнал залежно від їхньої вартості (якщо вона перевищувала встановлений розмір – ще доплачували). Із суми застави відраховувався штраф за несвоєчасно повернуті книги з розрахунку добової оплати за користування томом. Якщо книга (журнал) втрачені або повернуті через місяць після встановленого терміну, штраф подвоювався. Орієнтація більшості читачів на щомісячні витрати у 25–30 коп. свідчить про те, що абоненти жили від зарплатні до зарплатні й їм важко було виділити відразу кілька рублів за річний абонемент і заставу. Водночас разові відвідування читальні (2 коп.) та разова видача літератури додому (5 коп.) також не були особливо популярними.

Для сталого функціонування бібліотеці потрібно було якнайбільше число її членів, кожний з яких щороку вносив би по 5 руб. і міг безоплатно користуватися книгами. Крім того, вони на загальних і надзвичайних зборах мали право ухвалювати розмір плати абонентів, правила користування книгозбірнею, вибір почесних членів, придбання, заставу чи відчуження нерухомого майна, навіть закриття закладу. Членами бібліотеки могли бути особи будь-якої статі, але, як показує практика, абсолютно переважали чоловіки; не допускалися неповнолітні, за винятком тих, хто мав класний чин, а також нижчі військові чини, вихованці навчальних закладів (навіть студенти) та юнкери. Попри почесний статус та певні пільги, число членів міської бібліотеки було незначним, оскільки річний внесок у 5 руб. становив досить вагому суму. Коли у Вінниці обговорювали створення бібліотеки, її членами зголосилося бути понад 60 осіб, але на

початок її діяльності у 1907 р. членські внески сплатили лише 14, а наступного року – 8. Їхні прізвища зафіксовано в цьому звіті. Відзначимо, що це були не найзаможніші представники міської громади.

Не можна не прокоментувати низькі витрати на придбання книг. Вочевидь, у перший рік функціонування бібліотеки збиралися відомості про специфіку запитів вінничан, адже за друкованим каталогом 1909 р. простежується активне доукомплектування бібліотечних фондів – кожний розділ містить щонайменше два додаткових списки літератури, зокрема видань, згадуваних у звіті авторів.

Серед затребуваної наукової літератури привертає увагу попит на твори К. Маркса, Є. Дюрінга, С. Смайльса, водночас бачимо імена, які сьогодні повністю випали з кола читачьких захоплень, Ф. Вендта, В. Вундта, Дж. Дрепера, Г. Майра. Так само серед творів красного письменства було чимало авторів тодішнього розважального читива А. Вербицької, О. Амфітеатрова, М. Арцибашева, І. Потапенка та сьогодні відомих лише фахівцям А. Шнітцлера, Ф. Шпільгагена, Б'єрнсон-Б'єрнст'єрне. Варто вказати, що бібліотека певною мірою йшла на поводу в читачів, адже у її фондах творчість Е. Золя була представлена «Зібранням творів» (в 26 т.) та 26 окремими виданнями, К. Лукашевич – 22, О. Амфітеатрова – 20, В. Желіховської – 16, А. Вербицької – 16, а от О. Пушкіна лише «Зібранням творів». Відзначимо зацікавленість у повістях О. Рогової «Богдан Хмельницький» і «Сын гетмана».

За матеріалами звіту, найпопулярнішими серед вінницьких читачів політичними часописами були видання ліберального спрямування. Популярність «Киевской мысли» цілком логічна з огляду на те, що газета висвітлювала життя Правобережної України.

Т. Р. Каросва

Вінницький «THE BEST»

Наші земляки – лауреати літературних премій України 2016 року

*Міжнародний літературний конкурс романів, п'єс,
кіносценаріїв, пісенної лірики та творів для дітей
(«Коронація слова»)*

*Спеціальна відзнака від Національної спілки письменників
України в номінації «Пісенна лірика» за твір «Такі світанки
безголосі» – Наталці Поклад.*

*Літературна відзнака «Золотий письменник України» –
Ганні Чубач. Ця відзнака надається письменникам-романістам
Міжнародним благодійним фондом «Мистецька Скарбниця». Її
мета – відзначити та вшанувати тих українських авторів, чії
романи здобули широке визнання читачів, з огляду на тиражі
творів, що сумарно перевищують 100 тисяч примірників.*

Наталка Поклад (Наталія Іванівна Поклад) народилась 3 вересня 1951 р. в с. Маньківка Бершадського району на Вінниччині. Закінчила Балтське педагогічне училище та філологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1976). Учителювала. Із 1976 р. працює на літературній ниві. Була коректором у видавництві дитячої літератури «Веселка», літредактором журналу «Київ», редактором журналу «Міжнародний туризм», згодом працювала в Інституті українознавства рідного університету, провідним фахівцем Інституту культурологічних та етнополітичних досліджень у Міжрегіональній академії управління персоналом.

Автор низки поетичних збірок, дитячих книжок, ґрунтовних розповідей про митців і чудової глибокої публіцистики. Також записала від своєї матері Галини Аксентіївни Чечельницької та видала фольклорну книгу «Маньківське весілля» (2003),

а в співавторстві з М. П. Кононенком створила посібник із українознавства «Слово» (2003). Перекладає з польської.

Член Національної спілки письменників України (1988).

Лауреат премій ім. Є. Маланюка (1993), ім. М. Коцюбинського (1999), «Благовіст» (2000), Міжнародної премії СФУЖО ім. Марусі Бек (Канада, 2002), ім. Наталі Забіли (2010), премії «Кришталевий птах» (2012), премії журналу «Березіль» (2012), премії ім. Василя Юхимовича (2013), премії Фонду ім. Воляників-Швабінських (США, 2013), премії ім. Олександра Олеся (2014).

Чубач Ганна Танасієвна народилася 6 січня 1941 р. в с. Плоске Мурованопуриловецького району Вінницької області. 1968 р. закінчила факультет журналістики Українського поліграфічного інституту ім. Івана Федорова у Львові, 1973 р. – Вищі літературні курси при Літературному інституті ім. Максима Горького в Москві.

Автор близько 60 книжок для дорослих і дітей, понад 300 ліричних пісень, музичної абетки «Алфавітні усмішки».

Заслужений діяч мистецтв України. Член Національної спілки письменників України (1971). Працювала в редакціях газети «Літературна Україна» та журналу «Дніпро».

Лауреат літературних премій ім. Павла Усенка, ім. Марусі Чурай, Міжнародної премії «Дружба», ім. С. Гулака-Артемовського, ім. Євгена Гуцала, ім. Анатолія Бортняка.

***Міжнародна недержавна українсько-німецька
літературна премія
імені Олесь Гончара***

Микола Антощак у 2016 р. став лауреатом Міжнародної недержавної українсько-німецької літературної премії імені Олесь Гончара за збірку поезій «Тисяча степових років».

Антощак Микола Володимирович народився 11 квітня 1990 р. у м. Бердянськ Запорізької області. Випускник Інституту

філології Бердянського педагогічного університету (2013). Після закінчення університету переїхав до Вінниці. На початку 2017 р. повернувся до Запоріжжя.

Літературою зацікавився з шкільних років. Перша помітна публікація у 2006 р. – вірш про Кобзаря у збірці «Тарас Шевченко в моєму житті». Добірки поезій опубліковані в журналах України і Канади. Автор поетичних збірок.

Член Національної спілки письменників України (2013).

Лауреат літературного проекту «Молода Республіка Поетів» (2016).

Премія Кабінету Міністрів України імені Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва

Лауреатом Премії Кабінету Міністрів України імені Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва у 2016 р. визначено письменницю Ганну Чубач за книжку «Малюємо, читаємо, пишемо» (2015).

Чубач, Г. Малюємо, читаємо, пишемо / Ганна Чубач. – Чернівці : Букрек, 2015. – 23 с. : іл.

Всеукраїнська літературна премія імені Анатолія Бортняка

Лауреатом Всеукраїнської літературної премії імені Анатолія Бортняка в 2016 р. став Василь Гарвасюк.

Гарвасюк Василь Юрійович народився 15 квітня 1938 р. у с. Видинів Снятинського району Івано-Франківської області. Закінчив філологічний факультет Чернівецького державного університету (1960). Вчителював у селах Вінницької області – Строїнці Тиврівського району, Котюжани Мурованокуриловецького району. Працював в апараті Мурованокуриловецької райдержадміністрації.

Друкується з 1954 р. Автор поетичних збірок, прозових повістей, роману. Перекладав поетів народів Кавказу – С. Попова, А. Біцуєва, М. Митарова, С. Торбокова, А. Немтушкіна.

Член Національної спілки письменників України (1988).

Лауреат літературних премій ім. Михайла Стельмаха журналу «Вінницький край» (2007), ім. Михайла Коцюбинського (2013).

Всеукраїнська літературно-мистецька премія імені Євгена Гуцала

Всеукраїнську літературно-мистецьку премію імені Євгена Гуцала у 2016 р. отримав Віктор Мельник за книгу «Літературними стежками Поділля. Шістнадцять нарисів та одне інтерв'ю» (2014).

Мельник, В. І. Літературними стежками Поділля : шістнадцять нарисів та одне інтерв'ю / Віктор Мельник. – Вінниця : Вид. Рогальська І. О., 2014. – 172 с. : іл.

Мельник Віктор Іванович народився 5 жовтня 1958 р. в с. Краснопілка Уманського району Черкаської області. Закінчив філологічний факультет Вінницького педагогічного інституту.

У 1986–1992 та 1994–1998 рр. працював кореспондентом газет «Комсомольське плем'я» (згодом «Панорама»), «Вінницька газета», «Вінницькі відомості», «День». Співзасновник і редактор літературно-художнього журналу «Згар». У 2004–2010 рр. – власний кореспондент газети «Україна молода» у Вінницькій області. Працював заступником головного редактора газети «Літературна Україна», редактором радіокомпанії «Місто над Бугом». З грудня 2014 р. – на керівних посадах у Національній спілці письменників України.

Перші вірші були надруковані 1975 р. в газеті «Уманська зоря». Публікувався в періодиці. Автор і укладач понад двох десятків книжок. Автор перекладів з англійської, німецької, шведської, данської, чеської, польської, латиської, болгарської,

грузинської, білоруської, російської, сербської, словенської, хорватської мов.

Член Національної спілки письменників України (1996), Асоціації українських письменників (1997).

Лауреат Подільської літературно-мистецької премії «Кришталева вишня» (1995), Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Степана Руданського (1998), ім. Михайла Коцюбинського (2006), літературної премії ім. Ярослава Дорошенка (2013).

Всеукраїнська літературна премія імені Михайла Коцюбинського

Всеукраїнську літературну премію імені Михайла Коцюбинського в 2016 р. отримала Ольга Куцевол за книгу «Вивчення життя і творчості Михайла Коцюбинського через рецепцію літературних і літературно-документальних джерел».

Куцевол, О. Вивчення життя і творчості Михайла Коцюбинського через рецепцію літературних та літературно-документальних джерел: посібник / Ольга Куцевол. – 2-ге вид., випр. і допов. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 402 с.

Куцевол Ольга Миколаївна народилася 15 червня 1960 р. у м. Кривий Ріг Дніпропетровської області.

У 1981 р. закінчила з відзнакою Вінницький державний педагогічний інститут. У 1993 р. захистила кандидатську, 2007 р. – докторську дисертації.

Працювала вчителем-словесником у середніх школах Вінниччини. З 1988 р. працює у Вінницькому державному педагогічному університеті ім. М. Коцюбинського. З червня 2007 р. – завідувач кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови вишу.

Член спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій у Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова та у Вінницькому державному педагогічному університеті ім. М. Коцюбинського.

Досліджує проблеми викладання української та світової літератури, зокрема творчість письменників рідного краю.

Автор майже 200 публікацій, серед яких – монографії, посібники, хрестоматії, статті у фахових журналах і наукових збірниках.

Нагороджена нагрудним знаком «Відмінник освіти України» (2008), має найвищу нагороду Інституту педагогіки НАПН України – «Медаль імені М. Д. Ярмаченка» (2016).

Всеукраїнська літературно-мистецька премія імені Степана Руданського

У 2016 р. Всеукраїнська літературно-мистецька премія імені Степана Руданського присуджена завідувачу музею С. В. Руданського в с. Хомутиці Калинівського р-ну Вінницької області Оксані Мудрик за громадську та популяризаторську діяльність.

Музей-кімнату Степана Васильовича Руданського в с. Хомутицях Калинівського району було створено в 1959 р. У 1965 р. розпочалося будівництво музею, і вже через два роки його було відкрито на місці хати батьків поета, де і народився великий сміхотворець.

Мудрик Оксана Петрівна народилася 3 лютого 1962 р. в с. Грушківці Калинівського району Вінницької області. Закінчила Дніпропетровський машинобудівельний технікум в 1981 р., Вінницьке педагогічне училище в 1990 р. Працювала вчителем початкових класів у Хомутинецькій школі Калинівського району. 2006 р. обрана головою Хомутинецької сільської ради.

Всеукраїнська літературна премія імені Василя Симоненка

Лауреатом премії імені Василя Симоненка в номінації «За кращий художній твір» визнано Наталку Доляк за роман «Загублений між війнами» про активного учасника українських

національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., освітянина, літератора, який зазнав репресій з боку сталінського режиму, Юрія Будяка (Покоса).

Доляк, Н. Загублений між війнами : роман / Наталка Доляк. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. – 496 с.

Наталка Доляк народилася 4 листопада 1967 р. у Вінниці. Закінчила Вінницький кооперативний технікум та театральний факультет Харківського інституту мистецтв ім. І. Котляревського. Якийсь час жила за кордоном (Фінляндія, Швеція, Німеччина), а після повернення на батьківщину працювала у Вінницькому академічному обласному театрі ляльок «Золотий ключик», потім журналістом на телеканалі «Вінниччина».

Авторка п'єс і романів.

Лауреат конкурсу «Коронація слова-2011». Дипломантка конкурсу «Коронація слова-2012» у номінації «Романи» та лауреат II премії цього ж конкурсу в номінації «Кіносценарії». Має спеціальну відзнаку «Коронація слова-2013» за кращий гумористичний твір та «Вибір видавця», спеціальну відзнаку «Вибір видавця» конкурсу «Коронація слова-2014».

Літературна премія імені Михайла Стельмаха журналу «Вінницький край»

Лауреатами літературної премії імені Михайла Стельмаха, співзасновниками якої є журнал «Вінницький край» та Міжнародне громадське об'єднання «Вінницьке земляцтво у місті Києві», за 2016 р. стали Сергій Татчин за добірку поезій «Інакше ніяк»; Андрій Стебелев за статтю «Династія».

Татчин, С. Інакше ніяк : [вірші] / Сергій Татчин // Вінниц. край. – 2016. – № 4. – С. 4–10.

Стебелев, А. Династія : [нарис про мистецьку родину Шупляків] / Андрій Стебелев // Вінниц. край. – 2016. – № 4. – С. 126–132.

Татчин Сергій Олександрович народився в м. Вінниця. Родові корені пов'язані з с. Ометинці Немирівського району на Вінниччині. Закінчив Московську державну текстильну академію, факультет ужиткового мистецтва.

Бере участь у художніх виставках з 1989 р. Його роботи є у приватних колекціях ряду країн. Став однією з ключових фігур на деяких поетичних та творчих сайтах. В 2013 р. вийшла книга вибраних поезій «Дзен.UA», на вірші якої брати Капранови підготували музичну програму у стилі кобза-реп. Оформленням книги займався сам автор.

Член Національної спілки письменників України (2016).

Лауреат літературно-мистецької премії «Кришталева вишня» (2013–2014).

Стебелєв Андрій Валентинович народився 23 березня 1965 р. в м. Уссурійськ Приморського краю, РФ. Полковник запасу Збройних сил України. Перекладач східних мов (урду, дарі). Мешкає у Вінниці з 1992 р.

Друкується з 1989 р. Автор поетичних збірок, літературознавчих розвідок про «срібний вік» російської поезії, публікацій з історії авіації, краєзнавчих матеріалів з історії Поділля, зокрема фотоальбому «Тиврівщина» (2015).

Голова Вінницької міської організації Національної спілки письменників України (2015).

Член Національної спілки журналістів України (2013), Національної спілки письменників України (2013), Національної спілки краєзнавців України (2015).

Лауреат літературної премії МСПУ ім. В. Даля (2013), літературно-мистецької премії «Кришталева вишня» (2013–2014).

Подільська літературно-мистецька премія «Кришталева вишня»

Премію присуджують щорічно і вручають у поточному році за попередній рік. У 2016 р. журі визначило нових лауреатів за 2015 р. – Леоніда Куцого за книгу лірики «Стежини долі», Людмилу Любацьку за дебютну збірку поезій «Кровообіг», Юлію

Броварну за книгу лірики «Кіновар» та Аллу Гаєришко-Бабічеву за багаторічну громадську діяльність і плідну працю з виховання творчої молоді Поділля.

Куций, Л. Стежини долі : літ.-худож. вид. / Леонід Куций. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. – 88 с.

Любацька, Л. Кровообіг. Поезія / Людмила Любацька. – Вінниця : Консоль, 2016. – 72 с.

Броварна, Ю. Кіновар / Юлія Броварна. – Київ : Гамазин, 2016. – 96 с.

Куций Леонід Миронович народився 12 листопада 1940 р. у с. Великий Лазучин Теофіпольського району Хмельницької області. Закінчив Вольське авіаційне військове технічне училище (1961), Московську військову політичну академію (1977). Підполковник.

Автор сатиричних і ліричних поетичних збірок, а також книг для дітей. Має численні публікації в періодиці.

Член Національної спілки журналістів України (2001), Національної спілки письменників України (2003), Всеукраїнської асоціації сатириків-гумористів «Весела Січ», керівник (курінний отаман) Вінницького куреня гумористів ім. Степана Руданського (2006).

Лауреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Степана Руданського (1997), премії ім. Євгена Гуцала (2011). Лауреат сміхопису Міжнародної асоціації українських сатириків і гумористів «Весела Січ», дипломант Всеукраїнського конкурсу «Байка-2001».

Любацька Людмила Вікторівна народилася 28 лютого 1961 року в с. Мурафа Шаргородського району Вінницької області. Вищу освіту здобула у Вінницькому державному педагогічному університеті ім. М. Коцюбинського (учитель біології) та Вінницькому обласному інституті післядипломної освіти (практичний психолог).

Письменник, публіцист, дослідниця творчого та життєвого шляху М. Коцюбинського.

Працювала журналістом газети «Трибуна» на Київщині, старшим науковим співробітником Вінницького обласного краєзнавчого музею, завідувачкою відділу обласного центру народної творчості, науковим співробітником літературно-меморіального музею М. М. Коцюбинського (м. Вінниця).

Майстер народної творчості, яка займається виготовленням ляльки-мотанки.

Член Національної спілки журналістів України (2010).

Броварна Юлія Валентинівна народилася 13 березня 1979 р. у Вінниці. Закінчила Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. З 2011 р. – голова Вінницького обласного відділення Асоціації українських письменників. Поетеса, художник-ілюстратор. Пише вірші та малу прозу українською і російською мовами. Сфери інтересів – авторська пісня, журналістика, видавнича справа. Авторка збірок віршів. Друкується в періодичних виданнях, колективних збірках і альманахах.

Початок літературної діяльності припав на 1990-ті рр. і пов'язаний з вінницьким літературним об'єднанням «Сучасник». З 2003 р. – учасниця літературного угруповання «Лірики Transcendent'a».

Член Національної спілки журналістів України (2002).

Лауреат літературної премії МСПУ ім. Тетяни Снежиної (2013).

Гавришко-Бабічева Алла Геннадіївна народилася 1 серпня 1958 р. в м. Коломна Московської обл., РФ. Проживає в м. Тульчин. Член Вінницького літературно-мистецького об'єднання «Автограф», керівник літературно-мистецького гурту «Зимова вишня» і юнацької студії «Сузір'я» при Тульчинському технікумі ветеринарної медицини Білоцерківського національного аграрного університету.

Поетеса, художник-аматор, дизайнер. Перші спроби пера робила ще в юності. Автор восьми дорослих і семи дитячих видань, а також п'яти електронних збірок розмальовок. Активно друкується у періодичних виданнях України.

Дипломант і призер всеукраїнських фестивалів і конкурсів поезії та анімації.

Літературний конкурс видавництва «Смолоскип»

За 2016 р. третю премію Літературного конкурсу видавництва «Смолоскип» одержали: в номінації «Поезія» Микола Антощак (Бердянськ-Вінниця) за збірку поезій «Тисяча степових років» і Катерина Рудик (Вінниця-Київ) за збірку «Книжка тіней».

Рудик Катерина Олегівна народилася 1992 р. у Вінниці. Закінчила Інститут філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Премія імені Василя Думанського

У 2000 р. засновано щорічну районну премію ім. В. Думанського для громадських кореспондентів за найкращу публікацію на сторінках районної газети «Бершадський край». У 2016 р. премію вручено Катерині Андроник.

Андроник Катерина Іванівна народилась 13 жовтня 1960 р. в с. Ставки Бершадського району Вінницької області. Журналістка, поетеса. Закінчила факультет журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (1985). Працювала в районній газеті «Чорноморець» у м. Скадовську на Херсонщині та газеті «Бершадський край». Захоплювалась поезією ще з шкільних років. Друкувалась у різних періодичних виданнях. У 1995 р. у Вінниці вийшла збірка віршів «Калина над Бугом». Лірика Катерини Іванівни переважно медитативна, відзначається щирістю, глибиною почуттів, образною мовою. Провідні мотиви її творчості – любов до України, природи, твердження краси рідного слова, духовного багатства народу.

Підготувала С. Ф. Коваль

Книжкова полиця

Подорож Поділлям з Александером Пшездзецьким

(до 175-річчя від виходу у світ книги

«Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów»)

На 2016 р. припала 175-та річниця з часу видання одного з найвідоміших подорожніх описів Правобережної України першої половини XIX ст. – «Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów» («Поділля, Волинь, Україна. Картини місць і часів»). Більша його частина присвячена Поділлю, що й не дивно, адже автор, польський історик, літератор, видавець і меценат Александер Пшездзецький (1814–1871), був подолянцем. Він народився в родинному маєтку Чорний Острів Проскурівського повіту. Навчався з 1828 р. в Кременецькому ліцеї, у 1832–1834 рр. – Берлінському університеті, де вивчав історію та філологію, слухав лекції з права. У 1834 р. батько відправив його служити до Санкт-Петербурга. За урядовим розпорядженням 1839 р. молодий чиновник збирав статистичні матеріали на Поділлі та Волині, отримуючи доступ до публічних і церковних архівів, крім того, працював у приватних бібліотеках і архівах, зокрема Ходкевичів, Потоцьких, Мнішеків, Олізарів, Любомірських, Яблоновських, Радзівіллів та Сангушків. Плодом тієї подорожі й стала праця «Поділля, Волинь, Україна. Картини місць і часів», видана 1841 р. Теофілем Глюксбергом у Вільно.

Ще в середині 1842 р. Пшездзецький замешкав у Варшаві. Захоплений літературою та особливо історичними дослідженнями, Александер Пшездзецький поступово відійшов від службових обов'язків і в 1843 р. залишив державну службу. Працював у Герольдії Королівства Польського і був віце-головою Варшавсько-Віденської залізниці. Перевіз із Поділля до Варшави успадковану від батька багату бібліотеку (близько 6 тисяч томів), у якій були книги із зібрань польських королів та колекція їхніх автографів. Сам теж збирав документи, набуваючи цілі архіви, зокрема родини Косцюшків. Став співредактором часопису «Biblioteka Warszawska» (поступово підніс його до

рівня наукового товариства), співпрацював з журналом Юзефа Ігнаці Крашевського «Athenaeum», набув газету «Gazeta Codzienna» (1853). Провадив пошуки у Ватиканській бібліотеці та архівах римської аристократії щодо польських історичних сюжетів. Підготував до друку чимало історичних праць та збірників документів, фінансово допомагав колегам друкувати їхні наукові розвідки.

Він був членом багатьох наукових товариств, зокрема Краківського, Археологічного в Санкт-Петербурзі, Історичного в Москві, почесним членом Познанського товариства друзів науки. 1861 р. університет у Бреслау (нині Вроцлав) на відзнаку заслуг надав йому звання почесного доктора наук. Учасник міжнародних археологічних конгресів в Антверпені (1867), Бонні (1868), Копенгагені (1869) і Болоньї (1871). Володів кількома маєтками та брався до підприємницької діяльності. Був активним благодійником щодо історичної спадщини.

Повернемось до праці «Поділля, Волинь, Україна. Картини місць і часів», що була видана у двох томах, ймовірно, однією книгою. Принаймні такий вигляд мають усі відомі нам примірники, зокрема і той, що зберігається у фонді рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. Це реляція зі службової поїздки, просіяна через сито пам'яті та доповнена відомостями з архівалій.

Подільські матеріали охоплюють більшу частину обох томів, зокрема в першому вміщено нариси «Дорога на Поділля», «Чорний Острів», «Смотрич, подільські княжата і татари», «Кам'янець», у другому – «Маків, подільська гостина», «Кам'янецька околиця» (Чорнокозинці, Жванець, Устя, Фридрівці, Панівці), «Тинна, Ярмолинці», «Сатанів», «Шаргород», «Брацлав і Вінниця», «Ущицькі яри», «Подорож понад Дністром», «Побережжя» (південно-східні терени Поділля). Кожний нарис містить історичні відомості та подорожні нотатки. Авторські характеристики населених пунктів влучні, колоритні та образні, так Китайгород – «напіввеселий, напівпохмурий, нагадує то Швейцарію, то Швецію», Студениця – «посеред амфітеатру прекрасних гір, кожна з яких має окрему назву», Могилів – «місто винограду та шовковиць, розкішно спирається на пласкі

береги Дністра і в його лазуровому плесі відбивається, ніби у величезному дзеркалі». Значний уривок присвячено Мурованим Курилівцям, оскільки, на думку автора, «багато країв можна об'їхати за кордоном, доки побачиш щось подібне»: «Глибокий яр вбрано садом; шораз вищі береги чим далі від мосту, тим більше розходяться, їх з'єднує тераса на аркадах, у яких розміщено оранжерею, а на терасі стоїть палац – довгий прямокутник з плоским дахом та колонадою на взірць славетної колонади паризького Лувру». Автор також зафіксував свої враження від тульчинського палацу і тамтешніх колекцій, саду з розкішною турецькою купальнею, спровадженою Станіславом-Щенни Потоцьким із Царгороду «нечуваним коштом», та багатьох інших дивовиж.

Кам'янець в автора – це конгломерат з вірменської, єврейської, польської, татарської та української культур. Значний фрагмент він присвятив тамтешній вірменській громаді, її звичаям, побуту, культурі, а проїжджаючи містечком Студеницею Ушицького повіту, зацікавився стародавніми могильними каменями на єврейському цвинтарі та руїнами грецького монастиря на горі Монастирсько.

Подекуди автор значну увагу приділяє економічному стану міст і містечок. Так, у Могилеві-Подільському він зауважує занепад торгівлі та промисловості через перенесення кордону з Дністра на Прут і відповідно ліквідацію в місті митниці, яка приносила неабиякі прибутки. Однак підкреслює, що в місті є дві фабрики шовку, які виробляють до 12 пудів на рік, три шовковичні сади (30 тис. дерев), з яких два належать фабрикантам, а один – казні, фабрика сап'янів і перкалевих хусток із відтиснутими кольоровими узорами, на якій «всі працівники – вірмени або селяни [українці]».

Вельми цінним є нарис «Парки Маклера», вміщений до 2-го тому. Він присвячений славному майстру паркового мистецтва Денізу Маклеру (Denis McClair) (1762–1853), який наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. створив, перекомпував чи прикрасив майже півсотні парків переважно на Волині та Поділлі.

В обох томах у межах окремих нарисів та наприкінці у додатках вміщено копії історичних документів, а в кінці 2-го

тому – ще й факсиміле особистих підписів монархів, великих гетьманів, канцлерів та найвідоміших науковців Речі Посполитої.

Праця Александра Пшездзецького «Поділля, Волинь, Україна. Картини місць і часів», наповнена емоційними враженнями та барвистими характеристиками різних населених пунктів, описом важливих історичних подій, відомостями про садиби та економічний розвиток деяких міст і містечок у першій половині XIX ст., досі є важливою складовою джерельної бази історії Поділля.

Підготувала В. В. Колесник

«Физиология нервной системы» І. М. Сеченова

(до 150-річчя виходу з друку)

Такая крупная, яркая и ценная личность, как Иван Михайлович Сеченов, должна жить в памяти потомков, служа постоянным возбудителем меняющихся поколений.

І. П. Павлов

Відомий учений-фізіолог XX ст. О. П. Самойлов писав: «Великі діячі науки великі не тільки тим, що вони самі зробили під час свого життя, а й тим, що вони заповідали зробити майбутнім поколінням». Саме до таких видатних людей у науці він по праву зараховував видатного російського фізіолога і мислителя-матеріаліста, творця російської фізіологічної школи, педагога, громадського діяча, свого вчителя Івана Михайловича Сеченова.

Народився майбутній учений 13 серпня 1829 р. у дворянській родині в с. Теплий Стан Симбірської губернії (нині с. Сеченово Нижньогородської області, РФ), де й минуло його дитинство. Освіту він здобув на медичному факультеті Московського університету, який закінчив у 1856 р. з відзнакою. Ще під час навчання він розчарувався в медицині й вирішив присвятити своє життя вивченню фізіології. Закінчивши університет, Іван

Сеченов на три з половиною роки поїхав за кордон – спочатку на стажування в Берлінський патологоанатомічний інститут, а пізніше працював у лабораторіях відомих фізіологів Європи: І. Мюллера, Е. Дюбуа-Реймона, К. Людвіга, К. Бернара та ін. Повернувшись із-за кордону, Іван Михайлович успішно захистив докторську дисертацію і розпочав науково-педагогічну діяльність як професор кафедри фізіології Петербурзької медико-хірургічної академії.

Будучи обдарованим вченим, прогресивним у своїх наукових поглядах і громадських переконаннях, блискучим лектором, Сеченов користувався величезним авторитетом серед студентів, але керівництво до нього ставилося вороже. Тому після десяти років викладання через несприятливі умови для роботи молодий вчений був змушений залишити академію. Протягом наступних років він працював в університетах Новоросійська (Одеса), Петербурга, Москви.

Найбільш вагомими результатами читання університетського курсу і багаторічних експериментів ученого, які збагатили науку низкою важливих фізіологічних відкриттів, були узагальнені в праці «Физиология нервной системы» (СПб., 1866). У передмові до книги, яка стала класикою наукового дослідження, Сеченов сам визначив новизну цієї роботи: «Написать физиологию нервной системы побудило меня главнейшим образом то обстоятельство, что во всех, даже лучших учебниках физиологии в основу частного описания нервных явлений кладется чисто анатомическое начало... с первого года преподавания нервной физиологии, я стал следовать другому пути, именно описывал на лекциях нервные акты так, как они происходят в действительности».

Іван Михайлович вперше визначив чутливість як сигнал до діяльності. Він не тільки виділяв різні групи сигналів, але й уявляв собі їхнє значення для збереження єдності та цілісності організму. Класифікуючи нервову діяльність, Сеченов за формами узгодження відчуттів з рухом виділяв три типи явищ: рефлекс, автоматизм, свідомо-довільну діяльність. Учений стверджував, що робота центральної нервової системи здійснюється під впливом факторів зовнішнього світу. Саму нервову систему він розумів як рушій і регулятор роботи організму, а останній – як

саморегулюючу систему, мета якої – зберігати і підтримувати індивідуальне існування. Сеченов зробив висновок, що нервова система завжди є ініціатором діяльності працюючого органу.

Ця та інші роботи Івана Сеченова започаткували вітчизняну фізіологію. Вони мали величезний вплив на подальший розвиток науки про центральну нервову систему у всьому світі.

З ім'ям Івана Михайловича Сеченова пов'язано створення першої в Російській імперії фізіологічної наукової школи, яка сформувалася і розвивалася в Медико-хірургічній академії, Московському, Новоросійському і Петербурзькому університетах. Саме він перетворив фізіологію в точну науку і клінічну дисципліну, яка дозволила як вітчизняній, так і світовій медицині зробити суттєвий крок вперед.

У фондї відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва зберігається прижиттєве видання І. М. Сеченова «Физиология нервной системы», надруковане у 1866 р. (імовірно, у типографії А. Головачова) в Санкт-Петербурзі. Примірник оправлений у напівшкіряну палітурку з кутиками. Наскрізна пагінація свідчить про те, що книга є видавничим конволютом із двох частин з окремими титульними аркушами. Текст супроводжується ілюстраціями. Наприкінці автор подав список літератури, яку використовував під час написання книги. На шкіряному корінці зазначено відомості про автора, назву твору та наклеєно бібліотечний топографічний ярлик. На звороті верхньої кришки палітурки є екслібрис з написом «Фундаментальная библиотека Немировской гимназии», а титульний аркуш відмічений бібліотечним штампом. Після реорганізації Немирівської чоловічої гімназії у другій половині 1920-х рр. фонди її бібліотеки було передано у Вінницьку філію Всенародної бібліотеки ВУАН (про що свідчить печатка «Мури»), а після ліквідації останньої у 1930-х рр. – до фондів окружної бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва. Наявний примірник зберігся в хорошому стані, попри свій поважний вік і тривале перебування в загальнодоступних бібліотеках.

Підготувала Г. А. Біловус

Виданню «Подолія. Историческое описание» – 125

У 2016 р. виповнюється 125 років з часу виходу у світ краєзнавчого видання «Подолія. Историческое описание» у видавництві Помпея Миколайовича Батюшкова.

Народився Помпей Батюшков (14 квітня 1811 р., м. Петербург, нині Санкт-Петербург) у знатній дворянській сім'ї, яку прославив його брат, поет і прозаїк Костянтин Батюшков. Здобувши гарну освіту, він зробив чималу цивільну кар'єру в Російській імперії. Уже у 1850 р. він отримав призначення на посаду віце-губернатора Ковенської губернії, згодом тривалий час працював попечителем Віленського навчального округу. З 1882 р. він постійно проживав у Петербурзі і повністю присвятив себе науковій, літературній та видавничій діяльності.

Ще з 1860-х рр. Помпей Батюшков став широко відомим у наукових колах країни завдяки працям «Атлас народонаселения Западно-Русского края по исповеданиям» (СПб., 1863) і «Памятники русской древности в западных губерниях» (вип. 1–8, СПб., 1868–1885). Останнє видання, виконане на замовлення, містило ілюстрації, малюнки, гравюри унікальних пам'яток старовини Прибалтики, Білорусі, Волині та Поділля, однак автор на тлі пріоритету пам'яток російської культури повністю ігнорував місцеву історичну традицію.

За власної ініціативи, підтриманої царським урядом і Російською академією наук, з середини 1880-х рр. Помпей Батюшков приступив до створення узагальнюючої історії західних губерній. До авторського колективу він запросив талановитих учених: професора Київської духовної академії Миколу Петрова (1840–1921), автора основного тексту книг, петербурзького історика Митрофана Городецького (1841–1893), редактора текстів, а також місцевих дослідників. Сам Батюшков здійснював організаційне і науково-методичне керування, розробку окремих розділів, переймався видавничими клопотами. Завдяки зусиллям цього творчого колективу побачили світ ілюстровані книги «Холмская Русь. Историческое описание» (СПб., 1887), «Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края» (СПб., 1888), «Белоруссия и Литва. Историческое описание» (СПб., 1890), «Бессарабия. Историческое описание» (СПб., 1892),

які заклали у той час міцний ґрунт для розвитку історичного краєзнавства.

З інтересом Помпей Батюшков поставився до написання історії Поділля. Тут, у Кам'янці-Подільському, проходив військову службу в 1815 р. його брат Костянтин, який яскраво описав у своїх творах принади цього краю. У 1890 р. у Кам'янці-Подільському автори опрацьовували матеріали губернських установ, середньовічні акти й літературу Подільського Давньосховища (музею Подільського єпархіального історико-статистичного комітету), консультувалися з місцевими краєзнавцями Йосипом Ролле, Юхимом Сіцінським, Миколою Яворовським, здійснювали наукові екскурсії історичними місцями краю, враження від яких вони описали в статті «Поездка в Холм, Подолию и Бессарабию», вміщеній 1890 р. в науковому часописі «Исторический вестник».

Видання «Подолия. Историческое описание» схвально зустріла громадськість краю, воно стало предметом спеціального обговорення на засіданні Подільського єпархіального історико-статистичного комітету (1892 р.), а його автори за внесок у дослідження регіону були обрані почесними членами даного краєзнавчого товариства. Член комітету Микола Яворовський опублікував у «Подольских епархиальных ведомостях» велику статтю «О значении исторического иллюстрированного описания Подолии» (1892, № 12), в якій, зокрема, зазначалося: «Ми одержали неупереджену народну історію наших окраїн. До цього часу доводилося задовольнятися дослідженнями польських літописців та істориків, жити чужим розумом в осмисленні минулого й сьогодення рідної землі... Заслуга книги полягає в тому, що вона звернула належну увагу як на пам'ятки історичні, так і на пам'ятки народно-релігійного життя... підняла значення цих пам'яток в очах громадськості, стала своєрідною хрестоматією в руках освіченої людини».

У праці автори дослідили історію Поділля з найдавніших часів до початку 1890-х рр.

Допоміжний апарат до видання склали «Примітки», «Пояснення до малюнків і гравюр», «Покажчик особистих імен, згадуваних у тексті». Текст доповнюють ілюстрації подільських

краєвидів, архітектурних споруд, портрети історичних осіб, які згадуються в тексті та ін. Є також хронологічна історична таблиця та карта Подолії, на якій позначені міста, села, ріки та шляхи, також у лівому кутку карти подано додатково план міста Кам'янця-Подільського. У Вінницькій ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва зберігається три примірники цього видання. Походження одного із них вдалося встановити за наявністю штампю Обласної бібліотеки м. Пскова. Ймовірно, що цей примірник надійшов до нашої книгозбірні у 1940-х рр., коли відбувалося поповнення фондів Державним літературним фондом СРСР. Із повнотекстовим виданням також можна ознайомитися на сайті Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва в рубриці «Цифрова бібліотека».

Помпей Батюшков планував прибути до Кам'янця-Подільського в лютому 1892 р. для презентації книги «Подолія» та у зв'язку з обранням його почесним членом Подільського єпархіального історико-статистичного комітету. Проте на заваді стала важка хвороба. 23 березня 1892 р. він пішов з життя. Похований на Піскарьовському кладовищі в Петербурзі.

Хоча видання готували вчені, які проживали за межами Подільської губернії, проте якість його текстів дозволила не втрачати актуальності, позитивно позначилася на підвищенні інтересу подолян до минулого свого краю.

Видані П. М. Батюшковим книги стали класикою історико-краєзнавчої літератури XIX ст. й завжди слугуватимуть справі розвою дослідження минулого.

Підготувала О. Ю. Антонюк

З історії фіску: запровадження прибуткового податку в Російській імперії

(до 100-річчя збірника Н. В. Соріна
«Закон о подоходном налоге»)

Сьогодні прибутковий податок є звичним державним збором з доходів населення, хоча вперше він був запроваджений лише 1799 р. у Великобританії. Поступово його практика почала

поширюватися в європейських країнах. Реальність показала, що прибутковий податок при наявності сприятливих економічних умов може давати фіскальній системі великий дохід.

У Російській імперії питання про цей податок активно обговорювали на початку ХХ ст. Насамперед треба було визначити межу забезпеченості, яка дозволяла стягувати прибутковий податок. За тодішньою практикою (за результатами досліджень, оприлюднених 1906 та 1909 рр.), забезпеченими вважалися всі, хто отримував понад 1 000 руб. чистого прибутку на рік. За результатами сплати податків, у 1909–1910 рр. у всій Російській імперії було 696 700 осіб з подібними прибутками. Межа заможності визначалася у 5 000 руб. Вважалося, що тих, чий дохід становив від 1 000 до 5 000 руб. на рік, можна віднести до заможних дрібних господарів, а тих, у кого він визначався від 1000 до 300 руб. – до найбільш дрібних господарів. Отже, прибуток у 1 000 руб. визначався як такий, що дозволяв вести «інтелігентний» спосіб життя і не залишав підстав для застосування під час оподаткування будь-яких пільг.

Хоча законопроект був підготовлений і поданий 1907 р. у Державну Думу, проте він залишився лежати в архіві до 1915 р. Перша світова війна, зростання державних витрат і брак грошей змусили уряд звернутися до цього законопроекту як можливості збільшення оподаткування населення. Під час роботи найбільше обговорювали питання мінімального розміру прибутку, який мав підлягати оподаткуванню, розмір ставки та станове коло потенційних платників податку. Щодо розміру річного прибутку думки учасників урядової та думської комісії зосередилися навколо розмов про суми від 700 до 1 200 руб., ставка оподаткування мала коліватися від 6 до 10–12 %. Податок мав охоплювати представників усіх верств населення. Критики законопроекту вказували, що за умови межі річного прибутку в 1 000 руб. податок буде сплачувати лише 0,4 % населення імперії, тому пропонували опустити межу оподаткування до 300 руб., проте встановити ставку в 0,5 %, що дало би можливість охопити значне коло платників.

Рішення про запровадження цього закону було ухвалено 6 квітня 1916 р. Прибутковий податок поширювався на громадян,

чий дохід перевищував прожитковий мінімум – 850 руб. на рік. Ставка оподаткування мала прогресивно зростати від 6,5 до 12 %. Платежі розподілялися на 91 категорію громадян, ставки коливалися від мінімальної – 6 руб. (з доходу понад 850 руб. до 900 руб.) до максимальної – 48 000 руб. (з доходу понад 400 000 руб.). Початком його стягування був визначений жовтень 1917 р., проте наступного року Постановою уже Тимчасового уряду від 12 червня 1917 р. деякі положення були частково видозмінені. Було встановлено 89 розрядів платників, які мали річний прибуток від 1 000 руб. до 400 000 руб. Нижча ставка зафіксованої у відомості суми податку становила 1 %, вища – 33 %. Проте через осінні революційні події введення цієї системи на практиці не відбулося. Реально прибутковий податок був запроваджений вже за радянської влади. У 1922 р., при НЕП, його стягування відновилося паралельно з майновим оподаткуванням під загальною назвою прибутково-майновий податок.

Актуальність проблеми для радянських громадян змусила Вінницьку філію Всенародної бібліотеки України при ВУАН найперше впорядковувати профільну літературу. Так до фондів бібліотеки потрапила книга присяжного повіреного Н. В. Соріна «Закон о подоходном налоге» (СПб., 1916), що містила текст закону з коментарями, пояснювальною запискою Міністерства фінансів, доповідями комісій Державної Думи та розлогіми коментарями і примітками укладача. Попри 100-річну історію, книга й досі залишається нерозрізаною, крім с. 29–40, де подано інформацію про ставку прибуткового податку та прожитковий мінімум. Отже, у радянський час хтось з читачів бібліотеки все ж ознайомився з дореволюційною юридичною та фіскальною практикою. Книга не зберігалася у спецхрані, була доступною для широкого загалу. На жаль, брак якісних поліграфічних матеріалів воєнного часу зумовив дешевий друк, тому ззовні книга від часу значно постраждала, і у 2010-х рр. було зроблено нову палітурку із збереженням оригінальної паперової обкладинки.

Підготувала Т. Р. Карова

Хроніка. Події

Даний перелік подій у хронологічному порядку відображає найцікавіші заходи, що відбулися у Вінницькій ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва протягом 2016 р. та пов'язані з популяризацією книг та читання, вшануванням класиків української та світової літератури, знайомством з творчим доробком сучасних літераторів та презентаціями нових видань.

Січень

14 січня відбувся літературно-мистецький вечір «Кожна муза має свій вік» у рамках Стусівських читань (до 78-ї річниці від дня народження українського поета, політв'язня, Героя України Василя Стуса). З вітальним словом виступив Городинський С. С., начальник управління культури і мистецтв Вінницької обласної державної адміністрації. За традицією свічу пам'яті поета запалила Морозова Н. І., директор Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, заслужений працівник культури України. У творчій акції взяли участь вінницькі письменники, літератори, науковці, інтелігенція міста та студентська молодь. Стусівські читання супроводжували бібліотечні виставки, влаштовані фахівцями структурних підрозділів: «Не просто поет, а дух і совість народу» – відділ краєзнавства; «А все ж нестерпна безневинна кара...» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Великий Українець Василь Стус» – сектор газетної періодики.

20 січня фахівці відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук презентували книжково-ілюстративну виставку «Кримський півострів: історія кризь віки», присвячену 25-річчю відновлення автономної республіки на півострові.

25 січня відбувся вечір-пам'ять «Голокост як попередження людству», приурочений до Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту. До заходу організовано книжкову виставку «Трагедія Голокосту в художній літературі» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук.

До Дня Соборності України (22 січня) у структурних підрозділах бібліотеки влаштовано книжкові виставки: «Єдність

як запорука сили» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Державність, вимріяна поколіннями» – сектор правової інформації; «Шлях до Соборності» – відділ краєзнавства; «Народжена бути єдиною» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури.

До Дня пам'яті героїв Крут (29 січня) проведено історичний екскурс «Герої живуть вічно» для студентів Вінницького інституту Університету «Україна» та влаштовано виставку-вшанування «Трагедія Крут кризь призму минулого і сучасного».

Лютий

17 лютого працівники відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук провели урок мужності «Над нами – Бог, а в серці – Україна» (до Дня Героїв Небесної Сотні) для старшокласників Вінницької школи I-III ст. № 3. До цієї дати влаштовано бібліотечні виставки за темами: «Майдан. Україна. Шлях до свободи» – відділ мистецтв; «Трагічна річниця: 20 лютого – День Героїв Небесної Сотні» – сектор газетної періодики; «Небесна Сотня – герої нашого часу» – сектор журнальної періодики. Крім цього, проведено публічну бесіду біля постійної виставки документів «Герої забуття не знають» – відділ краєзнавства.

18 лютого Вінницька ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва спільно з управлінням у справах національностей та релігій Вінницької ОДА та обласним краєзнавчим музеєм провели літературно-мистецьке свято «Відкрий, о рідна мово, свої скарбниці золоті!», приурочене до Міжнародного дня рідної мови, в рамках культурологічного проекту «Мови різні – душа одна». Присутні на вечорі почули вірші та музичні твори іншими мовами світу у виконанні представників різних національних товариств, що діють на території області. Фахівці бібліотеки підготували до свята книжкові виставки: «Мова, рідна мово – пісня стоголоса!» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Без мови немає нації, а без нації – держави» – сектор правової інформації; «Шляхом життя з рідним словом» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури.

Цього ж дня у відділі мистецтв відбулася презентація творчості поета, виконавця власних і народних пісень, переселенця з Донбасу Валентина Гапонова.

24 лютого до бібліотеки завітав Арсен Зінченко, український історик, громадський діяч, народний депутат 1 скликання. Автор презентував свої нові книги «Цвіт півонії» та «Історія: вступ до спеціальності». Захід відбувся в рамках заняття Університету культури «Книга і суспільство».

25 лютого у рамках проєктів «Класичний четвер. 10 кращих книг» та «Поезія без купюр» Театру книги «Прочитання» ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва відбувся літературно-мистецький вечір «Хотіла б я піснею стати», присвячений 145-річчю від дня народження Лесі Українки.

Бібліотечні книжкові виставки були присвячені темам:

– «Афганістан 1979–1989» (до Дня виведення радянських військ з Афганістану) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Сучасний стан інвестиційної діяльності» – відділ економіки і новітніх технологій;

– «Тадеуш Костюшко» (270 років від дня народження відомого військового і політичного діяча) – відділ рідкісних і цінних видань;

– «Шукач істини» (до 185-річчя від дня народження живописця М. М. Ге) – відділ мистецтв;

– «Любов дає нам крила для життя» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури.

Березень

11 березня в секторі правової інформації відбувся День інформації «Захист прав споживача – невід’ємна складова прав людини» (до Всесвітнього дня захисту прав споживачів).

16 березня працівники відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук спільно з відділом аграрних наук і виробництва організували День інформації «Майбутнє лісу у твоїх руках» (до Міжнародного дня лісів) для студентів Вінницького транспортного коледжу.

Цього ж дня у відділі рідкісних і цінних видань проведено

День фахівця для групи викладачів дитячих музичних шкіл на тему «Музичні раритети відділу РіЦ».

До Міжнародного дня прав жінок і миру – 8 березня було влаштовано бібліотечні виставки:

– «Жіноче обличчя в історії» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «У дзеркалі жіночої душі» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури;

– «Основні права жінок в Україні» – сектор правової інформації;

– «Ти – сіль землі, ти – суть її, ти – жінка» – сектор газетної періодики;

– «Мама, дружина, кохана – хай святиться ім'я твоє» – відділ краєзнавства;

– «Прекрасна стаття на сторінках жіночого журналу» – сектор журнальної періодики.

9 березня в рамках літературно-мистецького заходу, що відбувся у Вінницькому обласному Будинку культури учителя, презентували виїзну книжково-ілюстративну виставку «Злились в мені мелодія і слово воедино...» (до 85-річчя від дня народження українського композитора, поета, педагога, народного артиста України, Героя України, Лауреата Шевченківської премії О. І. Білаша).

10 березня у вестибюлі бібліотеки відбулося літературно-мистецьке свято «Думи Кобзаря живуть між нами». У заході взяли участь вінницькі письменниці, члени Національної спілки письменників України Сторожук В. П., Яковенко Т. В., Вітенко О. А.

Цього ж дня в читальній залі відділу із гуманітарних, технічних та природничих наук відбувся традиційний Обласний конкурс читців «Кобзар і Україна», присвячений 202-й річниці від дня народження Т. Г. Шевченка. Організатори конкурсу – управління культури і мистецтв Вінницької ОДА та обласний центр народної творчості.

17 березня в читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбувся поетичний

вечір «Вільна поезія» до Всесвітнього дня поезії. У рамках заходу було презентовано однойменну виставку літератури.

До цього дня фахівці структурних підрозділів влаштували такі виставки: «Нова хвиля української поезії» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури; «Поезія душі моєї» – сектор журнальної періодики.

17 березня в читальній залі ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОДА, управління культури і мистецтв ОДА, Асоціація бібліотек Вінниччини, Вінницька обласна організація НСПУ провели ювілейне, десяте засідання Клубу творчої інтелігенції Вінниччини «Інтермеццо». Захід був присвячений 45-річчю Вінницької письменницької організації. Головною його метою були огляд та оцінка книг, виданих за рахунок обласного бюджету у 2015 р., представлення окремих авторів, окреслення перспектив книговидавання на Вінниччині у 2016-му та наступних роках. У заході взяли участь: Василюк С. М., начальник департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОДА, Морозова Н. І., директор ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, вінницькі письменники Сторожук В. П., Борецький В. В., Мельничук Р. Р., Урсані Н. М.

23 березня Вінницька ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва спільно з Асоціацією бібліотек Вінниччини, Вінницькою обласною організацією НСПУ та Клубом творчої інтелігенції «Інтермеццо» провели презентацію творчості юної поетеси Олександри Бурбело, яка жила і творила у м. Вінниця.

29 березня у читальній залі відділу економіки і новітніх технологій відбувся ювілейний вечір Валентини Петрівни Сторожук (Буздиган), організований бібліотекою спільно з редакцією журналу «Вінницький край». У рамках вечора бібліографічний покажчик до ювілею письменниці «Струни поетичної душі Валентини Сторожук» презентувала зав. сектором створення краєзнавчих баз даних відділу краєзнавства Зелена О. М. Відділ краєзнавства також влаштував до цієї дати виставку-ювілей «Високе літо березневої душі».

До уваги користувачів бібліотеки були представлені книжкові виставки:

- «Орієнтири вітчизняної фінансової думки» – відділ економіки і новітніх технологій;
- «Славетний краянин» (до 255-річчя від дня народження Яна Потоцького);
- «Визволення Вінниччини в серцях поколінь» (до 72-ї річниці визволення Вінниччини від німецько-фашистських загарбників) – відділ краєзнавства;
- «Нобелівські лауреати» (до Всесвітнього дня письменника) – відділ рідкісних і цінних видань;
- «Театральний калейдоскоп України» (до Міжнародного дня театру);
- «Зодчий і живописець» (до 240-ї річниці від дня народження художника В. А. Тропініна) – відділ мистецтв;
- «Країна книжкова – країна казкова» (до Міжнародного дня дитячої книги) – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури.

Квітень

1 квітня фахівці відділу аграрних наук і виробництва презентували виїзну книжкову виставку «Саду мого дивосвіт» на святі газети «Вінниччина» та садівників-городників.

6 квітня за участю директора видавництва «Дуліби», доктора історичних наук М. В. Гримич відбулася презентація книги Т. Снайдера «Криваві землі. Європа між Гітлером та Сталіним». Усі присутні отримали книгу в подарунок.

14 квітня в читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва відбулася зустріч з відомим українським письменником, дослідником історії України, автором бестселерів «Країна Моксель, або Московія», «Москва Ординська» та «Україна-Русь» Володимиром Білінським. По закінченні презентації пройшла автограф-сесія письменника.

3 нагоди 80-річчя від дня народження Олега Черногуза, нашого відомого земляка, письменника, публіциста, журналіста, у відділі краєзнавства було підготовлено книжково-ілюстративну виставку «Ключі до праведного буття Бог поклав у кишеню Олегу Черногузу».

20 квітня для учнів Вінницького центру професійно-технічної освіти № 1 відділ рідкісних і цінних видань організував тематичну годину «Старовинні книги та їх власники», а 26 травня для учнів ДНЗ ЦПТО № 1 проведено інформаційну годину на тему «Книжкові раритети відділу рідкісних і цінних видань».

21 квітня у читальній залі сектору правової інформації відбулася зустріч із заслуженим журналістом України А. Г. Гончаром з нагоди презентації його художньо-документальної, історично-краєзнавчої книги «Витоки, або Селище та селищани», присвяченої рідному селу автора та його землякам. До ювілею А. Г. Гончара у відділі краєзнавства влаштовано виставку «Літописець епохи».

Протягом квітня діяли бібліотечні виставки:

– «Сучасна аграрна книга» – відділ аграрних наук і виробництва;

– «Уроки великої трагедії» (до Міжнародного дня визволення в'язнів фашистських концтаборів); «Людина і природа: життя у гармонії» (в рамках загальнобібліотечного екологічного місячника) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Сакральні перлини Вінниччини»; «...І буде радісне осяйне Воскресіння» (до Великодня) – відділ краєзнавства;

– «Навколишнє природне середовище в системі національно-державних пріоритетів» (до Дня довкілля в Україні); «Авторське право в Україні: охорона і захист» (до Всесвітнього дня книги та авторського права) – сектор правової інформації;

– «Геологія Поділля» (до Дня геолога) – відділ рідкісних і цінних видань;

– «Хай у серцях лишається любов!» (до 200-річчя від дня народження Шарлотти Бронте) – відділ документів іноземними мовами;

– «Шарлотта Бронте зі сторінок власних творів» (до 200-річчя від дня народження) із циклу книжкових виставок «У колі світових імен» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури.

Травень

До Дня Перемоги над нацизмом у Європі і Днів пам'яті та примирення, присвячених пам'яті жертв Другої світової війни, бібліотека провела цикл заходів «Уклін живим, загиблим слава!». Зокрема, було влаштовано такі бібліотечні виставки: «Героїчний літопис війни – у пам'яті назавжди» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «І днів, і верств особливий відлік» – відділ краєзнавства; «Не обміліє пам'яті ріка...» – сектор газетної періодики; «Тихі зорі вічної пам'яті» – сектор журнальної періодики.

14 травня в рамках загальнобібліотечного Дня інформації «Багатолика Європа» (до Дня Європи) організовано низку книжкових виставок: «Європа znana і незнана: культура, традиції, побут» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Україна – Європейський Союз: правові засади співробітництва» – сектор правової інформації; «European Countries» – відділ документів іноземними мовами; «Євроінтеграція України: аграрний аспект» – відділ аграрних наук і виробництва; «Економіка країн ЄС: сучасні тенденції» – відділ економіки і новітніх технологій; «Українські музеї – перлини європейського мистецтва» – відділ мистецтв. Книжково-ілюстративну виставку «В. А. Моцарт в контексті європейської культури» (із фондів ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва) представив відділ мистецтв у локації «Австрійське містечко».

16 травня в рамках проекту «Книга та мистецтво» Театру книги «Прочитання» відбулася творча зустріч з письменницею Анною Багряною та вистава за її п'єсою «Над часом» (народний театр-студія «Сьоме небо» ВНМУ ім. М. І. Пирогова). Ведучий зустрічі – Віктор Мельник, письменник, перекладач, член Національної спілки письменників України.

19 травня для студентської молоді було організовано День інформації на тему «Енциклопедичні видання у фондах відділу РіЦ».

Цього ж дня в рамках проекту «Поезія без купюр» Театру книги «Прочитання» відбувся авторський літературно-музичний вечір вінницьких поетів Ірини Берези та Леоніда Борозенцева.

23 травня відбулася презентація наукового альманаху «Стусознавчі зошити», організована спільно з Донецьким національним університетом.

24 травня ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва спільно з управлінням у справах національностей та релігій Вінницької ОДА провели XI літературні читання «Під знаком Кирила і Мефодія» (до Дня слов'янської писемності і культури). У читаннях взяли участь Богатько В. В. – кандидат філологічних наук, доцент Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського, духовенство, студенти вінницьких вузів. Під час заходу відбулося покладання квітів до барельєфу святим рівноапостольним Кирилу і Мефодію (фасад ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва).

У рамках відзначення Дня слов'янської писемності і культури фахівці бібліотеки влаштували бібліотечні виставки: «Слов'янська ліра в українському перекладі» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Безцінний здобуток слов'ян» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури; «Священне і вічне» – сектор газетної періодики; «Слов'янські ідеї в історії і сучасності» – відділ документів іноземними мовами; «„Остромирове Євангеліє” – видатна пам'ятка слов'янської писемності» – відділ рідкісних і цінних видань; «Дорогами тисячоліть: про що розповідали письмена» – сектор газетної періодики.

Цього ж дня відбулася презентація книги-хроноскопу Федоришена О. Ю. «Вінниця. Історія іншого часу» за участю автора – історика, керівника ГО «Вінницьке історичне товариство», засновника та адміністратора мережевого проекту «Історія Вінниці»; Легуна Ю. В. – історика, фахівця в галузях джерелознавства й спеціальних історичних дисциплін, зокрема генеалогії та геральдики, доктора історичних наук, професора, директора Державного архіву Вінницької області; Гродецького А. О. – засновника Вінницького міського товариства колекціонерів.

25 травня в рамках Клубу творчої інтелігенції Вінниччини «Інтермеццо» відбулася презентація нової поетично-прозової книги «Підпалок» вінницького письменника Дмитра Пічкура з нагоди його 75-річного ювілею.

26 травня відбувся літературно-мистецький вечір «Місто маленьких людей» до 100-річчя з дня смерті Шолом-Алейхема, підготовлений спільно з управлінням у справах національностей та релігій Вінницької обласної державної адміністрації. Під час заходу учасники Театру книги «Прочитання» ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва та театру-студії «Сьоме небо» ВНМУ ім. М. І. Пирогова інсценізували уривок з повісті Шолом-Алейхема «Мандрівні зорі».

Для відвідувачів бібліотеки протягом місяця діяли книжкові виставки:

– «Митець з божої ласки» (до 145-річчя від дня народження Василя Стефаника); «Чорна сповідь моєї Вітчизни...» (до Дня пам'яті жертв політичних репресій) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Пам'ять буде жити вічно» (до Дня пам'яті жертв політичних репресій); «Збирач народного фольклору Поділля – Гнат Трохимович Танцюра» – відділ краєзнавства;

– «Автор історичних романів» (170 років від дня народження польського письменника Генріка Сенкевича); «З історії студіювання українського мистецтва» (до 130-річчя від дня народження відомого українського мистецтвознавця, історика, етнографа Костянтина Широцького) – відділ рідкісних і цінних видань;

– «Чайковський і Україна»; «Гордість української нації» (до 80-річчя від дня народження українського художника Ф. С. Марчука); «Лицар, що ніколи не розлучався з блокнотом і олівцем» (до 90-річчя від дня народження нашого земляка, художника М. Маловського) – відділ мистецтв;

– «Іван Франко – письменник, філософ, громадський діяч» (до 100-річчя з дня смерті) – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури.

Червень

2 червня розпочато акцію «Бібліотека – креативний простір», яка діяла впродовж літнього періоду. Її метою було, зокрема, забезпечення широкої реклами книги та читання серед пересічних громадян, залучення нових користувачів до бібліотеки.

9 червня у відділі рідкісних і цінних видань для школярів СЗОШ № 21 проведено День інформації «Рідкісна дитяча книга».

23 червня в секторі правової інформації у рамках Молодіжного лекторію «Феміда» відбувся правовий брейн-ринг для студентської молоді «Як я знаю Конституцію України», організований спільно з Головним територіальним управлінням юстиції у Вінницькій області.

До Дня Конституції України структурні підрозділи влаштували бібліотечні виставки за темами: «Конституція як джерело правової культури» – відділ краєзнавства; «Конституція – основа правової системи держави» – сектор газетної періодики; «Конституція України як цінність держави і суспільства» – сектор правової інформації; «Пам'ятки політико-правової думки українського народу» – відділ рідкісних і цінних видань.

До уваги користувачів було представлено інші книжкові виставки:

– «Народ степу і гірських джерел: історія і культура кримських татар» (до Дня пам'яті жертв депортації кримських татар); «Євген Коновалець і його доба» (до 125-річчя від дня народження полковника Армії УНР, першого голови ОУН); «За духовний поступ: відсвіти біографії Івана Крип'якевича» (до 130-річчя від дня народження українського історика) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Про війну, про подвиг, про героїв» (75 років з початку подій Другої світової війни на території Вінниччини) – відділ краєзнавства;

– «Права і свободи дитини: гарантії захисту в Україні» (до Міжнародного дня захисту дітей); «Біженці в Україні: правовий статус» (до Всесвітнього дня біженців) – сектор правової інформації;

– «Будьмо гідні пам'яті полеглих» (до Дня скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні) – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури.

Липень

10 липня для військовослужбовців в/ч 3028 Нацгвардії України (м. Калинівка) у відділі рідкісних і цінних видань було

організовано тематичну годину «Старовинна і сучасна книга у фонді РіЦ».

15 липня в читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулася унікальна культурно-світоглядна подія. У рамках всеукраїнського туру «Революція Світогляду» пройшла презентація одразу 5 книжок, а також зустріч з Олексієм Толкачевим – мотиваційним спікером, відомим громадським діячем, письменником-футурологом і кінопродюсером.

23 липня в приміщенні Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва відбулося відкриття Фестивалю поезії на Поділлі «Підкова Пегаса», організованого Вінницьким домом поета.

31 липня до відділу рідкісних і цінних видань завітали гості з Польщі, Генрик та Стефан Грохольські, для ознайомлення з колекцією книг, які походять з бібліотек п'ятничанського та стрижавського маєтків. У рамках зустрічі бібліотекарем Валігурою І. М. підготовлено коментований перегляд «Вінницька колекція з родової бібліотеки Грохольських».

Влаштовано книжкові виставки:

– «Бухгалтер – професія престижна» (до Дня бухгалтера) – відділ економіки і новітніх технологій;

– «Світло духовності і культури» (до Дня хрещення Київської Русі-України); «Нескорена і горда Олена Теліга» (до 110-річчя від дня народження української поетеси, політичного діяча) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Документ, що змінив епоху» (до Дня проголошення Декларації про державний суверенітет України) – сектор правової інформації;

– «Лицар українського письменства» (125 років від дня народження Петра Панча) – відділ рідкісних і цінних видань;

– «Церковна та храмова архітектура України» (до Дня Хрещення Київської Русі-України) – відділ мистецтв.

Серпень

3 серпня у вестибюлі основного приміщення бібліотеки відбулася презентація книжкової виставки-ювілею «Мойсей

української літератури» (до 160-річчя від дня народження Івана Франка). Експозицію презентувала Слотюк Г. М., заступник директора з наукової роботи та інформатизації ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. До ювілею письменника влаштовано бібліотечні виставки: «Іван Франко – дух, наука, думка, воля» – сектор газетної періодики; «Каменярь українського слова» – відділ рідкісних і цінних видань.

18 серпня в секторі правової інформації відбулося засідання круглого столу «25 років Незалежності: підсумки та перспективи», присвяченого Дню Незалежності України, за участю представників департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОДА, науковців, юристів, громадських організацій, депутатів обласної Ради.

До Дня Незалежності України влаштовано книжкові виставки: «Є найсвятіше слово на землі. Одне. Високе. Світле: Україна!»; «Україна – суверенна, незалежна, правова держава»; «Незалежна і єдина будь навіки, Україно!»; «Україна – єдина країна!»; «Моя Україна у кольорі, в слові і в пісні»; «Україна: від подиху століть до сьогодення».

21 серпня в читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулася презентація книги письменника із Луганщини Геннадія Фіміна «Доброволець «Сумрака» за участю автора.

23 серпня з 9 години на площі Небесної Сотні розпочався «Заколот» (читання віршів 25 українських поетів), організований громадськими активістами Вінниччини. Він тривав до ранку 24 серпня. Активну участь у заході взяли працівники ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва.

Цього ж дня бібліотека презентувала книжково-ілюстративну виставку «Незалежна Україна: ідея, нація, держава» у приміщенні Вінницької обласної філармонії під час святкових урочистостей.

Протягом місяця діяли бібліотечні виставки:

– «Горів любов'ю до України» (до 180-річчя від дня народження О. Я. Кониського, українського педагога, письменника, громадсько-політичного діяча) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

- «Нове в методиці викладання іноземних мов» – відділ документів іноземними мовами;
- «Український костюм. Fashion – мода і стиль» – відділ мистецтв.

Вересень

З 1 по 30 вересня у бібліотеці проходив місячник «Бібліотека – завжди надійно, вірно і з любов'ю», присвячений відзначенню Всеукраїнського дня бібліотек. До плану проведення місячника увійшли: творчі та промо-акції, різноманітні соціокультурні заходи, професійні заходи для бібліотечного персоналу. Метою проведення місячника було забезпечення широкої реклами бібліотеки, її інформаційних ресурсів і послуг, залучення нових користувачів, сприяння кращому задоволенню інформаційних потреб громадян.

1 вересня в рамках загальнобібліотечного Дня інформації «Бібліотека – творчому вчителю» організовано коментований перегляд літератури «Правова освіта та виховання як основа правового життя», книжкові виставки: «Учитель для школи – це сонце для Всесвіту» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «І знову день, коли дзвінкоголосим, усі дороги сходяться до школи» – відділ мистецтв; «Нове в методиці викладання іноземних мов» – відділ документів іноземними мовами; «Знання – це скарб, а книга – ключ до нього» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури.

3 вересня ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва брала участь у святкуванні Дня міста. Зокрема, у вікнах відділу попереднього замовлення, МБА та видачі літератури було влаштовано книжково-ілюстративну виставку «Славне місто моє, ти мені усміхаєшся знову».

5 вересня на майдані ім. В. Стуса біля пам'ятника поету відбулись вересневі Стусівські читання «Сховатися од долі – не судилось...», приурочені до дня пам'яті відомого українського поета-дисидента, нашого видатного земляка, Героя України Василя Семеновича Стуса. Захід відбувся за підтримки управління культури і мистецтв ОДА та за участю громадськості міста, студентської та учнівської молоді.

6 вересня у відділі попереднього замовлення, МБА та видачі літератури відбулася презентація книги «Загублений між війнами» вінницької письменниці Наталки Доляк за участю авторки. До заходу працівники відділу влаштували книжкову виставку «Акварелі творчості Н. Доляк».

14 вересня у Вінницькій ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва відбулася творча зустріч з Зоєю Красуляк – самобутньою поетесою, виконавицею власних пісень, талановитою людиною. Авторка презентувала свою нову книгу «Мандрівниця снів». У заході взяла участь вінницька поетеса, депутат обласної Ради Ж. В. Дмитренко.

19 вересня для співробітників дитячих бібліотек області проведено День інформації «Особливості видання дитячої книги у ХІХ–ХХ ст.» у відділі рідкісних і цінних видань.

20 вересня у відділі документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулася презентація виставки-пам'яті «Бабин Яр: сторінки трагедії» (до 75-ї річниці трагедії Бабиного Яру). До цієї ж дати проведено годину роздумів «Бабин Яр: без права на забуття» та організовано перегляд газетних матеріалів «Голокост в Україні. Погляд із сьогодення».

21 вересня відбулася презентація книги Ю. Монастирського «Варвар» для співробітників та користувачів бібліотеки.

30 вересня у бібліотеці оголошено День відкритих дверей у рамках місячника «Бібліотека – завжди надійно, вірно і з любов'ю» до відзначення Всеукраїнського дня бібліотек. Протягом дня відбулися презентації книжкових виставок:

– «Подих історії крізь сторінки видань» – відділ краєзнавства;

– «Книги Гоголівської бібліотеки» – відділ рідкісних і цінних видань;

– «Я книгу паче хліба приємлю...» – відділ аграрних наук і виробництва.

Жовтень

6 жовтня відбулася презентація книги «Ключі до вічності» Юрія Хмелевського. Захід організовано спільно з Тульчинською районною державною адміністрацією. Ведуча – Валентина

Сторожук, письменниця, заступник головного редактора журналу «Вінницький край», заслужений працівник культури України.

7 жовтня працівники відділу аграрних наук і виробництва презентували виїзну книжкову виставку «Сучасні технології в землеробстві» у рамках виставки-ярмарку, організованого редакцією газети «Вінниччина» та садівниками-городниками.

11 жовтня у відділі документів іноземними мовами пройшов День інформації «Ресурси відділу документів іноземними мовами – викладачам іноземних мов» для учителів англійської мови.

12 жовтня в секторі правової інформації відбулася презентація книги Олександра Дмитрука «Позивний «Богомол» за участю автора.

До Дня українського козацтва та Дня захисника України (14 жовтня) у відділах бібліотеки влаштовано книжкові та прес-виставки: «Козацького роду славні борці» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Козацьку славу збережемо...» – відділ краєзнавства; «Ми сини твої, велична Україно!» – сектор газетної періодики; «Із роду волелюбного, із коша козацького» – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури; «Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку» – сектор правової інформації; «З Україною в серці» – сектор журнальної періодики; «Козацька мінувшина» – відділ рідкісних і цінних видань.

20 жовтня в рамках проекту «Класичний четвер. 10 кращих книг» Театру книги «Прочитання» відбулися відкриті читання книги «Невигадані історії мого дитинства» Лариси Сичко та зустріч з автором.

25–26 жовтня відбулася V Міжнародна науково-практична конференція «Усноісторичні дослідження: сучасні тенденції, напрямки та перспективи». Під час роботи конференції на презентаційних майданчиках присутні ознайомилися з книжковими новинками видавничого центру «Академія» (м. Київ), які представив його директор В. І. Теремко. Цікавими були і авторські презентації книг: «Вінниця. Історія іншого часу» (Історичний хроноскоп) О. Ю. Федоришена; «Московська ікра» (упорядники В. С. Рабенчук і Л. М. Куций); «Карабелівка: зем-

ля наших предків – земля наших нащадків», яку презентувала бібліотекар Н. М. Грисюк; «Соціокультурні та політичні процеси у містах Східного Поділля у 1920-х – на початку 1930-х рр.» С. Л. Трухманової. Відбулася автограф-сесія, яку провів автор В. М. Мельник, подарувавши охочим книги «Етноісторичні аспекти становлення польської нації», «Українці та українська мова в Словаччині». Супроводжували конференцію книжкові виставки з фонду Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва «Усна історія та дослідження пам'яті» та «Усна історія як джерело пізнання минулого». Хід форуму висвітлювався в місцевих ЗМІ, представлений на веб-сайті ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва та в соціальних мережах.

Книжкові виставки місяця були присвячені темам:

– «Іван Драч – митець, новатор, людина» (до 80-річчя від дня народження українського поета, перекладача, кінодраматурга, громадського і політичного діяча); «Осінь 1944-го: сторінки боротьби та звитяги» (до Дня визволення України від німецько-фашистських загарбників) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Наблизитись до історичної правди» (до 110-річчя від дня народження кінорежисера Ігоря Савченка) – відділ краєзнавства;

– «Професія – юрист: на допомогу майбутнім фахівцям» (до Дня юриста); «Торгівля людьми в Україні – причини існування та шляхи протидії» (до Європейського дня боротьби із торгівлею людьми) – сектор правової інформації;

– «Поділля: сторінки історії» (до 220-річчя утворення Подільської губернії); «Поет, етнограф, фольклорист» (до 165-річчя від дня народження Івана Манжури) – відділ рідкісних і цінних видань;

– «І педагог, і сценарист, і режисер...» (до 110-ї річниці від дня народження кінорежисера І. А. Савченка) – відділ мистецтв.

Листопад

3 листопада працівники відділу рідкісних і цінних видань провели День інформації «Стародруки XVII ст. у фондах відділу РіЦ» для студентів 2-го курсу факультету історії, етнології і права ВДПУ імені Михайла Коцюбинського.

9 листопада в читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбувся літературно-мистецький вечір «Яке прекрасне рідне слово! Воно не світ, а всі світи...», присвячений Дню української писемності та мови. У заході взяли участь: Крупка В. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, керівник літературно-мистецької студії «Вітрила»; Дмитренко Ж. В. – поетеса, депутат Вінницької обласної Ради; Сичко Л. І. – письменниця, член літературно-мистецького об'єднання «Автограф»; студентська та учнівська молодь. До відзначення Дня української писемності та мови фахівці книгозбірні підготували анотований рекомендаційний бібліографічний список на допомогу само-стійному вивченню української мови «Буду я навчатись мови золотої» (відділ наукової інформації та бібліографії), а також бібліотечні виставки: «Розлуння українського слова в світі», «О, рідне слово, хто без тебе я?».

12 листопада для викладачів дитячих музичних шкіл Вінницької області було організовано День інформації «Музична культура подолян XIX–XX ст.» у відділі рідкісних і цінних видань.

15 листопада працівники відділу рідкісних і цінних видань провели інформаційну годину «У світі рідкісної і цінної книги для вихованців Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді «Обрій».

24 листопада відбувся День інформації «Цифрова бібліотека ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва: з фонду відділу рідкісних і цінних видань».

До Дня Гідності та Свободи в структурних підрозділах влаштовано бібліотечні виставки: «Спочатку було слово, і називалося це слово – свобода» – відділ краєзнавства; «Українець – це на все життя» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук; «Я гордий тим, що я такого роду» – сектор газетної періодики; «Ideas of Freedom in World Languages» («Ідеї свободи мовами світу») – відділ документів іноземними мовами.

25 листопада в читальній залі відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбувся творчий

вечір вінницької поетеси Жанни Дмитренко з нагоди ювілею та презентація її нової поетичної збірки «Нитка Аріадни».

У рамках загальнобібліотечної акції «Запали свічу пам'яті» (до Дня пам'яті жертв голодоморів) організовано та проведено низку заходів. Зокрема, 26 листопада було запалено свічки у відділах та вікнах бібліотеки та влаштовано книжкові виставки і перегляди:

– «У чорну минувшину нашого народу» – відділ краєзнавства;

– «Не було слів, не було сліз – був голод...» – сектор газетної періодики;

– «Пам'ять людська не забуде повік» – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Геноцид 1932–1933 років з погляду права» – сектор правової інформації.

22 листопада у Вінницькому обласному краєзнавчому музеї було презентовано виїзну виставку в рамках круглого столу «Голодомор 1932–1933 рр. на Поділлі: політичні, економічні, демографічні та морально-психологічні аспекти».

Грудень

4 грудня на базі відділу документів іноземними мовами відбулася літературно-поетична година «Україна читає польською», організована спільно з Центром Розвитку і Партнерства «Полонія».

14 грудня у відділі документів із гуманітарних, технічних та природничих наук відбулося засідання клубу «Любительки оповідань Вінниці» (ЛОВ) та презентація літературно-художнього видання Вероніки Ганай «Уривки самотніх думок».

15 грудня пройшов творчий вечір Валентини Козак. У рамках заходу відбулася презентація бібліографічного покажчика «Поезія душі неначе жито сходить» (укладач – Заря Л. І., провідний бібліограф відділу документів із гуманітарних, технічних та природничих наук), присвяченого 70-річному ювілею В. Козак.

Цього ж дня відомі українські письменники та видавці Брати Капранови презентували свій новий історичний роман

«Забудь-річка». По закінченні презентації відбулася автограф-сесія письменників.

Також було влаштовано книжкові виставки:

– «Поєднані Чорнобилем» (до Дня вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС); «В'ячеслав Чорновіл: штрихи портрета і політичної діяльності» (до 79-річчя від дня народження) – відділ документів із гуманітарних, технічних та природничих наук;

– «Його праця – подвиг» (до 150-річчя від дня народження Данила Кириловича Заболотного) – відділ краєзнавства;

– «Реформа з децентралізації – ключ до успіху України» (до Дня місцевого самоврядування); «Права людини – фундамент європейських цінностей» (у рамках Всеукраїнського тижня права) – сектор правової інформації.

– «Микола Садовський та його театр» (до 160-річчя від дня народження українського актора, режисера, театрального діяча, письменника) – відділ рідкісних і цінних видань;

– «Гордість української культури “Щедрик”» (до 100-річчя виконання хоровим колективом під керівництвом О. Кошиця всевітньо відомого твору Миколи Леонтовича) – відділ мистецтв;

– «Навчи своє серце добру» (до Міжнародного дня інвалідів) – відділ попереднього замовлення, МБА та видачі літератури.

Підготувала Л. Б. Сенік

Відомості про авторів

Антонюк Оксана Юріївна – завідувач відділу краєзнавства
Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва

Біловус Галина Анатоліївна – бібліограф 2-ї категорії
наукової бібліотеки Вінницького національного медичного
університету ім. М. І. Пирогова

Валігура Ірина Миколаївна – бібліотекар 1-ї категорії
відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ
ім. К. А. Тімірязєва

Кароєва Тетяна Робертівна – доктор історичних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла
Коцюбинського

Коваль Світлана Флоріанівна – провідний бібліотекар
сектору створення краєзнавчих баз даних відділу краєзнавства
Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва

Марчук Тетяна Олександрівна – провідний бібліограф
відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ
ім. К. А. Тімірязєва

Морозова Наталія Іванівна – директор Вінницької ОУНБ
ім. К. А. Тімірязєва

Підкуйко Ольга Юріївна – студентка 1-го курсу магістра-
тури факультету історії, етнології та права Вінницького державного
педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Попова Зоя Миколаївна – директор Хмельницької районної
бібліотеки для дорослих

Сафронова Олена Вадимівна – завідувач відділу рідкісних
і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва

Сеник Лариса Борисівна – заступник директора з основної
діяльності Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва (з липня
2018 р. – директор)

Цимбалюк Поліна Іванівна – учений секретар Вінницької
ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва

ЗМІСТ

Від укладача	3
Про книги і про себе	
<i>(ведуча рубрики Т. Р. Кароєва)</i>	<i>5</i>
<i>Морозова Н. І. Обласні бібліотеки</i>	
<i>в умовах децентралізації</i>	<i>5</i>
<i>Попова З. М. Хмельницька районна бібліотека</i>	
<i>для дорослих і місцева громада</i>	<i>10</i>
До 110-ї річниці заснування	
Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва	15
<i>Кароєва Т. Р. Ще раз про обставини заснування</i>	
<i>міської публічної бібліотеки у Вінниці</i>	
<i>(до 110-ї річниці створення</i>	
<i>ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва)</i>	<i>15</i>
<i>Підкуйко О. Ю. Вінницька обласна бібліотека</i>	
<i>ім. К. А. Тімірязєва в період нацистської окупації</i>	
<i>в 1941–1944 рр.</i>	<i>22</i>
<i>Цимбалюк П. І. Найбільше багатство бібліотеки –</i>	
<i>фонд та його хранителі</i>	<i>27</i>
З книжкових колекцій бібліотек Поділля	
<i>(за фондами ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва)</i>	<i>42</i>
<i>Валігура І. М. Бібліотечне зібрання Григорія Строганова</i>	
<i>з Немирівського палацу</i>	<i>42</i>

<i>Марчук Т. О.</i> Подільські «kresy» на сторінках часопису «Tygodnik ilustrowany»	54
Бібліотеки і бібліофіли	64
<i>Сафронова О. В.</i> Про полкову бібліотеку 11-го стрілецького полку (м. Жмеринка) початку ХХ ст.	64
Сторінками архівних документів	76
Сведения для отчета о деятельности Гоголевской библиотеки с 2-го февраля 1907 г. по 1-е февраля 1908 г. <i>Підготувала Т. Р. Каросва</i>	76
Вінницький «THE BEST»	83
Наші земляки – лауреати літературних премій України 2016 року. <i>Підготувала С. Ф. Коваль</i>	83
Книжкова полиця	94
Подорож Поділлям з Александером Пшездзецким (до 175-річчя від виходу у світ книги «Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów») <i>Підготувала В. В. Колесник</i>	94
«Физиология нервной системы» І. М. Сеченова (до 150-річчя виходу з друку). <i>Підготувала Г. А. Біловус</i>	97
Виданню «Подолія. Историческое описание» – 125 (до 125-річчя виходу з друку). <i>Підготувала О. Ю. Антонюк</i>	100

З історії фіску: запровадження прибуткового податку в Російській імперії (до 100-річчя збірника Н. В. Соріна «Закон о подоходном налоге»).	
<i>Підготувала Т. Р. Кароєва</i>	102
Хроніка. Події.	
<i>Підготувала Л. Б. Сенік</i>	105
Відомості про авторів	125

Наукове видання

ПОДІЛЬСЬКИЙ КНИЖНИК

Альманах

Випуск 8 (2015 р.) – Випуск 9 (2016 р.)

Відповідальна за випуск Л. Б. Сенник,
директор Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва

Укладач Т. Р. Кароева

Редактор С. В. Лавренюк

Підготовка ілюстративного матеріалу до друку, верстка,
оригінал-макет, дизайн обкладинки Н. В. Спиця

У дизайні обкладинки використано малюнок М. Жука

Підписано до друку 30.01.2019. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Умов. друк. арк. 21.25. Тираж 100.